

VIE NAC

Dragi čitatelji,

ovoga Božića, u povodu 150. godišnjice, darujemo vam digitalni pretisak romana Augusta Šenoe *Zlatarovo zlato* koji je u nastavcima od 5. kolovoza do 30. prosinca 1871. subotom izlazio u *Viencu*.

U ime cijele redakcije *Vijenca* želimo vam sretan i blagoslovlijen Božić i uspješnu novu 2022. godinu.

Uredništvo

Arhiv Muzeja grada Zagreba

Gjuro Varga, *Jelačićev trg prije potresa 1880.*

VIENAC

ZABAVI I POUCL.

Br. 31.

U ZAGREBU DNE 5. KOLOVOZA 1871.

God. III.

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Zlatarovo zlato. — Obiteljska kletva. — Zadnji pohod. — Pouka: Gdje smo i kuda ćemo u glasbi. — Ruža. — Književnost i umjetnost: Historija dubrovačke drame. — Listak.

Zlatarovo zlato.*

Roman iz prošlosti zagrebačke, napisao ga Aug. Šenoa.

I.

Na domaku vieka šestnaestoga za kraljevanja Makse drugoga, a banovanja biskupa Gjure Draškovića, nizahu se oko župne crkve sv. Marka onizke dašćare, gdje su kramari i piljarice obzirnim gradjanom plemenitoga varoša na „grčkih goricah“ tržile lojanica, ulja, pogača i druge sitne robe za sitnu porabu i uz malen novac.

Stari Zagrebčani, premda u viečnoj zavadi sa prečastnom kaptolskom gospodom, bijahu ljudi dosta pobožni, pohvališe se dapače jedan put pred kraljevskom svjetlošću, da, hvala budi bogu, u njihovom gradu toliko popova i fratar, koliko i gradjana ima. Al kraj sve te obilne i silne pobožnosti slabo se oni sjećali svetoga pisma, gdjeno se čita, da je sin božji bićem procerao novčare i trgovce iz pridvorja hrama božjega. Dašćare stajahu mirno pod okriljem sv. Marka, pače i sama svjetska i duhovna gospoda, zaustavila bi se kadšto pred njimi.

Ponajznatnija glava u tih dašćarah bijaše Magda „paprenjarka“. I staro i mlado i veliko i malo po varošu poznавало је Magdu bolje nego i samoga varoškoga bubnjara, Gjuru Garuca, dugoljana, komu бјеše prišili nadimak „biskupska palica“.

Magda bila i u istinu glava vrlo čudnovata. Mršava, kao svieća, žuta kao vosak, imala je šiljast pri kraju zavinut nos poput šljive proteglice, a vrh nosa dlakavu bradavicu. Na licu dugačkom vidjelo se više nabora nego na seljač-

koj košulji. Zubi ju nisu boljeli, jer ih nije nimala, a u sivkaste, žacave oči riedko bi tko godj poviriti smio, jer ih je starica zaklapala, pa bi tek kadšto požmirlula u božji sviet.

Motreći ju, kako čući zigurena u dašćari pod bielom krilatoni kapom, pomislio bi bio svatko: Nije Magda bez —, jaše Magda svakoga petka na Klek, ili na lomnički križeput, da se u kolu sestara kopitnica nečastivo poveseli, nu svatko bi bio pomislio, Magda je vještica.

Al nebijaše u nje duša pusta, srce himbeno; paprenjarka bijaše pače vrlo pobožna starica. U njezinoj dašćari visila čadjava slika čudotvorne gospe Remetske, a pred njom gorila na čast bogorodici i za spas duše mjedena svetiljka. Magda sjedeć vas dan u svom drvenom zaklonu, motala je driemljuc zrnatu, posvećenu krunicu, te bi samo kadšto ozeble ruke nadniela nad lonac, pun žeravice, ili po koju progovorila sa kakvom gradjankom ili sa zvonarom.

Obično šaptaše „Otče naš“ i „Zdravu Mariju“ sjalo sunce il padala kiša. A toga bome vještica nečini!

Prišivak „paprenjarka“ pako nadjenuše joj zato: U svem gradu nebijaše ni velikaške ni gradjanske žene, koja bi bila umjela mjesiti paprenjake, kao što Magda. S toga je bilo i svetkom i petkom dosta jagme za njezinimi paprenjac i sam varoški sudac, Ivan Blažeković, znao je kadšto ostaviti liep dinar u njezinoj kesi.

Odavna bje starica obudovila. Pokojnik joj muž bijaše zvonarom kod sv. Marka. Tako je živarila bez roda i ploda, pekuć obnoć paprenjake u svom stanu kod kamenih vrata, a prodavajuće ih obdan pred sv. Markom.

Ljudi nisu pamtili, da je kada mladja bila, nit su opazili, da se stari, jednaka, te jednaka kao starinska slika, koja viseć godine i godine u zabitnoj kuli svoga lika nemienja. Nu svatko

* Roman ovaj osniva se većim dielom na istini. Skoro sva lica u njem opisana živila su. Kušao sam crtati u svem sliku davnoga hrvatskoga života. Kako su malo poznate potankosti naše povijesti, trebalo bi gdjegdje opazaka. U zabavnu listu nije ih moguće smjestiti. Ugleda l' jednom ova pripovjest o sebe sviet, dodat ēu i povjestne bilježke.

je vido, da starica liep dinar teče, da malo troši, svatko je pitao — kako već ljudi za svašta pitaju — čemu Magdi novaca?

U istinu čuvala je Magda u prikrajku svoga pisanoga sanduka staru čarapu, punu dinara, groša, pače i starih cekina od kralja Matijaša. Čarapa se debljala, Magda se sušila.

Al čemu Magdi novaca?

„Za pokoj duše“, odvratila bi starica mirno takovim dosadnikom, pa je dalje motala krunicu.

Dà, za pokoj duše! Dobra starica, osvojena pobožnim sankom, odbijaše od svojih žuljeva dinar po dinar, da uzmogne privrediti novaca, da joj se po smrti za pokoj duše njezine i pokojnoga joj druga služi svake godine na Magdino kod sv. Marka misa.

Zabavljena tom mišlju radila je revno, bila je sretna.

Nije s toga ni čudo, da je svemu gradu u volji bila, da se je sa svakim dobro pazila. Samo cigli čovjek bijaše joj uz volju — varoški brijač Grga Čokolin, koji je imao svoj štančunčić pod svodovljem stare varoške kuće na čošku trga sv. Marka.

Čudan svat taj Grga Čokolin! Suhonjast trčuljak. Glava mu debela, obla, kao glava od kupusa, obrve guste nad nosom svedene, oči male, crne, bodljive, kad ih nije vinska magla zastirala; nos tup, širok, užvinut, a crven, da se bojiš primaći mu puščana praha, lice olizano, nebradato reč bi živ cimer Grgine meštiri. Takovo bijaše vanjsko lice varoškoga brijačića. Al nebijaše mu ni duša bolje podstavljen. Prevrtljivac, jogunica, podmuklica po svih se je kutih vrzao, svuda svoje sopunaste prste zabadao, gdje ga i nije ništa koštalo.

Svet nije pravo znao, odakle se Grga pobrao, rieč mu natucala na zagorsku, za silu je znao sudca il kapelana pozdraviti latinskim dobrim jutrom. Ljudi ga nisu ni pitali za dom, i sve znajući, da se je od nekuda na dobru sreću doskitao, klanjali se njegove zamjere, jer mu je jezik bio ama bić vražji. Svieta je dosta obrašo, tako bar reče; hvalio se, da je služio u banovojo vojski pod zastavom Petra Bakača, da je pod Ivanić gradom bio ranjen, i za čudo je umio sboriti o Turcijih, o svojoj srčanosti, pa kad se svetu prejunačko činilo to njegovo junacić, otrešnuo bi se Grga živo na njih, te viknuo pokazav brazgotinu na čelu: „Lude vjere! Da nije istina? Evo glete! Tu me je turska sablja poljubila! Hvalite bogu, da nije jače zasjekla, jer nebi imali koga, da vas brije!“ Ljudi se dosjetili, da možeš i kod pijaciće dopast brazgotine, ele Grga ostao junak te junak. Svetac baš nije Grga bio; šala i zabavica u njega i na tašte puna torba, ni duša nije ostala od njega bez krpice. Liečio je gradjane kamforom i pijavicami, liečio marvu hoštijom, brijaо je gospodu, brijaо i trnjanske seljake na drvenoj žlici.

A za ostalog vremena pio, kockao se i vragovao.

Govorkalo se, da se bavi nečistim poslom — da vari kojekakvih napitaka i više toga. To se je dakako samo govorkalo, al za stalno se je znalo, da Čokolin sriedom i subotom neposti.

S toga nije ni čudo, da ga Magda nije vrlo milo gledala, al se pridesi zgoda, s koje se brijač i paprenjarka do kraja razvadiše. Magda stanovaše do kamenih vrata baš nasuprot Draškovićevu vrtu u kući Petra Krupića, zlatara i starješine gradskoga.

Petar Krupić, plemić iz Velike Mlake; od malih je nogu živio u Zagrebu. Obišao bje poslje mnogo svjeta po zlatarskom nauku, došao dapače i do samih Mletaka, gdje se zlato ponajfinije kuje i u tanke žice prede. Poslje puno muke i nauke povrati se u Zagreb, bude upisan u ceh, priženi si tastov poso i zidanu kuću kod kamenih vrata. Premda mu je poso uspievao i sreća cvala, nikad se majstor Petar neuzoholi niti si krivim dielom neomrlja imena, a gradjani ga rad poštenu srca i bistra uma u brzo zavoliše te izabraše starješinom. Nu sreća brzo prodje a nesreća brže dodje. Na veliku žalost zlatarovu preminu doskora vierna žena ostaviv nakon sebe nejačku jedinicu — po imenu Doru.

Toj je Dori bila stara Magda kuma na krstu, to je kumče pazila Magda kao oko u glavi. Krupiću nije bilo kada upućivati svoje mezimče. Turska sila dotuživala na sve strane, pa je bilo kupit i hrane i obrane, da gradu na pomoći bude. A i velika gospoda Zrinjski, Bakači i Alapići zadavali Zagrebčanom dosta jada, te pravdanju ni kraja ni konca. I medju sobom se Zagrebčani grizli i klali po davnoj navadi, te je bilo miriti, suditi, a za nikakvu plaću već za čast, hvalu i dva para čizama. Valjalo je dakle gledati da se žive, te snovati i kovati u zoru i u noć. Odkinut tako koje zlatarskim koje glavarškim poslom od ognjišta svoga veselio se Krupić Magdinoj brigi znajući, da je starica duša kao zlato i da će pobožnom rukom i naukom uputiti svoje kumče na put vremenite i viečne sreće.

Nu Dori i nije trebalo toliko pažnje i brige. Mladica po duši dobra a nevideći zla, bila bi i po sebi našla put, kojim poći valja, da nezagezneš u zlo. Bijaše bistra, živa, te se već za kašnjega djetinstva toliko uslobodila, da je već nisu smatrali djetetom, da su ju dapaće svi nazivali „zlatarovom mudrijašicom“, jer se mala — a nije to za ono doba šala — naučila bila čitanju i pisaju od varoškoga školnika Blaža Dragšića.

Pa tek kad pupolj budne ružicom, djevojče djevicom! Divna li oku milja!

Kad je nedjeljom i svetkom iduć od rane mise preko Markova trga kući svojoj premetalala drobne nožice, obuvene crljenima šiljastima

postolicama, kad joj se liepa glavica nihala pod kitnom partom, a bujne joj se crne plete spuštale niz plavetni kunovinom ošiveni zobun, kad je ručicama držala na prsih veliki, srebrom okovani molitvenik, stidno gledajući pred sebe, da nisi moglo spaziti munjevita oka od dugih svilolikih trepavica, reko bi bio svatko: Eto svetica sašla sa oltara medju svjet, da milim pojmom razveseli snuždene ljude.

Mnogomu se gradjanskemu sinu -- a ne kojekakoviću -- otimalo oči za Dorom; mnoga je majka u duši računala, kad li bude Dora zrela za njezina sina, pače i velikaški gospodicići, kad ih iznebuha oprži sjajno oko zlatarove kćeri, znali bi si prišapnuti. „Ej da nije, što je!“

Al nije se Dora dičila samo liepim licem i ljestvom dušom. Bilo je tu i drugoga uzroka, uzroka doista velevažna, jer zlatom važe.

Veli se: „Bolji je dobar glas, nego zlatan pás“, a u Dorice bijaše i dobar glas i zlatan pás.

Nije dakle ni čudo, da su mladiću svi zorniji zagrebački mladići nudjali božićnicom, te obilazili, željkujući i snujući, zlatarovo zlato; nu od toga zlata nebijaše im zlata, i zatvorena zlatarova vrata.

Sve to nije nikakovo čudo bilo, al čudo od čudesa, u kom nije ni cigla duša u gradu sa njala, eto bje ovo.

Što nije smio ni kakav gospodin ni gospodski sin, to je smio jadni brica Grga Čokolin. Prohtjelo mu se Dore! Pa baš njemu! Grdoba traži vazda ljestvu, i žaba htjede se dati podkovati i Čokolin htio postati zlatarovim zetom!

Ponajprije natucao Magdi, jer je znao, da je stara paprenjarka ponajbolji ključ k Dorinim vratima. Al Magda kano da nije čula. Napokon osokoli se brico, pa šta sreća dadne. Jednoga dne urani Čokolin, stade pred kositreno ogledalo, osvetla se kako je znao, udari na sebe suknenu dolamu, svjetle čizme sa srebrenimi resicami, djenu si za pojas ervenu svilenu maramu, pa kad je svjet išao iz mise kod sv. Marka, moj brica ni pet ni šest kuc na zlatarova vrata.

„Dobro jutro, bonum mane gospodaru Krupiću!“ nakašlja se našušreni Grga.

„Da bog da dobro bilo, goso Grga!“ odvrati mu starac Krupić, dignuv se sa velike orahove stolice. „Koja vas dobra sreća nosi toli rano pod moj krov? Sjedte, kume Grga! Doro! — nosi čašicu šljivovice!“

„Hladno doduše, vrlo hladno; već je i nestalo vazma, a moglo bi biti i mraza“, odvrati Grga, vrzući se po klupi, na koju se je spustio bio i daveć se nekako nehotice — „ali“ nastavi *post nubila phōbus, ergo tješimo se!*“

Oba zašutiše. Dora međutim stavi na stol plosnatu staklenicu i dve čašice, i nedignuv oka reče u kratko „dobro jutro“, pa izide iz sobe.

Krupić je šutio, znajući po prilici o čem se radi, a Grgi se uzela rieč, gdje se je liepa mladica iznenada pojavila pred njim.

Posrkne šljivovice, osokoli se malko, pa prihvati napokon:

„Upitaste me prije gospodaru Krupiću, kakva da me je sreća doniela pod vaš krov. Kazat će vam, šta je. Može biti sreća i nesreća po mene —“

„Oj gle! Ozbiljno ste počeli,“ primetnu starac.

„I nije mi do šale. Netreba mi na dugo pričati, tko sam i šta sam. Vi to majstora ponajbolje znate. Ima ih doduše po varošu, kojim tudje poštenje nije nego stara opaklija, koju ljudski izprashi valja, ali kleveta je kao drač, koji nikne, gdje ga i neposiješ. Ja velim svakomu „dušu u se“, pa nek mete pred svojima vratima, ja velim, Grga Čokolin nije prazna sopunica, kakovom ga ciene. I htio bih bolji biti, nego što jesam, al vrag je to samovati i brunde kovati *et caetera*. Zato majstora, da vas nemućim dugom litanjom, — odlučih tvrdo oženit se.“ Ove zadnje rieči iztisnu Grga nekako pod silu, nu nakašljav se, nastavi:

„Zenitbi pako, kako i sami znate, hoće se muž i žena.“

„Posve pravo rekoste“, doda Krupić.

„Muža, scilicet sebe, bi imao, al druga, polovica, Adamovo rebro fali — u tom grmu zec leži!“

„I to je istina!“

„Motao sam i motao dugo tu miso u glavi, i prorešetao u misli sve zagrebačke djevojke, i napokon, *re bene cognita*, evo me ovdje po vašu Doru! — Brez zamjere majstora Petre! Dixi!“ uzdabnu Grga velikom mukom.

Krupić dočuo je bio, kamo oko brijačevo sgadjaj, nije se dakle našo ni najmanje u čudu, al budući dobričina i nehoteci ni duše uvrediti, nije proscu na kratko odrekao već mu odgovori:

„Dragi kume Grga! Čast i poštenje vam i vašemu poslu. Od dara božjega svi živimo, orali plugom, kovali čekićem il brijali britvom. Znam i to, da je svjet lajav i jezičav, da se ljudi s tudjega veselja žaloste, a tudjoj nesreći se raduju. Al ja znam, što je pravo i zdravo. Nemislite zato, da je babji jezik meni rif, kojim čije poštenje mjerim. Al dragi majstora Grga, vočke nevalja obrat, dok nedozrije, a djevojke neudat, dok za majku nije. Dora je, hvala bogu, djevojka krepka i zdrava, al na Trojake bit će joj tek šestnaest godina. Bilo bi prerano, svakako prerano. Nek nosi još koju godinu partu, bit će dosta vremena i bremena za kapu. Pak i to zname, da sam sám, da sam udovac; ruke svakim danom više popuštaju, oči me sve više izdavaju, a briga puna vreća: leti aino, leti tamo, a na djevojci ostaje ciela kuća. Uzmite još i taj štap mojoj starosti — onda Petar s bogom. Zato bez zamjere majstora Grga, želim

vam ženu poštenu i pobožnu, ali Dora je premlada. Bez zamjere!"

"Bez zamjere!" zapenta Grga, neznajući, kamo bi djeo ruke i noge, pa poklapljen i do nosa bled ode svojoj kući.

Dora je čula sav taj razgovor kroz okance, iduće iz sobe u kuhinju, pa od hahakanja mal da si nije pregrizla jezik. Opareni Grga porezao onoga dana brijuć varoškoga kapelana Šalkovića, da je zavrlsruo od boli i jada.

Magda bje iznjušila kakva se tu kudelja prede — pa gdje je nesretni Grga mislio naći ključ, našo je kračun, a to mu je pokvarilo račun.

"Nije iz bedakove kuće taj goso britvić" reče stara Krupiću već prije Grgina pohoda. "I ciganinu se prohtjelo biti turskim carem! Ja, vjera i bog, mrzim gizdost; po gizdosti pali angjeli i nedaj bog, da si Dora omrlja dušu su smrtnim griehom. Ali gospodine kume! ako smo svi braća i sestre, ima nas kojekakvih, i nikad nisam čula, da se zelenika mieša sa vinikom. Bog daj Dorici dobra muža, da im bude duša uz dušu kao prst uz prst. Nevidila viečnoga veselja, ako se zato nepomolim svakoga dana milomu bogu. Nu kad se djevojki kroji dobro ili zlo ne od danas do sutra, već za sav ovaj smrtni viek, onda treba skupit oči i kako, da nebude vrága i tri. A Čokolin nije za Doricu, nije nikako! Prije štatica, potlje kravica! a bome Čokolinov štacun nije štatica, već, da oprostite, štala. Na blago starijih vrebati, znači za smrt njihovu moliti. Dobra glava, bolje srce i do dvie zdrave ruke — toga treba. Al Čokolin je čuturaš, kockaš, razbjijač, i kako se pogovara — pomozi nam bog i sv. Blaž — crni djak. Kod njega groš u kuću dopuze, a tri groša iz kuće lete. Onomad — u sredu otvori gradski vratar u zoru nova vrata. Pa šta opazi? Grga pijan leži pred vratima pa hrće. Od bielih fratara remetskih odnio bukovačku perjanicu i pod vedrim nebom prohrkao cielu noć. Pa taj — da Doru — bog mi prosti griehe! Nije on za Doru, nije nikako!"

To i više toga govorila bje Magda Krupiću, nu zlatar i po vlastitoj pameti nebi bio povjerio svoje miljenice i jedinice razpikući i vjetrogonji.

Tako se dakle povadiše brijač i paprenjarka.

Brijač se jeo, da mu je sve žuč kipila, a pio, da mu nos stao cvietati poput božura. Pritom je snovao i kovao, kako da paprenjarki skuha poparu.

U krčmi kod „šepavog Janka“ do kamenih vrata zavuko bi se inače družveni brica u najtamniji kut, te je znao za vrčem vina čamiti zamišljen po cieli dan.

"Dà, dà" zamrmljao bi kroz smieh „Grga je vinski brat i vragov svat! Dora, fina zlatarova Dora nije za njega! Pa me odbiše, sramotno odbiše, kan da sam ciganin. Al neka neka! Čekaj paprena vjero! Stvorila mi se britva ko-sirom, ako ti napokon neobrijem dlakavu bradavicu! Dà, da ja Grga Čokolin —."

I nepostajalo dugo, pa se brijač zbilja osvetio.

Slavni je magistrat dao bubnjem svim i svakomu na znanje, da piljarice unapred nesmiju prodavati lojanica manje nego deset na funtu, a za svaku lojanicu izviše da će platiti ugarsku forintu kazne.

Čokolin, znajući, da je stara Magda odprije imala lojanica jedanaest na funtu, podje k staričinoj daščari, da mu dade tih manjih lojanica. Magda se dugo opirala, al joj brijač reče:

"Neludujte kumo! Ta valjda vas ja izdati neću. Te su vam i onako od starih preostale, pa nećete, da ih miši izjedu!"

Starica, nesluteći zla, podje na tanak led, a hulja Čokolin zatuži ju pred gradskim sudcem, da je povriedila zapovjed slavnoga magistrata prodavajuć manje svieće.

I Magda morade pred sud. Pred sud! Kao da je otrovna striela prosvirila staričino srce. Za svega svoga vieka nije imala posla sa sudom, ni živoj duši nije ni mrve ni kriva ni dužna bila, a sad pod stare dane morala se dočekati te sramote!

"Ja štujem zakon i poglavare, i sveta je dužnost svakoga poštenoga čovjeka pripaziti, da se po gradu nevriedja zapovjed slavnoga magistrata!" progovori pred sudom licumjerni Čokolin.

"Nedaj bog, da svatko tako štuje poglavare, kao što vi majstore Čokoline! Nebudi ova ciganija vašoj duši na rovašu, ali ta jedanaesta svieća sigurno vam neće posvetiti u raj božji!" to reče Magda.

Drkćućom rukom izmota starica iz kraja svoga rubca forintu, položi ju na stol pred sudca, a dvie suze kao grašak skociše joj na oči! A kad se je vratila u svoju daščaru, bilo joj, kao da su joj se svi kameni svetci iznad vrata crkvenih srušili na staro srce.

Brijaču s te osvete nekako odlanulo, al mu duša nije mirovala. Valjalo se jače osvetiti razlogu njegovih jada, valjalo se osvetiti staromu zlataru i njegovoj jedinici, Grginoj nesudjenici.

II.

Bilo je po podne četvrtoga dana po svetoj Trojici, a godišta gospodnjega 1574. Nad goru i polje zagrebačko bio se nadvio crn oblak, nadvio i sasuo se na zemlju gustim daždom, kao da si ga nožem prorezo. Nu za malo jenjala ploha, uminuo oblak na izhod; plavetno nebo razgali se jasno i čisto kao staklo, a sred neba lebdaše žarko sunce, razpinjujući zlatnu mrežu gorom i dolom, krieseci se u tisuć kapljica, trepteći na bujnom zelenilu. Čist i vedar bijaše svjet, vedra i duša čovječja sred divotnoga sveta.

Kao da je ruka božja preniela dio rajske pokrajine na zemlju, sievala je savska ravnica, gdje zelena kao tanaca svila, gdje žuta kao žezeno zlato, a sred ravnice Sava, ljeskajuć se kao srebrna zmija. Od ravnice na sjever niže se

briežuljak do briežuljka osut jasnom vinovom lozom, bielimi kolibami, vitimi tornjevi, a od brižljaka dalje uzpinje se pod oblake tajna i tamna gora zagrebačka, donekle niema al u ovaj par živa. Pastirska pjesma od obližnjega humka, šušanj vjetrića, koji je tresao sa zelenih granah zlatne kapljice, klopot mlinskoga kola iz proleta, grlovite ptice, plivajuće čistim vasduhom i romon zvona crkvenoga — sve se to razglasuje složilo u divnu nepojmivu glasbu, sve opajalo dušu neodoljivim miljem.

Usred krila gorskoga navrh uznosita vrška odbija se od sjene stoljetnih hrastova bielo pročelje staroga Medvedgrada, stoećega sred kitna perivoja. Stare tmušne zidine osvjetla mu nedavno kraljevski graditelj Gierolamo Arconati. Na omašnih kulah titraju svjetli klobuci kao zlatne jabuke u vilinjem vrtlju, a na visokih prozorih igraju zrake ljetnoga sunca.

Al u gradu, oko grada sve zaniemilo. Tek kadsto prekida tišinu gorsku kaplja pljusnuv s visoke strehe na kamen, il munjevita lasta prhnuv izpod prikrovka u zrak božji.

Jedna jedina duša kao da je živa bila u tom gradu — al i ona je, reć bi, snivala.

Tik vrata samoga dvora zelenilo se na briežuljku čudo nevidjeno — šimšir-drvo, „debelo kao „greda“, razprostiruće guste, tamne grane, osute rosnim biserom.

Podno zimzelena siedjaše muž snažan, juhačan. Tamna bijaše mu put, crna kratka kosa, crna i dugačka brada. Vrh krupna široka nosa uzpinjalo se široko, uglasto čelo.

Izpod crnih očiju skočile jakе kosti iz krupna lica, a debele usne se stiskale — sve znakovi bistre glave, smjela duha, neodoljive volje. Iza zelenkaste surine provirivala junačka prsa, petnjake debelih žutih čizama zatisnuo u mokru cjelinu, lakte upro na koljena, a debelu glavu pustio na prsa. Čovjek zamislio se. Za časak pridignu glavu, i zirnu u divotni svjet. Lagani ga vjetrić, miloduhu ga cvieće uzkrisilo iz sna. Ljepota poduo njegovih nogu obaja ga kao što posmjeh ljepote djevojke ublažuje srđe divljaka.

Plamen crnoga oka prigasi mu se, usne se pootvorise, oporo lice složi se u neki blagi sklad, kao lice bolestnika, kad kane u težku ranu mu blagi melem. Niem je čovjek gledao, gledajući uživao. Kao nestaćan leptir bludile mu oči gorom i dolom. Gle na zapadu visi se Susjedgrad nad Savom, kao gorski oro vrh klisa, nedavno u njem pustio dušu stari griešnik Tahi. Gle samoborskih kula; ondje stoluje prelijepta gospa Klara Gruberova. I dalje! Sred zelenogore rumeni se o zažari tvrdi Okić, gnjezdio Bakača, kao rubin u viencu od smaragda. A ondje na izhodu sunca tone u sinjoj magli bieli Sisak, viečni svjedok hrvatskoga junačtva.

Al u tren munu mu čelom munja, glava se osovi, lice namršti i biesne oči zadješe se čovjeku na jednom mjestu.

Vrh brda Griča dižu se tamne zidine, a od zidina više četiri jake strže, četiri tvrde kule. U njih upire čovjek oči, kano da ih hoće pogledom sažeći. Taj nišan njegova gnjeva bijaše — Zagreb.

„Oj da te nebilo, prokletno krtovo gnjezdo! Koja te je prieka sreća vrgla meni na oči, da budeš zator mome rodu, da nam budeš gorijad od osmaulijskoga biesa! Gle, kako se ti kukavni kramarčići opasaše tvrdim kamenom, da im krupna šaka nerazvali štacuna, neraztepe papra. Dà, dà! I to cieni se plemičem, pa dirne li koja pojača ruka u taj osinjak, eto graje kao iz žabjega legla, eto i na dvor njihove „zlatne sloboštine!“ Kršćanske mi sablje, ni ubom nebih maknuo, da se tursko kopito dotakne te gamadi, ni okom nebih trenuo bio, da je Gubec podavio svu tu eiganiju. Da ti puževi bar ostaju u svojoj kolibi, da svoji na svojem miruju. Al dà! Hoće im se moga Medvedgrada, da im ledja budu sigurna od medjeda; hoće im se Kraljeva broda, da mogu svojom kramarijom u Primorje, i Črnomerca i Hudog Bitka im se hoće — al polako varoška gospodo! za tu vašu široku i visoku volju crno ču vam mjeriti, hudo vas izbiti — groba mi otčeva hoću, il nezvao se više „Stjepko Gregorianac.“

Dugo premetale se takove misli u Gregoriančevoj glavi stižuće se i ništeć kao valovi brzice rieke.

Već se nagibalo sunce k okičkoj gori, a gorskimi prodoli šuljala se iz tamne šume tiha večer.

Najednoč ozva se iz hrastove gustine konjsko kopito. Gregorianac pridignu glavu. Neprodju dva časa, a na gorskoj cesti pojave se dva vrlo razlika putnika. Odrpano, boso čeljadi ogrnuto plaštom od sitka a pokriveno širokim šeširom od šaša, klipsalo uz brdo vodajuć na uzdi kljuse, na kojem se je nihao odebeo sied gospodin u crno na popovsku odjeven i pod crnom šubarom — hrvatski kronista i zagrebački kanonik Antun Vramec.

„Vidim li zdravo! Dobar večer reverendissime amice!“ poviknu Gregorianac, skočiv na noge i pohitiv starcu niz brdo u susret. „Eto riedke sreće mojemu griešnomu krovu! A šta je tebe prečastni gospodine i prijatelju snašlo, da se u mrak vereš na kljusetu po gori i tražiš moje medvedje gnjezdo? Eno zalazi sunce, već je i rosa pala, a večernja studen hudi tvojoj siedoj glavi. K tomu ima ovuda haramija, što no uskočiš od banove vojske te bi lako mogli poljubiti zlatni krst, al bi ga i pridržali kao svetu spomenu! —“

Vramec zaustavi konja, a Gregorianac uzez uzdu iz ruku odrpanoga vodje.

„Pax tecum!“ pozdravi starac gospodara medvedgradskoga sagnuv se malko. „Dolazim od kanoničke vizitacije iz remetskoga samostana; htijedoh ti svakako u pohode doći. zašto, čuti ćeš na skoro. Bieli fratri dadoše mi ovoga Jerka za vodju, te se nisam bojao hajduka, jer

ako je Jerko i grub i niem, jake su u njega mišice, a bolja drenovača. Al pravo reče sinko! zahladilo je, a ja starac nisam ti kršna zdravlja. Zato nepredimo tude puno rieći — već ajdmo pod krov, bit će o čem govoriti.“

Po tih riečih manu Vramec Jerku rukom, koji je dosada stajao kao kamen i motrio čudnim okom Gregorianca. Na mig kanonikov strese se dva tri li puta i za tren nestade ga u ljeskovu grmlju. Stjepko potegnu Vramčevu konju uzde, te povede prečastni teret uz brdo do samoga dvora.

Za kratko siedjahu gospodar i gost za velikim brastovim stolom u velikoj, potamnoj sobi lieve kule medvedgradske. Na stolu stajaše debela voštanica, a kraj nje staklen vrč, puncat zlatolika vina. Gucuv dva tri puta, cmoknu starac jezikom, i kimnu siedom glacem. Vidjelo se, da je za sada zadovoljan.

„A gdje ti je gospa Marta, gdje li tvoji mladi sokolići Pavle i Niko?“

„Marta pošla u Mokrice. Vele, da je onđe blaže nebo, jer ona boluje na prsih. Niko pošo u pohode svaku mi Mihajlu Konjskomu. Slutim, da se kod gospe svasti nekakvi svatovi snuju. A za Pavla nebih ti znao kazati, kud se u ovaj par tuca, ima više od nedjelje dana, te ga nevidjeh.“

„Zar se i za njega sniju svatovi?“

„Biesa! — Mari ti on zato, kao što ja za fratarsku čorbu. Leti po svetu, Bog si ga znao, u koga se taj dječko vrgo. Divljak je, svojeglav, pa ide sve svojim putem.“

„Pusti ga kume!“ Odvrati mireć Vramec. „Mladost ludost. I mi smo takvi bili. Po vremenu se i ognjevit ždriebac prikroti. Znam ja Pavla u dušu. Nisam li mu kum? Dobra je srca, zdrava mozga. Živ je dakako kao iskra iz kremena, al bolji i takav, nego li s vana svetac, a s nutra prokletac. Kako dakle vidim, sami smo?“

„Sami!“ odvrati Stjepko.

„Da ti dakle kažem, zašto zadnjoh u tvoje dvore, jer za šalu nedodnjoh;“ doda Vramec važno.

„Da ćujem, reverendissime amice!“

„Za prvo, dodnjoh po svojoj volji, da se nađsem šumskoga zraka, da se osladim liepom vedrinom sveta; jer — *inter nos* — moji prečastni kollege u konzistoriju veliki su mrljavci, a mene „piskara i kroničara“ osobito poprieko gledaju, jer da pametnik neće spisavati bajke.“

„Valjda nekim ljudem pamet u trbuhi stoji“, prikrpa porugljivo Gregorianac.

„Dodnjoh i zato, da se na čas otresem Zagreba, dà Zagreba, toga legla jala i jada, brbljavosti i pakosti, gdje se kršteni ljudi grizu ko niema živina. Nu neka! Pričuvao sam im oseban list u svojoj kronici, kojega si jamačno neće djeti za prozor.“

„*Vivat reverendissime!*“ zaskoči mu živo Stjepko rieč, „iz duše mi govorиш!“

„Za drugo“, nastavi kanonik važnijim glasom, pridignuv lievi kažiprst, „za drugo dodnjoh po drugoj volji. Šalje me prečastni gospodin i brat Niko Želnički, prieponači, ponešto časmanski.“

„Želnički?“

„Dà, on. Ti znaš našega bana i biskupa.“

„I predobro!“ odvrati Gregorianac ponešto ljutit.

„Gjuro Drašković čuje, gdje i nesluša, vidi gdje i negleda. Ti si po misli banovoj šugava ovea u stadu svete matere crkve.“

„A on je —“ planu Stjepko.

„Miruj. Bieli fratri izkitili te pred njim kao posinka — *sit venia verbo* — živoga sotone: da ih robiš, da ih pleniš, da neznaš boga ni svetca. I to vele, da gračanske snahe znadu najbolje, kako držiš šestu zapovjed i vjeru svojoj zakonitoj drugarici, gospo Marti —“

„Laž! Sve paklena laž!“ provali Gregorianec, zažariv se dovrh glave, da se je lasno posumnjati moglo, da ta „laž“ pol istine veli.

„Moguće“, odvrati Vramec mirno, lukavo motreći Stjepka izpod oka. „Nu to spada pred tvoga duhovnoga liečnika, a ja tvoj izpoviednik nisam. Svakako vidiš, da nisi banu u volji, i da baš nebi pohvalio kapitulara, koji bi na oči svetu s tobom jednu pogaču lomio. Ja dakako nehajem za svaćiju zlovoljicu, ali prečastni gospodin Niko je plah, k tomu i velik gospodin, koji bi htio još većim postati. Mitra je kanoniku, što i mlada djevojka momku. Srce njegovo voli tebi i tvome rodu veoma, al se boji pred svjetom ti pružati ruku. Zato posla mene ovamo.“

„A u koju svrhu?“

„Slušaj! Časmanski prepošt primio je pisanice iz Beča, gdje se i o tebi piše.“

„O meni? Iz Beča? A šta se piše.“

„Dobro se baš nepiše, da kažem negovori, osobito u carevu dvoru.“

„A šta su opet na mene smislili?“

„Puno koješta. *Pro primo* naslućuju, da si šurovao sa Gubcem, što no ga nedavno čudno ovjenčaše na Markovu trgu, da si pod rukom vrkao kmete i male pleme na gospodu, pače im pomoći dodavao.“

„*Pro primo* je to kukavna potvora“, odvrati srdito Gregorianac, „dà potvora prečastni gospodine! Gregorianec mi je ime i pleme. Veštiš sam mogućan i imućan, kmet je smet, a kosturaši i šljivari, ma imali sto grbova od otca našega Adama, nisu mi braća. Bilo je kadšto, te me obujmila jarost, kad me u jedan mah pritisnuli i stari biesnik Tahi i kraljevski sud i kukavci Zagrebčani, pa i gospoda i Zrinjski i Bakači; bilo je kadšto, te si rekoh u zlovolji: Jari de Stjepane kmetske kuje na gospodske vukove. Al se u brzo lecnuh i grba mi moga, nisam „mužke puntarije“ pirio, nekmo li doložio goriva. Al da i jesam, bil' griešio bio? „*Flectere si nequeo superos, Aetheronta movebo**“

* Neuzmognem li sklonut bogova, dozvat ču pako.

Kad te zaokupe ljudi, i paščad je dobra na pomoći.“

Gregorianec govoraše sve većom žestinom, srknuv kadšto iz omašne kupe, a kanonik slušaše mirno, motreći ga.

„*Pro secundo*“ prihvati starac, „vele, da zaštićuješ lutorske prodikače, što ih je pokojni Ivo Ungnad — *omen et nomen* — dovabio u naše kraje na zator prave katoličke vjere Careva svjetlost nebi ti toga upisala u velik grieħ, Makso i sam nagiblje krišom na prokletu novotariju, al to ti upisuju u grieħ Drašković i druga dvorska gospoda, koji nemilice čupaju taj smrdljivi drač iz njive Gospodnjeve.“

„Ha ha! Eto čitave ludosti! Da sam lutor ili zaštitnik lutorski? Marim ja za tu pasju lutrijanštinu, za sve poganske pištole, omilije i nemilije, kojom su nas nudjali iz Nürnberg-a i Tübingena, koliko za bradu turškoga proroka. Ako sam i griešnik, tvrd sam katolik. Pitaj ti na primjer gospodu Zrinjsku, tko se krsti po zakonu prevjernika fratra vitenberžkoga, tko li uvlači štampanu kugu iz zemlje Njemačke?“

„Ni sam nevjerojat, da udaraš lutorštinom, jer me nebi vidi pod ovim krovom, da je postao špijolom zlotvora. Nu nisam svršio. *Pro tertio* vele u Beču — a to je najveći tvoj grieħ pred njima — da Stjepan Gregorianec, taj čuveni i vidjeni junak drži sablju u koricah, gdje bić božji kraljevinu gazi, da Stjepan Gregorianec iz zasjede baca klipe pod noge jasnomu nadvojvodi Karlu, što ga je carska svjetlost imenovala zapovjednikom kraljevine; da isti Gregorianec spletari proti krajiškim generalom, kojino dodjoše, da nas obrane od turškoga robstva. To vele o tebi u Beču.“

„To li?“ skoči Stjepko jarostan, te se zaleti u gnjevne rieči: „Nečudim se čevrljanju bečkomu, niti sam glupak, da neizbrojim na prste, da me ni naša ni bečka gospoda nisu upisala crvenim pismom u svoj koledar. Nisam pučavac niti se neumijem klanjati na španjolsku. Već i to im se nemili; al nespletkarim već mirujem svoj na svojem pa eto ti klevete. Znam čije je to maslo! Ferko Tahi porodi ove paklene tužbe u svojoj gujskoj duši, nevidila raja božjega —“

„Neblazni!“ zakrči mu Vramec rieč.

„Dà on! Još i sad, gdje mu je bies digo nečistu dušu, još i sad grize me otrov, što ga je za živa na me izrigao bio. Šesta evo teće godina, da me je tužio carevoj svjetlosti u Beč, da su me ročili u Požun pred kraljev sud, a zašto? Jer sam branio materinstvo svoje žene, gospe Marte Henningove, jer nisam dao, da opaki ljudoder Tahi nepograbi svega Susjedgrada. Huckao na mene i kramarsku štenad zagrebačku, te digoše s nova na mene pru, da je Medvedgrad njihov i sve moje imanje da je njihovo, premda imam na pismu i pod kraljevskim pečatom, da je sve to blage pameti kralj Ferdinand darovao na viečna vremena mojemu pokojnomu gospodinu otcu Ambrozu i po njem njegovu ostanku.

A lani, kad mu je već duša na jeziku bila, a vrag u kostih sjedio, nije li moga rodjenoga brata Baltazara hockao te hockao, dok taj slabic sebe, mene i sve Gregoriančevo pleme neosramoti, biedeć me u javnom sboru stališa i redova naše kraljevine u Zagrebu, da ga radim prevariti za njegov dio otčinstva. A zašto? Jer sam htio pol Medvedgrada založiti Krst Mi-kuliću, da popravim naše gospodarstvo, propalo sa velikoga troška za četovanje na Turke i za pravdanje sa svjetskom i duhovnom gospodom. Sve, sve smisli i skova ona stara zmija, da me satre, da me smoždi. A ja da se neozloviljim. Striela mu božja sunula u grob!“ —

Od žestoka govora nadimahu mu se prsi, stisnuše šake; jezik mu zape, i savladan jarom klonu na stolac.

„Nehulji boga!“ progovori oštro Vramec, dignuv ruku. „Veliš, da si katolik, a ja ti velim, — da nisi kršćanin. A šta biesniš proti mrtvu imenu? Tahi premišu!“

„Na oči samo, *reverendissime amice!*“ odvrati Vramec gorko Stjepko, upriev glavu na ruku, „na oči samo. Njegov zlopaki duh u službi je velike gospode — a navlaš Gjure Draškovića, a oni zalievaju pomno otrovno drvo mojih jada, što ga je Tahi zasadio bio. To ti je izvor bečkoga govora.“

„Izadji dakle na vidjelo svjetla; u tebe je volje, snage, duha. Dokaži im jasno, da lažu, koji na te kleveću; jer se veli: Tko šuti, taj muti.“

„Necu. Nemarim, što su se na me izkivili, a da i marim, kakova hasna? Laži na poštenjaka. „Čovjeka je ubio!“ A poštenjak operi se, te izidji čist od suda, kleveta će vazda odjeknuti „Ubio!“

„A nenuka l' te ništa, da se latiš rada, a okaniš nerada?“

„Ništa. Sve me nuka, da se okanim svieta. Već moga gospodina otca Ambroza gnjavili i davili, da se je morao odreći podbanske časti, a davili, kako ti prije rekoh, i mene. Je l' vriedno sabljom udarat na tudje lavove, kad te jedu domaće muhe i komari. Je l' vriedno na kocku stavljat glavu za ljude, koji će ti medjutim raznjeti krov? Nije K tomu i nevolja u kući. Gospa Marta mi gine dnevce kao snieg o suncu. Mrzna je i čudljiva; posti i moli, moli i posti. Niko, mezimac majčin i majčina je prilika — mrtvo puhalo — od zapečka nikud van do kecelje. A Pavao — starija mladica Gregoriančeva roda — prevrtiljivac, svoje glave, svoje volje, a vrela krvca. Do mjeseca popeo bi se, da mu prisloniš ljestve.“

„Vrela krv, veliš“, zakrči mu rieč Vramec, „rodjeni sin svojega otca.“

„Vara se tvoja prečastnost. Nije Pavle što sam ja, to jest, što sam bio. Ako sam vrele krv i tvrde volje, nisam muke trošio u ludo. Sve moje silovanje, sve napinjanje ugadjalo je jednoj svrhi — slavi i koristi mojega plemena. Imanje naše iznio sam sabljom iz nokata la-

komih susjeda, i što skupih ja i pokojni mi gospodin otac, mišljah, da će mi čuvati i razmicati sinovi. Al na žalost obumire mi staro stablo. Pavle glavinja svjetom, sgadja u oblake, vrluda stranputicom, a za ženitbu ni da čuje. Ruši se moja kuća, ruši. Izim toga ijad van kuće.“

„Kako to misli tvoja poglavitost?“ zapita zviedljivo kanonik.

„Kako? Poslovi neteku strujom, kojom bih ja broditi htio. Što se po kraljevini našoj radi, nemili mi se. Ta gledji Draškovića! Mudar je kao knjiga, gladak kao mletačko staklo, sladak kao ciparsko vino, koje će ti pamet prevariti. Bršljan je on, što no se svačega hvata, svuda propinje, ali nije hrast, da stoji o sebe, da zaustavi buru, koja je saletila Hrvatsku. Odušev ugadja dvorskog gospodija, odviše piše u Beč. Ja — Ja mu nevjerojujem, banija nije mu nego stepen, da se popne više i više. Nije li lani postao od zagrebačkoga gjurskim biskupom? Čemu to? Pazi li on korist i slobostine hrvatske i slovinske gospode? Nevjerojujem. Dok je Frane Frankapan šnjime zajedno banovao, vjerovao sam, jer je knez modruški bio duša kao staklo, a junak bez para. Dà, onda bijah i ja krilat zmajić, i gdjegodj se banska zastava vijala, nepomoli Turčin dva puta pred mnom glave. Kao arkandjeo djavole iz neba tjerao je Frane Turke iz zemlje, te neprozašće ga u ludo „štítom hrvatskim.“ I on nebijaše nekim te nekim u volji. Sudiš li, da je njegova smrt čist posao? Kad mu od mala čira za uhom otekla glava, i on junak zaglavio kukavno u Zagrebu, u postelji. Vele, liečnik da je tomu kriv. Bog zna. A tko sada za pravo banuje? Drašković? Ne. Nadvojvoda Karlo i njemački generali. A čemu Karlo, kad nam je ban po zakonu vojskovodja? Čemu svi ti Pappendorfi, Halleki i Teiffenbachi, kad znaju hrvatska gospoda sama voditi svoje čete? Da nam budu na pomoći i oni i njihova štajerska vojska? Hvala im. Za zidinami, za oklopom, pod gvozdenim loncem ele junaka, da se zemlja trese od tih žabarica i cifraka, nu virne li čalma iza grma, pomozi bože! Turčin nevidi nego ledja tih mušketira i arkebuzira, a vi Hrvati gubite glave, dok se oklopniči napale vaših sela, i napitaju vašega blaga, dok kus po kus naše banovine nestrpaju pod svoju komandu. Nu evo se zabrblijah. U kratko dosadilo mi, razjadilo me, te se odbih od sveta u svoje gorsko zaklonište; neću da igram u tom kolu.“

„A ti budi naš!“ zaskoči mu veselim licem kanonik rieč, koji je dosada vrebao oštrosu riečeu gospodara medvedgradskoga.

„Vaš? Čiji? Tek tebe vidim pred sobom!“ zapita Stjepko podignuv glavu i u čudu motrec svaku kanonika.

„Dà naš;“ odvrati Vramec odriesito, dignuv se na noge. „Ima više hrvatske i slovenske gospode duhovne i svjetske, koja isto naslućuju, što i ti, koja neciene griehom, s čega te dvorska gospoda bide. Imanje i vladanje gine stališem i redovom hrvatskim iz ruke, tudji generali hoće da iztisnu velikaše, hoće da nam kraljevinu poseljače, a onamo neda nam turska bujica, da odahnemo. Dogorjelo je do nokata. Kani se bezdjelice. Budi naš.“

„Neizkušavaj me prečastni otče! Ja ёu kod kuće da branim svoje, a svatko neka radi što i ja,“ odvrati odrješito Gregorianac.

„Cienih te mudrijim. Čekaj dok se plamen dohvati susjedove kuće, pa onda gasi svoju! Za korist i slavu svoga plemena radiš? Liepa ráda od neráda. Liepe slave, gdje ti hrdja sablja. I niemo zvire zavuče se u svoje duplo, pa misli „Čuvam si kuću!“ Ako je brod zabrodio krovom stru jom, valja krenut kormílom, i tomu se boće jake volje, a jake volje si ti. Da pokusimo sklonuti carsku svjetlost, ne bi li makla štajersku komandu, da se nepojavi drugi Kazianer. Da kušamo sami voditi vojsku, a vojskovođa da nam budeš ti!“

„Pusti me!“ odvrati oklievajuć Gregorianec.

„Još jedno. Zagrebčani udariše pravdom na tebe, da ti otmu Medvedgrad i Kraljev brod Za malo pući će sud. Kraljevski sudeci pravrču, čujem, stara zagrebačka pisma. Bog zna, neimaju li Zagrebčani *titulum juris?*“

„Nikad!“ zaviknu Gregorianec skočiv na noge „moje je pravo jasno, kao sunce na nebu!“

„Sud znade, što je pravo. A kod suda kraljevskoga ima dosta naših prijatelja. Budi naš!“ navali Vramec, ponudiv Stjepku desnicu.

„Vaš sam!“ odvrati Gregorianac odlučno, uhvativ starčevu ruku.

„Amen!“ doda kanonik.

U to i zanočilo bilo. Skoro utrnu se i zadnja luč na Medvedgradu. Kanonik snivao u svojoj ložnici vesele sanke. A Stjepko stajaše dugo do prozora kule, piljeć u tamno noćno nebo, da dočeka svoju sretnicu zvezdu. (Dalje sl.)

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

Br. 32.

U ZAGREBU DNE 12. KOLOVOZA 1871.

God. III.

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Zlatarovo zlato. — Slike pjesme. — Slipeci. — *Pouča:* Gdje smo i kuda ćemo u glasbi. — O biseru. — Listak.

Zlatarovo zlato.

Roman iz prošlosti zagrebačke, napisao ga Aug. Šenoa.

III.

Od sastanka na Medvedgradu nebje minula ni godina dana. Vedro osvanulo Gjurgjevo. Polja se osula bujnom strni, drveće i živice bielile se punim cvjetom. Nebom poletali gdjegdje rumeni oblaci, kao čudne ptice iz neznanih krajeva; lasta sjedeć na strehi previjala glavicu, te pozdravljala cvrkuću lanjsku domovinu. Mirno se valjala Sava svojom maticom, zadievajući se gdjegdje o gustom vrbinju na pjeskovitoj plitčini, il pljuskajući o dno ribarskih kukavnih koliba. Nebijaše tada ni savskoga mosta, ni savske ceste. Od Siska idući put Zagreba trebalo je preko vode prieći „kraljevim brodom“ nedaleko od gradskoga sela Trnja. Prievoz taj držahu tada Gregoriani; bio podalje i manji prievoz po imenu „Grgurićev brod“, al je svet volio prelaziti velikim, jer je Sava od pameti voda varava.

U jutro Gjurgjeva dne dokasa do Kraljeva broda zelenko a na njem mlad junak. I konj i konjik od puta sustali bili. Zelenko poniknutom glavom prebirao lieno noge, premda se vidjelo, da nije cigansko kljuse, a konjik zamišljen pustio, da ga konjić nosi po svojoj volji, premda su u njega bile ostruge oštре i velike.

Mlađiću jedva bilo dvadeset godina. Lice bledjano, plemenito, kosa odugačka, crnomanjasta, brčići mali, čelo visoko, a sjajne plavetne oči pod tamnimi trepavicama dvije žive zvezde, da ih nije mutila neka sujet. Mlađić bijaše liep, snažan, a ljepši od nebrige i sjete. Naherio kapu kunicu na uho, a orlovo pero treptilo za kapom. Haljinu od plavetna sukna sapinjahu velika srebrna dugmeta, a uzke hlače od višnjeve boje šavijahu se oko jakih listanaca. Niz široka ledja padala mu težka, crna kabаницa pod grlo sapeta zlatnom sponom. O boku visila sablja krivošija, a za pojasom od žute

mletačke svile stajala mala puška, srebrom okovana. Takov bijaše mlađić.

Dokasav do broda stane, osovi se na sedlu, pa zaviknu glasovito: „Oj ljudi otisnite!“

U mah izpadoše dva čovjeka iz kolibe na drugom briegu pa brže u ladju! Neprodje, da si mogu izmoliti dva očenaša, i brod se zadje u piesak pred mlađićem.

„Pomez bog ljudi!“ doviknu im mlađac i propev zelenka, skoči kao striela u brod.

„Da bog pomogne! Vi li ste, vaša milosti?“ odzravi mlađji brodar upriev veslom. I prodje nekoliko časaka mukom i eto mlađića na zagrebačkom briegu Save. Tude malko postajao, gladeći zelenku grivu, napokon će brodarom, koji se klanjahu do zemlje, netražeći za čudo ni dinara brodarine.

„A kako vi ljudi?“

„Hvala na pitanju, vaša milosti!“ odvrati mlađji, krupna ljudina. „Živi se.“

„A ti starče Mijo?“ okrenu se mlađac starijemu, krezubu mutljaku bièle kose i sivih očiju.

„Kako ti mreža?“

„He he!“ odvrati starkan glupo smiešeći se, „soma ni za svetak, a bielice jedva za petak. Sava je bila, da oprostite mlađi gospodine, do-sada mutna i jaka. U Krajskoj je negdje kiša išla na rukave, pa se riba odbila.“

„Kako na gradu? Šta radi gospodin otac, šta li gospoja majka?“

„Neima na gradu nikoga. Gospodin stari od nedjelje prešo preko gore u goste, a milostiva gospoja jošte sjedi u Krajskoj,“ odvrati mlađji brodar.

U ovaj par zatutnji zrakom gromoran, lagahan zvon. Od Zagreba razliegalo se veliko zvono svetogata kralja.

Sva trojica krenuše glavom put Zagreba.

„Šta je to?“ zapita u čudu mlađac. „Svetkuje li se danas kakav svetak?“

„Čudna nekakva svetkovina!“ prihvati ludekasti starac. „Pokopčeva Jana iz Trnja mi je zato govorila, a njoj opet sestrić joj, špan kod gospodina prepošta. Nekakvoga turskoga popale na Kaptolu. Samo mi je čudo, da mu za pogansku dušu zvone velikim zvonom — ako nije možebit turski kanonik!“ doda starac.

„Bit će tako! S bogom ljudi!“ nasmieši se mladić, bocnu zelenka i pojuri prema Zagrebu, prije nego se brodari na pozdravu zahvališe.

Mladji od njih zašo u kuću, a stariji blejio za mladićem podugo, al napokon odklima i on u koljebu sve glavurdajući, sve razmišljajući o turskom kanoniku.

Kao munja proleti mladić kraj vrtova petrinjske ceste, doleti do „Harmice“, a odavle kaptolskim vratima na kaptolski trg. Al tu je i bilo šta vidjeti. Svieta kao graha, od biskupske tornjeve sve do frata.

Mravom tuj vrvilo i staro i mладо, i žensko i mužko, i gospodsko i kmetsko, na konjih i pješke sve vičući, mašući, preklapajući i gurkajući se. Tu se zibao na konju nakazni, grbavi suban Gašo Alapić a uz njega podban Ivan Forčić prabilježnik Mirko Peteo i mnogo hrvatske i slovenske gospode sve na konjih, sve pod kalkpakom a medju njimi ko biela vrana pod širokim šeširom sa crnožutim perom njemački general Heribert Auersperg — zviedljivo obraćajući oči prema gvozdenima vratima lieve kule biskupskega grada. I varoška gospoda bješe došla, navlastito se je širio medju gradjani plemenitoga grada Iván Blažeković, krupna ljudesina, po zanatu kovač a po časti gradski sudac, te su drugi purgari slušali vrlo pobožno njegove velevažne riječi, koje je pratilo neobičnim mahanjem ruku, sve kažući na kuću stojeću kraj biskupskega dvora, gdje je negdje stajala župna crkva sv. Mirka, a sada stoji „biskupsko sjemenište.“

Podalje od dvora pod lipom kraj kaptolske vjećnice zabavljala se hrpa ljudi vrlo živahno.

„Dà! tako je, velim vam“ stade perorirati čovuljak, stojeći na praznoj bačvi. „Vjerujte meni! Ja se u te posle razumijem, jer nisam samo vas zagrebačke kramare brijao. Pismen sam čovjek, pa sam služio pod zastavom bana Petra Bakača. Nà, gledjte, brazgotinu! — Kod Ivanića grada —“

„Čuli smo, čuli!“ zaskoči mu rieč omašni Blaž Štakor, glavar ceha tesarskoga.

„Govorite, govorite kume Grga“ prihvati suha pekarka Tihodićka iz popovske ulice, „slušala bi vas po cieli božji dan gladna i žedna.“

„Ergo“, nastavi Grga Čokolin, „taj nekršteni Antikrst, koji je eno u onom dvoru stanovao, stavio je sveto evangeliće pod noge, dao si je obrijati griešnu glavu — jer si pogani i glavu briju, ja to znam — i postao Turčin.“

„Čuvaj nas bog svega zla!“ uzdahnu debela mesarica Barinkinka sa zorolikim nosom, „da

mojemu Mati udje u pamet obrijati si glavu, izklopala bih mu oči.“

„Vidiš, vidiš!“ doda hladnokrvno, kimajući glavom škiljavi bubenjar Gjurica Garue ili „biskupska palica.“

„Ljudi vele“, prihvati Čokolin, „da je Franjo Filipović —“

Na ovo ime prekrstiše se sve babe.

„da je Franjo Filipović“, opet brijač, „kao kanonik i kapetan sa kaptolskom vojskom imao uloviti Turke kod Ivanića.“

„Čuli smo, čuli“ upade Štakor.

„Vidiš, vidiš!“ zievnu bubenjar.

„Uloviti Turke kao u stupici miše. Al dà! Težke ga brige! Nisu oni išli na njegovu, već on na njihovu slaninu. Kaptolsku vojsku izsjeckali na kobasicu, a finoga reverendissimuska k sebi na konja, pak ravno k turskomu caru. Car mu je dao sto centi suha zlata, dviesta rali zemlje, zidanu kuću i zavrtnicu i trista žena, jer Turčinu nije jedna dosta.“

„A nam i jedna suviše“, doda hladnokrvno Štakor.

„Pomozi nam sveta gospa remetska!“ prekrsti se suha Tihodićka.

„Kad bi moj stari imao takov turski apetit, kuhačom bi ga pameti naučila“ doda debela mesarica.

„Vidiš, vidiš“ zakima bubenjar.

„I zatajio boga i sve svetce i postao Turčin“, reče Čokolin. „A danas će ga suditi, jer da znate, taj pogani postao je i oficir, i kod Siska i Krizevaca dao je sto naših nabiti na kolac. Danas će ga suditi — toga lopova. Samo da ga imaju. Al se vrag neda. Da su mene poslali do Siska“, — tu se iznenada zaustavi brijačev brbljavi jezik. Oko mu se bilo zadjelo na bliedom mladiću, sjedećem mirno na konju zelenku.

„Gle, gle!“ nastavi brijač, „eto čuda! I mlađi gospodin Pavao Gregorianec dojezdio na zelenku, da se naužije te komedije. U koga biesa pilji očima? Aj, aj! Vidite li, u Krupičevu Doru. I ta gizdavica je došla sa starom vješticom Magdom. Kako se ta cura našuširila, al ide vrieme, biti će je još za dinar! Da bit će —“

„Zbilja, hoćete l' me za debelogu svata, kume Grgo?“ zapita kroz smieh Štakor.

Brijačić pocrveni kao rak, i spremao se kovaču svojsku odrezati, al na žalost ostade sám na bačvi, jer svjetina krenu prama drugoj strani.

Od kaptolskih vrata zaštopotali težki koraci. Filipovićevu dvoru primicala se četa jakih momaka pod gvozdenimi kapami, crnožutih rukava, a na ramenu im težke gvozdene glunte. Bijaše to kumpanija carskih njemačkih mušketira, a vodio ih kapetan Blaž Pernhart.

Došav do dvora razmaće četa svjetinu i prostor pred kućom ostade prazan. Ali za jedan čas podiže se sred te čistine lomača a podalje drvena prodikaonica.

Treći put zazvoni veliko zvono sv. kralja muklim turobnim glasom. Svjet na zamuknu mukom. U tinji čas otvoře se gvozdena vrata biskupske kule, a iz njih se izvali čndan provod. Napred četiri kaptolska trubača u plavetnih dolamah, za njimi bieli remetski fratri sv. Pavla, redovnici sv. Franje i sv. Dominika, zatim častni kaptol zagrebački i časmanski noseći pred sobom razpelo zagrnutu crnom koprenom, držeći rukama preolmljene voštanice. A najzad u crnoj halji i pod bielom srebrnom mitrom, duge crne brade, malešna stasa izidje knez Gjuro Drašković, biskup zagrebački i ban hrvatski.

Poniknutom glamom, laganim korakom micao se provod oko kaptolskoga trga, pjevajući gromornim glasom „Miserere!“

Napokon stade povorka pred dvorom kanonika izdajice. Tri puta zaoriše glasne trublje. I pope se na propovjedaonu prečastni gospodin Blaž Šiprak, kanonik stolne crkve zagrebačke, te stade čitati za mrtve tišine veliko pismo ovako:

„Mi Gjuraj Drašković knez Trakošćanski, po božoj i apoštolske stolice milosti biskup crkve gjурсke i zagrebačke, komornik Nj. ces. i kr. svjetlosti Maksimilijana II., cesara rimskoga, kralja ugarskoga, českoga, hrvatskoga itd. kao i ban kraljevine Dalmacije Hrvatske i Slavonije svim viernim, kojih se dostoje i pred kih lice taj naš otvoreni list pride pozdrav i blagoslov. Prva je naša pastirska briga, da duše, vierne našoj svetoj katoličkoj vjeri, branimo oda zla viečnoga, da šugave ovce izlučimo iz čistoga stada, da korov izčupamo izmedju plodne pšenice. I s toga nam se otčinsko srce kruto razžalilo, kadno razumismo, da se je bogu nemili i vragu mili Franjo Filipović, prije kanonik zagrebački i zatočnik svete matere crkve, bivši zarobljen kod Ivanić-grada od nevjernih Turaka, pogaziv zakon božji i ljudski, zatajiv boga trojedinstva i božja svetotajstva, izdav svetu crkvu, koja ga je posvetila, i materinsku zemlju, koja ga je na svjet rodila, odmetnuo od svete vjere naše i podao se pod jaram viečnoga prokletstva primiv nevjero tursku, i nadjenuv si pogano ime Mehmed, te zlotvornom rukom vodi nevjerne čete u ove kraljevine, i paklenom himbom uništava rod svoj i domovinu svoju. Sliedeći mi s toga pravdu viečnu, koja dobra nagrađuje a griešnika kara, sliedeći svete kanone rečenoga Franju Filipovića apoštolskom svojom vlasti gonimo iz krila svete matere crkve, iz obćine ovih kraljevine, ter skidamo s njega sveti red; i da je proklet i on i njegovo pleme; proklet onaj, koji ga hrani i brani; proklet je mu ime i sjeme, hratio ga jad i glad, pratila ga tuga i kuga; voda ga utopila, zemlja ga proždrla, grob mu izbacio kosti, a vjetar mu raznio pepeo. I kao što se prokleta duša pali u paklu sa Judom Iškariotom, tako sažgi i satri krvnik njegovo imanje i stanje, i kao što se njegova nevjerna duša odkinula od vinograda

gospodnjega, tako sharaj pravedni gnjev sve njegove vinograde, njive i polja. Proklet bio na vjeke.“

Od užasa protrnu svjetina. Grozna pjesan „Miserere“ zaori s nova, a s visine crkve sve-toga kralja zajeca malo zvonce, kao zdvojno naricanje proklete duše.

Na uzvišeno mjesto stade biskup, da blagoslovi puk. U tren klekoše svi.

I opet zatrubiše trublje. Kad al izadje iz množine zagrebački krvnik sa četiri momka. Podpiriše lomaču.

Drkćuć gledaše Dora taj strašni prizor, a Magda stojeći kraj nje šaptala zaklonjenih očiju litaniju. Či Pavao Gregorianec nagnuv se na vrat svoga zelenka nije video ni biskupa ni krvnika, nije čuo ni zvona ni mrtvačkoga psalma. Sva mu se duša skupila bila u očih, a oči nikud od zlatarove Dore.

Sad razvali krvnik sjekirom Filipovićevo vrata. Pohiti u kuću, a momci mu stadoše kuću mazati crnim vapnom. Plaho je čekala svjetina, šta li će biti.

Otvori se prozor prvoga sprata. Eto krvnika, gdje pokazuje svetu sliku izdajice.

„Evo vam Jude Iškariota!“ zakriješti krvnik, probodnuv nožem na sliki srce Filipovićevo.

„Razderi ga, sažgi izdajicu“, zaurla biesna svjetina dižuć ruke, kao da se hoće dohvati prokletoga kipa.

I podignu krvnik sliku u vis i tresnu njome u lomaču, što no je buktila pod prozorom, da je tisuć varnica kresnulo u zrak.

„Proklet bio izdajica!“ zaruknu manito ljudstvo. Kao bujica srnuo narod prema Filipovićevoj kući, psujuć, kunuć, urlajuć, vrišteć, kao što hiena, kad se zaleti na plien. Badava odbijali carski mušketiri biesnu navalu svojimi gluntami. Za hip klonuše od juriša; puk ih odplahnu kao što divlja rieka uvelu granu.

Provali narod u dvor, razvali, satre, uništi sve do trunka, što mu dopade šaka. Razmrvi prozore i vrata, i hržuć i hahaćuć biesno pobaca iz prozora na lomaču sve, što je nekad Filipovićevo bilo.

A po trgu okolo lomače cika i vika. Biesom omamljeni narod skakao gurkajuć se i vičuć. I odvrpani niemak Jerko obraćao se kao bjesomučan na jednoj nogi, vrteć na drenovači kanočku kapu.

Sve je vrilo, kipilo, ključalo — kao da je navalio sudjili dan.

Čuj! Zavrisonulo. Svjetina grne u klupko. „U kraj! Pogibosno!“ Odlomače kresnuo ogorak, pao na Alapićeva konja. Alapić o tle. Prope se konj, griva mu gori. Ko da ga je vrag poklopio srta u vrtlog plaboga puka. A za njimi drugi konjevi prkoseć uzdi. Razklanja se puk. Puće trgom čistina. Po njoj juri čopor paklenih hatova a pred njimi vranac plamtećom grivom. Pred čoporom bježi djevojka mlada i liepa. Klonula

k zemlji. Sad će ju zastići paklena hajka, sad će ju zgaziti.

„Jao!“ razliegalo se pukom, „propala je sirota!“

Al kao striela doleti s jedne strane mladi junak na zelenku, sagnu se k djevojki, uhvati ju za pás i dignuv ju na sedlo odjuri prema kaptolskima vratima.

„Živio junače!“ klicaše svjetina za njim, al ga je nestalo bilo. Primiri se hajka, razidje se provod, a i sviet podje svojoj kući. Putem govorili ljudi, da su konji sgazili nekoga niemaka, koji no htjede priskočiti u pomoć djevojci. Reklo se, da je ostao mrtav na mjestu.

Na kaptolskom trgu dogorjevala lomača i dvor Filipovićev pust omrljan crnilom zjao kao čudna neman — strašna opomena svim izdajicam krsta i roda svoga, a crna uspomena izdajstva i pravedne osvete spominje se još i danas riečju „crna škola.“

Pavao dodje sa spašenicom svojom do vrela Manduševca na „Harmici“. Ustavi konja, neznaјući, kamo s djevojkom. Nije joj znao ni za kuću ni za ime. Bez sviesti, bleda ležaše mladica u njegovu naručaju. Jedva je disala, tek grčevito treptanje vedja odavalno je, da ima u djevojci jošte života.

„Raja mi, liepa je — živa prilika spavajućega anđела,“ šapnu mladić motreći jednu krasnicu. „Al čija je, čije li kuće?“

U to prolazio nekoliko gradjana, brbljajućih o današnjem sudu.

„Ej poštovani meštare!“ dozove Pavao jednoga od njih „bil' mi znali kazati, čija je ova nesretna mladica?“

„Kako nebi. To vam je Dora Krupićeva, milostivi gospodine!“ odvrati gradjanin.

„Kći staroga zlatara kod kamenih vrata, vaša milosti!“ doda drugi.

Već htjedoše poštovani meštari udariti u hvalu mladoga neznanoga junaka, al im Pavao kratko odreže „Hvala i sbogom!“ te zagrabi sa svojim liepim teretom put kamenih vrata. Za vratima u kamenoj ulici lebdio pred nizkom zidanom kućom sred vrta velik prsten od mjedi. Pavao stade.

„Oj, gdje je gospodar Krupić?“ zovnu mladić.

Na vrata izpade starac. Probliedi. Čekić mu pade iz ruku.

„Za ime božje! Dorka! Šta je!“ kriknu od straha meistar.

„Mirujte meštare! Donieh vam kćerku! Moglo je zla biti, al je hvala bogu dobro. Snebila se. Tarite joj slike oči octom.“

Na ove rieči spusti Pavao kćerku nježno u otčeve naručje. Mladica uzdahnu, razklopi oči, pogled joj zape na Pavlu; — i opet zaklopi oči.

„Al mil —“ započe u čudu starac, držeći kćer.

„S bogom meštare!“ oprosti se mladić i odleti bez traga.

Izidje iz Novih vrata i krenu put gore. Kod mlinova, gdje se zakreće sv. Mihalju zastigne na šumskoj cesti četiri čovjeka. Nosahu na granah sumrtva ranjenika.

„Kamo ljudi?“

„U Remete!“ odvrati jedan, „nosimo Jerka niemaka. Jutros na Kaptolu htio izpod konja izbavit djevojku.“

„Pa se lud sam spravio pod kopito“, doda drugi, „nemilo ga uhvatilo, jedva će preboljeti; sva mu je glava krvava. Nebilo mu se miešati.“

„Ponesite ga samo brže u Remete“ prihvati Pavo „i zakaže od mene Pavla Gregorianca liep pozdrav gospodinu opatu. Pa da se vidi Jerko što bolje znadu. Njihova briga, moj dug!“

I hrlo udari u goru. Poniknuo glavu. Mislio i mislio, a svaka miso bijaše mu — Dora.

Bilo je u noć za Gjurgjevim danom. U malešnoj komori ležaše Dora mirna i tiha. Kadsto bi krenula glavom, kadsto premetnula ruke. Kraj nje čučila zaplakanih očiju Magda piljeć u malu uljenicu i moleć.

Časomice svrnu okom na Doru i pogladi joj razpletenu kosu. I stala starica sama koriti se.

„A gdje mi je luda glava bila. Bilo li kuma slušati i Doru medju toliko sveta povesti? Joj, kad ju je tišma odkinula od mene — moju dragicu, kad je pala pred konja,“ tu stisnu starica oči, — „kao da mi sree bilo pod kopitom. Ne, toga straha nebih više pretrpila ni za banove dvore. Al hvala bogu da je i tako, te je bogorodica poslala svoga anđela, jer smrtan čovjek to nije. Samo dok se Dora pridigne! Zagovorila sam ju kod remetske majke božje. Pa ćemo ja i ona na zagovor. Samo dok se pridigne.“

„Kumo! Draga kumo!“ progovori slabim glasom Dora.

„Šta je dušo?“

„Vode kumo!“

„A kako ti je dušo?“ zapita stara primaknuv kupy Dorinim usnama.

„Neznam ni sama kumo! Zlo i dobro mi je! Obujmilo me. Nešto mi grlo steže, a taknem li se čega, stine mi krv. Glava mi gori — nà popipaj — gori kao živi organj — a srce hoće da mi skoči iz njedara. Al kad zaklopim oči, ah kumo draga, voljko mi je i milo, kao da me ziblju anđeli božji, mirno mi protiče žilami topla krvca — mirno, lako lagacko kuca sree, a kroz driem smieši mi se lice —“

Težko zajeca bleda mladica, živo oklopi ruke oko Magdine šije i sasu rieku vrelih suza na staričine grudi.

„Bog mi pomozi kumo. Poludit éu.“

Starica oniemila. Debele joj suze kapale niz lica. Pogladi Doru drktavicom rukom, poljubi ju u čelo.

„Umiri se, diete, vrućica je.“ Dà vrućica, koju svaki nas tek jednom za svoga vieka očuti — ljubav. (Dalje sledi.)

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

Br. 33.

U ZAGREBU DNE 19. KOLOVOZA 1871.

God. III.

Izlazi svake subote. — Godišnja cijena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Silni car. — Zlatarovo zlato. — Slike. — Poučka: Petar Krešimir IV. Veliki. — O jedinstvu sila. — Listak.

Zlatarovo zlato.

Roman iz prošlosti zagrebačke, napisao ga Aug. Šenoa.

IV.

Stari kraljevski grad Zagreb, ili kako mu veljahu sami gradjani „Slobodni, plemeniti varoš zagrebečki na grčkim goricah,“ -- bijaše u šestnaestom veku lica posve drugčijega, nego li za potlašnjih viekova. Zagreb bijaše tvrdjava, pače u Zagrebu — kakva ga danas brojimo — bilo više tvrdjava. Pod kraljevski grad išla je sva zemlja medju Savom i potocima Črnomercem i Medvednicom, a sred toga zemljista plodna i široka uzpinjalo se, kao predstraža gore zagrebačke, brdo po imenu Grič. Na tom brdu stajala ovjenčan jakimi zidinama — stari Zagreb iliti „gornji varoš“ pravo obitalište grčkih gradjana. Podno Griča t. j. u potlašnjem dolnjem gradu skoro i nije bilo kuća — već sve polje, vrt i šikara. Jedino oko župne crkve sv. Margete stajala naselbina Ilica, seoce od nekoliko kukavnih drvenjara. I potlašnji trg tridesetnički ili „Harmica“, gdje su običavali paliti vještice, nije bio nego močvarna ledina, samo kod vrela Manduševca bielile se dvie tri li zidane kuće.

Sam grad pako bio je zidan u trokut. Južni mu zid t. j. prema Ilici išao je od iztočne kule brda kraj staroga kraljevskoga dvora ili potlašnje jezovitske škole i kraj samostana dominikanskog sve do kraja zapadnoga, gdje se i opet uzpinjala kula; odavle se spuštao zid niz-brdo do mesničke ulice, gdjeno stajahu mesnička vrata, branjena od tvrda strielišta i dva gvozdena topa. U pol južnoga zida virio je u svjet visoki pazitoranj, a u njem tanko zvonce „Habernik“, koje je dojavljalo gradskim vratarom kad treba otvoriti, kad li zatvoriti vrata, il bi u čas pogibelji pozvalo zagrebačke gradjane pod oružje. Kraj tornja dolazilo se iz grada na zid kroz vratašca, po imenu „Dverce“, do kojih stajahu dvie male oble kule. Tu bijaše gradska puškarica t. j. tu su gradjani čuvali „velike štuke, mužare, brkate gvozdene puške“ i arkebuze. Sve brdo pod južnim zidom bilo osuto vinovom lozom, tek od Dveraca spušta se strma stazica do dna brda. Od mesničkih vrata dizo se zid do tvrdjavice ili braništa sv. Blaža, a odavle duž visoke ulice sve do „novih“ poslje opatičkih vrata I na toj strani branjaše grad visok toranj i drveno branište po imenu „Arčel“. Tu bijaše gradska „praharnica“ t. j. kuća za strielivo. Odavle je išao zid duž biskupske poslje opatičke ulice sve do tornja kraj „kamenih vrata“ a od vrata sve do jezovitske kule. Sve brdo od zapadne strane zida do Medvednice bijaše pusto, obrašteno šikarom, samo se vijugao nevaljao put od Harmice do „kamenih vrata“, što no ga pranuci starih Gričana okrstio „dugom ulicom.“ Nu i taj maleni kameni okvir nebijaše puncat kuća, već su gradjani tuj imali i svoje

vrtove. Iz hrpe drvenih koliba provirivala samo gdjegdje crkva il kameni zdanje, a zidana kuća u gradjanina, ma i sićušna, bijaše očit znamen bogatstva. Kako i nebi, kad je sám gradski župnik stanovao u drvenu dvoru. Takov bijaše stari kraljevski grad. Sve drugo nije išlo pod račun zagrebački. Stanovnici „opatove ulice“ u tvrdji kaptolskoj kao i žitelji Nove vesi bijahu slobodnjaci kaptola zagrebačkoga, imajući svoje vlastite glavare i sloboštine, kućanom pako Laške ulice pod tvrdim biskupskim gradom studio je sudac u ime biskupovo.

Žezlo varoškoga sudca sizalo je samo do krvavoga mosta, pa podje li komu zlotvoru za rukom preskočiti potok, bilo je modrim varoškim pandurom vratit se praznih ruku, da neodnesu modra ledja od kaptolskih slobodnjaka, koji su volili pustiti lupeža u bjeg, nego li varošku stražu na svoje zemljiste, jer to bijaše njihova „pravica.“

Al medju svojim „zidom i ogradom“ bijahu zagrebački „purgari“ u svem svoji — a njihova občina gotova samovlast.

Zlatna bula Bele IV. bila im sveto pismo gradske slobode, stanac kamen njihova prava. Sto i sto puti kroz viekove iztakli bi ju pod nos nemalim ponosom bahatim velikašem i lakomim crkovnjakom. Sam si je Zagrebčanin birao sudca i druge glavare. Zaludu ga ročio pred svoju stolicu župan, zaludu i ban. Komu je stajao dom na brdu Griču, komu je ime bio upisao zagrebački notar u veliku gradjansku knjigu, taj nije stao van pred žezlo varoškoga sudca il pred pravdu same kraljevske svjetlosti, jer je Zagrebčanin bio kraljevski čovjek. Daće davao je malo, sam si je krojio zakon, sam mjerio mjeru i vagu. Trgovcu strancu bilo plaćati na zagrebačkom trgu debelu „postavu“ — tako zvaše se gradska dača — a Zagrebčanin prolazio svojom robom slobodan po cieoj kraljevini, a nije trebalo nego pokazati pečat sa tri tornja i duboko poklonili se svi mitničari. Zagrebčanin nije poznavao popa van župnika sv. Marka i njegova kapelana, a tomu župniku bilo je oštro zabranjeno plaćati biskupu „chathedralicum“ ili crkvenu daču. Kaptolski pop nije smio pod živu glavu prekročiti gradske medje u svečanom rubu i jednom mal da ne-svrgoše gradjani sudca, što je dao, da pjevaju biskupski klerici u crkvi sv. Marka. Gradjani „plemenitoga varoša“, premda ponositi i glaviti, nebijahu bog zna kakvi mudrijaši i cifraši već priprosti krojači, čižmari, kovači, mesari i više toga — sve zdrava i prava cehovska korenika. Pismene ljudi medju njimi mogu si lako izbrojiti na prste i često se desilo, da sám varoški sudac — budući bravari kovač — nije umio podpisati čestitoga si imena. Na sreću se za

onda manje pisalo, a kad je trebalo pisma, umio je varoški notar cifrati na debeloj žutoj artiji ogromne protestacije proti svoj mogućoj gospodji, pače proti samomu kralju.

Tužba i jadikovanja naslušala se kraljevska svjetlost od plemenitih gradjana do sita, da su bogci i kukavci, da su spali na zadnje grane i više te litanije. Al pravo reći nisu bili goločinja i sirotinja, pače prava gospoština. Sve te pjesme jadikovice šibale su na ono staro „Kucaj i otvoriti će ti se!“ pa što više to bolje.

Gradsko zemljишte bijaše veliko, plodno, što vinom, što sienom, što šumom, a i van gradskoga zemljишta spadahu Gradčani, Zaprudje, Hrašće i Petrovina pod zagrebačko vladanje. Obilja dosta, gradjana malo, a troška reć bi nikakova.

Nisu dakako svi varoški miši jednako glodali tu omašnu slaninu, jer su — *nota bene* — varoška gospoda račun pravila, a gradska nam kronika utespominje, da je koji senator kraj godišnje plaće od dvadeset talira i dva para občinskeh čizama pogibao od gladi ili bos hodio po gradu. Nu gradska gospoda, valja reći, bijahu ljudi veoma točni. Gradski bi sudac točno zabijeo, koliko da je potrošio govedine, kruha i vina, kad je koga kanonika izaslanika ili drugoga gospodina počastio bio na gradski trošak. Tih je vecera kroz godinu znalo biti i previše, na sreću po občinsku kesu, nije valjana gostba stajala za onda više od 60 dinara. Isto tako je sudac na dlaku zapisao, što da je stajala nova peć za stan gospodina bana il kožić, što su ga Zagrebčani običavali prikazati velikoj gospodi u znak počitanja; i to je zapisano do kaplje, koliko su polica vina dobili častni otci Dominikanci iz varoške pivnice, kad su pratili bili na malo tjelesno gradsku procesiju. Ponajgrdnju ranu zadatavali varoškoj kesi poslanici, koji su išli na hrvatski il požunski sabor. Koliko se u to ime potrošilo občinskoga žitka, siena i vina! Rad kraćega računa, dala se dakako varoška gospoda sama birati u sabor i dobri Zagrebčani tješili se bar u toliko, da nisu strancu punili džepove.

Nu bilo kako mu drago, kukalo se na zlo vrieme i koliko — živilo se, i ljudski se živilo u Zagrebu. Mala ta naselbina rasla i razširila se do ugledna grada, pa kad su banovi podigli bili svoje dvorove na brdu Griču, kad su hrvatska gospoda prenijela bila svoje državne sborove u Zagreb, razmahnu grad mlada si krila, i nadkrili u brzo sve hrvatske gradove glasom, snagom i cvjetom. Šta više! Dok je tudjinska sila satirala druge hrvatske varoše i sela, ostade glava kraljevine tvrda i ciela i nikad nije nad Zagrebom lepršala zastava — van zastava hrvatska.

Al taj cvjet i ugled rodio je po Zagrebčane mržnjom i jalom. Silovita vlastela, duhovni mogućnici priekim okom gledahu, kolikom snagom buji gradjanstvo, nazrijevajuć u tih tvrdih občinah maticu one slobodne vojske, pred kojom su se za kašnjih viekova pokloniti morale uz-

nosite gospodske kule. — Nada svim pak bijaše im mrzak Zagreb, duša tih občina. Stari Gričani, ljudi kremenjaci, nisu gledali pred gospodom u zeinlju — već uprav u gospodski brk. S toga i boja bez broja. Velikaši su i sami i po svojih ljudih grizli i štipali gradjane, gdjegod im se pridesila zgoda, pače obilazili okolo carskoga dvora „farbajuć“ Zagrebčane, kan da su živ izrod pakla.

Najluči krvnici gradu bijahu najblizi susjedi: biskup i kaptol. Ni knjiga nebi izpričala nemile te sile. Bilo, te si gradjani i biskup nazvali gromovito „dobro jutro“ iz gvozdenih lumbarda. Bilo, te je zagrebački biskup dao u gradskom kupalištu na potoku pohvatati i na mrtvo ime izprebijati varoškoga sudca i bilježnika. Slavni inače biskup i ban Berislavić plienio je iz zasjede zagrebačke trgovce, da mu je sam kralj pisao, da naliči više razbojniku nego biskupu. Častni kaptol pakao znao je po više puti prokleti cieli grad, pa da neće kroz tri wieka rediti zagrebačkoga sina za popa, a vrlo često se zabilo, da su Kaptolci u pol biela dana na kraljevskom sajmu oteli gradskim kmetom cieli čopor volova. S toga bi često okvasila krv prazno zemljiste medju gradskim i kaptolskim zidom, te su njemački arkebuziri i španjolski draguni imali vražkoga posla, da razstave susjede bjesnike. U kratko — živilo se susjedski, al i razbijalo se susjedski.

A kako biskup i kaptol tako i druga gospoda velikaši i njihovi ljudi. Kastelani medvedgradski bijahu od starine na glasu kao bezbojni zločtvornici i vrugovi grada Zagreba, a i sad bi saletili kadšto varoške kmete i snahe gradčanske, kao vuk janjad. Gospoda Heningovci, vladari susjedgradski znali bi svuci do gola zagrebačke trgovce iduće na optujski sajam. Zrinovići su zasipali Zagrebčanom zlatne i srebrne rude u zagrebačkoj gori, i popalili kleti u Bukovcu. Vukovinska gospoda Alapići dočekala jednom kod sv. Klare u zasjedi varošku gospodu upravo hajdučki, te kad su došli sudac i viećnici na čamcu ribe lovit, obasuše ih Alapići gorećom smolom, i izraniv sudca na smrt, oteše gradjanom i lovinu i čamce proti svakoj pravici. Za imanja Hrašće i Petrovinu pakao morali su se Zagrebčani otimati od vremena Šišmana luksemburžkoga sve do drugoga Rudolfa Habsburgovca sa svom vlastelom kraljevine Slavonije.

Pravde je s toga i suviše bilo. Al koja hasna. Nebo visoko a kralj daleko, sablja i buzdovan u ono doba i sud i zakon.

Trebalo je dakle i starim Gričanom kadšto zaigrati šakački, izbiti klin klinom. Prenda priprosti, bijahu za sebe dosta mudri, te gledahu na sve ruke, kako da se ograde proti zlu. Prije svega bi pazili, da im bude grad jak i tvrd, zatim se hitro koristili medusobnom krvarijom plemstva, prianjajuć uz neprijatelje svojih krvnika, a najzad radili svom silom dobari se

onih važnih mesta blizu Zagreba, s kojih je njihova tvrdjava mogla postati tvrdjom.

Jake kamene zidine, visoke kule, duboke jame i gvozdene velike puške oko Zagreba nebijahu toliko štit proti turskomu strahu, koliko proti velikaškomu nasilju, a iza toga zakloništa ošinula bi kadšto varoška čeljad nametnē goste do krvi. Nu u vieku šestnaestom dopade grčka tvrdja ljudih udaraca. Biskup Šime Erdödi i Zapoljevci bjehu zagrebačke zidine prodramali krupnim zrnom, jer su se Zagrebčani po arcidjakonu Petru Kiepacu poklonili bili cesaru Ferdinandu pače i primili u goste generala Don Pedra Lazu de Castilla i njegove španjolske regimente. S toga su i gradske kule stajale na hero, a i zidine su gdjegdje zinule bile. Da se vierni Gričani nekako ponaćine i svoje zidove i kule što bolje pokrpaju, pokloni im kraljeva milost sav prihod zagrebačke tridesetnice. Gradska su gospoda taj prihod vrlo točno pobirala, nu nečini se, da su zidine krpala valjano. Barem je kralj Makso II. još g. 1573 pisao Vidu Halleku, generalu slovenske krajine upravo hrvatski, da je razumio „da to mesto Zagreb u slovenskom ursagu i ona tvrdja zlo spravna i poimeni dvi turnji i zid vās gol i nepokriven, i na vnođih mistih ni štige na zidu nije, da bi se moglo na zid brzo šetovati i u vrimenu neprijatelju naprvo stati i braniti se. I skroz one burgare da potlam pokojnoga Lenkovića smrti nikakova računa ni dodano.“ Zato im poručuje kralj po generalu „da on na nje nimalo srca nenosi“, i da ima rečeni Hallek „rečenim burgarom pod vernošć i srditost kraljevu reći, da one zaprošene račune dodaju, jesu li one pineze verno potrošili i u napridak da bi gradu zid postavili.“

Nezna se pravo, da l' je kraljeva srditost u prvi mah prinukala varošku gospodu, da prave čist račun i da poprave zidove i tornje, samo se čita, da je varoški sudac višeputi Halleka u Varaždin poslao po deset polica vina. Al napokon im dogorjelo do nokata, spopade ih strah od Gubčeve vojske, pa se je tesalo, zidalo, krpalo na sve ruke, dakako po strategičnom razboru varoške gospode. Jer Gubčevu „mužadiju“ pomagao je krišom gospodar medvedgradski Stjepko Gregorianec, ljuti protivnik Zagrebčana, s pizme proti Franji Tahi susjedgradskomu, prijatelju gradjana grčkih. Odatle i njihova bojazan, odatle i utvrđivanje na vrat na nos, da seljački kralj nespali Zagreba.

I sa mogućim Tabijem, negda podbanom, i sa grčkim gradjani razvadi se Gregorianec ama na nož zbog velike parbe. I Tahi i Heningovi držahu Susjedgrad na pol, nu lakomi nečovjek Tahi, budući podban, radio je iztisnut Heningovce, i mal da mu nije nedjelouspjelo, al u to oženi junak i bogataš Stjepko Gregorianec Martu Heningovu, i biesnik Tahi morade se odreći pohlepnnoga nauma. Od onoga dana biesnjaše krvnik susjedgradski proti silnoj obitelji Gre-

gorianaca u saboru, u kraljevskom dvoru i medju hrvatskom vlastelom, nebi li smrvio silni rod protivnika, od kojih se jedan i to Pavao bješe proslavio kao biskup zagrebački i zakonotvorac, a drugi opet — Ambroz, otac Stjepkov — kao hrvatski podban, bogataš i junak, koji se ipak zbog krvave razpre sa banom Bakačem morao odreći podbanije, u kojoj ga je zamjenio Tah. Mrzeci tako do krvi gospodar susjedgradski Gregorianec, dižuć se javno proti njima svom snagom časti i ugleda, i gradeći potajno spletke silnim si novcem, ulazio je riedkom hitrinom svaku zgodu, da bude Gregoriancem nezgoda, svakoga plemića i neplemiča, da mu bude na pomoći proti zakletim si neprijateljem.

Za kratko pridesi se takova zgoda. Stari Ambroz uglavi sa Petrom Erdödom i Nikolom Zrinjskim ugovor, po kojem zamjeniše ove dve obitelji jedan dio svojih dobara. Gregorianec dade Bakačem svoj grad Rakovac sa sedam pripadnih sela, a zato dobi od njih Kraljev brod na Savi, Medvedgrad i pripadna mu sela Kraljevec, Botinec, Novake, Hudibitek i više toga.

U isti mah skoči Tahi otimljuc se za Medvedgradom u ime žene si Jelene Zrinjske. Nu zaludu. Kralj Ferdinand potvrdi g. 1561. ovu zamjenu i na Katino sliedeće godine uvede Mato Raškaj, plemeniti sudac zagrebačke županije, literata Ambroza Gregorianca kao gospodara u vladanje medvedgradsko.

Nu nije mirovao Tahi. Sada svrnu okom na svoje prijatelje, a Heningovaca neprijatelje — na gradjane Zagrebčane. I neprevari se Tahi.

Od pameti gledali mudri gradjani, da im bude siguran grad, i sve vladanje gradsko, od pameti snovali oni, da se oko staroga Griča dočepaju onih mesta, kojimi bi se zagrebačka tvrdja još većma utvrditi mogla, da razmaknu svoje vladanje, nebi li većom snagom i bogatstvom bolje odbijali silovitu vlastelu.

A to mjesto, za kojim se prije svega otinahu željne oči Zagrebčana, bijaše sokolovo gnjezdo — tvrdi Medvedgrad, prevažni prevoz Kraljeva broda i sva plodna selišta medvedgradske gospoštine oko vladanja gradskoga. Od svih ljudih jada, što ih je kraljevski grad izkusio bio kroz viekove bivanja svoga, ponajveći bijaju silovite navale medvedgradskih gospodara i kastelana. Trepetom spominjahu zagrebačke majke djeci svojoj nedjela „crne kraljice“ i ljubovnika joj Nienca Vilima Stamma.

S toga osvajala ih vazda prva miso, da zavladaju tvrdimi medvjedskimi kulami, pa kada nebijaše lako silom, a ono se kušalo sudom. Pravda se ta — nezna se kakovim pravom — zadjela bila već pod Matijom Korvinom, prijateljem Zagrebčana, al njegova ruka nije imala sile u hrvatskoj kraljevini; pravdu za Medvedgrad ponovise Zagrebčani za kraljevanja Vladislava, banovanja Ivana Ernušta i posle Petra Berislavića. Badava. Razvratni markgrof Gjuro brandenburžki izigra na sudu gradjane Gri-

čane. Al sada, gdje je zavladao Medvedgradom Ambroz, koji poslje smrti Ferdinandove, nije bio u osobitoj milosti car. dvora, — sada mišljaše Tahi zatjerati neprijatelja u škripac, te stade huckati Zagrebčane, neka traže svoje staro pravo, jer da su mu mnogi mogućnici kod dvora i kraljevskoga suda prijatelji, koji će s njegova zagovora navrnuti sud na zagrebačku stranu.

I zbilja. Već g. 1571. na nedjelju Epiphaneae podiže varoški sudac, kovač Ivan Blažeković, pred banovi Gjurom Draškovićem i Franjom Frankapanom proti Ambrozu tužbu radi Medvedgrada, pa pošto stari Ambroz preminu, digoše se Zagrebčani još jače proti njegovu sinu Stjepku. Sumrtav od težke boli, razjaren, a slab proti bujici seljačke bune, kojoj je njegova okrutnost povodom bila, mržen od svega sveta, podiže se stari

Tahi, da rujuć i psujuć smrvi pred kraljevim sudom rod Gregorianski, da mu izvine liepu gospoštini na korist prijatelja Zagrebčana.

Za kratko je imao pući kraljevski sud — za kratko nadali se Zagrebčani slaviti slavije u starom medjedskom gnjezdu — al u zao čas sruši se u grob ponajjači stup gričkoga grada — preminu Tahi. Klouu i Gubec, trepet Zagrebčana, na Markovu trgu pod gvozdenom krunom al živ ostade Stjepko — ljući od Gubca, nemio dvoru doduše — al bogat, al slavan i pažen medju plemstvom hrvatskim — čelik čovjek na glasu.

I on i Zagrebčani očekivali su sud, koji je imao il Stjepka survat u propast a Zagreb uzvisiti snagom, il Stjepka stvoriti divom, a Zagreb baciti žrtvom osveti ohologa boljara.

(Dalje sledi.)

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 34.

U ZAGREBU DNE 26. KOLOVOZA 1871.

God. III.

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Zlatarovo zlato. — Skalak. — Nenka nije poštkaša. — Pouka: Ján Amos Komenský. — O jedinstvu sile. — Listak.

Zlatarovo zlato.

Roman iz prošlosti zagrebačke, napisao ga Aug. Šenoa.

V.

Bila je prva nedjelja posle Šimunja 1576. Kod sv. Kralja minula bje večernica; gospoda kanonici razilazili se žurnim korakom k svojim dvorovom, jer je padala kiša ko iz kabla. Dvojica od njih stala pred omanjom drvenom kуrijom, kojoj je pročelje zarašteno bilo vinovom lozom. Putem ni besedice negovorili, nisu ni mogli od kiše. Curkom je kapala sa dugih haljina, a široki šeširi kao da su im žliebovi bili.

„Hvala bogu!“ prihvati deblji od njih, t. j. Antun Vramec, „sad ćemo biti na suhom. Zadji, častni brate, časak pod moj krov. Imam ti dvie tri li prišapnuti „in camera charitatis.“

„Nemogu brate“, odvrati drugi, suh, zguren čovjek, oštra lica i pronicavih sivih očiju, kojemu je prsa kitio zlatan krst; „nemogu. Očekivam Franju Bornemišsu Stolnikovića iz Beča. Pisā mi, da će ko danas doći, ako ga putem nezastigne nesreća. Dobro znaš, da mi je vazda gostom, čudan sam i saznati novina, a on kao hrvatski poslanik jamačno će ih donjeti.“

„Jel u gospodina Stolnikovića vjere?“ natuknu Vramec.

„Naš je“, odvrati prepošt Niko Želnički u pol glasa, „i njemu su njemački generali dođiali.“

„Tim bolje!“ reći će Vramec, „poslati ću momka u tvoj dvor, nek se potrudi Stolniković amo, ako li dodje. Zadjimo u dvor.“

I uhvativ prepošta za ruku povuče ga Vramec brže pod svoj krov.

Preko strmih, razklimanih stuba dodjoše na otvoreni drveni hodnik a odanle do palače.

Otvoriv palači vrata u čudu se nadje Želnički. Bilo je i drugih gostiju. Za velikim brastovim stolom sjedaju mrki Stjepko Gregorianec i grbavi suban Gašpar Alapić vukovinski — prvi zamišljen upiruć se laktom u

stol, drugi zibljuc se na kožnatoj sjedilei i čevrljajuć po svom običaju.

Podalje do prozora stajaše mlađi Pavao Gregorianec, pritiskujuć čelo u vlažno staklo i piljeć u sivo, oblačno nebo.

Po palači nizkoj sterao se reć bi mrak. Starinsko razpelno nad drvenim klecalom, zamrljane slike svetaca, omašne knjižurine i zaprašene mape — sve se gubilo od slaba svjetla mutnoga neba.

Na pragu ustavi se Želnički. Tim se gostom nije nadao. Ban Alapić i Stjepko Gregorianec za jednim stolom! To se činio lukavomu crkovnjaku nečist il bar sumnjiv posao.

Sva trojica da pozdrave prepošta.

„Klanjam se tvojoj prečastnosti!“ skoči ban grbuljak u susret Nikoli. „Duše mi žalim te; pokiso si kao snop sred ravna polja. Al opet nežalim toga, jer te je upravo nevrieme svelo s nama. A šta okljevaš zači u taj ugodni zakutak našega prijatelja? Što te je snašlo? Gle i moga i tvoga prijatelja Stjepka — dà i moga. Nečudi se nimalo. Stjepko je čovjek posve po momu srcu“, doda lukavo Alapić požimirnu na kanonika, koji je neodlučno stajao do vrata, igrajuć se zlatnim krstom na prsih.

Sa poslednjih rieči gospodara vukovinskoga odlanu mu mrva, i koraknuv dva tri koraka napred, pruži banu desnicu.

„Pax vobiscum — velemožni bane i vi gospodine Stjepane.“

„Ha ha! ,Bane“ veliš?“ nasmija se Alapić porugljivo, tresuć Nikinu ruku. „Nisam znao, da se tvoja prečastnost jedniku i rugati umije. Ban! Dà! Liepa rieč! Liepa čast! Nota bene, kad se u istinu banuje. Al ja — ja sam peto kolo u kraljevini i prije bih vjerovao, da sam vita stasa i uzrasta, kao što evo gospodice Pavle, nego li da sam ban hrvatski!“

„Tvoja je veleničnost danas osobite volje, sbitjati šale sebi na prkos“, nasmieši se Želnički.

Debeli kuće gospodar slušao je taj govor banov, smiješći se mile volje i motajuć palce na svojoj trbušini. Napokon će i on.

„Stara je to stvar, da je gospodin ban najveći veseljak medju Dravom i Savom. Ta znate li, kadno ga Turci uhvatili kod Sigeta za prosta vojaka; pa kada se odkupiv za 500 kukavnih forinti, poručio paši, da ga vrlo žali, što, imajući u vlasti tučna kopuna, nije ga znao operušati, kako valja.“

„Varate se gospodo!“ zakrči mu Alapić rieč, gladeći rutavu bradu, „ovaj put se Gašo nešali, već kroz ljutu šalu govori ljeuću istinu. Govorio sam možbit nekada drugče, al sad mi je srce puno, pa mi navrie žuč na usta.“

Gregoriančevim licem munu živa rumen, a i Želnički osovi se slobodnije.

„Istina je kao gora vatrena“ primjeti Gregorianec „dugo drijema, al napokon prodire plamen na vrh, i obisplice žarom cieli svjet.“

„Istina je oistar mač“, doda ponešto hrabro prepošt, „al maču se hoće snažna ruka, koja će i zasjeći kamo zamahne.“

„Amen reverendissime!“ kliknu Alapić. „Pravo reče tvoja mudrost. A tu ruku hoćemo da potražimo!“

„Da vam ju božja milost osnaži!“ zaglavi Vramec.

„Sjednite gospodo!“ nastavi ban, spustiv se na sjediljku. „Slušajte me. Što nas evo pod ovim vriednjim krovom ima, svaki je mukom i borbom dozrio do jaka muža, svaki nas se nakušao dobra i zla, manje dobra nego li zla. A i ti gospodičiću slušaj!“ okrenuo se ban prema Pavlu. „Mlad si jošte, al u hrastovičkoj sjeci pokazao si liepo, da nisi izrod roda svoga, da ti desnica valja. Al se junačkoj desnici hoće i mudre glave. Zato nas slušaj! Odkad pamtim, gospodo, vidimo krv, vidimo zator, gledamo kako se zemlja, koja nas je na svjet rodila, pustoši, hara i drobi od nemile ruke nekrsta, kako nevjerni bies slog za slogan grabi od stare nam kraljevine, kako granu za grānom odkida od našega stabla. Ogrezosmo u svojoj krvи do grla. Gine rod, gine plod, dvorovi nam planuše. Hrani se, brani se u jedan mah! A kako od-hrvati se biesu? Sami? Crv na jato mravaca! Gradimo i radimo doduše, al što nam dan sa-gradi, to nam noć razgradi. Zlo po nas! Po-mažu nas druga kršćanska gospoda, čak iz rim-skoga carstva. Dà, pomažu nas al kako? Mi trošimo za njih. Dva krušca za carevu vojsku. Pa da su to sami junaci, ajde de! I taj silni trošak bi se pregorio. Al dà. Kao da je sveto rimsko carstvo pomelo svu svoju pljevu, pa nam ju nakrealo na ledja. Nije li tako? Kad ljudski zaigra junačko kolo, onda ti Hrvatine udri pa drž, a pomagači skok preko živice, jer im, da oprostite, smrdi puščani prah. I tu bi im šalu oprostio, neka ih! I to bismo pregorjeli; lako

tielu mučiti se, dok u njem sjedi čitava duša. A što je zemlji duša? Njezine slobo-štine, njezino pravo. A pitam vas, gdje su povlasti i sloboštine našega plemstva, naših gradova? Eno ih drže u krvavu zakupu generali Auerspergi, Teifenbachi, Globiceri, koji gospodare, sude, ucjenjuju po našoj kraljevini bez bana, bez banova suda, i na prkos odlukam stališta hrvatskih. A kad jih čovjek popadne živo, smiješći se odgovore: „To je volja pre-jasnoga gospodina nadvojvode Karla!“ I nije to samo u nas, već i u Požunu, u Ljubljani i Gradeu. Moj presvetli kolega Drašković je čovjek na dva kraja. Nešto se prede svakako oko nas. Zlo je, a nevara li me moja slutnja, biti će toga i više. Zato skupite pamet, gospodo! Plemstvo valja da se uhvati u jedno kolo, to vam je najbolja ruka za mač istine. *In hoc signo vinces*. Za koji mjesec sazvati ču sabor kraljevine. Tu ćemo reći smierno al i hrvatski kraljevoj svjetlosti, što nas peče, a komisarom odkrojiti ćemo poštено. Donle ruke poslu, a po-bjeda naša!“

„Vivat banus!“ ozvaše se svi u jedan glas.

Al brzo utiši se klikovanje. Od stuba čuli se težki koraci, da se je vās dvor treso. Vrata se raztvore širom, a na prag stupi ljudina, viši od vrata. Bio je crn, suh, silnih brkova i živih očiju. Težka kabanica, kožnat zobun, jaka sablja, a na glavi biela šubara dokazahu jasno, da taj čovjek dolazi s puta.

„Dobar dan i dobro zdravlje!“ pozdravi oriaški došljak goste, sagnuv se malko, da ne-lupi čelom u vratnice.

„Ave Stolniković!“ pozdraviše ga gospoda, skočiv na noge.

„Nosiš li nam maslinovu granu mira?“ za-pita živahno prepošt.

„Nisam uteko iz korabije Noemove!“ od-vrati kroz smieh došljak, pokazav biele si zube i baciv kabanicu; „nisam ni golub“ doda ironički, „pače mal da se neprometnuh biesnom zvieri od toga šaranja i šalabazanja!“

I sjede na stolicu, a svi drugi oko njega.

„Ergo!“ reći će grbavi ban, „iztresi pred naše gospodstvo vreću svojih novica!“

„Maksimilian kralj —“ prihvati Bornemissa važno.

„Šta je?“ udariše svi u jedan glas.

„Umre“, završi Stolniković. Zavlada tišina.

„Reguescat in pace!“ progovori Želnički.

„A Rudolf?“ zapita Vramec.

„Traži sreću po zvezdah“, odvrati Borne-missa. „Nu bojim se, da će s toga po nas malo sreće biti. Rudolf je Španjolac i u šakah je španjolskih. Česke pikarte progoni, austrijskom protestantskomu plemstvu se grozi, a novotari u rimskom carstvu dižu se listom. Kad već pokojni Makso — taj potajni šurjak lutorove fajte — nije smio skuckati pomoći proti Tur-činu od Niemca, neće ni Rudolf, radeći tako.

Obišo sam gospodu, što su mi dale noge. Sladkih rieči dost, novaca ni da podprasiš pušku!"

"A naša kraljevina?" saleti Alapić prihodnika.

"Drašković hoće da se izvine baniji."

"A mjesto njega?" ponovi grbavi suban žacnut.

"Neznam", odvrati Stolniković, "mislim nitko. Prejasni nadvojvoda Karlo zna najbolje, tko će vladati u Hrvatskoj. Više nisam mogao izpitati. Al", obrati se Stolniković prema Stjepku, "evo i poglavitoga gospodara medvedgradskoga. Dobro, da vas vidim. Nosim vam veseo glas. Kraljevski stol je sudio."

"A sud?" zapita Stjepko naplašito, pridignuv se od stoliće svoje.

Zagrebačani izgubiše pravdu za Medvedgrad."

"Eto vidiš", primjeti lukavo Vramec, "i pravda ima mezimaca."

"Ha opet sam čovjek", osovi se Stjepko, te mu oči zabljesnule s divlje radosti, "dà gospodo moja, čitavi sam gospodar medvedgradski i vaš sam čitav. Moja glava, moja ruka, moja kesa sve je vaše. Móra mi se skinula s prsiju, dišem svom snagom života svoga. Nećete žaliti, da je sud na moju stranu pao. Čuli ste, kako je gospodin Stolniković životom rieči ustiju svojih stavio pečat istine na ono, što je mudri gospodar vukovinski časak prije proreko. Da radimo, da podignemo opet povlasti našega plemstva. Sto glava jedna miso, sto ruka jedna sablja. Pavle hrli, poklopi konja, zajavi tētku si Mihajlu Konjskomu sve što si evo čuo. Neka dodje, brzo neka dodje amo na dogoyor. Jer", nastavi Stjepko prema gospodi, "moj svák je čovjek kao voda, koja svuda prodire. U kratko je smislio put, kojim bi poči bilo. Od njega nadam se nemaloj pomoći. Znam ga od Tahovske borbe i — od Gubčeve bune. Idi, sinko!"

Pavlu razvedri se lice. Pokloniv se gospodi potraži konja si. Nebo se počelo vedriti. Žrak bijaše čist, sjajan. Plamtećim okom, uz nositom glavom letio mladac na brzu jahaču put kamenih vrata, kao da ga vile nose. A što mu okrili dušu. Zar prevažni govor gospode? Nije, njega je nosilo srce.

* *

Dvor Mihajla Konjskoga, pjeneznika kraljevine Slavonije, stajaše u gradu nedaleko za kamenim vratima, a tik njega zidana kuća zlatara Krupića sred vrta ogradjena drvenom ogradom. U malo rieči zajavi Pavao tētku sve, što se u Vramčevu dvoru reklo, pa da podje. Tetka Anka pridržavala ga, al mladić nije se dao, jer da mu još večeras prisjeti valja na Medvedgrad, bolestnoj majki svojoj, koje već davno vidio nije.

Za čudo nekrenu Pavao prema „Novim vratima“, kud se izlazilo iz Zagreba put gore. Zašav za čošak tētkova dvora ustavi konja pred

ogradowm Krupićeva vrta. Privezav zelenka za stobor, pobrza kroz vrt prema zlatarovoj kući. U vrtu ni duše, ni duše pred kućom. Zabrinu se mladić.

"Ah evo ga, kumo!" prokliknu u tren umijljatič glas poput uzklaka spašene duše. Na pragu pojavi se bleda kao anggeo od mramora — Dora. Al mahom je nesto.

Mladiću planuše oči, planuše lica. U dva skoka navali preko kamenih stuba u zlatarov dučan. Zagleda Doru i stade niem i blažen. Djevojka bila sjela na veliki stolac otca si. Krv joj igrala licem, usnice treptile, a sjajne oči upirale se blažene u mladoga krasnika. U brzo od stida ponikle nice; skrstitv ruke na prsih, kada je stiskala burno srce, sva se tresla ko šiba, jedva i disala, zanos joj otimao rieč.

Za njome stajala Magda, čudno joj se bilo izobrazilo staro lice il s bojazni il s radosti. Mladići mučahu, napokon provali brbljava starica:

"Božja vam pomoć gospodiču mladi, spatiselju moje Dorice! Viečna vas pravda naplatila zato. Bog zna i bogorodica, koliko sam onoga dana pretrpila straha. Da nebude vas, gdje bi moja Dorka —?" briznu Magda u plač. „Ni mislit na to, zebe me duša. Al vas već dugo nije vido Zagreb, valjda na putu, u poslu li? Dà, dà, u velike gospode pune su ruke posla.“

"Nezamjerite djevice Doro", zakrči mladac blagim glasom rieč jezičavoj kumi, "nezamjerite, što sam mimo reda banuo u kuću, te vas slabahnu uzplašio. Dodjoh potražiti u prešnu poslu gospodara Krupića" — a ovdje je Pavao očito lagao — „a dodjoh pitat i za vaše zdravlje, jer mi ljudi Zagrebcu u vojsci rekoše, da vas je snašla huda bolest.“

"Zamjerit vam, da dodjoste milostivi gospodiču", osokoli se djevojka, "bio bi grieħ. Radujem se, što vas vidim; sad vam se mogu bar zahvaliti na mome životu; do sad nisam imala kada, bolest mi nije dala, dok bijaste u Zagrebu, a poslje dugo — dugo nebijaše vas tude. Al me opet veseli, da se kadšto sred boja sjetiste moga imena. Bog naplatio vašo liepoj duši, što učiniste meni, ja sirota — nemogu.“

Biele joj ruke padaše u krilo, suza joj se izvi na oko, i blagim posmjehom osmjejhnu se na mladića, ko što se smieši zvezda kroz tanani oblak.

"Za gospodara Krupića pitaste?" uplete se Magda. „Bit će mu žao. Neima ga doma. Zaista bi se veselio bio. U Remete je pošo, da popravi krunu čudotvornoj gospi, šta li.“

"A zdravlje vaše?" upita nježno Pavao djevojkju.

"Hvala bogu, ide na bolje. Al bilo je zlo — vrlo zlo," odvrati djevojka.

"Ide na bolje, ide na bolje, veliš?" zabrbija kuma, „hvala ti od takove dobrote. I još se pritajiva diete, kan da i nije ništa bilo. Pa

kad tamo, sva se svjetska nevolja na sirotici lomila. Da vam kažem, gospodičiu!"

"Kazuj, kazuj dobra starice", reče joj Pavo, sjednuv na stolicu blizu Dore.

"Sve će kazati. Kad ju ono sumrtvu donieste amo, držala ju drktavica, tresla vrućica. Nu, občuvaj nas bog, reć bi, bila je mrtva. Jedva bjeh se iz gužve dovukla kući, a kad u kuću jao jada, eto sirote bez svosti. Bilo je topiti, i škropiti, te u noć jadnica jedva požmirlula. Al opet ju shrva tvrd san. Brigovala sam i kako, plakala i molila kan da je za dvoje zdravlje, otac mrk i neveseo, kako i nebi. Tuga mu virila na oči. Apotekar Globicer vario liekove, a ja dodavala mladici, al malo hasne. Dora stala buncati iz sna, i to dan na dan. Govorila je svašta; stara mi pamet nije upamtila, jer je šareno bilo. Buncala o fratribi, o Turcima, ob ognju — i vikala na pomoć, da su mi sve noževi srce parali. Dà zbilja i o mladu gospodinu, krasnu junaku je govorila." —

"Kumo!" ukori ju Dora zažariv se dovrh čela.

"Pusti, pusti! Sve valja da kažem. Dà o mladu junaku i više toga. Tada dodjoste vi gospodičiću pitati za njezino zdravlje."

Pavao kimnu glavom.

"A ja rekoh, zlo je. Zdvajasmo, otac i ja. Pokle ono podjoste na Turke, pomalo se mladici vraćala svjest. Al nebijaše snage, ni da bi pri-digla glavice, nekmoli koraknula; sva ubijena i satrvena. Tako je bilo četiri i više mjeseci. Muke dosta, al hvala bogu i nade, da će ozdraviti mlada. Za dugih onih noći, štono sam prob-dievala kraj nje, bilo i govora za vas. Napokon pomalo i ustajala. Biti će dobro, rekoh. Al budne zlo. Prerano se junačila, pa nazebla u crkvi, bolest se prevrnula i sto puta gore. Ginula, kao da su ju guje pile. Kuku le le mišljah, ráni kopa se grob. Da mi srce pukne a i otcu. Liekovi svi kan da su voda. Na sreću, te se namjerih na znaniciu starni, koja umije vraćati na sve ruke, pa da kuhamo travu „gavez“ u mliku, a Dora da piće. I pomoglo, dika bogu i nebeskomu dvoru. Preboljela miljenica bol. Bila je poslje na selu, jer se onđe zdravije diše, ojačila se kako vidite, premda ni sada neima šale. A sad jošte da rieši zagovor remetskoj gospi i sve će biti dobro!" završi starica, pogladiv nježno drktavicom Dorinu glavu.

Pozorno slušaše mladić kumino kazivanje, čas piljeć zamišljen u zemlju, čas gledajuć milu djevojku, koja je niema sjedjela, niema uživala blage časove njegova prisustva. A kad je pri-prosta starica kazivala, kakve je Dora patila muke, onda se mladić mutilo liepo oko, kao da je i on u ovaj čas probolovao sve Dorine patnje.

"Hvala ti i stoputi hvala, dobra starice, da si biednoj Dori u težkim časovim boli zamjenjivala majku", progovori mladić tronutim glasom Magdi. "Ljuta me skrb osvajaše za njezin mladi

život, jer se bojah, da neće preboljeti zla. Opitah se za nju, a vi mi rekoste, zlo je, jer da joj je bolest otela sviest. A zatim bijaše poći odavle, djevice Doro!" okrenu se mladac blagom rieći prema sirotici, koja bje spustila glavicu na naslon stolca neskinuv oka s Pavla; „dà poć mi je bilo četovati na Turke. Nagrnula sila nevjerna, pa sramota bi bila nevaditi sablje, gdje rod i znaci gube glavu. Polažah nerado, al morah. Al šta vam tude nabrajam, eto vidim, malahnuste djevice.“ —

"O kazujte dalje, vidite sve sam jaka slušati", zamoli djevojka osoviv se malko. "Kazujte gospodine Pavle, jer vas slušam od srca rado."

"Dà, dà milostivi gospodine", doda star-kelja, „do zore bih vas slušala, jer vi znadete puno — puno toga. Šta znamo mi kukavice, ni od nosa dalje, kao da ste nas za kuću pri-vezali."

"Dugo me nebijaše", nastavi mladić, „i mal da se nikad više nevratih."

"Nikad?" prenu se bojaljivo Dora.

"Dà nikad. Čujte. Lanjskoga ljeta, kad je upravo žega navalila bila, a vi u muki čamiste, stiže nam glas, da se Turci dižu prema hrvatskomu moru. Sve što bilo plemstva skoči na oružje. Skočih i ja. Oprostih se s otcem i majkom, ter podjoh četovati. Naša vojska se poodmakla od Rakovca na primorske strane. Bila je preša dostići vojsku. Al nakon ju stigoh. Ljepota od vojske, sami birani momci. Valjalo je zaštitići tvrdju Hrastovicu; za njom se otimao Ferhat, paša bosanski. Išlo se noćju i danju. Naši laki Hrvati, a i vlaške čete pomicale se još ajde dobro, al Štajerci pod svojimi gvozde-nimi kapami i težkim gluntami poklecali ne-jedan put. Vodio nas je Auersperg i Ivan Voj-ković. Jednoga dana dodjosmo s brda nekoga u dolinu. Zemlja dosti kršovita, samo na desnoj strani pokrivala goru šuma. Stadosmo. Od žege nikuda dalje. Negdje oko pol dana doletiše pastiri preko gore. Ferhat, rekoše, ide na nas. Uru i pol da je od nas. Nije bilo izmaka, valjalo se pobiti. Vojska se sporedi u dolini. Napred lumbarde. U sriedi hrvatski pješaci, vlaški haramije i žuti kranjski mušketir. Na lievo stajahu štajerski gvozdeni konjanici, u dolini dve zastave, a jedna na lievom brdu. Desno krilo držaše hrvatski banderij na konjih sa zastavom banskom. Po briežuljih stajali arkebuziri. „Gospodine Pavle“, doviknu mi Voj-ković doletiv na bielu od Auersperga, „vidite li onu šumu na desnoj planini? Onuda prosieca goru provala. Treba paziti, da nas Turci ne-salete na desnom krilu. Eto vam sto kaptolskih konja i dviesta vlaških pušaka. Zasjednite planinu, i nedajte kujam kroz jarak!“ Podjosmo ja i vlaški vojevoda Steva Radmilović, pa zaokupimo planinu i jarak.

Sto pušaka i petdeset konja namjesti se u jarku preko puta. Druge puške s desna i s lieva na brdu kraj puta, a u zagibu gore, bliže

ušća doline ja sa petdeset konja. Haramije podprali puške, pa neka dodju Turci. Ležah mirno u šumskom hladu kraj konja.

U jedan par potrese se zrak. Stade biesno urlikanje. Popnem se na vršak, da vidim. Turci idu na glavnu vojsku. Zabljesnu, zagrme naše lumbarde oštro. Juriš turski uzmiće. I Turci udare opet, al ovaj put biesno. Velike puške praskale, zaletje se gvozdeni ljudi, a banska zastava okupi Turke s desna. Kao da će naši pobediti. Visoko vijala se banska zastava, glasno pozivala trublja napred. Najednoč osu se lievi vrh novim turskim čoporom. Gvozdeni ljudi popadali od turskih pušaka i kao bujica valjale se nevjerne čete nizbrdo na naše lievo krilo. Vidih, kako je zrno odpielo generalu Auerspergu glavu. Žuti mušketiri nagnuli bježati, za njima drugi, na jednoga našega bilo deset Turaka. Ljutio sam se, da tude čekati moram. Al nisam dugo. Iz jarka zaorila biesna vika „Alah!“ I brzo pohitim k četi. Turci da prodru jarkom. Jedan, dva tri puta jurišu Turci crnci, jedan, dva, tri puta odbiše ih naše puške iz grma, iz trna, iza kamena, odasvud. Jarkom teko potocić bistrice, sad je teko krvlju. I s nova udare crnci. Bilo ih šestputi više nego li naših. Lako im bilo gubiti glave. Mnogi naši konji postrijetlani, a haramijam nestajalo praha. „Puške na ledja! Na nože djeco!“ zagrimi Radmilović stojeći na visoku kamenu. Al jedva izreče, stao glavinjati, padati — strielica se zabola u njegovo srce. „U ime svetoga krsta, udrite djeco!“ zaviknem ja, i kao striela udarim sa svojom četom Turkom u krilo. Svaki pedanj deset turskih glava. Svaki grm, svaki kamen platili oni životom. Sablja mi ošinu čelo, nevidjeh od krvi. Konj mi se biesan prope, strielica mu probola oko. Padnem, a moji poodmakli. Da se dignem na noge, bio sam preslab. Oko mene truplo do trupla. Kleknem na koljena, da se povlačim dalje do potocića; grlo mi gorilo. Al iza grma bližnjega pomoli se crna glava. Ruknuv kao zvier baci se na me. Padnem poledjice. Biesnik klekne na prsa, trgne nož, zamahne. —“

„Za rane božje!“ vrissnu od užasa djevojka, i nagnuv se razkrili ruke prema Pavlovoj glavi, kan da ju zaštititi želi. A u kutu se stara tri puta prekrsti.

„Nebudi vas strah, djevice Doro! Još mi je živa glava,“ odvrati mekanim glasom Pavao, i lagano se dotaknu prsti Dorine ruke. Djevojka strese se, krv joj šinu u lica, al neuztegnu ruke. Lako joj se sklapale usne, u oku joj treptio čudan plamen, al nekrenu zenice se s Pavla.

„Zamahne crnac“ nastavi Pavo, „— al nezasjeće. Strahovita šaka sgrabi mu ruku, spopa mu grkljan, i dignuv zlotvora u vis, tresnu njime o krš, da mu se razletiše kosti. „Crči vražji skote!“ zamrmlja siedaljudina, kraj mene stojeć.

Bio je Miloš Radak, vlaški pješak od Auerspergove čete. „Bježmo gospodine!“ reče. „U

dolini sve naše izsjekoše.“ Naprti me Radak na ledja. Kroz šumu odmakosmo sretno, al nad šumom uzpinjalo se krševito brdo, sama rulja. Sada gore po nas. Zrna zujila za nama, Radak malakso. Iz jarka iznio krvavo rame. Zavukosmo se za pećinu, ta nas štitila časak. Zavezasmu rane, gucnuh iz Radakove čture. Pa bjež! Uhodili nas pogani. Sretno prevalismo vrh, pa udari vododerinom suhom nizbrdice prema šumi. Al se na vrh izviše Turci, jedan napred, trojica podalje za njim. „Stani gospodine!“ nasmija se Radak skinuv me na čas s ledja. „Evo šume. List će nas braniti. Da pokažemo huljam, da nam nije izgorjela kuća.“ Čuće, namjeri i eak opali gluntu. Kao ranjen mačak baci se prvo Ture u vis i leže. Udarismo priečke u šumu najvećom gustinom. Radak mjerio stabla okom. „Tu nam je kuća!“ reče ustaviv se pred starim granatim hrastom. „Skočovi neće mirovati.“ Priveza me pojason na se, pa uz dro. Na hrastu probavismo dan i pol. Tražili nas Turci unakrst. Izgubili trag. Bijahu i puškomet od hrasta, al su ga minuli. Umirilo se; sadjosmo. Blizu ni kolibe, nekmo li selo, a gdje ga je prije bilo, sve izgorjelo od Turaka. Treći dan naidjosmo na dva štajerska oklopnika, bjegunca od Hrastovice. Ti nas uzeše na konje. Tako dodjosmo u Samobor, ja i moj Radak, da vidamo rane. Izliječih se, hvala bogu, i evo me živa i zdrava.“

„Hvala i slava bože nebeski!“ sklopi Dora slabasne ruke, „te si spasio spasa moga. Mal da neumro kukavica od vaših rieči, a nekmo li vi u živoj vatri. Da vas zastigoše, da vam zlo učiniše — ubiše! Al ne, ne! Vidim vas, živi ste, zdravi ste i hvala bogu!“ završi djevojka i vrela suza skoči na sjajno joj oko.

„Na polak samo“, prihvati mladić prdušenim glasom oboriv glavu, da je nevidi, „al biti ču sav, uzhtjednete li vi djevice Doro! Čujte me. Zdrav ču biti i živ, ako od vas melema bude, jer“ — skoči strastveno mladić — „moj život si ti, moje zdravlje si ti. Negovari, oj negovori, dok neizrekнем, šta mi srce davi. Od onoga dana, kadno te sumrtvu iznje izpod biesnoga kopita, kadno te zanieše ove ruke pod otcinski krov, odjekuje mi srce tvojim imenom, zrcali se u mojoj duši milo ti lice! Na pomolju smrti, sred ljuta boja, u groznoj vrućici, kadno me palila rana — samo tebe spominjala moja pamet. Noćni sanak, jutrnji osvanak bijaše Dora. Nesudi me, što ti vriednoj djevici govorim van reda i običaja. Gle čelo mi gori, mozag mi kuca, a krv mi ključa kao žezeno gvođje. Nedozivaj hladne pameti, srce neka sudi srcu. Doro, izbavih ti život, Doro, vratí mi milo za drago, izbavi ti meni život, reci djevojko riečcu, reci, da sam ti srcu drag!“ I shrvan klonu mladiću glava pred Doru.

Djevojka skoči. Bliednu i planu. Kao da sniva. Krv da će joj raznjeti živce, srce skočiti iz njedara. Nestalnim plamom zasukljale oči;

raztvoři drktavice ruke i spustiv glavicu svoju na Pavlovu glavu zajeca i kroz plač i kroz smjeh:

„Jao Pavle, šta učini od mene Pavle!“

U ovaj par pojavi se na vratih čudan čovuljak — supijani briač.

„Pomoz bog! Jel gospodar Krupić kod kuće“, zapita zloradim smiehom.

„Nije!“ — iztisnu Dora na smrt blieda, jer je stara od prepasti zaniemila bila.

„Nije?“ odvrati čovuljak.

„Nezamjerte. Vidjeh zelenka pred kućom. Mišljah, da imade u njega gosti. Htjedoh ga pitati za njegovo zlato, al za laku cienu! Nezamjerte djevice častna! Sladka vam noć!“ I ode.

Za malo letio mladi gospodin Gregorianec prema „Novima vratima.“ Na čošku biskupske ulice stajao Čokolin. Naherio glavu. Gledao za mladcem, pa puko u smieh:

„Tako li djevice Doro? Po to li je tvoj vjenčac. Bene. Sad je na meni red!“

(Dalje sledi.)

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 35.

U ZAGREBU DNE 2. RUVNA 1871.

God. III.

Izlazi svake subote. — Godišnja cijena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Zlatarovo zlato. — Usred zimske leđe. — Skalak. — Pouka: — Škola prema zdravlju. — Gdje smo i kuda ćemo u glasbi. — O jedinstvu sila. — Listak.

Zlatarovo zlato.

Roman iz prošlosti zagrebačke, napisao ga Aug. Šenou.

VI.

Na tornju sv. Marka bilo odbilo devet ura ranih. Gradjanke i gradjani vraćali se od sajma, među njima i Barbara, žena čavljara Ivana Frey-a. Freyovka, krivousta, ridja blebetuša, nakupila bila holandezkoga sukna, ljubljanskoga ulja, goričkoga luka, pa je tim tovarom klipsala kući svojoj, koja je stajala nedaleko od župnoga dvora. Ele kako se susjede silno ljube,ako si neizkopaju očiju, tako je i gospa Freyovka veoma volila svojoj susjedi, kramarici Šafranički, ženskoj vrlo zamrljanoj i melankoličkoj, koja je negda mogla biti vrlo nježnom djevicom, ali sada bila omašnom grizljivom bakom zorolika rosa, štono je znala svoga dragoga Andriju svake subote linjati rifom, da bi miševi u njezinu štacunu od te halabuke s mjesta ostavili sir. Čavljarku i kramarku pako vezao čudan vez, njihova ljubav sticala se u šljivovici, a Šafranička imala je vrlo dobre šljivovice. Zato je i danaske Freyovki težko bilo nezaći k gospi Šafranički.

Kramarica već nebijaše na tašte, oči joj se veoma mutile. Da si prikrati bezposao — jer nije baš bila vrla gospodarica — teturala je po štacunu, tukuć papućom muhe.

Vrlo se uzradovala opaziv svoju priju čavljarku. „Sjedite pa ddedte draga susjedo; a što vam se scilo, a što ste kupili, i po čem luk, hoće li kiše biti, pa je li nova varoška sudinja Teletićka uvrtila nos“, te vrndaj i drndaj bake kao u mlinu, sjedeći na kamenoj klupi pred štačunom, i pijuckaj što bolje znaš.

„Mha!“ cmoknu čavljarka, „hvala vam, te ste malo ugrijali; svakoga jutra mi je tu nekako prazno, al vaša medicina uviek pomaže.“

„Vjerujte i meni je tako“, odratiti kramarka, „pa ako zaboravim prije druge mise svoju čašicu, neide mi juha u slast. Al vam je čudno, kako ista stvar hoće jednomu dobro a drugomu zlo. Mene, vidite, to grijee i kripi, al moj ubogi

Andrija tek što prinjuši, batina te batina. Kad su ga zadnji put iz ceha doneli kući, mislila sam, duša mu sjedi na jeziku. Izlila sam kablić vode na njega, a barbir mu metnuo rogove, — al Andrija drvo. Tihodićka dala mi nekakvu mast, tu sam stavila na tabane, pa je ajd nekako izvukla vrućinu.“

„A! A!“ začudi se Freyovka, klimajuć glavom, „vidite, tko bi to reko draga susjedo! Al da vam kažem. Imala sam čudan san.“

„Recite šta?“ zapita kramarica.

„U snu sam vidjela mačka, kako na mene ide!“

„Pomozi vam nebeski dvor! Zlo je susjedo! Stari mačak, velite? Zlobna se duša na vas izkivila!“ primjeti kramarica važno.

„Glete, glete! eno Grge Čokolina!“ zakivnu Freyovku, „varoško rešeto! Da ga pozovemo!“

„Da ga pozovemo!“ opetova melankolično Šafranička.

„Majstore Grga! Majstore Grga! Nebi li malo amo?“ udari u sāv glas čavljarka.

U istinu je išao varoški brijač preko Markova trga. Bacio bio na sebe škuru kabanicu kratkih rukava, a podstapiro se na jaku drenovaču kan da će na put. Na poziv gospe Freyovke stade i zakrenu prema štacunu.

„Aj, aj! Dobar dan drage gospe! Na okupu, kako vidim!“ pozdravi brica bake. „Drago mi je. Malo ću k vama. Na putu sam. Da malko počinem.“

„Na putu? Kamo?“ zapita zviedljivo čavljarka.

„Št!“ šapnu Čokolin staviv prst na usta i ozrijev se pozorno.

„Nebojte se!“ ohrabri ga gospa Šafranička. „Neima nikoga.“

„A onaj?“ prihvati brica, pokazav prstom na Jerka, koji je u blatu sjedio nedaleko štacuna.

„No toga netrebate se bojati. Zar ga nepoznajete? To vam je mutljak Jerko. Evo vidite, prodaje rogožare za malen novac. Gluh je i niem, pa u svakoga rado bulji“, utješi Freyovka majstora.

„Kraj je svietu!“ odvrati brijač zabrinutim licem.

„A! zbilja?“ upitati će bake.

„Na moju dušu, jest. Oći vide, a uši čuju, o čem pamet ni nesniva“, nastavi Grga, „pa u našem plemenitom varošu!“

„No dedte, izpecite!“ navali čavlarka.

„Neću,“ otresnu se brijač, „neću, grsti mi se. Al ču na svom mjestu — !“

Šafranička natoči čašicu rakije i ponudi ju laži-doktoru.

„Tā nismo djeca, domaće smo! Kazujte!“ saleti ga krivousta, uhvativ ga za ruku.

Izpio Grga čašicu, sjeo na klup medju bake, ljudski se nakašljao, pa ertajuć drenovačom u blatu latinska pismena, nastavi ovako:

„Da imate djece drage susjede, to jest ženske djece, reko bih, živu ih zakopajte, da nevide više Zagreba. Nečudite se nimalo. Od zbilje govorim. Duboko smo zagrezli u blato, jesmo britve mi! Gdje su nam stara vremena, kad je bilo sve čisto i pošteno, gdje su? Tražite ih lampašem. Danas? Sve po žveplu smrđi; s vana huj, s nutra fuj! Danas mnoga partu nosi, pa koliku bi trebala kapu, da si pokrije drobne — griehe. Dà, dà, tako je. Valjda znate zlatarovu mudrijašicu, a? Svetica od kamena, jel? Dakako, ako joj sveti otac skine smrtni grieħ!“

„Jel moguće?“ zapenta kramarica.

„Zar cifrasta Dora?“ zapita zviedljivo Freyovka.

„Dà Dora, Dora, Krupićeva Dora. Mene i moju bogčariju odbila. Premlada je, reče. Dakako, gospodstva se hoće. Ogrebla bi si finu kožicu kao majstorica. Sad? — Sad je dobro, sad se dobavila gospoštine, sad se bojim, da će skoro i prestara biti. Ja bogac, kako sam pošten, i svaki božji stvor poštemim cienim, rekoh si, kad mi je ono pred nosom vrata zatropila bila: Šta ćeš Grgice, nije ti sudjena, valjda se valja iza brda kakav majstorski sin. K tomu je i bolježljiva bila od onoga smrtnoga straha na Kaptolu, pa nije kad misliti na svatove. Tako mišljah ja dobričina. Al dà! Samo treba viditi, a ja sam video na svoje oči, bog mi je svjedok.“

„Šta to?“ uzjari se Barbara.

„Stid me je i reći tu sramotu pred poštenom ženskom glavom“, udari brica ljutito drenovačom u zemlju. „Al nek se zna. Neki dan, baš u nedjelju, ja na kamena vrata u varoš. Vidim pred Krupićevim stoborom konja zelenka. Biesa! pomislih, odkad gospodski konji „purgarsku“ travu jedu. Da vidim. Htio sam kod Krupića razbiti cekin na drobne pjeneze. Ja u kuću, pa hvaljen bog! Alaj susjede, tu je bilo šta vidjeti. Čista Dora na stolcu, oko pasa ju uhvatio — mladi Gregorianec, pa čući pa gući, kao u proljeće

mačak, a Magda, svetica Magda sjedi, i sve to gleda. A? šta velite? Fuj! Šramote! Sad ste čule! Al ja ču im biti debeli kum. S bogom!“ Na te rieci skoči Čokolin, pa podje brzim korakom put gore.

Bake ostaše kamenom. Ni neodzdravile brijaču. Napokon sklapale ruke.

„Pa to?“

„Kod nas!“

„I Dora!“

„Ta čista pšenica!“

„I Magda!“

„Taj sveti duplir!“

„I stari Krupić!“

„Taj gizdavac, koji je mojemu Andriji reko na viećnici, da mu je vrana izpila mozag.“

„Koj u cehu mladim majstorom uviek nabraja o poštenju.“

„Strašno!“

„Obćuvaj nas bog smrtnoga grieħa!“

„S bogom kumo Šafranička. Idem k pekarici.“

„S bogom kumo čavlarko. Potražiti ču svoga starca!“

Razletiše se bake u sviet, da naoštре jezik.

Za brijačem ustopice pohiti niemak Jerko. Pazio, da ga brica nevidi, al sám ga nije pustio s oka. Čokolin krenuo put Medvedgrada. Jerko za njim. Čokolin išo šunskom stazom, Jerko nevidjen gustinom kraj njega. Čokolin išo jarkom, Jerko vrhom. Brijač nije ni slutio, da ima vjerna pratioca. Izadioše na čistinu na uzorano polje. Brijač udari poljem, Jerko se držao glogove živice, kao da se brijaču privezao bio uz dušu.

Nakraj čistine pod obronkom stao granat grabar. Pod njim se nešta crnilo. Bez brige koracao brijač prema grabru. Kraj njega morao zakrenuti nizbrdice u šumu. Dodje do drveta. Stade — probliedi. Spopa ga drktavica — al u čas skoči kao da ga je zmija ujela, pojuri kao striela dalje u šumu. Iza šipkova grma pojavi se Jerko. Dignu zviedljivo glavu. Baci se pa potbruške do grabra, da vidi, šta je. Pod grabrom hrkala ljudesina, sivkast mrkonja dugih brkova i gustih obrva. Iza srebrnih toku provirivala rutava prsa. Kraj njega u travi ležala čoha od mrka darovca ošivena crljenim suknom, visok klobuk bez krila, pletena torba, fišeci na remenu i težka glušta. Po odielu rekoh bi čovjek da je pješak narodne hrvatske vojske ili haramija. Pogleda niemak diva, i nasmjehnu se malko. Zatim prignu glavu k zemlji i kao lisica baci se u šumu, pa se spusti vododerinom nizbrdo. Za malo speti opet brijača. Brijač krenuo put Medvedgrada. Sjeo na kestenov panj, da dostane sape. I sad se još video na njem smrtni strah. U taj par provali iz šume od medvedgradske strane konj, a na njem gospodar Stjepko.

„Oj britviću! koji te bies amo nosi?“ zapita Stjepko brijača.

„K vama podjoh vaša milosti?“ pokloni se Grga do zemlje.

„Da mi prišapneš šta mi rade prijatelji Zagrebčani? Pucaju od ljutosti? Jelte?“ nasiđa se Gregorianec. „Il si došo po kaparu za nove novice, što mi ih krišom donosiš od razne gospode.“

„Ni jedno ni drugo nije,“ odvrati brijač, „tiće se vas.“

„Mene? Da čujemo!“

„Mladi gospodin Pavao izgubio glavu.“

„Biesa! A kako?“

„Ostavio glavu u štacunu zlatarovu, kod liepe Dore.“

„Kod Zagrebkinje. Jesi l' poludio?“

„Na tašte sam, vaša milost.“

„Valjda te tko žedna preveo preko vode?“

„Oštih sam očiju.“

„Ti da si vidio —“

„Na svoje oči!“

„Trista —! A što?“

„Kako je gospodin Pavao po bielu danu grlio i ljubio onu istu djevojku, što joj lani spasio život!“

„Ej da su joj konji razbili glavu! U istinu vidje?“

„Kako vas vidim.“

Stjepku se namršti čelo, ljuto pritegnu uzde. Sve mu je telo drktalo..

„Dobro!“ odsjeće napokon. „Idi na Medvedgrad; najedi se, napij se. Skoro ću se vratiti. Još danas poniet ćes pismo gospi Grubarovoju Samobor; moći ćes i kazati, što si video. A prekosutra da si ovdje. Sad idi, pa čekaj!“ Bočnuv konja u rebra pojuria Stjepko za brdo, a Čokolin na Medvedgrad. Za njima izadje iz grmlja na cestu Jerko. Bio je nekako vedar. Zaputio na izhod — u remetski samostan, u svoje obitalište.

* *

Oko dva sata poslje pol dana već žurno koracao brijač prema Samoboru. Nosio je pismo gospi Klari Grubarovoj, liepoj udovici i gospodarici grada samoborskoga. Gospodar Stjepko šetao po svojoj ložnici poniknutom glavom amo i tamo. Bio je zabrinut, veoma zabrinut. Kadšto stao kod gotičkoga prozora te pogledao u svjet, pa onda opet šetao.

„Lacko!“ zaviknu. Unidje sluga.

„Jel mladi gospodin Pavao kod kuće?“

„Na službu milosti vaša!“ odvrati sluga.

„Nek dodje ovam! Odmah!“

„Na službu milosti vaša!“ i ode sluga.

Nepomičan stajao je Stjepko kod prozora. Bijaše biesan. Svaka mu je žilica igrala. Bilo mu je, da smrvi i Zagreb i sina. Dva tri li puta pogradi si čelo pa stade grizti bradu.

„U takovoj mlaki da se razipline rieka našega roda! -- Poludio je dječko! — Poludio! Striela božja — Zadavio bi ga! —“

Zatim stade raznišljati, sve gladeć dugačku bradu.

„Ne, neću tako! Nevalja ovaj put klin klinom. Dječak je biesan — moja krv, kako Vramec veli. Netreba da uzbiesni luda glava, zarezla bi dublje u ludilo. Proti tomu otrovu pomaže samo uztuk — a to će biti Klara. Mlada je, liepa i bogata, pa udovica — hitra udovica, koja je okusila drvo spoznanja, nije plaha i glupa kao što djevojke, kao što Pavao. Dobra udica. Riba se mora namećit.“

U taj par otvoriše se tiko velika vrata. Plah i ponešto smeten unide Pavao.

„Zapovjedate otče gospodine!“ prihvati smirno.

„Ti li si?“ odvrati Stjepko malko krenuv glavom. „Ovamo te bliže!“

Pavao popodje prema otcu. Stjepko stade pred sina i uhvati ga oštiro na oko.

„Pavle!“ reče mirno, „pamet ti stoji na hero. Govore mi za tebe svašta. Gradjanska djevojka ti opržila mozak. Je l' tako? Aha! Problidio si. Dakle istina.“

„Otče gospodine —“ progovori mladić.

„Čuti, slušaj! Posao ti nevalja. Muha si bez glave. Ja snujem i radim, da nam rod bude velik i jak, a ti glavinjaš bez smisla — mjesecnjak si. Nije l' te stid mazat se prostim smetom. Ti prvorodjenik slavnoga plemena, a onamo cura bez imena. Ako ti je viek zreo za ženu — ženise! Nebranim. Imaš stotinu i bogatih i plemenitih na jedan mig — a i ljepših nego je taj cvjet od zagrebačkoga smetišta. I stranputice bih ti oprostio, da je drugdje. Neimaju li Gregorianci dosta kmetova, neimaju li kmetovi dosta žena? Al' baš u Zagrebu! Dok se ja zakvačio za purgarskom bogčarijom, moj sinko gladi i nina zagrebačku djevojčuru. Liepo ćes si oplemenit rod! Pa šta od toga? Zlatarska kopilad nosit će lice po svjetu. Fuj. Sramote!“

„Stanite otče gospodine!“ osovi mladić ponosito glavu i bledo lice zažari mu se. „Trag vam je kriv. Negoni me griešna krv. Za boga nebih si imena omrljao varkom. Nedirnite u čisto lice, kao što je ona vedrina nebeska. Duboko klanja se sin roditelju, al' plemić mora odbiti svaku ljagu, koja se nepravo baca na tudje poštenje, navlaš kad se to poštenje neumije braniti mačem. Slušajte me milostivo, otče! Vidim, doušnici dojavise vam sve, a ja ću vam kazati i više i bolje. Neumijem prenavljat se niti obredom gušiti srca. Kakva me je mati rodila, takav sam, i hvala bogu. Kakvu mi je bog dušu udahnuo, takovu nosim na očigled svjetu. Što mi oko kaže, to vidim, kamo duša pregne onamo se podajem. Nisam koludrica, što triebi svetu krunicu, a misli na vraga. Šta ćete? Duša mi se odbila od gospodske bajke. Idem svjetom, svjet mi je zakon. A to moje oko pokaza mi Krupičevu Doru, ta moja duša pregnula k Dori. Kad ju iznies iz gotove smrti, kad je se sumrtve dodirnuh ovima svojima rukama, uzavri mi srce, kao vilovit konjić. I

duša mi reče : Gle nije l' to čelo gladko i bielo kao onim u gospodskom dvoru ? Ove plete nisu li svilene, ove usne bujne i mekane, ovi prstici tanki i obli, kao što uznositim gospodnjicam, što ih vidjaš u otčevu dvoru. Jest i sto puti jest ! reče mi duša. Jest i sto puti jest, kucalo srce. I podah se djevici srcem i dušom — al djevici, jer oko žarkoga srca tvrd mi vije oklop — čast i poštenje.“

Krv skoči Stjepku na lica. „Oj gospodićiu, visoko ti je jekik zamahnuo ! A koj te je pijani fratar ovu prodičku naučio ?“ nasmija se kroz ljutinu Gregorianec.

„Srce otče — srce !“

„A ti da si moj sin — moja krv — Gregorianec ? Rodjak onoga Gregorianca, koji je prodičio zagrebačku mitru ? Vjera i bog, da ti neodaje plemenito lice iz čije si niknuo loze, posumnjao bih, da ti je mati, zanosiv te, izdala ložnicu zakonitoga si muža.“

„Otče, nemojte !“

„Il hoćeš li se zbilja u kramarski ceh ludjače ? Dà, vidim te, gdje ćeš junačkom sabljom okapat vrt vrednoga tasta, il na zelenku svom cincariju premiti na sajam vičuć : „Kupite, kupite plemenite robe za groš, za dva. Al nećeš tako, duše mi nećeš. Pavle, ti znaš kakav ti je otac. Tvrdo gvožđje. Pavle nemoj, da se to gvožđje razbieli, nekidaj vodiljke, kojom te ruka otčinska vodi, jer vjera i bog, ako se neokanis ludoga landanja, ako budeš udilj zalazio k toj zlatarskoj curi, pse ču na te huckati.“

„Nepreklinjajte se otče gospodine ! Iznenada mi ljubav zaskočila srce. Obujmilo me, občinilo me. Da izčupam iz duše stablo ljubavi, izčupao bi i korjen — srce.“

„Izpred očiju mi izrode roda moga !“ zakriješti biesno Stjepko skočiv, da sa zida skine budzovan.

Pavo zadrkta. Moglo je biti zla. I krenu prema vratima.

U tren spusti Stjepko ruku. Dosjetio se, da nije bio námislio buknuti na sina, da ga je krv prevarila.

„Stani !“ progovori mirnije. I ustavi se mladić.

„Imam računa sa gospom Grubarovom radi samoborskih kmetova. Pisah joj nedavno. Odmah sedlaj konja pa u Samobor ! Izvedi poso na čistac, a prije da mi se nisi povratio. Iди !“

„Idem. S bogom otče !“ odvrati mladić i ode.

Omamljen poleti Pavo u šumu. Oči mu gorile, mozak kucao o lubanju, a na prsih kao da mu je ležala gora. Bilo mu je, da će živ propasti u ponor. U grmu kraj njega udario slavulj milo pjevati, Pavo nije čuo nego kriještanje. Bez sebe baci se na zemlju. Htio je misliti. Zaludu. Pred očima mu sievalo, pod grlom ga davilo, a glava da mu pukne. Zatisnuo čelo u hladnu zemlju. Zaludu. Skoči, pohiti u grad.

„Sedlajte konja !“ zaviknu. Poklopiv zelenka i pobrza u šumu, kao da su ga gonili pakleni dusi.

Tiba bijaše večer. Ni zuka čuti. Gustim granjem slevnula zvezda za zvezdom. Tamnom šumom mrtilo. Samo mlinski potok razbijanje, samo topot Pavlova konja odjekuje tišinom. Izpade Pavo iz šume na polje, na put. Na izhodu, od Posavine bliedilo se žuto nebo, a na nebo izvalio se plamenit, krvav mjesec. Al u hip strignu zelenko ušima i stade drktati od prepasti. Preko puta prostre se dugačka sjena. Kao da je iz zemlje niknuo pojavi se gorostas. Mjesečina se ljeskala sjajnim tokami, a crne oči plamtile neobičnim žarom.

„Tko si božji ?“ zapita Pavo.

„Božja vam pomoć gospodine mladi ! Miloš sam“, odvrati div, upirući se o dugačku pušku.

„Ti li Miloš moj ! Odakle u noć ?“

„Iz Zagreba. Sunce me prevarilo te zakasnih iduć i Komogovine.“

„A kako tvoji u kući ?“

„Sva je svojta zdrava, slava bogu i svetomu Nikoli. Al mene je tjeralo od kuće ! Pusta je. Neima mi Mare —“

Umuknu haramija, sagnuv glavu. Jel suza bila, šta li ? Bog zna.

„Nu , razabra se junak, „iduć Zagrebom načuo sam koješta. Kuha se ondje, zvezde mi. Bune se ljudi na vašega gospodina otca rad. neke pravde — šta li . Svi podjoše u divan na gradsku kuću.“

„Zar svi ?“

„E dà !“

„I Krupić ?“

„Ta valjda.“

„Ču li me Miloše !“ prihvati Pavo potiše „poč mi je u Samobor za poslom.“

„Bil s vama ?“

„Sám ču . Do koj dan evo me natrag. Ti zalazi u Zagreb. Pripazi šta tu biva, navlaš oko zlatarove kuće, pa si mi sve dojavio — sve ! S bogom !“ i odjuri Pavo.

„S Bogom pošli gospodaru !“ odvrati Miloš gledajući za Pavlom. „Hm ! Bies ga znao, moga gospodara. Za svoga vieka nevidjeh takva čudaka. Podivilao kao vuk iz gore.“

Polako se spuštao div šumskim jarkom. I uze bugariti turobno žalobno, zavlacheć na dugo kao da se kap po kap krije kida od njegova srca. U dubini gorskoj zamre mu tužna pjesma.

I više se popeo krvavi mjesec.

Po zagrebačkim ulicah ni duše. Driemljuci otvori vratar Pavlu gradska vrata. Pojurio mladić kamenim vratima. Zar tetki na noćiste ? Dà, al kašnje. U zlatarovu vrtu stajalo bujno cvieće, stajalo mirno drveće. Ni dašak nebi pirnuo hvojkami. Al od biela bosilja, od kitnjaste lipe plovila vazduhom mila daha, da ti omami dušu. Iza krova lebđio mjesec, lišćem i cvjećem prelievalo se plavetno svjetlilo, a pred kućom se sterala sjena. Ustavi mladac konja, da vidi, gdje mu želja počiva. Al gle ! Nebielni li se nešta iz sjene ? Dà. Ženska li ? Dvie ženske. Na klupi pred kućom očekuje Dora otca si, a

na stubah kraj nje sjedi preduć Magda. Hoće li skoro otac doći? Bog zna. Varoška gospoda nešta se tajna dogovaraju kod sudske. Čuj! Šta bi to?

„Isuše!“ zaviknu Dora, pokriv s rukama lice.

Pred njom stajaše Pavo. Sjena zastire mu telo, samo oko glave plivala mu zlatna mjesecina.

„Doro! Ja sam!“ prihvati mladić mekanim glasom, nakloniv glavu k djevojci.

Magdu izdala sapa. Od straha žmirkala očima i čudno glavurdala.

„Vi?“ stade stara šaputati „milostivi gospodine! Pa sad? Za rane božje. — I kao gljiva ste izrasli pred nama! — Bože osloboди me težkoga straha! — Al to nevalja — nikako nevalja! Idite, bit će zla. Da bi ovako kum — Pomozi mi sveti Blaž!“

„Otidjte gospodine Pavle!“ prodahnu mladica u prepasti, dignuv ruku.

„Doro!“ odvrati Pavao živilje, uhvativ djevicu za ruku, „da otidjem? Mogu li?“

„Joj! joj! Bože, bože!“ zagaknu starica. „Sramote, velike sramote! Čast i poštjenje vam milostivi gospodine po danu, na vrata, dà! Al po noći preko plota, kao tat, da oprostite i grieš je i sramota. Te regule neima u svetom pismu ni za gospodu!“

„Kumo!“ ukori ju Dora.

„I nestoji. Id u kuću, odmah id u kuću. Da bi otac — ta ubio bi me! Dorice, draga Dorice id u kuću. Bože, bože! — Da te pokojna majka vidi!“

„Gospodine Pavle, ako boga znate, idite!“ šapnu Dora otimljuc mu ruku.

„Hoću. Al slušaj me. Samo rieč. Moram. Danas mi se u srce zarinuo krvav nož, htio sam, da prokunem dan, na koji me majka rodila. Tmina mi pade na oči, kamen na srce,

bilo mi je, da se živ zakopam. Al nevidjena ruka trgnu me iz čame, poneće me pred tebe djevojko. Da mi je put do tebe zakrčio rodjeni brat, bio bi ga ubio. Karaj me, da sam ušao kao zlotvor amo, karaj! Istina je. Htjedoh ti vidjet samo kuću, opazih tebe. Srce me shrvalo. Srce, Doro moja — koje čuva u sebi predragi zapis — ime tvoje. Šta mi je volja — šta snaga — šta pamet? Sve si samo ti djevojko moja! Kad sam dozivao u pamet onaj blagi čas, gdjeno ti suze ljubavi potekoše niz moje čelo, mišljah da je samo bio san — o raju, o bogu. Al sad sam kod tebe. Ovo je tvoja ruka. Sad mi je dobro. Oj djevojko nemoj, da sve to i snom bude, reci, po boga živoga, da mi voliš. Vjeri mi se, da me iznevjeriti nećeš, ma kako nas razkidali. I evo ti nevjeren plemičku podajem ruku, da neću biti nego tvoj — i neugledao lica božjega, ako nisam pošten i čist.“

„Negovori, negovori Pavle“, odvrati djevojka drkćuć kroz suze, „dà, dà tvoja sam, al negovori, previše sam sretna!“

I baci mu se u naručje, i trgnu mu se iz naručja, pa zavapi:

„Š bogom Pavle! Evo me kumo!“

„Prosti nam griehe oj milosrdni bože!“ zamrlja stara i ode sa Dorom u kuću.

Žurno pobiti Pavo na konju u svoje noćište.

Mjesec se sakri za oblak. Na čošku stajaše čovjek dugoljan — Gjuro Garuc — ovaj put noćobdija sa velikom halebardom.

Kadno užasni konjik kraj njega proleti, prekrsti se dugoljan i zamrmila:

„Vidiš! Vidiš!“

(Dalje sledi.)

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 36.

U ZAGREBU DNE 9. RUVNA 1871.

God. III.

Izlazi svake subote. — Godišnja cijena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nemačaju.

Zabava: Zlatarovo zlato. — Skalak. — Život ne traje dugo. — Kozačka sreća. — Pouka: Škola prema zdravlju. — Listak.

Zlatarovo zlato.

Roman iz prošlosti zagrebačke, napisao ga Aug. Šenoa.

VII.

Za štacunom Krupićevim prostirala se prostrana soba. Tu je primao goste — to bijaše njegovo svetilište. Nije dakako bila velikaška palača, al ušav u nju opazio je čovjek po svem, da je u kući imućna gradjanina.

Soba sama bila dugoljasta, obieljena kao snieg. Drvene tavanice bješe škuro omazane, a kroz dva omala, gvozdenom rešetkom zaštićena okna dopiraše samo malo danjega svjetla, te je soba naličila sumračnoj crkvici. S traga u kutu širila se omašna ilova peć, a na njoj bilo povjesma, sjemenja i velika boca višnjeva octa. Kraj peći visio čudnovat drven kip, a pod njim gorila dan i noć mala srebrna uljenica. U prvi mah se nije pravo razabrati moglo, čija da je to slika, jer je bila od starine izlizana a i po sebi dosta surova. Nu sudeći po zlatnih klučevih, koje je bradati svetac držao, pogodio bi svatko — da je slikar valjda htio prikazati vierno lice svetoga Petra. Za sv. Petrom stajala je palmova grančica od zadnje cvjetnice, što no čuva kuću od strijele i groma. Visila o zidu i mјedena zdielica za svetu vodu, i veliko zrnato čislo i težka puška. Na pretincu sievali kositreni tanjuri i zdieli — za onda očit znak imućta — u zidu pako za staklenim ormarićem bielili se nizki trbušasti vrčići od majolike, izšarani plavetnim cviećem.

Podalje stajao visok ormara okovan cviećem od mјedi, a na njem izrezuckano ime blažene djevice Marije i g. 1510, kraj ormara pako velika gvozdena škrinja. Sa srednjega trama visila staklena škrinjica a u njoj vienac, pod kojim se pokojna majstorica Krupićeva vjenčala. Na tavanicah čudno se ižtico grb zagrebačkoga ceha srebrnarskoga — srebrna kadijonica i prsten u modrom polju. Najbolji znak pako, da se tuj dočekuju gosti, bijaše dugačak stol sred sobe, a

oko njega drveni tamno ofarbanii stolci, kojim su nasloni na spodobu srca izrezani bili.

A danas je tuj bilo i gosti i bučne veselice. Ponajprije Krupićev debeli kum Pavao Arbanas iz Lomnice, čoviečac prosied, tupa nosa, podrezanii brkova, sivih očiju, debelih obrva, od glave do pete u modro odieven, smješeci se vasdan i triezan i pijan. Bio se pridružio novi varoški sudac Ivan Teletić, starac biel kao snieg, pun kao mjesec, mudar kao knjiga, a težak kao olovo. S njime dodje i varoški notar Niko Kaptolović, visok, zguren, suh, ni star ni mlad, al ridjoglav i ridjohrk, a po nosu sudec — prava krtica. Najposlje sjede za stol i gradski kapelan Petar Šalković, čovjek visok i jak, obrijan i hladnokrvan.

Tri puta već bilo veselo kolo izpraznilo vrč na stolu, i već ga je Dora četvrti put napunila bila. Nije ni čudo, da se je o kojekakvih tajnah pričalo u sav glas.

„Tko bi to pomislio bio“, uzplamti Kaptołović duguv pet prsti i šiljasti nos „inhibicija, protestacija sve kako treba, *causa recte et stricte levata secundum leges patriae*, k tomu moja sjajna argumenta! Zuate li, da sam rif papira i za tri dinara crnila na to potrošio. Sve sam jasno i glasno reko, što reći treba *ad informandam curiam*, sve naše pravice od Bele četvrtoga do dana današnjega. Mislio sam, da će moje oštro pero pogoditi gospodina Gregorianca upravo u srce. Pa šta? Pa šta? Kad su ga zvali pred sud, nije ni došo, i kad su ga sudili, ostao je prav! *Triumphavit!* A liepa medvedgradska gospoština plemenitomu varošu šuk kao gladki piškor iz ruke. Ja pitam: Kako to biti može? *Quo jure?* razžesti se bilježnik sunuv glavom i rukom u zrak. Po tih riečih spusti se na stolac, iztrusi vrčić vina na dušak i omjeri cielo družtvu slavodobituim okom.

„Nečudim se ja tvomu rifu papira, niti tvomu oštrому peru, niti svim sjajnim argumentom tvojim, dragi Niko“, prihvati debeli sudac držeći se za pás, „al se većma čudim, da je ovaj zlatni *argumentum ad hominem*, što ti ga je dao moj predšastnik iz varoške kese, da bude sudscom naše pravo jasnije, kad si ono pošo u Požun — da onaj zlatni *argumentum*, rekoh, nije pao u vagu pravice, te nas što no se veli skuhaše.“

„He! Čovjek veli, a bog dieli“, doda Pavo Arbanas, dignuv desnu ruku i spustiv ju na desno koljeno.

„Ili vice versa: čovjek dieli, a sud bieli, da oprostite!“ odvrati ridjoglavi Niko, ponešto žacnut.

Kapelan sjedio je dosad kao pravi kamen. Pružio noge pod stol, a bubnjao prsti po stolu odobravajući svačiju rieč kimanjem glave. Pri tom poslu se je strašno znojio, te bi čas stegnuo, čas raztegnuo debele obrve, ečit znak, da o kojoj stvari vrlo ozbiljno razmišlja. Napokon će i on:

„Estote sapientes sicut serpentes“ to jest: imajte soli u glavi, veli sveto pismo. Samo viečni zakon je jasan i čist, kao ovo vince na stolu. U njem стоји svaka piknja kao klin — a tko ludom špekulacijom u taj klin dira, tomu je dušu zakapario lucifer, *id est* vrag. *Jus humanum* pako, *id est* naredba ona, koju je slaba čovječanska ruka napisala, djelo je krhko i prhko. *Jus humanum* — premda ja samo artikule svete matere crkve poznajem — *jus humanum* je po mojoj slaboj možebit domisli batina na dva kraja, a komu jedan kraj u ruci ostane, taj drži i drugi kraj i nemilo argumentira po ledjih svoga protivnika. A kad se dvojica zavade, naravski je, da jedan prav, drugi pako kriv biti mora. I nesumnjam ni najmanje, da je kraljevska kurija jednomu dosuditi, a drugoga odsuditi moralu, jer i to stoji, da vuk sit a ovca ciela biti nemože. A da je plemeniti varoš izgubio, nije nego puki slučaj, koji se je zato pridesio, jer je gospodin Gregorianec dobio.“

„Istina je, istina“, potvrdi važno Arbanas.

„Nego, *admodum reverende — nego!*“ skoči ridji bilježnik na kapelana, koji od čuda raztegnu obrve i izbulji oči. „Porićem svečano, što ste sada rekli. Ja kao prava branitelj moram pitati: Kako, zašto i pošto. *Titulus, titulus* u tom zec leži! To je ona kvaka, koju ja čvrsto u ruki držim, kao što evo ovaj vrč. Nam nisu dosudili posjeti Medvedgrad, a mi ćemo parnicu *ex radicalitate juris*, makar sto godina trajala. Bome hoćemo.“ I žestoko lupi Kapto-lović šakom o stol.

„Nećemo, ne gospodine notariuš!“ odvrati debeli sudac hladnokrvno, „aj bog, da smo se ove nesreće riešili. Ili hoćete da prodadeimo gradsku šumu za sudske takse *et caetera* — a mi da ćemo slamom ložiti peći. Hvala liepa! Bies pas bočnuo, da smo se išli otimati za ono ne-

sretno medvedje gnjezdo. Čuvajmo svoje, a nedirajmo u tudje. Dà, dà! Nečudite se, da tako govorim. Nečešimo, gdje nas nesvrbi.“

Stari Krupić vredna starina siede glave i jakih mišica, siedjaše donekle zamišljen upiruć se laktom u stol. Napokon dignu vedro crveno lice, zasuka biele brkove, pa će gostom:

„Ja, da oprostite, neumijem štiti ni štampanih ni pisanih knjiga, niti znam, kako se sudi po pismu. Čekić mi je pero, a po nakovalu pišem. Nu obraš sam hvala bogu dosta sveta, vidio sam dobra i zla, pa si krojim pravo po vlastitoj pameti. Smijati ćete se možebit, da puštam medju pismenom gospodom svomu jeziku uzde. Nezamjerite mi, ako možebit od srca onako buben, vi gospodo to bolje razumijete, jer čemu bi vam bila vaša latinština. Nu, mislim, da se istina i priprostom hrvatskom rieči natucati može. A ja mislim o tom poslu tako. U starih pismih, velite, napisano je, da je Medvedgrad naš, i sva gospoština medvedgradska da je naša. Moguće, to će učeni naš gospodin notariuš bolje znati od mene. Al vas pitam, jesmo li ikad držali Medvedgrad? Nismo. Eto vidite. To vam je prava zdjela bez jela, kost bez mesa. Bilo bi dakako ljepše, da sve to imamo, a još ljepše, da je cieli svjet naš. Ali je dobri bog odredio, da sve neide u jednu torbu. Gospoda naša vrlo su se junaciла radi te pravde na staroga Gregorianca, junače se još i sada. Ja sam sve reko: Nebude od toga pogače, pustimo stvar na miru. Vi ste se na me užvrtili bili, da ja toga nerazumjem, i da je naše pravo jasno, a stari Tahi da će nas pomagati; ja dušu u se, pa u kut. Rekoste mi, da Tahi ima mnogo prijatelja kod kraljevskoga suda. Nu ja mišljah, ako su sudeci takovi, kakovi bi imali biti, moraju pravdu krojiti po zakonu, a zakon neima prijatelja ni neprijatelja. Medjutim je sud studio. Mi smo izgubili — tako je, i nije drugčije. A Gregorianec je dobio. Eto tu valja skupiti pamet. Gregorianec je obol, bogat, osvetljiv, nagô. Odkad prvi kamen od Zagreba stoji, nije imao plemeniti varoš toli krvna neprijatelja, što mu je gospodar medvedgradski. Bude li zgodne, osvetiti će se, a nebude li je, naći će ju Stjepko. Mi smo mu trn u peti, sud je izvadio trn, al rana je ostala. Nepodražujte rane, biti će zla. Pustite ga na miru. Dirne li u grad, u našu zemlju, u naše pravice, a dà! Onda batom po glavi, onda, kako sam star i slab, skočio bih i ja, ne perom ne papirom, već šakom gospodo, dà šakom! Al zato netreba dangubit, zato treba raditi, da i nam bude snage i prijatelja u nuždi. Gospoda Zrinjska od prije nisu nam istinabog veliki prijatelji bili. I sami znate, kako je na nas pokojni ban Nikola Ijuto skočio bio. Al je sad drugče. Sin mu, gospodin tavernik Gjuro, hoće nam dobro. I sami ste složno uglavili, da mu učinimo kakovu čast, da mu na varoški trošak prikažemo srebrnu kùpu za njegovu svatbu sa Ankom Erdödijevom. Ta meni ste

rekli, da ju načinim. Držmo se njega, pustimo Gregorianca na miru, al držmo se Gjure, a prije svega držimo se svojega. Tako mislim ja.“

„Tako je!“ zakima sudac Teletić lupnuv zlatara po ramenu. „Vi majstore Petre niste doduše čitali učenih knjiga, al zato govorite kao knjiga, jer vam je bog dao zdrave i prave pamet.“

„Tako je“, zakima i Pavao Arbanas, izpod oka žmirkajuć na gospodara Krupića.

Kapeljan gladio si je, stegnuv obrve, trbušinu, te neprestance kimaо главом u znak, da i on pristaje uz miroljubivo mnjenje većine.

„Bene, bene“ zamrmlja zlovjolno Kaptolović budite krotke ovčice, budite. Al što će obzirni gradjani plemenitoga varoša i cehovski meštari reći, neznam. *Apellatio ad populum*, to vam je vražja stvar. Za vas pako majstore Petre znam, zašto ste toli krotki na Gregoriance. Mladi Pavao spasio vam je jedinu kćer, pa niste se rada s njim zavaditi.“

„Stani gospodine notaru!“ zakrči mu Petar rieč, škočiv na noge. „Čast i poštenje vam, al što ste rekli za Doru, gola je laž. Ja ljubim si kćerku od srca, ta koga da inače ljubim. Ja hvalim mladomu Gregoriancu, da mi je iznjoj jedinicu iz gotove smrti, čega vi jamačno svojim oštrim perom nebiste učinili bili, i rado ga primam u kuću, al otac sam samo pod svojim krovom, van kuće sam gradjanin, i ne-prosti mi bog grieħha, da bi obče dobro radi moje otčinske ljubavi štetovalo. Govorio sam zato tako, jer mi to moja pamet kaže, i jer neću, da se za velik novac nevidjeno blago kopa, kojega ni neima u zemlji.“

„Punctum!“ skoči sada debeli sudac. „Ad vocem srebrna čaša za svatbu gospodina tavernika! Jeste l' ju svršili?“

„Dakako sudče gospodine“, odvrati stari zlatar, razvedriv se malko.

„Da vidimo vašu majstoriju!“ prihvati sudac.

„Doro! Dorice!“ viknu zlatar na vrata, „donesi mi ključ od škrinje. U komori je!“

Za malo časa pojavi se Dora, čila i liepa. Crne plete padale joj niz plavetnu ječermu, a na prsih bielila joj se čista pregača, oko vrata pako rumenilo šest niza crljena koralja.

„Zapovjedate tato?“ upita otca.

„Otvoři de škrinju, pa mi izvadi srebrnu čašu za gospodina tavernika.“

Umah kleknu mladica pred gvozdenu škrinju, te iznese iz platnena zamota veliku srebrnu, bogato pozlaćenu kūpu, te ju stavi na stol.

Kūpa bijaše načinjena u spodobi velika liljana. Na jednoj strani bijaše pločica a na njoj usred vienca od ruža urezana dva grba: dva orlova krila i grad sa kulom grb Zrinjski, a u drugom jelen na kolu grb Bakača. Pod grbom bijahu urezana pismena „G. C. a Z. et A. C. ab. E. Comunitas Montis Grecensis D. D. A. 1576.“ to jest „Gjuri knezu Zrinjskomu i Anki knežici od Erdöda obćina grčke gorice daje i prikazuje.

G. 1576.“ Na drugoj pločici bijaše vješto izrezan bog Hymen, kako na lancu od cvieća vodi božića ljubavi.

„Optime, optime, eximie majstore Petre!“ viknu sudac zanesen, da mu se podbradak treso, „vidi se, da ste majstor.“

„Bogme fino kume!“ potvrdi stari Arbanas.

Gospodin se Šalković nadnese nad čašu, te poviri jednim okom u dno, kano da je omjeriti htio, koliko će zlatne vinske rose stati u taj srebrni liljan.

„Revera!“ progovori kapelan, dignuv glavu majstoru Krupiću, koji je ponosito smiešće se motrio svoje djelo, „revera to je pravi *poculum charitatis* iliti čašica ljubavi, i rumene ustne velemožne gospodjice Anke Erdődove ne malo će se osladiti, srčući iz ovoga srebrnoga cvjeta zlatne ambrozije.“

„A neće l' se i vama djevice Dora osladiti usne zlatnom kapljicom iz srebrne čaše, kad vas pozove bog Hymen u svoj hram, ili jasnije govoreć, kad se udadete?“ obrati se crvenokosi notar kroz sladki vinski posmjeh zlatarovici.

Djevojka probliedi, kao da se je nečemu dosjetila, al se brzo osviesti, te živo odreza Kaptoloviću:

„Oprosti mi vaše gospodstvo, gospodine notare! Mi ženske glave nerazumijemo te premudre historije, i moja pamet pobrala je iz vaše besjede samo gdješto kao slipe kokoš zrno. Nebude li vino kod moje svatbe kiselo, osladit će mi usta. Al iz srebrne kūpe neću ga srkat, za nas gradjanske djevojke i ove su majolike dobre. Nevalja se gizdati, jer je gizdost pred bogom grieħ. Nu tko će o tom i govoriti, to su daleki računi.“

„Ala, ala! viš ti Dorice!“ nasmija se kapelan, „odkuda tebi fin brus, da ti je jezičac tako oštar?“

„Znate šta!“ zaviknu Teletić, „posvetimo čašu, mi smo ju kupili, zašto je nebi posvetili.“

„Bene dixisti!“ odvrati zanešeno kapelan i nasu brž bolje vina u srebrnu kupu.

„Bog pozivio majstora!“ dignu sudac čašu pa ju iztrusi, a za njim kapelan.

Sad je bio red na Kaptoloviću.

„Dedte srknite Dorice!“

„Hvala, nepijem vina.“

„Al srknite samo!“

„Kad već na šilu moram, dedte vi najprije gospodine notariuš. Ja ēu za vama, pa ēu pogodit vaše misli,“ odvrati hitro djevojka.

„Tako valja!“ potvrdiše svi. Gucsu Kaptolović, a za njim tek malo Dora.

„Nu, što mislim?“ zapita notar.

„Dà, što misli?“ ponoviše svi.

„Vaše gospodstvo — al nesrdite se zato — vaše gospodstvo misli, da ste najpametnija glava u svem Zagrebu.“

„Ha ha ha!“ udariše svi u grohotan smieh.

* * *

Dok su se varoška gospoda tako veselila kod gospodara Petra, sjedila je kuma Magda po običaju u svojoj drvenoj daščari. Bilo je leipo, jasno po podne, te se starica sunčala kao gušter. Kadkad bi zievnula, te zievnuv prekrstila si usta, kadkad bi odagnala rukom koju dosadnu muhu.

Na trgu nije bilo nikoga, sviet bijaše jošte u večernici, samo na dolnjih stubah pred crkvenima vratima siedjaše brkonja Miloš Radak, a kraj njega ležala vierna mu puška. U ovaj par nije se baš bavio junačkim poslom. Čistio si nožem pretilo rebarce, te bi kadsto zakusao u kolač iz Magdine peći. Pri tom je malo mario, što oko njega biva.

Napokon zašutiše orgulje. Sviet je stao iz-laziti iz crkve. Izadioše i prije Freyovka i Šafranićka. Nadodje i dugoljan Gjuro Garuc.

„No!“ prihvati Freyovka, ustaviv se navlaš pred Magdinom daščarom, „kume Gjuka, vaš slavni magistrat mogao bi slobodno popraviti onaj stup.“ Pri tom pokaza čavlarka na nizak širok stup od kamena pred crkvom, koji je već na pol razvaljen bio, da je trava po njem rasla.

„Bi!“ odvrati hladnokrvno varoški bubenjar kopajući po džepovih svoje haljine.

„Pa zašto ga slavni magistrat nepopravlja? Zašto?“ zapita Šafranićka njekako glavurdajuće.

„To zna najbolje slavni magistrat,“ odvrati Garuc.

„A zašto su ga naši stari postavili? A?“ uze opet grizljivo čavlarka.

„Naši stari podigli su ga zato, da se sve ženske glave, koje pred bogom i svjetom srama i stida neimaju i sebe svakomu prodavaju, stave javno na taj stup, nek ih bude sram pred cielim plemenitim varošem“; odričao jednim glasom Garuc.

„A! Vidite! zato?“ podboći se Freyovka. „Pa mislite li vi dragi kume Gjuka, da te kuge neima više po Zagrebu, mislite li vi, da su sadanje Zagrebkinje sve čiste kao bieljeno platno? Mislite li?“

„Hm!“ odvrati Garuc, „to zna samo slavni magistrat.“

„To znam i ja dragi Gjuka, čuste li i ja! Ima ih cistrastih i pobožnih parta, kojim imi miriše po tamjanu, a nisu nego pušljive jabuke, imi ih i starih, koje bi sviet stavio na oltar pod staklo, a onamo im vrag poklopio dušu svojim kudravim repom, jer su opake, gadne svodilje, jer krišom sastavlaju velikaške gospodičice i gradjanske cure. Pazite dragi Gjuka. Stara je rieč, tiha voda brije dere.“

„Dà, dà, tiha voda brije dere,“ doda klimava Šafranićka.

„A ja ih poznam, na ime poznam, a ja velim na „pranger“ š njima, dà, na stup, nek se zna kakve su to svetice. A šta velite vi na to kumo Magdo?“ okrenu se Freyovka starici, opaziv, da se skupilo oko njih po više sveta.

„Ja? Ništa! — Pustite me na miru!“ odvrati nehajuć Magda.

„Ništa? Zbilja ništa? ha ha! Da budem na miru? Pa baš neću“, udari zlorado čavlarka šakom u dlan. „Čujte ljudi, čujte pa se čudite. U ovom našem plemenitom varošu ima jedna stara svetica, za koju se misli, da joj je sveti Petar kum, a ona da je škrinja mira božjega — al u istinu živi vrag — prosti mi bog griehe — kumuje staroj vještici, a ona je škrinja nemira vražjega. I u tom našem plemenitom gradu ima jedna djevojka, za koju se misli, da je bielija od sniega i krotka kao majkina dušica, al je ona crna kao ugljen, a duša joj je smrdljivi drač!“

„Dà, smrdljivi drač!“ primjeti Šafranićka.

„Vidiš, vidiš!“ opazi Garuc.

„Dà, dà i zato slavni magistrat ništa nezna. A ta stara podučava mladu, a ta mlada grli se, ljubi se i — vrag zna šta, sa mladim Gregorijancem, sa sinom onoga antikrsta, koji vam je ukrao liepi naš Medvedgrad. A ta stara vam je — à? šta mislite — sveta naša Magda, a ta mlada vam je Krupićeva Dora, dà Dora! Fi, fi, fi!“ pljunu Freyovka na zemlju, „a mi da to trpimo, mi poštene gradjanke?“

„Netrpimo!“ odvrati razjareno jato.

„U našem gradu?“

„Sa Gregorijancem!“

„Dora!“

„Taj ljiljan!“

„Na stup s ljiljanom!“

„Na stup s Magdom!“

Magda drktaše od ljutosti, žuto joj se lice rumenilo.

„O ti jadovita zmijo! Sto puti si gora od svih onih, koje su ikad stajale na tom stupu“, izdere se Magda.

„Hu striela — ! Ja da sam takova — ja gradjanka, koja ima kuću, kojoj je muž upisan u ceh. A vi to gledate, a vi to dopuštate?“ obrati se biesna čavlarka prama jatu.“

„Na stup s njome! Na stup!“ zaurla svjetina.

I potisnu jato jurišati daščaru. Kamenje, blato, piesak padalo daždom na daščaru. Moleč zguri se starica u kut, al biesno jato sve jače navali — ubiti će staricu.

„U kraj hulje! Il častnoga mi krsta, smrskati ču vam lubanju kundakom“, zagrimi Radak, skočiv pred daščaru i naperiv gluntu na jato.

Oči mu se kriesile kao divljemu mačku, brei mu igrali od ljutosti, a razgaljene grudi nadimahu mu se silno. Jato uzmaknu od straha.

„U kraj velim vam opet! Kuga vas izjela. Jeste li vi božji stvorovi, jeste li vi ljudi? Živila ste, niema živila! Šta vas boli glava za ovu staru jadnicu, šta vam je kriva, te ju biesnite utući kao pašće. Čistite mjesto, jer propao u crnu zemlju, tko mi se dodirne bake, iztresti će mu dušu iz grla!“

Za časak zapanji se svjetina od strahovitoga gorostasa, a skoro uzavri s nova bies, čim opazi jato, da mu ide nekoliko modrih stražara u pomoć.

„A šta se taj Vlah mješa u naše posle?“

„Dolje s njime!“

„Utucite ga!“

I grunu šaka kamenja na Radaka. Kamen mu odnese klobuk. Al kao munja skoči hara-mija, spopade iz jata kramarku Šafraniću za šiju, te ju kao štit proti svjetini dignu snažnom desnicom u vis. Kramarka koprcala se u zraku kao žaba na udici, a lice joj bilo kao u skuhana raka.

I bilo vike, cike, smieha i kletve od biesne množine.

„Dobar dan Šafranića! Sad se možete nihat bez nihaljke.“

„Ubijte Vlaha!“

„Viš vraka! Debela kramarka laka je kao perce.“

„Visi u zraku, kao drveni andjeo nad velikim oltarom!“

„U čelo ga dajte. Vražji skote!“

„A šta je to? Koji vam je bies?“ zagrimi Blaž Štakor velik crn i krupan zasukanih rukava, proturav se laktima izmeđi čopora. „Eno Magda krvava! Je li vas biesno pseto ujelo, kukavice? Vi da ste gradjani, ljudi? Turci ste, vuci, vukodlaci. Ako je stara štogodj skrivila, eno poglavara. Jeste li vi sudei, je li batina i kamenje zakon? A Vlaha psujete! Zašto? Jer brani slabu staricu. Vlaha psujete, a vi da ste kršteni ljudi, vi? Je li to u svetom pismu, jeste li to kod večernice čuli. Otale! Kući! Stid vas bilo! Neimate li kod kuće posla? Šila i igle, a vi ženske neimate vretena i kuhaje! Otale il će vas odvesti straža. Vi pako starče!“ okrenuo se poštenjak Radaku, „pustite baku, idite svojim putem, pripaziti će Magdu. A vi gospodarice Šafranića odnesite se u svoj štacun, pa tucite muhe. Nije vam škodilo. Mozag vam se malo protreso, pa ste se valjda raztrieznili. Pravo vam budi. Nezabudajte nosa u sviet, da unj striela nepukne — vi stara retoriko — vi!“

Haramija pusti kramarku, koja je psujući od-klipsala preinu svomu štacunu kao oparena koka.

„S bogom“, odreza Radak u kratko Blažu „valjan ste čovjek!“ i baciv pušku na rame ode. Ostali se sviet razišo od stida i straha i ponajprije nestalo Freyovki traga. Zadnji odklima Gjuro Garuc, opipavajući si šiljasti nos, koji je silno nabreknuo bio. Kamen, odskočiv od dašćare, bio se nemilo sputstio na njuške bubenjara.

Družtvance kod Krupića nije ni s daleka slutilo, šta pred sv. Markom biva. Vino bje gostom otupilo sluh, a da su i čuli bili kakvu viku, šta zato? Neka se narod veseli makar i malo krvi bilo. Varoškim stražarom bijahu takove gungule vazda mila komedija, koju su prekrštenih ruku vrlo rado al i vrlo hladnokrvno gledali. Narod neka si sudi sám.

Najednoč otvoriše se vrata Krupićeve sobe i unutra navali trbušast maličak vrlo debela i glupa lica, pod širokim šeširom — kramar Šafranić. Bio je biesan — i pijan — za njim se dovuće i Grga Čokolin.

„A recite mi šta tu biva? A recite, jesmo li u Zagrebu? A jesam li ja „purgar“; a jeste li vi sudac? A je li Eva moja žena — pred bogom i svjetom zakonita žena? A?“ probrblja mali kramar na dušak.

Gosti se gledali u čudu, i gospodin kapelan pokaza prstom na glavu hoteći naznačiti, da se kramarčiću mješa.

„No, no! dragi Andrija, nemojte tako žestoko, kao mlado vino. Kazujte mirno. Šta vam je?“ zapita ga dobroćudno domaćina.

„Mirno! Mirno! Dakako! Kap će mi pasti, pa mirno! Šta mi je? Žuč mi se razlila, to mi je. A zašto? Sodoma, Gomora, Babilon. Sramote, griejhote, rugote. Meni assessoru gradskomu, mojoj ženi, assessorici gradskoj to — to — fui!“

„Al za boga, hoćete da vam sudim, a neznam, tko vam je, i šta vam je tko kriv?“ progovori u čudu sudac.

„*Specificatio et petitum majstore*“, doda velemudro Kaptolović.

„Kažite samo gospodinu sudecu sve kume Andrijo!“ podtaknu ga brijač, „on je pravedan, pa će krivca na red pobrati.“

„Dobro. Čujte dakle moju specifikaciju! Moju Evu uhvatio grč, previja se kao zmija. Njezina nova kapa s bogom! Petnaest dinara sam za nju dao na kraljevskom sajmu — petnaest dinara, jeste li čuli. A svemu tomu ste vi krivi, majstore Petre!“

„Ja?“ zapita u čudu zlatar.

„A jeste, jeste!“ podboći se na vratih brijač.

„Ja? Jeste li poludili?“ ponovi Krupić.

„Nismo ne lude gljive jeli“, bubao kramar dalje, „zar nije liepa Dora ovdje vaša kći, a nije li joj Magda kuma? A Magda to naša-rafila, pa kad taticke kod kuće neima, šuk u kuću mladi Gregorianec, pa cmok sa liepom Dorom *et caetera*, da se svi čavli u kući giblju. Oj ja sam glupak, tupak, jeli majstore Petre? Al zato ipak neću imati unuka prije, nego li zeta, kao što drugi ljudi.“

„Andrijo!“ zavrišti starac Petar, pograbiv vrč, al mu sudac brzo uhvati ruku.

„Andrija, dà Andrija se zovem. Pa vam taj Andrija kaže i više. Tko je Gregoriancu prodao naš Medvedgrad? A? Vi. Jer mladi Pavo samo pod izlikom gladi vašu kćer, a vi ste mu odali, kako „purgari“ rade za svoje pravo. I kad se je to danas na sva usta govorilo po večernici, i kad su bili skočili dobri ljudi na staru vještici Magdu, dodje joj u pomoć nekakov antikrst — Vlah. I taj pasoglavac pogradi moju Evu — moju sirotu Evinu za vrat, pak ju je zibao, zibao kao da je klip u velikom zvonu i razderao novcatu kapu. A tko će mi kapu platiti, a tko će mi medicinu platiti? A?“

Petar se kamenio. Grčevito stiskao stolac, do kojega je stajao. Blieda lica mu drhtahu, a oči kan da će skočit iz očnica.

„Lažeš huljo!“ zaviknu promuklim glasom „tko smije sipati taj otrov na moje jedino diete, tko mi može tu sramotu posvjedočit? Tko?“

„Ja“, progovori kroz hladan rug Čokolin, stupiv korak napred.

„Ti?“ zapitaše svi zapanjeni.

„Ja gospodo častna“, nastavi brijač, skrstiv ruke natrag, „mogu se zakleti na sveto evangjelje i na svetu oštiju, da sam zdrav i triezan na ove svoje oči vidio, kako je plemeniti gospodiočić Pavlo Gregorianec ovu čestitu djevicu Doru grlio i ljubio, kao što grli muž svoju ženu, a Magda da je pri tom bila.“

Zamukoše svi. Dora kano da nije živa bila. Mozak joj se stvorio kamenom, noge kao da su joj zarasle u zemlju, a u njoj vrla krv, kao more žive vatre. Tako je negdje čovjeku pri duši, kad ga vode na smrt.

„Doro! — Doro! — ti?“ šapnu starac kao mahnit, a znoj mu skoči na čelo. „O Isuse bože — što sam ti skrivio?“ zaviknu u šav jad i lupiv se šakom u čelo sruši se glacom na stol.

„Otče!“ zavrnisu djevojka i baci se pred starca — „nemoj — oprosti!“

Kao plamen skoči starac, i stresav sa biele brade vrele suze, gurnu djevojku. Pohiti k zidu, da uhvati pušku, al ko striela uhvati ga sudac za ruke.

„Petre!“ zaviknu sudac.

„Negriješite duše,“ prihvati kapelan, „Bog sam sudi ljudske griehe.“

„Otče groba mi majčinoga — zajeca na koljenih djevojka.

„Šuti izrode ženski, nebúdi svetice iz groba. Otale!“ Zatim se malko umiri. „Kume Pavle,“ obrati se Arbanasu. „za jedno vas molim. Dok budem živ, nesmje mi ova griešnica pred oči. Neću da pogine od gladi, zakleh se mojoj pokojnici, da je neću zapustiti. Za tri dana čete kući u Lomnicu. Povedite ju sobom. Ondje neka bude služkinja, neka páse nećistu živinu. A u Zagreb nesmije nikad. To za dušu pokojnice moje.“

„Al kume, kume!“ prigovori Arbanas.

„Molim vas zato. Hoćete li —“ zakrči mu odrješito zlatar rieč.

„No hoću, hoću!“ zakima Arbanas.

„Dobro i hvala. A s vami majstore Andrija govorit će sutra pred sudom. Sad s bogom!“ završi zlatar.

Razidjoše se gosti poniknutom glacom, samo Čokolin podje sa kamarom, da kod Evice proslave pobjedu svoju. Poslje donesoše i Magdu bez svjesti kući. Dora ju dvorila. Već se je spuštalao noć; tiho kao u grobu, samo se čulo jecanje iz Krupičeve kuće „Majko božja, zašto se rodih kukavna na svjet!“

Bilo je blizu polnoći. Po Markovom trgu sterala se jasna mjesečina. Nigdje ni duše, nigdje ni glaska. Na jednoč izleti iz Šafranićeva štacuna čovuljak. Teturao preko Markova trga amo tamo, noge mu se križale kao munja. Nešta je mrmljao. Sred trga se ustavi. Opazio bje svoju sjenu.

„Hoho! Ti — ti — ti — ti si to?“ progovori svojoj sjeni. „Dobar večer dragi moj alter ego! Jel te, danas je bilo veselo? Hoho i kruto! Danas smo pokazali to — to — tomu oholomu zlataru, tko je čovjek. Al čekaj brajko, nismo još gotovi. Jok, jok, jok! hoho nismo! Dora mora moja biti, dà moja. Podielit ćemo ju — ja i gospodin Stjepko. Hihi, Stjepko je vragometan ženkar! Nek si nosi prvence, a mi ćemo pabirkati. Dora mora moja biti: nerekoh li, biti će je još za groš, mi ćemo pabir —“

U to zajavi zvono na tornju sv. Marka muklim glasom polnoć.

„A šta se ti sveti dugoljane miešaš u naše poslove?“ okrenu se brijač prema tornju. „Bim, bam, bum! to je sva tvoja mudrost. Nesrdi me dugoljane, nesrdi me!“ zagrozi se Čokolin šakom tornju, „jer — jer — jer ćemo se razkrstiti. I onako,“ stade prišapćivati svojoj sjeni, „moramo iz Zagreba, jer Radak — taj prokleti Radak — bies ga je donio! Moramo, jer smo — Tureci. Al št! Da nas neoda sveti Marko, da bi on za to znao! Hi hi hi hi!“ udari Grga u glasan smieh. „No sada još ne, još ne! Dora mora biti mo — ja — ja — ja, moja! Pabirkati — dà pabirkati. La — laku noć brajko! Laku noć!“ pokloni se brijač svojoj sjeni i pokotrlja se u svoj štacun.

(Dalje sledi.)

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 37.

U ZAGREBU DNE 16. RUJNA 1871.

God. III.

Izlazi svake subote. — Godišnja cijena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava : Zlatarovo zlato. — Skalak. — Pouka : Željeznica pod planinom Mont-Cenisem. — Književnost i umjetnost : Crtica o hrvatskim talijanskim Frankopanima. — Listak.

Zlatarovo zlato.

Roman iz prošlosti zagrebacke, napisao ga Aug. Šenou.

VIII.

Kao zelen vienac vije se velja okićka gora, puna ljepote, puna divote po zemlji Hrvatskoj. Prodol i vrh, šuma i polje zamjenjuju se čarobitom mienom, nižu se skladno kao ogromni talasi pravječnoga mora, da se oko zanešeno divi veličju prirode. A ponikne li zenica dublje u gorsku krasotu, uzplamti duša, tone srce u milju i nehotice otimlje se ustima klik : „Liepa si, divna si oj majko naša, oj zemljo Hrvatska! Il te je svetvorna sila htjela ostaviti zemlji kao uspomenu zlatnoga veka, il te je divno ukrasila, da budeš alem-čašom, u koju da padaju kroz burne viekove krvave suze tvojih sinova. Al čemu ulaziti razlog tvojoj ljepoti? Da si krasna, kaže nam oko, da te ljubimo, kuca nam srce, jer u tebi roditi se, a tebe neljubit, bio bi grieħ do boga!“

Nad gorom lebđio liep jesenski dan. Drevni hrastovi grle se gustim granjem kao svodovi davna hrama. U milenom bladu, u bajnom sumraku šumskom sniva majkina dušica, prđviruje iz grma rumena malina; u prodolu broji kukavica kukajuć godine tvoga života, a brza vjeverica skakuće od grane do grane. Tek kadšto bljesne sunčano zlato u šumsku gustinu, te vidiš, kako ponosit jelen prebire čistinom tanke noge, il kako srebrna izvoroda provire pod tamnom oporom česvinom. A po briežuljcih buji žarka i zlatna krv hrvatske loze.

Sred ove gore stoji stari grad samoborski kao zlatna jabuka u krilu ljepote djevojke, kao biel leptir na listnatoj ruzi — a pod njim prijazno mjestance Samobor.

Jak, širok i liep bijaše Samobor, liepa i široka je njegva gospoština, pod koju spadaše i trgovište. Nije se dakle čuditi, da se je svatko, u koga je bilo kese i šaka, otimao za njim. U drugoj poli veka šestnajstoga imadjaše

grad samoborski dva gospodara, a nijedan nebijaje pravi. Po starini vladari bijahu mu Ungnadi, obitelj štajerska, koja se na pol pohrvatila bila. Nu Ivan Ungnad, čovjek svoje volje i glave, strastno pristajaše uz Luterov nauk, i sve njegovo snovanje išlo je na to, da bude i hrvatska i slovinska zemlja do korjena lutorska. I skupi troška, što mu je davalo njegovo imanje, dà skupi troška na vjeru i preko svoje moći, da uzmogue štampati lutorske knjige hrvatskim slovom, a po knjigah da se sva kraljevina polutori.

Strasti Ungnadovo priskoči u pomoć gospodar samoborskih ruda Leonardo Grubar, bogataš i prostak, bezdušan kramar i krvopija. Od bakra pravio zlato, a to zlato dade Ungnadu za nove hrvatske knjige. Nu nije ga dao badava il na laku vjeru, jer mu je lutorski zatočnik morao založiti pol grada i mjesta Samobora. Preminu Ivan, neizkupiv zaloga, preminu i Leonardo izsisav jedne Samoborce do krvи, te namre liepi plien svoj sinu si Krsti Grubaru. Al tek za kratko. Na skoro zaskoči i mladjega bezdušnika smrt i pol Samobora ostade pod vladanjem udovice njegove Klare, ljepote na glasu.

Nu nije ni druga polovica Samobora ostala Ungnadovu rodu. Krsti sinu Ivana Ungnada, čovjeku vojniku, čovjeku potrošljivu trebaše novaca sila i sila. Tucao se on pod svačijom zastavom proti svakomu biesu al sve gospodski bez svakoga računa. Otčinstva malo, dugova sila. I odluci povesti se za svojim otcem, i založi drugu polovicu Samobora bogatašu Ambrozu Gregoriancu, a po smrti Ambroza spade zalog pod vlast njegovih sinova Baltazaru i Stjepka.

Bilo je po podne vedroga jesenskoga dana. Pred velikima vratima samoborskoga grada steralo nekoliko granatnih lipa obilnu sjenu. Za lipe bilo privezano više osedlanih konja, a u

hladu ležalo pet šest li oklopnika. Po bielom i zelenom pojusu vidjelo se, da su to konjanici koje štajerske zemaljske čete, štono očekivahu svoga gospodara. Valjda je bilo gosti u gradu, valjda. Njemački oficiri rado su zalazili u dvorove gospe Klare, a ona ih je i rado primala. Još za života Krste Grubara znala su ta gospoda častiti se u Samoboru do mile volje; jer Grubar bijaše Niemac kao i oni. A i sad su se često navraćali, radje navraćali mladoj liepoj udovici.

U velikoj dvorani samoborskoj nije za čudo bilo ni duše. Sve tiho i niemo. Al je zato življe bilo u sobi gospoje Klare.

Pravo čudo ta Klarina soba. Stajala je u kuli naprema Savi. Jaki svodovi bili bojadisani plavetnom nebolikom bojom, a po njih posute zlatne zvijezde. Pozlaćena rebra svodova sticala se u liepo izrezanu cvjetu, sa kojega visište na svilenoj uzici bakreni pozlaćeni svjetlinjak u priliki dvaju amoreta, noseći četiri baklje. Židove kitili vješto tkani talijanski sagovi. Jedan sag prikazivao je čistu Suzanu. Sred hladovitih palma teče srebrna voda. U njoj stoji krasna ženska, odjevena tananom haljinom, koja joj pada s bijelih, oblih ramena. Žena stidno s prieda skrستila ruke. Liepa joj se glava spušta na prsa; crna joj kosa pliva niz bielu put, duge tanke trepavice prikrivaju crne oči, a na drobnih bujnih usnah titra lagodan osmijeh. Oko sniežnoga koljena igra bistra voda kolo, a kroz vodu vidiš do dvije noge sitne, oble i biele. Al podalje stoji gust busen široka lišća, a na njem cvjeta plamni kalež lotosa. Tu je zasjeda, iza toga grma vire dva požudna starca. Čelava glava, nabranio lice, prosieda brada, mršave ruke — sve kan da im se stvorilo kamenom, samo oči im živu, a oči gore, sivevaju, plamte kao pakleni kries.

Na drugom sagu vidi se zlatan čador. S prieda stoji gorostas. Mrk je i crn. Vojnici ga vežu, vojnici se smiju. A on biesni, nogom se upire u pod, mišice mu nabrekle, brada mu se kostriše, a oči — ah oči mu plamte — dve zlokobne zvezde, spravne sažeć i nebo i zemlju, oči mu bacaju striele na liepu bujnu žensku. Na lavoj koži počiva žena. Biser joj sapinje zlatne pramove, a puno joj tielo pokriva na pol saborita haljina od zelene indijske svile. Vrh čela joj bliešti sjajan smaragd, kao užasno oko basiliska. Naslonila divnu glavu na bujno si rame, izpod zlatnih trepavica žmiri na diva, a rug joj obliće bujne usne. Gle, eno diže lievu ruku. Nećim se igra. Čudne igračke! Drobni joj prstići prebiru crnu junačku kosu, što ih na prievedu odreza ljudini, te ga izdade Filistrom, krvnikom žudijskoga roda. To je zlatna zmija Dalila, to je ukroćeni lav — Samson. Sav pod sobi bijaše skladan od drobna šara kamena u prilici zvezde. Velika vrata zaklanjao zastor od crvene kadife, a u kutu sipao pozlaćeni zmaj bistru vodu u veliku školjku od mramora. Oko školjke cvietala u

kristalnih kondirih i ruža i liljan, omamljujuć pamet milim mirisom. Po sobi lepršale biele grlice, ljubeć se i gućuć. A na oko stajahu visoke pozlaćene stolice odievele plavetnim damskom. Tu je primala Klara mile si goste.

Ovaj put su samo dvojica kratila mlađo udovici dosadu, sjedeć na velikih stolicah i sмиšljajuć dosjetke, da gospodarici izmame smieh — general Servacijo Teifenbach i pukovnik Mihajlo Ringsmaul. Prvi visok jak i prosied čovjek, obrijane glave, španjolske brade, nizka čela i dugoljasta nosa, med vojskom otresit, gvozden, dà surov, kraj žene krotak, zaljubljen nježan kao ludo janje. Drug mu bijaše manji, al ne manje jak. Debele glave, riedke ridjaste kose, velikih ušiju, crvena lica i pune brade. Po nizkom uglastom čelu, po tupom nosu i praznih modrih očiju vidjelo se, da taj ratoborac nije osobito tanke čudi i oštra uma. Oba ta prihodnika bijahu odjevena u jelenju gladku kožu i fini mozaik sve je pucao pod debelim petnjaci težkih čizama. Samo bieli ovratnjaci i široki šeširi sa perom odavahu da su gospodskoga roda. Razlika jedina bijaše medju njima po odielu, da se je vinuo Teifenbachu niz rame crno-žuti pojas carskoga generala, dočim je Ringsmaula resio bielo-zeleni znak štajerske vojske.

Oba ta gospodina težko se klanjahu gospoji Klari, dakako svojim načinom. A i bilo je komu se klanjati. Do visoka prozora od šarena stakla, pred kojim se razpinjao bršljan poput zelene zavjese, siedjaše na mekanoj sjedilci gospodarica. Moglo joj je biti dvadeset i više godina. Žena visoka, puna i živa. Zlatni uvojci padaju joj niz šiju izpod kape od bielogog bisera.

Visoko gladko čelo odavalo je neobičnu pamet, a ravni tanki nosić, komu se živo micahu ružične nosnice, sivkaste al neobično sjajne oči, bijahu znakom velike hitrine. A srce, a čuvstvo? Težko je reći. To gladko fino lice čas bi se zažarilo plamenitim zanosom, čas izrazilo otrovnim rugom, čas složilo u neodoljiv posmjeh, čas okamenilo hladnim mramorom, samo pune, pootvorene usne, samo nemirno kretanje tiela pokazivalo je, da u toj ženskoj glavi žive krvi imade. Tko je video puna i poput mlijeka biela ramena, štono provirivahu iza bruseljske paučine, tko je gledao, kako se puna njedra nadimlju i silom otimlju jarmu plavetne svilene halje, kako se srebrni pojasi vije oko tankoga struka, kako se oble sjajne ruke kradu iza dugih rukava, kako se malene nožice u vezenih postoljicah nestrljivo premeću na medjedovoj koži — tko je to sve video, moro je reći — ta žena ugleda svjet za ljubav, ta žena hoće, mora da ljubi. A jel ljubila? Za to znala su razna gospoda, samo tupoglavi pokojnik joj nije.

„Trista gromova“, prihvati Ringsmaul, promuklim grlom, „gospo moja, vaš je kameni šator vrlo liep, a velik, da bi mogla ciela vojska u njem zimovati. Nedaj bog, da turske psine zadju u ove strane, bilo bi pokora, zlo

po vaš liepi dvor, a gore po vas liepa gospo, jer da znate te nekrštene hulje neznaju božjega zakona!" i užvinu ridje brkove.

"Oj gospodine pukovniče!" odvrati mu Klara kroz lahk porugljiv smieh, "vi me cienite kukavicom, kako vidim. Ništa zato. Praštam vam od srca. Mi se vidimo danas prvi put. Da ste se pobolje opitali kod svoga prijatelja generala, nebi u vas ušo bio taj turski strah za mene. Je l' tako gospodine Servacijo?"

"Jest tako, na dlaku tako, liepa gospo!" pokloni se general nespretno čupkajući okrajak bielogova ovratka, "medju liepom gospojom Klrom i generalom, brate pukovniče, samo imata razlika, da general oklop nosi, a naša domaćica suknju."

"Možebit ima i druga razlika," nasmija se Klara zlobno, "da bi naime vaša domaćica znala izbrojiti više pobeda nego li koji vaš general. Dà gospodine Ringsmaul, tako je. Neka dodje koji paša, neka i dodje od Stambola car! Dočekala bih ga i kruto. Mislite li vi, da u žene neima volje i snage. Ima, vjere mi," podignu Klara ponosito glavu, "pače u žene ima nešta, što vas sve mužke glave u lagum dići može — bitra glava. Neznate li za onu bajku o Herkulu?"

"Hm!" odvrati smeten Ringsmaul, "neznam. Tko će i znati za te babje priče. Ako je Herkul bio general, sram ga bilo, da se je dao od ženske prenamiti."

"Kazat ču vam ja," odvrati Klara prezirno smiešći se, "Herkul bio je najveći junak u starih pogana, junak veći, nego li vi svi skupa. Bez puške, bez oklopa znao je svladati divove, lave, zmaje. Nitko ga nemogaše pobedit, ni čovjek ni bog. A što bi od njega? Žena ga prinuka, da prede na preslici, da razkoli svoju kijaču, pa da njome loži vatru."

"Trista gromova!" skoči Ringsmaul, "to je negdje bila vražja žena, liepa gospo! Nu samo da meni dodje takova u šake, pokazao bih joj, što je Ringsmaul. Trista gromova! Junak pa preslica! Ta tu bi morao još čovjek piliće peći na sablji ko na ražnju, ili pustiti, da mu kokoši meću jaja u kacigu. Idite, idite liepa gospo, vi s nama sbijate šalu, a onu bajku o Herkulu jamačno je smislio kakav pop ili fratar."

"Nejunačite se odviše gospodine pukovniče," zagrozi mu se Klara prstićem. "Na Turke ste možebiti junak, al na žene?" — nastavi milo smiešći se otresitomu ratoboru.

"A šta! Do biesa žene! Baš bi vriedno bilo s njima lomiti kopljé! Ja sam kršćanin, držim se svetoga pisma, a ondje стоји crno na bijelom, zašto je bog stvorio Eva Adamu", otrese ridji pukovnik živo.

General Servacijo negdje se u duši kajao, što je doveo bio nefinoga obrstara, bar je sve žešće čupkao ovratak, pa nemirno lupkao čizmom u pod. Žalio je to nesnosno družtvo tim većma,

jer se je otimao za zlatnimi uvojci gospe Klare ili bolje reći za njezinim bakrenim bogatstvom. Zadnje vrlo dvoumne rieči Ringsmaulove razvezaše mu napokon plahi jezik, pa će on drugu:

"Ali brate pukovniče, ti tude siečeš jezikom kao posjeklicom, a rieč ti leti kao razuzdan konj. Liepa naša gospodarica negovori posve bez razloga. Čitao sam mnogo kratkočasnih historija, gdje su žene svladale velike junake, na primjer kako je gospoja Kleopatra zatravila glasovitoga generala Antonija i tako dalje. Žena, kad navalii, nalik je na lumbardu, od koje zrno, kako ti je znano brate pukovniče, može i oborit gvozdenoga konjanika. Nije li tako, liepa gospo?" pokloni se Teifenbach kiselastim smiehom Klari.

Udovica silom je sprežala težki smieh.

"Ha ha ha! Neznam," progovori zibljući se na sjedilci, "jesmo li mi žene lumbarde. Ali gospodine Servacijo nekorite druga svoga, što je zamahnuo u rajske pripovedke. Šta zato? Narav nije himba. Jezik, kojim govorite, nije nego krv i meso, ma ga i medom obložili. Govorite udilj svojim naravskim jezikom gospodine pukovniče! I sladkoća napokon dosadi ustima. Al," nastavi Klara žestoko baciv glavicu natrag, da su joj se zlatni uvojci razsuli po ramenih — "da udarim ja na vas, bez vojske, bez oružja — sama, a vi sa silnom vojskom?"

"Ta bog vas vidi" nasmija se pukovnik "uhvatio bih vas kao miša!"

"A zatim ja vas!" odvrati Klara, ošinuv ga sjajnim okom.

Pukovnik zablenu se.

"Ja vas a vi mene! Trista gromova, a kako?"

"E vidite, to je ratna tajna," primjeti Klara lukavo. Pri tih riečih snimi udovica sa prsiju ružu, te stade njome lupkati po svilenoj háljinji i napokon pusti ružu na medvedju kožu.

Oba vojnika skočiše, da dignu cvjet, pukovnik pri tome i kleknu. Al brža bje Klara. Nagnuv se ko munja uhvati ružu, a pri tom opazi pukovnik gladku i sjajnu šiju Klarinu. Zažari se malko.

"Dajte ju meni gospo!" zamoli Ringsmaul.

"Meni," opetova ponizno Servacijo.

"Vam a i vam?" zapita lukavo Klara, "a zašto?"

Obojica baš htjedoše, da odgovore nezna se šta, al u taj par otvori sluga vrata te zajavi: "Plemeniti gospodin Pavao Gregorianec želi, poklonit se vašoj milosti!"

"Dočekat ćemo ga od srca rado!" odvrati Klara. Licem joj zaigra krv, a očima plamen.

"Hrvatski medjed," zamrmlja pukovnik.

"U zo čas!" doda zlovoljno general.

U dvoranu stupi Pavao bled i miran. Pokloni se gospojji, pokloni se i vojnikom.

"Prije svega," prosbori mladić gospojji, "vašoj milosti pozdrav i poklon od moga gospodina oteca, koji se nada, da će vas naći u dobru

zdravlju. Vašoj milosti biti će znano, da nedolazim od sebe, već po zapovjedi gospodina oteza, i to zbog nekih računa za samoborske kmetove. Još mi reče gospodin otac, da taj posao na čisto izvedem s vašom milosti po dobroj volji i prijateljstvu bez mržnje i suda. Oprosti mi zato vaša milost, da sam s puta odmah ušao amo, i s mjesta zajavio, što mi gospodin otac reće.“

Klara gledaše mladića ljubopitno.

„Oprostit vašemu gospodstvu nemogu ništa,“ odvrati mirno Klara, „jer se samo grieħ oprāsta. Poglavit gospodar medvedgradski momu je domu mio i drag, a njegov gospodin sin mi je dobro došo, meni najbližoj susjedi i na pol gospodarieci samoborskoj, jer da znate gospodo,“ okrenuo se Klara častnikom, „druga polovica gospodstva stoji pred vama, plemeniti gospodin Pavao Gregorianec, slavan sa žalostnoga pokolja kod Hrastovice, slavan i s toga, što je kao plemić onomlani izbavio gradjansku djevojku od smrti. Još jednom, da ste mi dobro došli pod ovim krovom, koji je i vaš. Za račune piša mi gospodin Stjepan. Pre i suda neće s toga biti medju nama, ko što i nije dosele bilo. Nu jer gospodin Stjepko želi, da bude račun čist, i jer je račun dug, rada sam početi odmah taj poso, i s toga neće mi vaša gospodstva“ prosbori opet častnikom, „upisati u grieb, ako se na vašem pohodu zahvalim i prijateljski oprostim, moleći vas ipak, da mi kuću skoro pri sustvom dičnim počastite i oprostite, ako niste po redu podvoreni bili!“ po tih riečih pokloni se Klara častnikom i baci ružu iznenada kroz prozor.

General i pukovnik oprostio se nekako kiselo, a još ljube pokloniše se Pavlu.

„Je si l' čuo, brate generale, računi!“ primjeti Ringsmaul jašuć niz gradski put.

„Jesam“, odvrati Teifenbach zlovoljno, „golobradoviću sretni, a naši su pokvareni!“

Pavao stajaše sam pred Klaram. Prsa mu je stezala neka bojazan.

„Sjednite gospodičiću, sjednite,“ ohrabri Klara plahoga mladca blažim laganim glasom, skrstiv ruke na krilu. „U dobar mi čas dođoste u pomoć. Riešili ste me dosadna družtva. Ti ljudi prišivaju Hrvatom, da su medjedi. Al prosti bože,“ nasmija se udovica lagacko, „sami su gladki kao njihovi tvrdi oklopi. Još ēu podivljati od njih. Zazirem od dugih računa, al ovaj su mi put dobro došli. Nu prije da vas pitam. Kako vaša rana od Hrastovice?“

„Nećutim je više. Bila je samo ogrebina milosti!“ odvrati Pavao.

„Hvala bogu“ nastavi Klara, „kad ste ono u vrućici ležali u Samoboru, vrlo bjeħ se zabinula za vas, dà, dà vjerujte vrlo!“

„Hvala vašoj milosti na toj brigi.“

„A vaša gospa majka?“ dignu Klara glavicu, „Marta, mila gospa Marta, moja druga majka?“

„Poboljeva svejednako.“

„Sirota. Zlo joj je; znam. Kad je bila u Mokricah, vidila bih ju svakoga drugoga dana. Ne jedan put zalile mi se oči suzami, gledajući njezinu nevolju. Oh gospodine Pavle“, nastavi Klara suznim okom, „sretni li ste, da ju možete nazivati majkom. To nije žena, to je anggeo od boga. Pa kako liečnici kažu — no pustimo to!“ okrenuo Klara lice prema prozoru, da joj Pavao nevidi suza.

Mladića tronuše ove nježne rieči Klarine U čudu motrijaše liepu ženu.

„Kako vaš brat gospodin Niko?“ nastavi Klara: „Ženi se, čuješ. Ainkernovu gospodjicu, je l' tako?“

„Mislim, milostiva gospo!“

„Pa ste dali, da vas preteknem! Čudno. Obično je stariji prvi na redu. Kako to gospodine Pavle?“ zapita Klara, iz potaje motreć mladića.

„Nisam imao kad misliti o tom, vaša milost!“, odgovori Pavao mirno.

„Niste? A kad se ima misliti o tom?“

„Vojnik sam, plemenita gospo!“ progovori nešto smeten Pavao. „Čas ovdje, čas onđe, il na putu il pod šatorom, a tu se nekupre svatovi.“

„Al ste i hrvatski plemić, niste plaćenik, I u vrieme mira ima dosta prilike — al oprostite plemeniti gospodine,“ nasmija se udovica, „ja vas tu izpitujem kao izpoviednik, pa zaboravih na naše račune, i da ste sustali od puta. Zabrblijah se. Liepe domaćice jes? Ni kruha ni soli vam neponudih. Karajte me, karajte! Nisam bolje ni zasluzila. Evo već nad gorom rumene večernje zažare. Pustimo svatove gospodine junače! Znam, da s vama neću izići na kraj. Al za boga molim vas, pustimo za danas i račune, nebi ih svršili do pô noći. Glava me nešto zaboljela. Gori mi — nà čutite sámi,“ zaboravi se Klara, pruživ mu liepu glavu, al se brzo popravi „neupišite mi toga u grieb. Bolestna sam, luda sam. Sjćam se, kako ležaste u vrućici. Ne jedan put stavih vam ruku na čelo. Oprostite; podivljah u ovoj divljači.“

Pavao zažari se. Utaman je tražio rieči.

„Ankice! Ankice!“ zovnu u jedan put Klara. „Znate li moju Ankicu, moju kćerku?“

„Nije mi se desila sreća, vidjeti ju,“ odvrati mladić.

„Pokazat ēu vam angjelka, tu jedinu radost moga udovanja. Ankice, dodji der!“

Razgrnu se na vratih crveni zastor, a u sobu skoči djevojčica od četiri godine, drobna nježna kao cvjetić u plavetnoj haljici. Zlatni joj uvojei poskakivali oko milena lišca, koje je živa majčina prilika bilo. Oko glavice vijao se malo modrac cvjet.

„Joj majo, majčice!“ kliknu mala poskakujući neopaziv stranca, koji je sa strane sjedio.

„Da vidiš! Tomo vrtljar uhvatio kriticu, crnu i rutavu. Al se ja nisam bojala, nisam. I reče Tomo, to da mi jede ruže. I ubi Tomo kriticu,

do kraja ubi Al kaži majčice —“ htjede mala pitati, al opaziv stranca umuknu. Privinu se k majci, te stade Pavla gledati velikima bistrima očima.

„Nu Ankice, pozdravi de gospodina,“ opomenu ju Klara, pogladiv maloj kosu.

„Dobar dan gospodine!“ pozdravi ga djevojče.

„Dobar dan Ančice mila!“ sagnu se Pavao djevojčici, motreć ju prijaznim okom.

„Gle majčice,“ šaptnu mala Klari, „on me poznaje, a ja njega ne. Tko je taj gospodin?“

„Mila li djeteta,“ primjeti Pavao.

Klara nasmieši se. Dignu malu na koljena, te ju poljubi na čelo. U to ozva se od samoborskih frataru pozdrav angjeoski.

„Čuj, čuj majčice!“ probrijla mala nagnuv glavicu i dignuv prstic. „Zdrava Marija! Valja molit!“

Klara sklopi djevojčici ručice nagnuv se nad zlatnu glavicu. Glasno zvono razliegalо se iz doline. Kroz bršljan probijala večernja rumen titrajuć oko Klarine liepe glave, na lišcu molečega nevinašca. Niem i ganut gledao je Pavao taj prizor.

„Sada srce drago!“ reče majka kćerki pojaviv ju u čelo i spustiv ju s krila, „laku noć! Idi! Spavaj mi sladko. A Ivanu reci nek dodje zapaliti luć.“

„Laku noć majčice, laku noć gospodine!“ pokloni se mala i odšulja se na velika vrata.

„A niste li i vi sretni plemenita gospo?“ zapita blagim glasom Pavao, „neposkakuje vam srce jače imajući takvo milo čedance uz sebe, na koje slažete sve svoje brigovanje?“

S toga blagoga glasa Pavlova prenu se Klara na veći pozor. Oko joj zasinu, usne zagraše.

„A smijete li majku pitati, da l' je sretna uz svoje diete?“ odvrati mu Klara.

„Oprostite plemenita gospo, što vam uvriedih srce. Nu sada dozvolite mi,“ prihvati Pavao dignuv se, „da vašoj milosti duže nesmetam. Noć navaljuje, za cielo hoće se vašoj milosti mira. Dopustite mi da vam želim laku noć, i zadjem u svoj stan. Čim se sutra vašoj milosti porači, započet ćemo naumljeni posao.“

„Moja milost nedopušta ništa“, odvrati Klara, dignuv se živo, „a za mir moj nebrini se vaše gospodstvo. Vaše lake noći neprimam, jer bih se sama u suu karala, da sam zla domaćica nepočastiv miloga si gosta. Ostajte plemeniti gospodine, ostajte“, nastavi Klara molečim glasom, „neodbijajte moje zdravice u ovoj mojoj pustinjačkoj kolibici! Jel' da nećete?“ nagnu Klara glavu, pokazav kroz laki smieh svoje zubiće.

„Vaša volja mi je zakonom“, pokloni se Pavao udvorno, al čelom proleti oblaćić neveselja.

Za kratko zapali sluga voštanice na pozlaćenom svietilnjaku i stavi na stol po izbor

fina jestiva i kristalan vrč, pun ciparskoga vatretnoga vina. Za stol sjede Klara, sjede i njezin gost i uzeše blagovati.

„U vaše zdravlje, na vašu sreću viteže mladi!“ dignu Klara liepom ručicom srebrnu čašu, „bili slavn i sretni! To vam doziva glas vapijući iz ove pustinje!“

„Na vašoj zdravici i milosti hvala plemenita gospo!“ odvrati smetenio Pavo. „Iz pustinje, velite? Rad sam znati, kako bi vješta ona ruka, koja je svu tu ljepotu udesno složila ovdje, kako bi ona ruka prikazala raj!“

„Sreća se nemjeri zlatom“, uzdahnu udovica upirući glavicu u bielu sjajnu ruku. „Vaš mladi život je dakako vijor, koji proleti bezobzirce svjetom. Al ja! Znate li što su dugi neveseli dani, koji laze jednako kao kaplja za kapljom, znate li duge one bezsne noći, koje bez promjene plaze kao velika crna zmija? Prikovana vazda na istom mjestu, bez obrane, bez štita, bez — zore bolje sreće; tako životati, tako samovati, to je živomu ležati u grobu.“ Na licu udovice pojavi se neopisiva tuga, al mila, al divna sa njene ljepote. Glas joj drkataše kao tužaljka zapuštena slavulja.

Mladić se smete. Provuci ruku čelom, kao da traži misli, kao da tjera izpred očiju maglu.

„A vaše diete, plemenita gospo?“ osviesti se Pavo.

„Dà, pravo rekoste“, osovi se živo Klara, „moje diete mi je sva sreća, sva radost, zlatni lanac, koji me jošte sa ovim svjetom veže. Ljubim ga svim žarom srca svoga. Nu ovo miljenje moje, pogledam li ga, iz oka mi mami suze. Tužna prošlost! Jedino diete nečini doma. A ima li moje nevinašće štita? Zar mene? Ženu? Oh!“ nastavi Klara spustiv glavu i gledajući pred sebe, „plemeniti gospodine preda mnom stoji ponor!“

Zašuti žena, zaniemi Pavo, tišina zavlada časak, tek grle guknu, sjedeći na naslonu kraj Klare.

„Al šta!“ kliknu gospoja u čudan glas i baci glavu natrag. Oko joj zabliesti kao kad munja sjevne alemom, a pramovi razletiše se oko bielih ramena kao zlatne zmije. „Čemu tužaljke. Luda sam! Pozvah li vas zato, da vam pjevam vigilije poput koludrice? Šta je bilo, prošlo je. Srce nam je grob, u njem neka počivaju mirno minuli jadi. Budućnost? Slijepli smo, čemu ju tražiti? A sadanja radost? Zlatna je muha, koja se zorom rodi, a večerom pogine. Uhvatiti ju valja u dobar čas. Junački dakle gospodine Pavle!“ zavapi Klara žarkim licem i baci ružinu pera sa svojih njedara u Pavlovu čašu, junački pijte za sadanju radost, za sretnu budućnost, i cvale vam ruže do wieka!“

Poput zmije zasinule Klarine oči. Tanki bruseljski ogrljak spuštao se sa biele šije, tamnorunje usne treptile živo. Pavo se stvoril kamenom držeći nepomično srebrnu čašu.

I dignu se žena.

„Pijte Pavle,“ zapoviedi mu Klara.

„Za sretnu budućnost!“ ponovi mladić bez misli, bez glasa i izpi čašu.

„A zname li Pavle što je naša budućnost?“ za poče Klara pridušenim, drkćućim glasom, vrebajućim okom pokročiv prema Pavlu: „Zname li to Pavle? Zagonetka, jel? Al ja, moje srce moraju riešiti. Vi moj, ja vaša, pa makar se digo bog. Mlad ste jošt, mlad. Još nezname srca, još nezname plama ljubavi. Oh nije vam ljubav janje krotko i milo. Ne biesan je ona hat! Kada uzbiesni, kada se propne i leti kao striela nebeska kao sjeverni vihar, može i ju žvaliti čovječja ruka? Oh Pavle čujte, majčinoga srca vam, čujte me!“ zajeca Klara. „Ja svoga muža ljubila nisam. Prodaše me bogatu glupaku, a taj me zapregnu pod jaram kućnoga zakona. Duša bijaše mi krilata ptica, a sad je pogibala u zlatnoj gajbi. Oh bilo mi je u tom obilju, da skupim sve svoje zlato, šav svoj biser i dragulj, pa da idem svjetom plaćuć prosjačiti: „Evo vam blaga! Dajte mi srce, srce mi dajte!“ U srcu mi vrilo plameno more, a nad njim utvrdi se ledena kora — mržnja, prezir na muža, na svjet, na sve. Budnem majkom. Zagrlih diete, zavolih ga od srca. Al diete! I umre mi muž. Pade mi jaram, pade i prezir, al tuj, u srcu gorio viečni plamen. Bilo mi je da zagrlim i nebo i zemlju, al zagrlih maglu. Tada dodje ti u ove dvore, ranjen, bolan dodje. Ostavi te svjest, mučila te vrućica. Za tihe noći, kad je svaku dušu držao san, šuljah se tamnimi triemovi do tvoje ložnice. Ljudi rekoše: „Obilazi duh!“ I spazih te mlađa, kako si ležo krvav i bled, al liep, o bože liep. Stavih ti ruku na čelo, stavih ti vrele usne na čelo — i prvi put za moga života razlilo se mojimi žilami nebesko čuvstvo ljubavi. I zakleh se na svetu hostiju, da neću nego tebe, i prije da ču propasti u zemlju, nego neimati tebe. Pavle badava tražih, da razvežem spone srca svoga pred tobom, al danas mi dade sreća, Pavle za tebe vrći će na kocke i dušu i raj, tebi će robo-

vati, tebi dati dušu i telo! Uslišaj me! Uzmi! Primi me, jer ja — ja te nepuštam!“ Divljim zanosom, suznima očima klonu liepa žena pred Pavlu. Zlatni uvojci dodirnuše se njegova lica, da ga je srce zazeble. Tiho! Po sobi gnjeu grlice, diše liljan i ruža, a milije od ruže Klarina kosa. Iz kuta šumi pljusak zlatnoga zmaja, kraj Pavla šušti svilena haljina. Nad glavom mu lebde zlatni andjeli ljubavi. Neštalni plamen voštanice baca bliedo svjetlo na sjajnu Klarinu pùt. Svana čvrčak čudnu čvrkuće pjesmu, a kroz prozor gleda tamno plavetno nebo sa tisuć alem očiju. Gle gle na zidu Suzane! Nepirnu li vjetrić bujnom joj kosom, tananom haljom? Neprsnu li voda srebrnom pjenom? Neplanu li lotos plamnjim cvatom? A ona divna, krasna nepregnju li skočiti pred mlađac?

Uzbuni mu se mozag, nestaje daha biesna, mu žilami protiče krv. Sviest ga ostavlja. Al u čas opazi na zemlji pismo. Izgubi ga Klara. I dignu ga Pavo i oko mu pojuri redkom. Otčeva ruka. Zadrkta. Probliedi i skoči. A Klara se prenu, opazi pismo, zavrismu hoteć ugrabiti mu list. Tu zadnjenu se oko Pavlovo na Dalilinoj sliki, na rugobnom smjehu izdajne žene.

„Ha!“ viknu mladić jarostan, „plemenita gospo, u dušu vas znamem i pod angjeoskim licem. Ja Samsom nisam, al vi ste Dalia! Prokleta bila rajska zmijo! Naši računi su svršeni!“ I nesti ga trenom iz sobe.

„Pavle!“ zavapi Klara i pade bez sebe na zemlju.

Od grada Samobora letio mladić na brzu zelenku kao striela. Proletiše kraj njega luči mirnoga mjestanca kao vatrene iskre. U srcu biesnjaše oluja. Udari u šumu.

„Stani,“ zagrmi iznebuha glas.

Prope se konj. Iz šume skoči čovjek držeći baklju i uhvati uzde.

„Stani! Propade Dora!“ zavapi po drugi put — niemak Jerko.

(Dalje sledi.)

VIENAC

ZABAVI I POUCL.

Br. 38.

U ZAGREBU DNE 23. RUJNA 1871.

God. III.

Izlazi svake subote. — Godišnja cijena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Mač Nikole Zrinjskoga. — Zlatarovo zlato. — Skalak. — Pouka: Gdje smo i kuda ćemo u glasbi. — Željezna pod planinom Mont-Cenisem. — Listak.

Zlatarovo zlato.

Roman iz prošlosti zagrebačke, napisao ga Aug. Šenoa.

IX.

Pavo zapanji se.

„Jerko ti — ?“ viknu nakon u čudu, sagnuv se, da se uvjeri, jes' niemak zbilja progovorio.

„Dà! Jerko!“ odvrati odrpani mladić dignuv baklju.

„A ti — ti — ?“ nastavi Pavo.

„Ja, ja sam govorio“ potvrdi Jerko. „Ne-pitajte kako, pitajte što! Ajdmo!“

„Kamo?“

„Za onaj humak, u šikaru. Ni lija neće nas iznjušiti.“

„Zasto? A boga ti, što reče za Doru, kazuj za Doru?“ zapita ga Pavo živo.

„Ajdmo velim vam gospodiču. Sidjite s konja, u šikaru! Za Doru, dà za Doru“, nastavi bakljonoša vatreno, „nju valja spasiti, jer — nu ajde!“ lupnu nogom nestrpljivo. „Dogovora treba, pameti treba. A tu nije mjesta — sred puta. Ima hajduka, možebit i uhoda vašega gospodina otca!“

„Al boga ti, reci — “ saleti ga Pavo.

„Ni rieći! Ajdmo!“ zapoviedi Jerko.

Kao lija baci se Jerko u šumu, a za njim Pavo vodajuć na uzdi konja. Zadjoše za humak. Tuj se sticala gora. Bijaše kao vučja jama. Vrhom šuma, a u jami gusto grmlje. S gore teko potok, a do potoka stajaše velik gladak kamen. Priveza Pavo konja za gránu, a Jerko baci baklju u potok. Oba sjedoše na kamen.

„Tako!“ prihvati Jerko, gledjuć kako se luč u vodi gasi, „umini žarka izdajice, da nena-mamiš na nas kletih šišmiša — uhoda. I onako sam danas dosta straha pretrpio. Sav dan sam vrebao na vas. Badava. Već mišljah, da vas je šarena zmija u gradu premamila.“ —

„Suti o tom!“ skoči ljutito Pavo.

„Ništa, ništa! Hvala bogu, da nije! Bilo bi zlo po vas, po mene, po Doru!“ odvrati Jerko.

„Govori, nestavljaj me na muke Jerko!“

„Polako. Sad je dobro! Nije se bojati. Eno još nestoji mjesec navrh neba, još škilji kroz grane; ima dvie debele ure do pónoci, a do pódneva neima pogibelji!“

„Govori, šta je od Dore! Za rane božje, govori,“ provali Pavo, „u tebe neima srca momče!“

„Sreća? Da neima srca u mene, gospodiču?“ nasmija se Jerko gorko i žalobno, upriev glavu u ruku. „A tko vam to reče? A dà! Valjda moje krpetine. Niemak — zabogar — kukavica — pa srca! Čemu srca? Jel? Znate li kud ljubav ulazi u čovjeka? Na oči gospodiču, na oči! A izlazi — brzo izlazi na usta — vam, kojim je brz jezik. Al kad si niem, ostaje ti sva vatra u srcu — sva. A meni bijahu usta kao zagradjena råka. I čuvam ljubav u srcu kao miloga pokojnika, kao majku, kao ot — ne, otac je za mene mrtav. Nu

šta? I čemu čevrljam? Baš vas briga za mene!“ nasmija se mrki mladić kroz suze, „vam je do Dore, i pravo je, jer je liepa, oh bože liepa kao kakova svetica. Al spasiti ju treba, svakako treba“ — osovi se vatreno Jerko — „spasiti il poginuti.“ I zamisliv se spusti glavu.

„Momče, hoćeš li da me ubije tuga?“ kliknu Pavo.

„Čujte!“ nastavi Jerko ni neslušajuć mlađoga gospodina. „Dok su vas slali liepoj gospici kao muhu u paučinu, bilo u Zagrebu koješta. Brùke, da će sviet na komade. Izisko na sviet, da ste Dorin dragan i da ste — “ tu uhvati Jerko Pavla na oko.

„Šta da sam?“ zakrči ga Pavo.

„Ništa“, odvrati mladić mirno, „znam da ste poštenjak, da ste plemenit, ne samo imenom već i srcem. Al ljudski je jezik kuga. Raznieše vas jezici po Zagrebu, a Dorino srce otrovaše. A navlaš taj šugavi, guravi brijač.“

„Šta ta kukavica?“ skoči Pavo.

„Baš ta kukavica. Hoće mu se zlata i mlade žene. Zlatarica ga odbila, pa se kivi na nju.“

„On — — Doru!“

„Baš on. On je nahuckao sviet na vas dvoje. Bilo poslje večernice. Kao zla godina pukla nevolja nad siroticom. Pred svetom — pred gospodom nabaciše joj u glavu, da je pogazila rad vas djevičansku čast!“ —

„Kreste! A tko — reci tko?“ viknu Pavo biesno uhvativ sablju.

„Otac ju htjede ubiti od gnjeva, da nebude sudčeve ruke. I kad mu se jarost slomiša, reče kumu si Arbanasu, nek ju povede sobom u Lomnicu, da bude onđe pastirsko omělo, a pred otca da nesmije živa. Danas je srieda, a sutra četvrtak, sutra polazi Arbanas u Lomnicu. —“

„Doro, moja Dora!“ zavapi Pavo lupiv se u čelo. „Al Isusa mi neće u Lomnicu, neće, nedam!“

„Umrite se. Čujte. Drugi dan opazih brijača u šumi. Iso na Medvedgrad; k vašemu otcu, desna mu je ruka, nosio je i pisamce rad vas u Samobor. Šta će taj na Medvedgradu? Dobro neće, jer je djavo. Popeh se i ja na grad. Da vidim, da čujem. Al udje brica gospodaru Stjepku. Kroz vrata nevidiš, kroz zid nećečeš, a sluge pitati? — kad si niem. Smrkavalо se. Znao sam, da su u velikoj kuli. Obilazio ja oko nje kao torac oko kokošnjaka. Sve je u meni gorilo. Čuo sam mrmorit; bilo je tiho; al kula visoka. Tu prhnu nadamnom ptica i sjede na visok hrast, nedaleko kule. I ja da prhnem. Popnem se na hrast, sve više i više. Dohvatilo sam se mjesto. Hvatao sam granu, što su mi mišice dale,

nagnem se malko. Mjesecine nebilo, da me izda, pa dobro! Sve sam sad gledao — a dosta i čuo. Kraj stola sjedio vaš gospodin otac, a pred njim stajao guravi britvić, „ — nu a šta ona?“ zapita gospodar Stjepko. „Nasmijala se od srca,“ odgovori brica „pa reče, da oprostite, da ste vraži čovjek. Ona da nije mislila namamit u svoj hatar drugoga muža, al kad je vaš sin i gospodičić fin, da se neće braniti. I reče da ga poznaje, i da je rada znati, hoće li tomu divljemu tiću podrezati krila.“ Nu vaš otac: „Hvala bogu, te je tako, taj će ostati na Samoboru.“ — „E milostivi gospodine,“ reče brijač „nerecite hop, dok niste skočili. Vaš gospodin sin je, da oprostite, svoje glave i mlad — mlad. To skače ovamo i onamo; Gruberova gospa nije dakako šala za mužkarca, al ljubav razlapi kao rakija na dlanu.“ „Nu pa šta ti misliš britviću“, zapita ga gospodar Stjepko. „E šta mislim, vaša milosti — Doru mislim. U tom grmu zec leži. Ma i bude Klara gospojom Gregoriančevom, Dora će napokon opet biti ljubom mladoga gospodina. A to bi zlo bilo — zlo rad njegove, rad vaše sramote!“ — „Neluduj!“ odvrati mu Stjepko. „Ej stari sam ja tić milosti vaša! Znam ja, šta je, kad ženska prvi put uhvati mužkarca. Neda se to lako od sebe. Navlaš kad tu u tom ludom srcu zbilja nešta gori. Kad se mladić samo za čas omami, druga je; omama mine, pa ostaje mamura, da oprostite.“ „Sve će to gospa Klara izlijeći“, odvrati gospodin Stjepan, „njezine su biele ruke gvozdena klješta!“ „Pa ponamus“, nastavi brijač, „da nisu, jer i na to valja mislit. Recimo, da će se gospodin Pavao triezan na Samoboru probuditi. Šta onda vaša milosti, ako mladi jelen razdere mrežu? To, to je ono, što mi ide po glavi. Sramota bi bila za vašu častnu glavu. Te zagrebačke kukavice još bi se većma uzo-hohile na vaš svjetli rod. A osobito po toj jučeranjoj sramoti.“ — „Kakvoj sramoti?“ zapita vaš otac. I tu mu stade brica dokazati svu nevolju, koja se s Dorom zbila. Vidio sam, kako gospodinu Stjepku igraju oči od biesa, kako vas drkće od jara. „Ne, krsta mi moga,“ zavapi, „to neće tako dalje. Pravo imam. Reci brže, šta znaš.“ „E!“ odgovori gurava hulja smiešeci se, „znao bih ja za jednu medicinu, al neću da vriedjam vaše milosti.“ „Govori udilj“, reče mu gospodar. „Vaša milost, koliko znam po čuvenju, nemrzi žene, kad su mlade i kad ne prkose — ja goverim samo po čuvenju — i kad su kmetskoga ili gradjanskoga roda, jer te se ženske i gizdaju kadšto svojom sramotom. A Dora je liepa, vrlo liepo. Vaša milost dobro poznaje gračanske snahe, — al takove neima medju njima, kao što je Dora, vjere mi, neima! Kad bi dakle — nu vaša me milost razumije. Pa nebi li to najljepša osveta proti tim zagrebačkim kramaram bila. — Bi, ta popniali bi od jada! — — —“

„Lažeš, momče, lažeš!“ kriknu Pavao, skočiv jarostan i drkćuć kao šiba. „To nije moguće!“

„Bog mi je svjedok, tako je bilo!“ odvrati Jerko mirno, dignuv ruku prema nebu.

„O! — De dalje!“ progovori Pavao pridušenim glasom, spustiv se kao bez svesti na kamen.

„Vaš se otac.“ nastavi Jerko, „na te rieči zamislio bio. „Vaša milost vidi i sáma“, reče brijač, „da je to posve jasno. Otac i sin nemogu istu djevojku što no se veli — ljubiti. A dodje li otac prije, valja da siu čisti mjesto.“ „Debro, dobro,“ odgovori stari gospodin, „al kako? Ta Zagrebčani! Javna sila!“ „Lako zato samo kad znam, da vašu milost duša negrize. Za tri dana povesti će stari Arbanas djevojku u Lomnicu na kolih. Starac je slab, mutljak. Taj nam neće biti na putu. Kucnimo ga malko po staroj tikvi, pa će biti za časak omamljen. Od Botinca dalje neima sela. Kraj puta šikara. Obucite dva zdrava momka za španjolske konjanike — navlaš Lacka Crnčića, taj se u to razumije. Kola idu, momci iz zasjede, pa djevojku u vaš grad u Molvice ili dalje preko medje — na vašu službu. A Zagrebčani neka viču! Šta ćete? Španjolski bjegunci siroticu ugrabise. Bog zna gdje je uboga djevojka! Ha! ha!“ nasmija se brica. „Valja!“ reče vaš otac, a ja spustih se s drveta, da vas potražim. Znate li sad, šta nam raditi valja?“ završi Jerko.

„Znam, znam“, zavapi zdvojno Pavao, „otče, otče šta si učinio, otče na što goniš sina si?! A tebi dobri mladčić, hvala, sto puti hvala, pošten si, dobar si, bog te naplatio! al ajdmo već, da preteknemo zlotvornike, da im otmememo plien!“

„Nipošto,“ odvrati Jerko, sakrivajući vrele si suze. „Jamačno vrebaju na vas. Nas nesmiju vidjeti zajedno. Vi mene nepoznajete, al ja sam vaš rob i Dorin rob. Mirujte. Pričekajmo zoru. O zori naći ćemo i Miloša na mjestu.“

Pavao se umiri. Sva ta priča pomela mu mozag. Stade razmišljati. I nehotice svrnu okom na Jerka.

„Jerko!“ prihvati zatim „ti nisi niem? A kako si progovorio? Kojim čudom? Ti služiš mene, braniš Doru, zašto? Tko si?“

Jerko spusti glavu na prsa, ni rieči nereknu.

„Ču li Jerko?“ zapita ga Pavao milo, staviv mu ruku na rame.

„Nepitajte me!“ odvrati zlovoljno.

„Govori! Zaklinjem te majčinim grobom, prijatelju govor!“

Jerko mučaše. Neki ga nemir osvoji, grudi mu se nadimahu silno, dva tri li puta pogleda Pavla, kano da se ga boji. Napokon osovi glavu i izreče glasno: „Tvoj brat.“

Pavao skoči. Niem stade motriti mladića, sjedećega mirno na kamenu.

„Je si li poludio momče?“ Zavapi mladi Gregorianec.

„Tvoj brat sam,“ ponovi mirno Jerko.

„Ti? — Kako?“

„Dà, tako je. Gledaj!“ reče Jerko, izvadiv iz njedara kesicu, koja mu je visila o vratu, a iz kesice dragocjeni prsten, „poznajes li ovaj grb? Tvoj je. Na dan moga poroda objesi mi ga o vrat moj otac — tvoj otac. Gregorianec sam kao i ti — po krvu, po mličku nisam. Tebe je rodila druga mati. Stariji sam od tebe — al se neboj za baštinu, tebe je iznješla na svjet zakonita ložnica, mene grieš našega otca. Čudiš se? je l? Čuj me! Znati ćeš kako niemi progovore, zašto tebe, zašto Doru čuvam. Sjedi do mene.“

Nehotice spusti se Pavao na kamen.

„Kazati će sve,“ započe Jerko, „što o sebi znađem, što sam od drugih čuo, jer sam premlad, da sve sam pamti. Majka mi se zvala Jela, bila je kmetskoga roda. Kako se iz Zagreba zalazi u Gradčane stajaše podno briega drven mlin. Tu je živarila kukavna starica sa svojom jedinicom Jelom. Po svem božjem svjetu nisu imale te dve ženske glave roda do jedinoga majčinoga brata, bielog fratra u samostanu remetskem. Živarile one što od mлина, što od motike, što od živadi. Daj gospoštini, daj crkvi, radi na gospodskom polju i za oprost grieha u fratarskom vinogradu, pa što od sve muke ostaje u kući, jedva da za glad štogod zakusaš. Šta ćeš? Cigle ženske ruke, ni pol mužke glave u kući. Bieda. Gladovalo se ljeti, gladovalo zimi. Dodje i turska napast. Od svakoga dimnjaka da ide po momak pod oružjem u banovu vojsku, a gdje nije bilo mužkarca, trebalo i placati i hrane davati. Ujak fratar dao bi dakako kad što starici po grošić, al bio je sám siromah, a drugi fratri nisu dali, da nosi štogod živeža iz svete im kuće. Rekoše mi, da mi je majka, to jest Jela bila ženska vrlo liepa. A i pobožna i pametna. Zuala ona na pamet molitve za svaku kućnu potrebu, za svaki petak i svetak. I radit je znaļa u domu, kao ma koja valjana reduša. Sve to mi reče ujak Jerolim. Bilo je i prosaca, ali se ona nije dala od majke, od mлина. Kamo sreće da je pošla, bolje po nju. Al šta ćeš! I bieda je sretna, kad nezna bolje sreće, i ženske u mlinu rekle bi, hvala bogu i tako. Tada medvedgradski kmeti dobili drugoga gospodara. Gospoda Erdödi prodali gospoštini vašemu djedu Ambrozu. Sviet se veselio, jer da će biti bolje. Erdödski špani praznili kmetom torbu do dna i susjed nije se mogao pomoći od susjeda za kokošje jaje. Bolje biti dà! Čudne dobrote. Stari gospodar Ambroz sjedio vazdan na gradu. Sad joj i po špana i po kmeta. Nu stari još kako, al sinovi gotovi vrazi! Baltazar Gregorianec nije nekako bio pri zdravoj pameti. Kad bi ga obujmilo, sve je išlo oko njega na komade. A mladji Stjepko doduše triezan, al bahat, silovit. Oprostite gospodičiu; doda ovdje Jerko, „da o našem otcu tako krupno govorim, al tek ponavljam ono, što mi je ujak Jerolim kazivao. Kad bi se vratio iz turske vojne —

jer je često išao na Turke, kako je mlad bio — kad bi se vratio iz vojne, jao i pomagaj okolicu. Plienio on fratre, iz zasjede navalio na gradjane, na muke stavio kmetove, a silom sramotio im žene i kćeri! Tjerali Gregorianci i kmetove, da idu graditi tvrdjavu Koprivnici, Ivanić i više toga. Sila sveta poginula. Dodje i kuga, pomozi bože! Ljudi popadali kao muhe, svaka druga kuća ostala pusta. Spopala kuga i staru u mlinu. Poginula. Mlada za čudo ostala zdrava. Bieli fratri rekoše, da im je majka božja čudo učinila. Al mlin da je okužen, da se sažge. I sažgali ga. Sad Jeli zlo. Kuda će? Da služi u samostanu, htjede ujak. Al ne. Gospoda Gregorianci, vazda kivni na fratre, nedadoše, već da mora služiti u gradu. Bolje i tako nego ništa, a kmet mora. Jela bijaše udesna i spretna, zato i dobro pažena u gradu. Jednoga dana u jeseni — dà dà, baš na malu gospojinu — svi pošli na proštenje. U kući osta stari vratar i moja mati Da čuva kuću neboga! U to povrati se iz Mokrica Stjepko. Prvi put opazi Jelu. Bila je pošla nešto prigledati u vrt. Stjepko za njom. Govorio joj koješta, dà nudio joj zlatan lančić. Ona ni da čuje. Odrezala mu na kratko. Al on pobjesni. Zbilo se zlo. Na silu prevario djevojku —“

Tu stade Jerko časak, oči mu sievnule divljim plamenom. Zatim nastavi:

„Dà na silu! Ona dozivala boga u pomoć, al sila boga nemoli. Da ga tuži? Komu? Zar oteu? Sto mu se je sin malko pošalio? Bilo bi čitava smieha. Sramota za djevojku! Može li kmet imati srama? Bilo, prošlo, al neostalo bez traga. Ja se narodih kukavac. Al ne u gradu. Mladoga nebijaše kod kuće, a stari od-tjera djevojku iz grada, jer da je nepoštena. Narodih se jadan u pastirskoj špilji, na tvrdoj zemlji i pokrili me slamom. — Stjepko bio jošte neženja. Povrativ se kući, doču što se je zbilo, da ima sina od kmetice — al njegova krv. Potražio nas. Cjelivao me ninao i od radosti objesi mi taj zlatni prsten o vrat. Dade nas nekoj staroj baki u gori na hranu. Reć bi da ima srca, al bila je sano šala. Oženi gospu Martu od Susjedgrada, ljubomornu i za prošle griehe. Otimao se za njom i jedan mlađi Bakač. Grozio se, da će Stjepkove griehe iznjeti na vidjelo. Mitio i majku mi da ponese mene mlađoj gospi u grad. Majka nije se dala. Zato dočuo Stjepko. Bio je biesan. K tom porodi majka Pavla — vas. Prvorodjenik, koliko veselja u kući! Jer kmetsko kopile neračuna se međi ljudi. Sad na baku, da nas kakogod nestane, jer je neprilika. Šta bi gospa Marta rekla! Stara nehtjede. Bila je pobožna, sve dojavila ujaku Jerolimu. Nekoga dana navalili oružani ljudi u staričinu kolibu po majku kmeticu — po diete — al koliba pusta. Ujak nam se smilova. Majku smjestio dalje u gori za Granešinom na kaptolskoj zemlji kod sejaka, a mene žrtvu Gregorianca primili u samostan za božju

ljubav, al i s osvete proti gospodaru medvedgradskomu. Premetali Gregorijanci goru. Badava. Fratri su mudri ljudi. Rastoh, porastoh. Nisam vidjeao majke. Ja od straha nikud iz samostana, a ona od bojazni ni blizu. Samo mi je ujak znao govoriti, da majka pobeljeva. Moglo mi je biti sedam godina. Jedne noći probudi me ujak iznenada. Na konju udarismo u goru. Nemalo se čudih. Jerolim nosio sobom vezenu kesicu sa posvećenimi hoštijami. Za dve ure i pol dodjosmo do kućarice, stoeće u gorskoj osami. Unidjosmo. Na postelji ležaše žena bleda, upala, zaklopiljenih očiju, prekrštenih ruku. Nisam je poznavao. „Eno ti majke!“ reče fratar. Neznam kako mi je pri duši bilo, nešta me davilo. Čutih, da mi je nekako zlo. Al nešta me povlačilo k bledoženi. Bacih se na nju viću kroz plač: „Majo, draga Majo!“ Sjećam se toga živo. Žena počinila oči, pogladila mi hladnom rukom čelo, pritisnula me na prsa; reč bi, zadaviti će me. Gorko je plakala, od suza mi se sva košuljica namočila. I opet me pusti. Dohvatala se sape, bilo joj zlo. Napokon mahnu rukom ujaku. Fratar kleknu, govorio je nekoliko latijskih rieči, i dade majki hoštiju iz kesice. Klekoh i ja, pa molih. Zašto? Nisam znao. Majka se pridignu. Upirala se u lakat, naslonila glavu na rame. Prsti joj nemirno gladili pokrivalo, a očima piljila u mene. Sinko!“ progovori slabim glasom „sinko moj! Vidiš, majki je zlo, vrlo zlo. Ostaviti će te, za dugo — dugo. Moli za majku svaki dan po otčenaš, čuješ svaki dan. Al čuj“, nastavi tajinstveno, i oči joj sjevnule čudnim plamom, da me je strah hvatao „ljudi su zli! Vrlo zli! Ubiti će te! Čuvaj se. Nekaži, tko si. Da, negovori.“ Zatim namignu bratu: „Hodi amo, hodi amo dragi brate. Oprosti mi, što sam sgriesila. Nisam svoje volje. Za jedno te molim. Zakuni mi se, da ćeš tomu djetetu biti i otac i majka! Zakuni mi se, kad poraste, da ćeš mu kazati tko mu je otac, al ne da ga potraži, već da ga se čuva. Zakuni mi se, da ćeš ga držati za niemaka, da mu jezik neoda tajne, koja bi mu mogla doneti smrt, i da neće progovoriti ljudskim jezikom, dok ga nesnadje skrajna pogibelj. Zakuni mi se za ovo diete, jer sam nezna, što evo kažem.“ — „Sestro!“ progovori fratar. „Zakuni se!“ ponovi ona. „Kunem se, hoću“, zakle se fratar staviv mi ruku na glavu, „naučiti će ga, da šuti kao grob!“ „Blagoslov te bog i svi sveti božji, sinko!“ poljubi me majka u čelo. Usne bijahu joj hladne poput leda. Sruši se majka natrag. Već nije govorila. Još je fratar molio, a ja — ja sam plakao, dugo plakao. Majka bijaše mi mrtva.“

I nagnu Jerko glavu, i pokri si rukama lice, ili da u duši ponovi strašni onaj prizor, ili da se brani od suza.

„Jerko!“ utješi ga Pavo mekanim glasom.

„Vratih se u samostan“ nastavi mladić. „Od onoga dana započeo mi nov život. U šumi

nas saletiše hajduci, reče ujo fratrom, od straha da mi se uzeo jezik. Nisam smio govoriti pred svietom ni rieći, jer da će me ljudi ubiti, reče mi ujak. Kao grob bijahu mi usta. Sve jave zakopao sam u svom srcu; slušao sam, kako me sviet sažaljuje, kako mi se ruga, slušao sam i šutio, bijah na oko niem. Da niem sam i ostao. Strah od ljudi, zakletva pred majkom zatvorise mi usta pod silu. Sve sam čuo, sve video što oko mene biva, al sve, bila radost, bila žalost, sve sam morao zatvoriti u svome srcu — sve. Nisam smio smiešiti se čuvši koju milenu pjesmu, nisam smio naricati, čuteći težku kakovu bol. Sve žive uzklike mlađane duše morao sam spregnuti u sebi; život bijaše mi živa voda — al pod ledom. Izim moga ujaka znao je samo opat, tko sam, čijega li roda. Drugi fratri kao i ostali puk smatraru me nekim divljim izrodom ljudstva, koji nosi svoj teret zbog velikoga kakvoga grieha. Zvahu me Jerkom — niemim Jerkom — da ludim Jerkom. Ujak me je odievo u proste halje, da nebude sumnje. Gregorijanci mišljaju, da im se izrod nekud potepo, ni u snu sanjali nisu, da žive blizu njih pod prostom surinom. Posla sam imao malo. Kitio sam svetce cviećem, nosio zastavu kod crkvenoga pohoda, gazio fratu orguljašu miehe, i čistio vrt. Učio sam plesti rogožare, šešire od šaša i dubsti korita, a to sam prodavao svetu. Kako me nije nitko po rodu poznavao, nije ni bilo tolike pogibelji, te sam hodao okolo po selih. Tu bi psi izletili na mene, ljudi mi se rugali, da sam božji strah, baki mi govorile, da sam živa kuga, a djeca se na mene nabacivala blatom. Uh! bilo mi je kadšto da pobiesnim, da zavrismem kao ranjena žvier, bilo mi je, da glasno prokunem sviet, i sve što je na svetu. Nisam. Sjetio bih se vazda majčine volje. Al nisam ostao glupak. Za tibe noći, u malenoj izbi učio se ja od ujaka svašta prudna. Naučih čitati, pisati i moliti, naučih se poznavati trave i žvjeri, i kako se sunce kreće i kako zvezde idu. Noću bijah mudrac, danju glupak. Kadšto pošuljao bih se u šumu, u goru, gdje nećeš ljudskoga glasa. Tu mi je bilo voljko, dobro. Znao sam se baciti na zemlju i razmišljati, kakvi smo mi ljudi, kakav li taj sviet. Pa kad sam bio onako sám kao kaplj na listu nu bojeći se ipak povrediti zavjet majčin stao sam oponašati slavulja, žabu, vuka, kukavicu grlom. I bilo mi je lakše. Ljudi se često čudili, kako u ljetu zavija vuk, kako se danju oziva čuk. Al to nebijaše ni vuk ni čuk — to bijah ja. Umre ujak. Pred smrt moradoh mu ponoviti strašnu onu zakletvu, a on mi dade svežanj papira, gdje je sve izpisano, kako je sa mnom bilo. Kad ga zakopaše, pobjegoh u „vučju jamu“ u goru i pročitah starčeva pisma. Plakao sam cielu noć gorko. Ostao sam i sad u samostanu, al sam mnogo bludio po gori. Pa šta bi u manastiru? Ta izgubio bijeh ondje i jedino srce što je medju timi zidinami meni

prijalo. Sam — samcat stajah u božjem svetu. Dosjetih se, da imam otca, da imam braće. Dovukoh se kadšto do Medvedgrada, da vidim te svoje nesudjene rodjake. Gledao sam si mrkoga otca u srebru i zlatu, a i vas gledah, gospodičiću, liepa i mila dječaka. Znate li kad me ono zatekoste na šumskoj stazi — vi i majka vaša? —“

„Sjećam se!“ odvratи Pavo.

„Majko“ rekoste „gle kukavca, niem je, podaj mu dinar!“ I dade mi gospa Marta dinar, misleć, da sam prosjak. A ja skočih lud od radosti za grm i stadoh svjetlati taj srebrni novčić. Ušio sam ga i nosim ga kao zapis o vratu, kao jedini vez, koji me veže s mojom obitelju, o kojoj mišljah da neima srca. Od onoga dana zavoli vas moje srce. Da znate kako mi je srce poskakivalo, kad vam ono donesoh prve jagode, kad vam uhvatih vjevericu il iztesah onu drvenu sablju. Bio sam sretan, vrlo sretan. Nu sad čujte, šta se je sa mnom zbilo. Tajna je. Do ovoga časa nezna nitko za to van bog i moje srce. Nesmijte mi se!“ odkrenu se Jerko na stran „ludo je možebit. Al šta cete? Bog je i kukavcu dao oči da vidi, dao srca, da čuti. Ima tomu četiri godine. Baš je bilo na Duhove. U Remetah veliko proštenje, velika pjevana misa. Sgrnulo se ljudi odasvud i iz Zagreba ih je bilo. Ja opet fratu orguljašu gazio miehe. Najednoč opazih djevojku mladu liepu i finu, gdje kleći sklopjenih ruku, a kraj nje starca. Kroz visoki prozor lievalo sunce zrake svoje i sunčano zlato titralo oko djevojčine glave. Zapnjih se, zaboravih jadan i svoj mieh i orgulje časak zaniemile, da me je fratar nemilo gurnuo. Sva mi je krv k srecu jurila, sva mi se duša potresla. A šta ēu dalje pričati. Znate li što je, kad se mlađiću na oko namjeri djevojka? A tek meni jadniku, koji nije imao duše! Poljudih. Mišljah, da će mi vrućica raznjeti lubanju. Podjoh za djevojkom. U šumi odkinula grančicu, i bacila grančicu. A ja ju digoh, digoh kao da sam našao alem i ejelivao i stavio na srce. Djevojka bila Zagrebkinja. Izvrebah joj dom: Došuljao bih se noću do njezina vrta i piljio očima u prozor, gdje joj je gorila svjetiljka. Probdievaо sam eiele noći kutreć za plotom i buljeć u kuću. A znate li djevojci ime? — Dora, Krupičeva Dora!“

„Dora!“ viknu Pavo van sebe.

„Dà ona. Znao sam za svaki njezin put, za svaki mig. Ona dakako nije slutila o tom.

Pa kako bi? Mene — mene — kukavicu da opazi.“ I briznu Jerko težko plakati. „Svaki mig, rekah. Dodje i onaj užasni dan na kaptolskom trgu. Ta znate. Htjedoh ju spasit. Vi ste sretniji bili. Mene pogaziše konji. Ah da me je snašla smrt. Oporavih se vašom brigom. Rane mi zacieliše, srce nikada. Tada izvrebah, da vi volite djevojci, gospodina Pavle. Htjedoh se ubiti. Al niјe mi dalo srce. Nek se ljube, nek se ljube, klicalo mi srce. To dvoje, najdraže tvojemu srdcu na ovom svetu, to dvoje našlo se i ljubi se. Trpi mirno ludo srce, gledaj njihovu sreću, po vremenu, po njihovoj sreći bit ćeš i ti sretan, Pavle, brate, tu u noćnoj samoći, gdje nas nitko nevidi, ne čuje, tu ti se kunem, da ēu vas dvoje paziti, da ēu blažen biti pod ovimi dronjci, budeš li ti sretan sa Dorom!“ Suze navriješe mladiću na oči, u kojih je sievala sjajna mjesecina; smrtno bledilo osu mu lice, baci se na hladni kamen i plakao, plakao, što mu je srce dalo.

„Jerko brate po bogu po krvi!“ kliknu Pavo dignuv mladića u svoje naručaje. „Diži se, dodji mi na grudi, našao sam prijatelja, našao sam brata, o hvala ti bože nebeski!“

„I ti me zoveš tim sladkim imenom, ti me neodbiš?“ zapita ga Jerko bojazljivo.

„Odbit? U svoje ēu te povesti kolo.“

„Hvala ti,“ odvratи Jerko tužno, „sretan sam, te mi bog dade dušu, da joj dojavim, što čutim, al tvoje kolo nije moje, ja ēu svojim putem. Nu čuj me dalje. Saznah paklenu spletku proti tebi, proti djevojci. Saznah šta se tu snuje. Pomoći treba, rekah si. Pohitih amo, mišljah, da ti je propala duša kod liepe izdajice. Vrebah, neuvrebah te. Al napokon pojuri iz grada. Uteći će mi, mišljah. Pobiesniti ēu. Tada sjetih se zakletve pred majkom. Pogibelj mi prieti, kad hoće da satru, što mi je najdraže na svetu. I sakupih sav svoj glas i poslje dugo godina zagrmih prviput ljudskim grlom: „Stani! Propade Dora!“

„Oj hvala ti dušo plemenita, hvala!“ zagrljga Pavao.

Grleći se siedjahu braća na kamenu. Ne govorili ništa. A tko da može govoriti grleći se tako?

Al u jedan put skoči Jerko na noge.

„Čuj!“ viknu „od Samobora javljaju se drugi pjetli. Hora je! Ajdemo -- spasiti Doru!“

(Dalje sledi.)

VIENAC

ZABA VI I POUCL.

Br. 39.

U ZAGREBU DNE 30. RUJNA 1871.

God. III.

Izlazi svake subote. — Godišnja cijena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava : Andjelina. — Za domovinu. — Zlatarovo zlato. — U večer. — Pouka : Slaveni u južnoj Italiji. — Ob uzgoju. — Listak.

Zlatarovo zlato.

Roman iz prošlosti zagrebačke, napisao ga Aug. Šenov.

X.

Moglo je biti jedanaest ura ranih. Nebo mutno, a nad šikarom kraj Save lebdila gdjeđje tanka magla. Zrak vlažan i podosta hladan, baš pravcata jesen. Pred koljebom do prevoza sjedio krezubi starac Mijo, stružući tupim nožem ljske sa, ribice. Bio se u svoj poso tako udubio, da nije ni opazio bio, kako je njegov mlađi drug otisnuo od savskoga briega prema drugoj strani. Najednoč probudi ga konjsko kopito. Dignu glavu, pa je stao zbijati držeći nepomično i nož i ribu. Vrlo se začudio. Prema koljebi kasala na konju dva oružnika u crvenih zobunih, visokih žutih čizmah, crnoj kabanici, a obrazinu kacige svoje spustili bili, da im nisi mogu ra-

zabrati lica; osobito čudan pako bijaše im mač, dugačak kao ražanj i dulji. Oružnici krenuše kraj kolibe na sisačku cestu. Mladji brodar Šimun zataknu veslo mirno pod strehu i htjede u kuću. Starac mu namignu jednim okom, kan da ga pitati hoće, tko da su ti ljudi

„Hm!“ odvrati Šime maknuv rameni, „bog si ga zna, kakvi su to svatovi. Valjda kakva španjolska ordonancija; bar po dugom ražnju bih reko. Al vozarinu platili pošteno.“

„Platili!“ začudi se starac „čudno i prečudno! Vozarinu platili. Toga ti španjolski razbojnici nikad nećine.“

„Žuri se Mijo, žuri se!“ prihvati Šime oštريje. „Struži! A dà!“ lupi se dlanom u čelo. „Pusti

Mijo ribu. Idi u Zaprudje. Evo ti dinar, uzmi vrčić, pak nosi šljivovice. Hladno je danas. Grize zima do kosti. Jel Mijo!“

„Hu! Dà dà!“ strese se Mijo vrlo smiešno misleć i na zimu i više na rakuju. Uze dinar, uze vrčić, uze šešir pa poprieko šikarom u Zaprudje.

„I hvala bogu!“ šapnu Šime opaziv, da je starca nestalo u vrbinju. „Toga sam se mutljaka otreso, kao vuk pseta. Šta bi i luda glava u tom poslu. Brblje, nezna kad treba vezati jezik, kad li mu pustiti uzde. Znam da će putem pol rakije izpit, dok nepadne kao ustreljen zec. Al Grga! Biesa! još ga neima. Čudno!“ Pri tom nadnjo Šime ruku nad oči, gledajuće na drugu obalu. Napokon sjede čistiti ribu i pjevucati kroz zube „Liepa ti je ptica kos!“

U jedan put ozva se iz daljine „kvar! kvar!“ a za časak nešta bliže „kvar! kvar!“

Šime dignu pazljivo glavu.

„Šta je to? Grga reče da će oponašati prepelicu, a onamo čujem gavrana. Nu to nije od Zagreba, to je odavle. Gavrani! Ha ha! Valjda slute, da će biti strvi. Ha ha!“

I sve opet zašuti.

Al opet ozva se glas, nu ovaj put „pućurić!“

„Aha!“ skoči Šime, „evo mi moje prepelice! Sad je hora!“

Pohiti k briegu, odveza malen čamac i udari Savom. Do mala povrati se i š njime Grga Čokolin.

„No, a jesu li momci na mjestu?“ zapita ga brijač.

„Jesu.“

„A ovđe nikoga blizu?“

„Nikoga, van evo nekoliko gavrana u šiberju.“

„Nomen et omen. Ti nam neće smetati. A starac Mijo?“

„Za njega nebudi vas briga majstora Grga. Tomu sam pamet malko podkurio i odpravio ga u drugo selo. Sljivovica poputnica, puti daleki, jaime duboke, a na pjesku se meko spava. Ha ha! Mijo će rake loviti, za njega neboli vas glava.“

„Bene! Sve je čisto! Pametna si glava Šimune.“

„Ta dà! Nisam ja vás svoj viek na tom prokletom prudju kruške peko.“

„Znam kume Šime, znam!“ odvrati lukavo brijač. „Tebi je kao i meni. Nemoram li šišati svaki božji dan tikve, stoputi ludje od mene, nemoram li? Da kusaš, to je vrag. Nepitaju te da l' imaš soli u glavi, već čiji si i kakva ti je kesa. Bieda, bieda današnji dan po pametnu glavu. Mora ti se prodati i bogu i vragu, a šta od toga? — Šipak.“

„Pravo rekoste! Šipak!“ odvrati zlovoljno Šime. „Znam ja, što je dobro, što li gospodski. Al to je stara pjesma. Moji me zavrgoše, jer da sam razpikuća, da sam razbojnik, zavrgoše i bacise kao kakvu otrebinu. Da mi je tko živ reko,

da će gospodićić Šime jedan put prebacivati svakoga tričara na ladji preko Save, da će zimovati i ljetovati pod slammnatim krovom, zahvalio bi se bio svojoj majki, što me je porodila na svjet.“

„Umiri se Šime!“ utješi ga brijač, „nemože drugče biti. Kuda s? Žnaš, da su te htjeli vješati, što si na javnoj cesti porobio i ubio popa. Pa da te nije gospodar Stjepko zlatom izbavio iz tamnice, nihao bi te kraj puta zagrebačkoga jesenski vjetar.“

„Znam, znam!“ odvrati Šime „al znao je Gregorianec, zašto me je izbavio. Mene bi bili objesili, po sedlu bi tukli bili, al nebi pitali za magarca. Al da su stali „oštros“ pitati, da su mi „pokazali instrumenta“, bog zna, nebih li na „grebenu“ blesnuo bio, tko da je onaj pravi, koji je popu držao zadnju sveću. To ti je svrabilo Gregorianca, to! Nu pustimo te bajke. Tako je. Al za jedno da vas pitam, kad sam već u tom kolu. Šta će gospodar Stjepko sa mladom djevojkom?“

„Šta?“ nasmija se brijač. „Ala si lud Šime? Deset godina služiš već sadanjega gospodara, pa šta će sa mladom djevojkom? A čemu su mlade djevojke?“

„Ta valjda ne — ?“ pogleda u čudu Šime brijača.

„A zašto ne?“

„Na zdravlje! Istina je rieč: vuk dlaku mjenja, al nemienja čudi. I još je ženkar. Znam ga, a kako nebi? Koliko puti nisam zajedno š njim išo u lov il na ovu il na onu mladu? Kadsto je bilo krvavih glava, bilo i batina. Jedan put premetali mi cielu gornu, da tražimo kmeticu i sina joj mladoga dječaka — al dà. Odletiše. Praznih ruku moradosmo natrag. Bog zna, kud se to zamelo.“

„A dà? Vidiš! Mlada Gregorianca? Kazuj no!“ upita zviedljivo brijač.

„Št!“ skoči Šime. „Idu. Vidite! Eno od Zagreba vije se po cesti prašina. Kola su. Bit će oni, bit će!“

„U istinu idu,“ podignu brijač glavu kao lisica. „Sad pozor! Reci mi brže, gdje da se sakrijem, da sve vidim, a mene nitko.“

„Zadjite u kuću. U kuhinji idu vam ljestve na tavan. Popnite se pod krov. Ima vam škulju na cestu, pa možete gledat mile volje.“

„Dobro. A ti vladaj se, kako znaš bolje. Pokorno, ponizno, da ništa nespete.“

„Nebudi vas briga. Znam ja kako valja. Nije to prvi put,“ nasmija se Šime. „Nu sad ajte već, gledte! Kola su blizu briegu.“

„Idem, idem!“ doda brijač i odšulja se brzo u kolibu, a Šime sjede kao bez brige pred kuću.

U to zaori i opet „kvar! kvar!“ i podalje u grmlju ozva se opet „kvar! kvar!“

„Biesa! Šta je to?“ potrese se Šime „šta ti vražji gavrani danas grakću oko kuće?“

Medju to dodjoše kola na drugoj strani do briega, prosta seljačka kola, a na njih starac i djevojka.

„Oj prevozniče daj!“ zaviknu stari Arbanas.

Šime dignu se lieno i laganim korakom spusti se k brodu.

„Idem, idem! No!“ odvrati starcu.

U isti čas zašušti nešta u vrbinju, i bilo je opaziti, da se nešta grmljem pomici sve dalje i dalje. Zar zvier, šta li? Bog zna.

Na kolih siedjaše uz starca djevojka — Dora. Glavu joj zastirala šarena marama. Od lica se malo vidjelo. Djevojka bijaše bleda ko snieg. Samo oko očiju vidjeli se crveni tragovi suza, a liepe ove oči, inače žive i sjajne ukočile se bile, bez sjaja bez života piljeć pred sebe. Djevojka prekrstila ruke na krilu si i sjedila tako mirna i niema uz staroga Pavla, samo kad što kao da se je kakovu jadu dosjetila, uzdahnu i s nova joj skočiše suze na oči. Starac Lacković, tjerajući sam konje, motrio izpod oka djevojku. Žmirnuo i opet žmirnuo, brci mu išli s desna na levo i s lieva na desno. Srdio se, bilo mu je djevojke žao. Kola se spustiše na brod. Djevojka se prepa i uhvati rukom nehotice starca od straha.

„No Dorice nebudi te strah! Nije ništ, nije ništ! Strmo, al se neboj. Ho zelenko! Dorice —“ nastavi Pavo kad je već brod krenuo Savom.

„Šta je kume?“ zapita u pol glasa djevojka.

„Dorice, a šta mi plaćeš? Oči su ti pune rose, kao trava po zdravoj Mariji.“

„Moram kume. Srce mi je takvo.“

„No, no srce sirotice, znam da su te zli ljudi urazili u srce. Al ja bi dao plemenštinu svoju, da je sve to laž. Jel da jest?“

„Bog mi je svjedok, da jest.“

„To sam si ja odmah mislio. Ta zavist, ta prokleta zavist! Šta ćeš, kad je tako. Al bolje da ideš sa mnom. Otac ti se srdi, vrlo srdi. —“

„Oh! — ni da me je pogledao, kad sam odlazila!“ zaplače djevojka gorko.

„Neplač! Pusti, pusti. Izkadit će se to, ako bog da. Ja ču mu sve dokazat, a meni vjerovat mora. Lacković nikad nelaže. Pa ćeš onda natrag kući. Hoćeš poštenja mi! A medjutim ćeš lijepo kod mene biti, jel? A bome neš pure past, ne. Dakako, toga bi trebalo, ti pa pure past. Jest ćeš ih, jesti. To dà —“

Medju tim dodje brod na drugi kraj Save. Starac iztjera konje na prudje.

„Nà Doro drži vodjice, dok nadjem prevozinu.“ Mlada uhvati vodjice, a starac izvadi kesicu, da plati brodara, koji se naslonio bio na kola.

„No Šime, šta je ovuda nova?“ zapita Pavo brodara.

„Mnogo zla, malo dobra,“ odvrati Šime hladnokrvno škiljeć na Doru.

„Dao bog, da bude bolje. Nije ljetos godina, nije. Magla, kiša, zlo! Je l' tkogodj pred nama prošo Šime?“

„Nebih znao. Al dà. Sad se sjećam. Fratar nekakov išo prosjačit. Dva Kranjca staklara, i nekoliko vojnika, ništa više. A šta u Zagrebu kume Pavle?“

„Mieša se, mieša. Ovaj ovako, onaj onako. Čudni ljudi. Nemože se svakomu učiniti pravo. Nà prevoznine, pa bog Šime!“ reče starac i počera konje.

„S bogom pošli; sretan vam put!“ odvrati mu brodar i zadje u kuću — pod krov brijaču.

„Gotovi su majstore Grga!“ podviknu grbonji, koji je pozorno vrebao kroz škulju.

„Dobro, dobro!“ odvrati srdito Grga, „pusti me na miru, sad će tekar bit, što ima bit.“

„Pa dobro!“ reći će Šime „pustit ču vas na miru.“ I podje u kuhinju peći ribe.

Brijač prislonio bio lakte na koljena, te je ovako skručen gledao iz škulje. Drktao je, a oči mu igrale ko iza oblaka munja.

Kola se lagano poodmicala po prudju i piesku. Pavo nije baš osobito tjerao konje, jer nije baš preša bila, a da je i bila, konji se bili privikli samo jednomu koraku, ni brže ni polaganje, makar ih krstio kijačom. Sada zadjoše kola na cestu. Išlo se, išlo, kako se već ide lošom cestom. S desna i s lieva bila šikara i grm. Jedno petdeset koraka dalje protezala se šumica. Dodjoše kola i do nje. Brijač stade živje disati.

„No hoće li?“ zamrmlja srdito.

U taj par začu se zvižduk. Konji strignuli ušima, konji stali. I zamahnu starac bićem. Al kao grom s vedra neba padaše iz šume na cestu dva crljena konjanika.

„E vala!“ skoči brijač. „Dobili su, naši su. Po što smo sad Dorice?“

Kao munja doleti jedan konjik ka kolima, i zatjera dugački mač Lackovićevu zelenku u rebra. Konj klonu. Djevojka vrisnu i pade natrag na kola, a starac skoči, da digne sjekiru. Al s traga doleti drugi konjik, popade starca za šiju i baci ga snažnom rukom na zemlju.

„Djevojku uzmi!“ viknu prvi konjik hrvatskim slovom, premda mu je odielo španjolsko bilo.

I posegnu drugi za djevojkicom. Nu gle — u taj par skoči iz šume mlad junak na konju.

„Nà ti djevojke huljo!“ viknu ljutito mladić i spusti nemilo buzdovan na glavu otmičara, da se je bez svijesti svalio s konja u prah. Al u to zaleti se prvi konjik, na mladca i naperi mu dugački mač na prsa. Propade mladić, dučaćki mač, kratak buzdovan.

„Dede ga!“ viknu iz zaklona Grga biesau.

Tu nešta planu iz grma, puška puče i sastavi konja prvoga konjanika sa zemljom.

„Striela božja!“ zaškrinu brijač „Šime, Šime, zlo je, vrag nam donio mladoga Pavla pod noge, sve je propalo!“

„A dà!“ začudi se kladnokrvno Šime, okrećuće svoje ribice.

Iz grma izvuče se Miloš.

Brijač probliedi, i stade drktati kao šiba na vodi.

„Milošu“, viknu Pavo, „vidi de tko su te hulje!“

Mirno pristupi haramija i odmaknu kundakom gvozdenu obrazinu omamljenu konjiku.

„Ele svetoga mi Nikole! To vam je gospodaru glavom Lacko Crnčić, sluga vašega otca gospodina. Gle hulje. Zaklonio se španjolskom parandom i gvozdenom kapom, da može haraćiti po voljici. Al mu je presjelo, svetca mi jeste. Vaš ga je šestoper ljudski poljubio, da će mu pamet zujiti do mrkloga groba. A tko si ti zlosine crni?“ obrati se Radak drugomu konjiku, koji se je motao pod ranjenim konjem, „skinji kinku, da ti vidim crni obraz, lupežu jedan!“

Drkćuć dignu nesretnik gvozdeni zaklon, i gledao haramiju licem, kao da ga je grč popao bio.

„Jvša Pervan!“ nasmija se Radak, „ti li kukavice? Crn ti bio i petak i svetak. I ti si se dao na nedjelo. No čekaj, dobit ćeš ti plaću svoju, ako i nije danas subota!“

„Gospodaru prosti“, zapenta nesretnik, „šta mogu ja — ja sam kukavica — moro sam — moro!“

Pavo bio pristupio kolima. Dora shrvana od težkoga straha ležaše bez svesti blieda — reć bi mrtva. Nadnese se mladić nad njezinu lice i niem je motrio ljepotu djevojku. „Andjele sladki!“ šapnu tužni licem, „kolika se nevolja oborila na te slabašnu djevicu! Zloba i glupost urotiše se proti tebi čista dušo, da budeš plienom griešne volje. A zašto srce? Radi mene, radi ljubavi moje. Al hvala bogu i opet te izbavih oda zla sirotice moja, u koje te baci hudoba i kleveta ljudska. Prosti dušo, jer trpiš radi mene, prosti, osvetit će te, vjere mi hoću!“

Dok je mladić zanešen gledao djevojku, ubijaju brijača pod ribarskim krovom paklene muke. Sve njegovo snovanje i kovanje uništeno. Dora spašena, za koju mišljaše, da će njegova biti, bar napolak njegova. Mozag mu se vrtio kao od zamaglice, htio je ciknuti od ljutine, htio zadaviti Pavla, al nije smio od straha.

Najednoč začu se briegom savskim od Grgurićeva broda topot konja. Brijač krenu glavom put one strane. Od grmlja i šume nije moglo ništa opaziti. Za šumicom jezdilo desetak carskih oklopnika. Pred njima koracao Jerko, umoran od duga puta, od brza hoda. Bio ča u Zagrebu, da ponese pismo brata si Pavla, kojim je isti pomoć tražio od kapetana Blaža Pernharta. Grgurićevim brodom prevede niemak oklopnike preko Save. Došav blizu kraljevu brodu namignu oružnikom, nek idu putem dalje, a njega nestanju u šumi. Od užasa zakuca brijaču srce, kadno opazi svjetle kacige konjanika, koji sada iz-

djoše na cestu. Pavo pridignu glavu, skinu sa sebe kabanicu i pokri bezsvjestnu siroticu.

Pred njega stane oklopnički vodja, brkata ljudesina.

„Vaše gospodstvo, čini mi se,“ progovori, „jest plemeniti gospodin Pavao Gregorianec, poručnik hrvatske narodne vojske?“

„Jesam“, odvrati Pavo.

„Poslao me na službu vašoj milosti gospodin Blaž Pernhart, kapetan njegove cesarske svjetlosti — sa deset konja. Desetaš sam Gjuro Mencinger i očekivam zapovjed vašega gospodstva.“

„Nešto kasno dodjoste, al dobro dodjoste“, odvrati Pavo, „Desetaš! Evo ja Pavao plemeniti Gregorianec, poručnik narodne vojske zateko sam ova dva zlotvora, kako su oružanom rukom i načinom razbojničkim na javnoj cesti napali na toga starca i na tu djevojku, da im učine zlona duši i tielu. Biti će tih zlotvora više po šumi, a vi ih tražite, što bolje znate, a ovu dvojicu, koja su očito povriedila zemaljske zakone i kršćanski mir, predajem vam, da radite što valja.“

„Razumijem vaše gospodstvo“, odgovori desetaš, zatim okrenu se oklopnikom, „pet momaka napred u šumu, pet momaka mač u korice i s konja,“ i pokaza im prstom Crnčića i Pervana.

Brijač probliedi kao krpa, čas stisnuo, čas izbuljio oči, da vidi, što će to biti.

„Miloš!“ prihvati Pavo „odriješi de mrtvoga konja, a s onim drugim povedi ovu djevojku u Zagreb k zlataru Krupiću. Sjedte i vi dobri starče,“ doda Arbanasu „pa vratite se u grad, recite Krupiću, što tu vidjeste. Ja ću za vama.“

„Hoću, hoću!“ odvrati u strahu starac „nebih danas kući ni za zidanu kuću. Ti zlotvori, bog im prosti griehe. No stari Krupić, taj će — al sam si je kriv — sám.“

Pet oklopnika sidje s konja. Svezaše lažišpanjolce, te ih povedoše dalje u šumu. Haramija, starac i djevojka krenuše na kolih put Kraljeva broda. Za njima Pavo.

„Hoho!“ poviknu Šime svome gostu na tavanu, „čuste li majstore Grga i ovaj put išlo se po mladu, i ovaj put bilo je batina i krvavih glava, hvala bogu te mene nije bilo u toj kaši. Jvša i Lacko s bogom! Jadnici! Bog im se smilovao duši. Al još bi ti gvozdeni vragovi tegnuli ovamo doći. Da vas nadje mladi gospodin, nebi vas pitao, pošto kupujete konoplju. Ima te robe i mukte. Dà, dà, pretrpio sam i ja taj smrtni strah — ono radi popa. Bilo bi mi vas žao! Onako živ i zdrav, pa huj u raj nebeski!“

„Suti zmijo!“ zaškrinu Grga zgora biesan, al brzo stade moljakati „Šime, Šime ako boga znaš, sakrij me, jer bi me ti razbojnići i tu mogli —“

„No, no i ja sam kršćanin — kad je sila. Evo vam dimnjaka, gdje se ribe suše. Zavucite

se onđe kroz rupu, ni vražji sin vas neće ukebiti. Malo smrada, malo dima, al šta — kad je glava na kocki.“

Laganim korakom zavuče se brijač u dimnjak. Dim mu udari u oči u nos. Kihnu.

„Pomoz bog majstore!“ viknu Šime zdola, „Kijavica, šta li? E dà! Jesen je. Nu idem, sad nà će vrazi doći, pa treba zagrabitи veslom.

„Oj brodaru, oj liencino!“ zagrmi s vana Milošev glas, „na polje, na brod, il da te vatrom izčeram iz legla, kao liju iz jame!“

Brijača srce zazeblo.

„Idem, idem junace!“ pobrza Šime iz kuće. „Al šta? Vi kume Lackoviću natrag i djevojka? A što bi? Valjda zli puti?“

„Nevolja,“ odvrati starac putem na brod, „lupeži, antikrsti, proboli konja, u blato me bacili, a djevojku da otmu.“

„A, à!“ začudi se Šime klimajuć glavom, „vidiš griejhote. Zli su sada ljudi, zli, občuvaj nas nebeski dvor zla. Pa kako onda?“

„Pošteno smo ih, pošteno!“ nasmija se starac i bio bi dalje brbljač da nije doletio na brod Pavlo. Šime skuči se, zagrabi veslom i prebací družbu na drugi kraj.

Čokolinu odlanulo, znao je da se Radak odmako. Izadje iz dimnjaka i strese sa sebe čadju.

„A tko, tko vražji je finu moju nit mahom prerezo, tko je odao tajnu? Oh da ga imam!“ zastenja brijač stisniv šake, „nokte bih mu zakopao u grkljan!“

U ovaj par začu se štropot. Brijač se strese. Poviri na škulju. Kraj kolibe proletiše oklopnići, za njima se vitlao prah.

„Hvala bogu!“ uzdahnu Čokolin „sad sam siguran.“ I sidje s tavana. Nadodje i Šime.

„Ele, ele! Crn ste majstore, kao da ste se antikrstom poljubili. Bilo je na tiesno. A šta se gospodin Pavle pača u te poslove?“

„Ludove!“ odreza brijač, „gospodičić zablenuo se u djevojku!“

„A tako? Dakle otac i sin? Na zdravlje.“

„Sad mi je poć!“ završi brijač zloviljno. „K vragu! Praznoruk. Liepa dočeka od gospodara Stjepka. Danas smo premašili. Al neka, neka! Biti će druge zgode. A ti šuti za mene. S bogom!“

„Kao mrav! S bogom!“ odzdravi brodar, „nu nećete li preko broda.“

„Neću! Pusti me na miru.“

Čokolin popodje od kuće. Stade. Nešto je razmišljao. Napokon krenu laganim korakom, poniknutom glavom prema sisačkoj cesti. Nайдje na mrtva konja.

„Tu je bilo,“ zamrmlja, „tu mi ju ugrabiše iz pandža. Evo i Crnčićeve kacige,“ nastavi dignuv španjolsku kacigu. „Striela božja!“ viknu ljutit i lupi kacigom o tle. Htjede natrag k brodu. Nešta mu nije dalo. Zadje dalje u šumu plah, zviedljiv. Tu se pásó konj, Pervanov konj. A dalje gle — Čokolin stade drktati — eno dalje o jednom drvetu visila dva crvena oružnika. Brijač stavi si ruku pred oči. Sve tiho i mirno. Najednoč zaori grohotan smieh. Brijaču se ježila koža, prigleda na pol oka. Pod drvetom, pod obješenimi ležao omamljen od vatrene kapljice starac Mijo, pa hahakao iz sna.

Čokolin nagnu bježat. Kapa mu pade s glave, ledeni znoj mu udari na čelo. Sve dublje i dublje zavuče se u šumu. Al kao da ga pakleni dusi gone orila se za njim gavranova pjesma „kvar! kvar!“ Bježi brijač bez daha, bježi bez obzira. Udari čelom u panj, poteče mu krv, al mari on! Bježi, bježi, jer za njim grakče gavran „kvar! kvar!“ Dohvati se vrbinja. Hvala bogu, bliza je Sava. Još deset koraka i eto ti vode! Eto je! Al gdje je brod? Daleko eno na briegu vidi se ribarska koliba. Kuda? Uz brieg!

„Na vješala, Grgo, na vješala!“ zagrmi mu za ledjima iz šikare nepoznat glas. Krv udari brijaču u glavu, razkrili ruke i pomamljen baci se — u Savu.

Iza grma proviri čovjek — Jerko.

„Plivaj, plivaj britviću,“ nasmija se mladić, „sretan ti put!“

(Dalje sledi.)

VIENAC

ZABAVI I POUCL.

Br. 40.

U ZAGREBU DNE 7. LISTOPADA 1871.

God. III.

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Ljubav pjesnikov viek. — Andjelina. — Zlatarovo zlato. — Davorija. — Pouka: Slaveni u južnoj Italiji. — Ob uzgoju — Listak.

Zlatarovo zlato.

Roman iz prošlosti zagrebačke, napisao ga Avg. Šenoa.

XI.

Za nakovalom sjedio u svome štacunu majstor Krupić. Lupao te lupao svojim čekićem živje no ikada, kao da kuje carevu krunu. Badava. Poso mu nije išo od ruke. Kadkad bi stao, uzdahnuo, zamislio se malko, pa opet kovao dalje. Nešta mu je srce jelo. Kako i nebi? Inače se orilo kućom veselo Dorino grlo kao ševa u prozorje. Danas? — Sve pusto, sve niemo, kao da mrtvac u kući leži. Suza skočila starcu na oko. Spustio čekić, zamislio se. Bog zna, o čem misli? Tà, o čem? — o kćeri, o jedinici. Lako — lagano vinula se suza starcu niz rumeno lice, na bielu bradu. Mislio starac, mislio, zamislio se u mladjji viek. Kako se oženio, i ženu ljubio; kako mu je porodila kćerku na sviet. A on kako je ludovao, šikao i ninao čedance. Liepo li je onda bilo. Pa posle kako dietešće postupalo, kako progovorilo i otcu i majki veselje. I sjetio se, kako mu pogibala žena, kako ga je boljelo srce i kako je sirota umrla. Žalosti! Al mu ostavi baštinu milu i dragu — ostavi mu jedinicu. I kako je djevojka rasla telom i umom — mirisav cvjetak u otčevu domu. I kako se ljudi čudili, a otac ponosio svojom dikom. I kako se starac muče. Za koga? Ta za Doru, za opremu, dadne li bog muža vriedna. A danas? Oh danas! Sve to propalo, sve se razplinulo, kao snieg o suncu

U mah dignuo starac glavu, i otro si rukavom suze.

„A šta?“ zamrmlja. „Ogriešila dušu, osramotila me pred bogom i svjetom — moju kuću — moje ime! Nevaljanka! Pa na mene posumnjali, da mi nisu čisti poslovi — meni! Krupiću! Uh! Tu da bi bies — Prosti mi bože grieħ! A gdje im je pamet? Ja da rujem, i proti gradu tajne spletke kujem, ja? — Nije li sve moje djelo očito kao na dlanu, nije li mi duša čista kao staklo? Nek dodje tko, nek dokaže, da je Krupić izdajica — varalica. Griešni smo svi, od kralja do bogea — al izdajica ja! Ta prijebih se živ —. Oh ta zavist, ta prokleta ljudska zavist! Kad si pošten, sve to reži na tebe kao gladan vuk na ovcu. Al ona! — Dera! Oh bože šta sam ti skrivio. Moja dika — moja kći omrljala čisto ime! Joj, joj, kćeri, što učini od mene? Ta prijebih dao bio desnu ruku. Nu jel' to i istina, jel'? Ona čista kao rosa, pobožna kao andreo, pa prevarila otca si! Ne, ne, lažu! Znam ih u dušu, te zmije. Lažu. Al svjedoci! Očiti svjedoci! Taj brijač, taj brijač! Nerekoh li, da će mojoj kući nesreća biti? Nu nije li pizma od njega? Odbih ga. Al zašto se nije prala, zašto nije? A Magda, ta stara licumjerka i ona. Joj, joj Petre, stara glavo, radje u grob, bolje po te da nevidiš, da nečuješ sramote!“

Tako razmišljajući siedjaše gospodar Krupić, te nebje ni opazio, da je stupio u kuću prijatelj mu Blaž Štakor. Lagano stavi mu bravari krupnu ruku na rame.

„Brate Petre!“

„A, ti li brate Blažu?“ odvrati starac krenuv malko glavom.

„Zamišljen, turoban! Koja ti je nevolja?“

„Još me pitaš?“

„I pitam.“

„Još! Otac bez djeteta. Tuga. Sramota pred svjetom, na sve oči.“

„Oči, oči! Bože moj! Kadšto si sliep i zdravih očiju.“

„Netješi me! Utjeha je loš liek ranjenu srcu. Tako je. Zastigla me ruka božja i težko me zastigla.“

„Nevalja tako brate Pero!“ progovori odrješito Blaž, sjednuv kraj zlatara, „nevalja. Ruka božja se veli, a kad onamo, himba je ljudska; nesudi zvire po dlaki. Vidiš brate Pero, tebi je vrela krv, tebi su mutne oči. Otari ih malko. Nije mi za utjehu, meni je za istinu. Progledaj malko.“

„Vidio sam sve.“

„A dà! Biesa si video. Što si video? Da gamad laje po ulicah. A tko? Pijana Šafranićka, trubilo svjetsko — kamar Andrija, i taj anti-krst Grga? To li su tvoji svjedoci? Nebijaše planut navalice, nebijaše podati se srcu. Bilo je slušati, pitati, pa onda suditi. Al tako otjerati djevojku — jedinicu. To neradi kršćanin, ne radi duše mi.“

„Badava. Mekan si ti.“

„Mekan! Ja? Biesa? Bravar, gvožđje pa mekan! Idi! Neluduj! Nu de, pitaj moje šegrete, jel' ova ruka mekana. Jao i pomagaj! Al ljubim pravdu. Hladan sam, nisam bujica. Gledam ja. —“

„Nu a šta si video?“

„Dosta hvala bogu. Bog te video, zlatar si, pa kakav. Doneši ti ciganin žuto dugme, pa rekne: „Nà gospodaru cekina!“ Hoćeš li ti reći. „Cekin je ciganine?“

„Necu!“

„Već šta?“

„Kušati najpre u vatri, jel' zlato?“

„A, vidiš mudri čovječe! Ljudi su, što je prav i kriv novac. Kušaj ih, dà kušaj ih. U vatri se kuša zlato.“

„Pa kuda sve to?“

„Tuda, da izpipaš, jel' sve to pravcata istina, što svjet baje. Kad sam čuo, šta svjet veli na Doru, zapitah; tko ju tuži? Čokolin. Biesa! rekoh si, nije li to vražja kuhinja? Zna se, da si ga odbio.“

„Istina je.“

„A, vidiš! To je ona kvaka. Gledam ja toga brijača duže vremena. Sumnjiv mi je. Čiji je, odkud li, bies ga znao. Al se zna, da je zlorad, himben. Gdje ti je god pred svjetom moga prišiti krpici, prišio je. Danas ovo,

sutra ono, pa dè, pa kopaj, pa ruj i eto ti go-tovoga vraga!“

„Al reče, da može priseći, da je video na svoje oči — nesmjem ni reći!“

„Taj — pa prsega! Vjeruje li taj čovjek u boga? Prisega! Kihui, nakašlji se, prisegni, to je njemu svejedno. Pa šta je video? No šta? Da je mladi Gregorianec bio kod Dore? Nije li joj spasio život?“

„Al bez otca.“

„Bez otca, al pred starom Magdom.“

„Pred starom —“

„Negrivi duše. Znam ju. Poštena je, po-božna je, netrpi pred očima grieħha. Pa da gospodiči djevojku ljubi?“

„Ljubi? Šta od toga? Zar gospoda gradijanske djevojke ljube radi zakona.“

„Nu vidiš ga? Znam, da se gospoda i gradijani riedko vežu štolom. Srce brate, to ludo srce kaže nam kuc kuc, a ti gasi, ako znaš. Nesreća je istinabog, al još nije sramota.“

„A tko ti veli, da je mladi Gregorianec bolji od otca si?“

„Ja. Znam otca i sina. Vatra i yoda. Mladić se vrgo u mater, a mati mu je dobra gospa. Nebi on tako ogriješio duše. Vjeruj brate. Nu, a jesi l' pitao staru, šta je?“

„Nisam!“

„Pitaj! Stara ne laže. Zovnut cu je. U komorici gori sjedi ko kamen. Rane joj idu na bolje. Zovni ju!“

„Neka je i to! Al koja pomoć?“

Blaž podje k stubam, pa pozove staru.

„Tko zove?“ zapita Magda pomoliv se zavezane glave na gornjih stubah.

„Kum. Sidjite Magdo, gospodar rad je s vami govoriti!“ odvrati Blaž.

„Evo me, evo!“ progovori stara i spusti se korak po korak niz stube u štacun. Šta je kume?“

„Magdo!“ prihvati Krupić pridušenim glasom, „stara si, do groba stojiš, govori mi sada istinu!“

„To bog zna, da govorim uviek istinu“, odvrati stara, „pitajte.“

„Magdo, je li kada mladi gospodin Gregorianec bio ovdje, a da mene nije bilo?“

„Jest.“

„Više puta?“

„Dva puta.“

„Kada?“

„Prvi pu kad je došo iz vojne. Tražio je vas, pitao i za djevojčino zdravlje, priopovjedao o bitki kod Hrastovice.“

„A drugi put?“

„Drugi put pod večer, kad ste ono bili na vječnici radi dogovora proti starom Gregoriancu.“

„A ti si pri tom bila?“

„Jesam.“

„A jel' šta govorio?“

„Jest, da mu je srcu mila i draga.“

„A ona?“

„Ona mu reče milo za drago.“

„A šta dalje?“

„Šta dalje? Nerazumijem vas kume,“ odvratи stara.

„Da ne razumiješ? Nemući me! Govori! Ta i ti si imala muža!“ zapita kroz vrućicu Krupić.

„Kume! Neslušao bog toga vašega grieħa! Dakle to je, to? Nije li vas stid i sram takova šta vjerovati nekmo li govoriti? Da je Dora s mužem griešila, a ja da sam pomagala! Gdje vam je srce, gdje duša kume? Dora, ta biela ružica, ta golubica, koja ima srce, da bi se njom i andjeli božji dičili, kojoj Zagreb para nema, kako je čista i krotka, kojoj sam ja kuma! A ja, njena kuma pred bogom, njena druga majka, da sam ju vodila na grieħ! A mislite li vi kume Petre, da bi stara Magda, koja mora za svoje kumče odgovarati pred bogom, koja nema nego koraknuti u grob, da bi Magda pod stare dane vrgla božji zakon pod noge i otrovala mlado srce? Liepo su vas ti vaši tumači naputili! Šta tumači? Sam nečisti duh — nebudi mi grieħ — prišapnuo vam je u snu tu paklenu bajku, a vi vjerujete na prostu rieč! Oj kume Petre, nebilo vam na duši, zlo ste učinili i naopako. Doru ste otjerali kao kakovu griešnicu od otčinskoga dvora, a meni staroj zabolte otrovan nož u srce. Mislite li da je to šala?“ zaplače Magda, „to će biti moja smrt. Liepo, liepo! To mi je hvala, da sam pazila djevojku, pazila kao oko u glavi! Pa zašto? Da se dvoje ljubi. Šta čete? Mladi su. Uteklo im srce, prevariše ih oči. A pri tom se nepita, kume moj, čiji si rod, čija li krv. Bog je dao, tako je bilo. Al nek mi dodje tko, nek mi kaže, da je od te ljubavi na Dörinoj duši ostao griešak ko makovo zrnce, ja ēu mu kazat, da laže, da je gori od Turčina. Bog mi je svjedok, kume Petre, Dora je čista kao što staklo! Nu znam čija je to kuhinja, znam. To je opet taj nesreća, taj Čokolin. Al neka, neka! Znam ja, šta ēu. Dora je otišla. Mišljah, da će mi ona sklopiti oči, pod ovim krovom, gdje sam toliko radosti i žalosti proživila. Bog nije tako htio, dika bogu; pokorit se treba. Moji računi su gotovi kume Petre. Još danas dopustite, da prespavam pod vašim krovom. Sutra idem. Skupila sam svoje siromaštvo, sutra idem iz kuće. A vam dao bog i sreću i zdravlje.“ Suze nisu dale starici dalje; okrenula se, pa da se vrati u svoju komoru.

„Vidiš brate Petre,“ prihvati Blaž u pol glasa, „ne valja samo pitat uho, već i pamet. Nu reci staroj štogodj, ona ti govorí cielu istinu, glavu ti zato!“

„Magdo!“ progovori starac Petar nešta umekšan.

„Šta je kume?“ okrenu se Magda.

U taj par začu se štropot pred kućom kao od kola. Blaž pohiti k vratima!

„Šta je to?“ zaviknu bravari.

Svi se prenuše.

Za čas stupi u štacun mlad junak — Pavo Gregorianec, za njim nosače gorostas Miloš bezsvjestau Doru, a najzad dovuče se stari Arbanas.

Krupić se kamenio, Magda stala silno drktati.

„Gospodin — Gregorianec — Dora — za rane božje, šta je to?“ zapenta u strahu i čudu Krupić.

„Ha ha ha!“ nasmija se starica kroz suze i baci se na djevojku „Dorice, moja Dorice! Tu si, tu si mi opet. Al nećeš ti više od kuće, nećeš, ni ja neću, čuste li kume, ni ja. Nek mi tko dodje! Kuhačom ēu ga. Hvala i dika nebeskomu dvoru, sad je sve dobro. Dorice, moja Dorice! Al šta joj je božje? Blieda, bolestna? Hodte amo dobri čovječe, tamo ju položite na stolac, tako, tako!“ — uhvati Miloša za rukav i povuče ga stoleu. Gorostas posluhnus staricu i stavi bledu djevu na stolac.

„Al šta je sve to?“ zapita Petar zapanjen.

„Šta? Šta?“ probrblja starkan Arbanas, „vrag i tri! Liepe kaše! Hvala kume Petre za ovu kvrgu na mojoj glavi; vi ste krivi, vi. Nebi ja više s vašom Dorom. Sami si ju čuvajte. Duša mi je bila na jeziku, a nju mal da neodvukoše. Liepa šala, budi vam potuženo!“

„Stante kume Pavle,“ progovori mlađi Gregorianec, stupiv korak napred, „da i ja dvije tri li reknem. Gospodaru Petre, evo vam drugi put donosim u kuću vašu kćerku. Po drugi put ju izbavih, al ovaj put iz gore pogibelji. Ovaj put htjeli su mlađici ošteti i dušu i telo. Na javnoj cesti htjedoše ju oteti.“

„A tko?“ zapita Krupić.

„Ljudi mojega otca, a za moga otca,“ prišapnu Gregorianec zlataru u pol glasa.

„Iznesosmo ju“ nastavi glasno, „ja i moji prijatelji iz ljudih pandža i otmičari platiše grieħ svoj glavom. Nu govorimo čisto; sve znadem. Znadem zašto protjeraste jedinicu iz kuće. Radi mene. Griešili ste. Zli ljudi vas zlo uputili, zasliplili. Istina, ja ljubim vašu kćer, zašto da tajim? Neuvukoh se u vašu kuću krišom kao tat. Čudan me slučaj skobi s Dorom ono na kaptolu. Nehotice ju zagrlih, a kud ruke tud i srce. Ljubim ju, dà, al kao što oko ljubi zlatnu zvezdu, koja mu se mile smieši s neba. Vojnik sam i plemić, pošten sam čovjek, i evo,“ nastavi mlađic položiv desnicu na Dorinu glavu, „evo kunem vam se milom ovom glavom, srcem moje majke i svetom trojicom, da si nisam omrljao duše, ni dirnuo u čast vašega imena. Bog mi je svjedok, čista je ova djevojka od mene kao što božje sunce, i pozvati ē sve i svakoga na račun, koji i posmjehom posumnja o tom što vam rekoh, i ubiti ēu svakoga bio plemić bio gradjanin, koji zlobnim jezikom smije dirnuti u ovu častnu djevicu. Pogriješio sam i ja proti redu. Dodjoh u kuću, kad vas

nije bilo. Oprostite mi jade. Srce me obujmilo. Razjadih vas možebit prizorom svojim, jer vas je moj otac razradio pravdom. Nu otčevi su poslovi otčev račun, a moj je drugi. Oprostite neću više griesiti. Dajte, da se kadšto nagledam toga miloga lica, al ne krišom, već pred vašima očima, da nebude máne i primisalja. Dozvolite mi to, i stanem li jednom na vlastite noge, neka posvjedoči i bog i božji sluga, da ja plemić i velikaš netražim bolje sreće od Dore, makar se digo i cieli svjet.“

U čudu je zlatar slušao mladoga velikaša.

„Gospodiciću,“ reče nakar, „ja na sve nemogu, da vam odgovorim na dušak. Nu vidim, da je u vas vjera, i primam tu vjeru. Izjaviste mi dva puta jedinicu, izjaviste mene iz bludnje, u koju me vrgoše zli jezici i gori ljudi. Žao mi je od srca, te uvredih u srce svoju miljenicu. Hvala vam gospodiciću, jer vam dugujem dva života i moje poštenje. I zato vam budi moj siromašni krov, što je i vaša kuća. Dodjite po volji, glednite djevojku, al — tek preda mnjom, jer ako vi gospodo svoju lozu čuvate kao riedak cvjet, i mi ljudi gradjanski nedajemo, da nam se u zdravo stablo zavuče crv.“

Dok je starac ote rieči govorio, pootvarala djevojka oči i provuče si ruku čelom kao iza sna. Nu kad je vidjela, da je opet u otčinskoj kući, kad je služala blage otčeve rieči, dignu se djevojka, skoči, padne pred otca.

„Otče moj! Otče moj! oh opet sam twoja, opet mariš za Doru. Oh biti ču ti dobra, biti ču ti krotka! Primi me na srce svoje, jer u tebe mi je dobro i —“ stidnim okom svrnu na Pavla i na licih joj procvatoše ružice, kan da joj srce javiti želi, da uz otca i drugo sladko ime u njem počiva.

Živo zagrljio starac kćerku, i privinuo k starima prsima liepu joj glavicu, a na sjajnu kosu kanule vrele starčeve suze.

„Nećeš diete od mene, nećeš. Ta što bih ja starac bez tebe!“

„Ta kud će suza, neg na oko!“ nasmija se bravara.

„Kume Arbanase!“ začevrlja Magda, „zar zbilja španjolski lupeži — našu siroticu? Občuvaj nas nebeski dvor! Moju Doricu — anti-krsti! Al šta i brbljam. Valjda je gladna. Brž da joj štograd skubam, i za vas.“

„Dobro, dobro“ odvrati Arbanas, „sad je opet sve po starom, hvala bogu za moju kvrgu na glavi, jer da nje nebude, nebi ni Dore bilo u kući.

Gospodicić Pavo oprosti se od zlatara.

„S bogom gospodine Pavle!“ reče mu Dora na polazku — tri rieči, al u njih ciela duša.

* * *

Već je zanočilo bilo. Sve je mirovalo sve počivalo oko Medvedgrada i u njem. Samo iz jednoga prozora treptila luč. Bijaše to ložnica gospodara Stjepka. Tuj je on spavao samcat. Negda je tu noćevala i gospa Marta, al sada je bolovala, sada je bila pobožna, sada

joj bijaše ložnica na drugom kraju triema. Stjepko nije trpio ženskih mušica ni popovskih litanija. Gospodareva ložnica nebijaše prostrana, al visoka. Zidovi bili pokriti tapetami od mrke kože, a po njih si vidio utiskane, pozlaćene urese u prilici zvierskih glava. U kutu stajala široka jaka postelja od hrastova drva, kojoj su bili krajevi umjetno izrezani. Na zidu vrh postelje bila razapeta široka medvedja koža, a na njoj visila pozlaćena kaciga, turski obli štitovi, sablje krivošije i široki mačevi, srebrom okovane puške, lovački rogovci, bradatice, budzovani i više takove sprave. Naproti prozoru plamtila vatra u kaminu od crnoga mramora. Rumeni plamen treptio na svjetlom oružju čudnovato, te je razlievao svoje nestalno svjetlilo i na postelju gospodara. Na polak odjeven ležaše Stjepko na njoj. Desnim laktom podupirao glavu i nepomično očima buljio u vatru, kan da u njoj vidi odsjev svoje duše. Tielo mu je počivalo, al duša mu je gorila. Sanka ni za tren. Kadkad bi samo dignuo glavu iznenada te glednuo prema vratima kao da nekoga očekiva, pa onda opet buljio u plamen. Na licu mu drktale mišice. Šta mu je bilo, o čem li je razmišljao? Možeš li javiti jednom riečju stotinu misli i osjećaja, koja je kipila u toj silovitoj, slavičnoj duši. Nemir u zemlji, zlovolja u obitelji, nada za čašću, pohota za mlađom djevojkom, osveta proti Zagrebčanom — sve, sve se to premetalio u njegovoj duši, kao kad se poljem sastanu siloviti vjetrovi vitlajući se u biesnome kolu. Pamet šuti, krv biesni. A kroz prozor virila tamna noć, kao crna nemán, rugajuća se nemiru gospodara Stjepka.

„Do biesa!“ zamrmlja ljutit, „vrieme ide lagano kao kljasta baka, a njega još neima. Da bar znam, da l' mu je djelo uspjelo, da l' je djevojka moja, jer je liepa ta zlatarska cura. Sve je u meni igralo, kad ju zapazih u Zagrebu po naputku Čokolinovu. Dà moja mora biti, ma stajalo deset kmetova. Nije Pavo lud. Al nisu te trešnje za njega, jer bi moglo biti više od šale, kako je prevrtljiv. Ha! Čuj! Eto Grge!“ yiknu Stjepko, skočiv, kan da ga je munja dirnula.

Tri puta ozva se mukli rog vratara u znak da se netko primiče gradu. Stjepko kan da je s nova oživio. Krv mu igrala licem, a oči sievale kao munje. I stade slušati sjedeć na postelji. Čuj! sad se spušta most, sad ide netko na konju preko njega. Sad se most opet diže. Dà neima sumnje Jvša ili Lacko nosi mu glas, da je sve sretno prošlo. Sad će mu javiti, jer gospodar zapoviedi, tkogod dodje, neka namah zadje u ložnicu.

Po triemu zazveknuše ostruge. Ha, to je koji glasnik. Zaškrinuše vrata, razmaknu se zavjesa na vratih.

„Kazuj šta je?“ skoči Stjepko strastveno prema vratima, al razmaknu se zavjesa i pred gospodarom pojavi se sin mu Pavo.

Stjepko zadrkta i zapanji se.

„Ja sam otče gospodine! Dobra vam večer!“ pozdravi sin mirno otca.

„Ti?“

„Ja gladom.“

„A šta tebe amo nosi? Što je u Samoboru? Računi? Gospa Klara?“

„Računi sa gospom Klarom su gotovi“, odvratи požešće Pavo „Svakako su po mene bolje izišli, nego po gospoju Klaru.“

„Mladče, kako to misliš?“

„Ja mislim otče gospodine, da sam muž, da sam plemić, a Klara je -- stid me je obilježiti ju pravim imenom.“

„Momče! Je si l' pobiesnio?“

„Nisam milosti vaša! Poslaste me, da pravim račun. Htjedoše mi račune pomutiti, zlatna zmija vinula mi se oko srca, a ja je uhvatih snažnom desnicom, te ju bacih od sebe, sad je račun čist.“

„Zlosretni jeziče, ti da si plemenitu gospoju. —“

„Oprosti mi vaša milosti. Iz pisma, što no pisaste o meni gospi Klari, razumih, da ju vaša milost vrlo cieni. Nu valjda su oći prevarile moga otca gospodina. Što je njemačkim plaćenikom ručkom, nemože hrvatskomu velikašu večerom biti.

„Grom i pako!“ lupnu Stjepko ljutito nogom, „momče, izčupati će ti gujski jezik“

„Nesrdite se otče gospodine Oprostite. Poštjenje mi reče, kako valja. Al hvala bogu, da za vremena ostavih gospu Klaru, jer sam zapriječio veliko зло, i obranio naše ime.“

„Naše ime? Ti kako?“

U taj par kan da se je maknula zavjesa na vratih.

„Dà otče gospodine. Na javnom putu, u pol biela dana navališe vaši ljudi na djevojku, da ju razbojničkom rukom otmu.“

Stjepko probledi od ljutine i ošinu okom sina kao zmija plien svoj.

„Moji ljudi! -- djevojka? — a šta?“ iztisnu biesan.

„Jvša i Lacko — navališe na Krupičevu Doru.“

„A ti — ti — si?“

„Ja izbavih djevojku, a otmičare dадох по zakonu kraljevine objesiti.“

„O!“ zaruknu Stjepko i skoči dignuv šake prema sinu.

„Otče!“ odvratи Pavo od srca, „otče! Zakinjem te bogom, stani! Moro sam, moro, jer da me i nije gonila ljubav svemogućom silom, ponuka me čast naše kuće, koju bi ljudi bili vrgli u blato, jer svjet bi bio reko, djevojku ote —“

„Izrode,“ zaškrinu Stjepko manit. Skoči k postelji, trgnu pušku — puška planu — puče —

„Isukrste!“ vrissnu žensko grlo, zavjesa se razmaknu i u sobu navali na smrt blieda žena, razpuštene vrankose u noćnoj bieloj haljinji; crne

oci joj gorile od straha, usne drktale, i razkrili nemocne ruke poleti prema Pavlu, te vikna: „Sinko! Sinko! Gdje si, jao, gdje si?“

I spazi iza dima sina si, stojećega kraj mramornoga kamina. Bijaše bled, a sa čela mu kapala rumena krv. I baci se majka na sina kao bez svesti, grleći ga ljubavnom bjesnoćom.

„Tu sam majko, majko mila“, prodahnu Pavo i ovini strastveno ruke oko majčine šije.

„Krv! Bože! Reci, gdje ti je zlo? Pomozi bogorodice sveta?“ zajeca nemocna žena.

„Umiri se sladka majko! Nije ništa. Zrno razbilo mrarmor, a trunak mi obrani čelo“, odvratи Pavo.

„A šta je tebe donielo Marto? Ostavi me!“ zapoviedi Stjepko, koji je do sada mrka lica bez sebe stajao.

Lagano krenu Marta gladom, suzne joj oči zasinuše munjom a na licu pojavi se zlokobna rumen,

„Šta me je donielo gospodine Stjepane? Gledjite, ovo je moj sin. Gledjite mu junačko čelo, krv mu ga oblila. Zar ga dostignu turska sablja? Ne, nije kleti neprijatelj bio, otac, vlastiti otac dignu ubojitu ruku na svoj porod, da ga satare biesan. Šta me je donielo? I vucci brani svoje mlade, a ja slaba ženska doletih, da se privinem k prsimu svoga sinka, da mu budem štit proti bludnoj bjesnoći otca. Dà, dà, ubit ga htjedoste, ubit. A zašto gospodine moj? Jer je zapriječio, da mu otac nepogazi vjere majki —“

„Marto! —“ ruknu Stjepko.

„Dà, dà sve sam ja čula za vratima, sve. Jer je zapriječio, da nebude nevina djevojka žrtvom vaše griešne požude, jer nije dao da bude Gregoriančeve ime žigosano s razbojstva —“

„Marto šuti, jer bog —“

„Ne! ja neću šutit,“ dignu Marta ponosito glavu. „Dosta sam šutila, dosta trpila patnja. Dan za danom bijaše mi viek za viekom paklene muke. Čemerna bol mi harala dušu, satirala tielo, a moje srce bijaše leglo otrovnih zmija. O koliko noći nisam probdievala klećeć pred razpetim bogom, koliko krvavih suza nije orosilo moje uzglavje! Molila sam danju, molila noćju za svoju milu djecu, za svoga nevjernogog muža. Al moja molba kao da je pala na neplodan kamen. A sad gdje mi se u srce zajeo ubojiti crv, gdje mi se duša kida od tiela, gdje preda mnom zjeva crni grob, sad o bože, vlastiti otac sprema sinu si smrt, jer nije dao da okalja griehom ložnicu majke. Oh Stjepane — Stjepane — griešniče — ruka — božja —“

„Ženo — ženo — zadavih te,“ skoči Stjepko mahnut k Marti i uhvativ ju za prsa podrma ju silno.

„Natrag! Otče! Ubit ćeš majku!“ zagrimi Pavo i iztrgnu jadnicu iz ruku biesnika.

„Sine — sine —“ uzdahnu Marta, razkrili ruke, stade glavinjat, na usta joj skoči silna krv i pada bez duše.

Zaniemiš otac i sin. Al za čas kleknu Pavo
i bac i se na mrtvu biednicu.

„Majko, majko moja! Zašto ostavi sina?“
i plakao plakao kao žena.

Napokon usta. Uze mrtvu si majku u na-
ručaju te se okrenu oteu.

„Otče gospodine!“ prihvati ozbiljno: „Dva
su mi dosad živjela srca u tom gradu, otac i
majka. A sada zive samo otčeva mržnja i maj-

čina tužna uspomena. Poć mi je za vieke otče!
S bogom!“

„Idi!“ odgovori mrko Stjepko.

I ponese Pavo mile ostanke, da u tom gradu
probdiye zadnju noć kraj mrtve majke.

A Stjepko? Vatra dogorievala, i on stajao,
niem buljio u vatru. U jedan mah skoči, ko
da ga je guja ujela, i baciv se na postelju
viknu: „Proklet ja!“

(Dalje sledi.)

1

VIENAC

ZABAVI I POUCL.

Br. 41.

U ZAGREBU DNE 14. LISTOPADA 1871.

God. III.

Izlazi svake subote. — Godišnja cijena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Konjik. — Andjelina. — Zlatarovo zlato. — Poučka: Naša opera. — Razvoj duževnih sila. — Osjećanje. — Listak.

Zlatarovo zlato.

Roman iz prošlosti zagrebačke, napisao ga Aug. Šenou.

XII.

Osvanu Hrvatskoj godina 1577. A kakova? Tužna i crna. Jedna kaplja u rieki junačke krvi, koja je tekla bez kraja, bez nade po zemlji Hrvatskoj. Lako je trpitи muke, kad se možeš nadati, da će i tómu kraj biti, lako podnositи buru, kad znaš, da ćeš dočekati sunce. Al bez prestanka kukati, bez nade gledati ono mutno nebo, težko je i pretežko. Iz sto i sto ljutih rana tekla junačka krv, sto i sto vriednih glava pade u grob; zdvojne ruke radilice ostavile plug, da dignu tvrdjave proti turskomu biesu. Polje pusto, sela u plamenu, dvorovi plienom zvierskoga poriekla. Al sve-jednako daj krvi, da se opireš vragu, daj hljeba, da nahranиш gladnu vojsku, daj dinara, da platiš tutje pomoćnike nepomoćnike, daj, daj, daj! Strašno! Užasno! Ta mala zemlja, ta šaka ljudi izmučenih, iztrošenih stajaše kao gvozden zid na pragu kršćanskoga sveta proti nečovjeku, kao David proti Goliatu. Oj koliko propade vrlih srdaca, ta sustale bi slaveć ih i gusle javorove. A kako? A zašto? Znaš li sveti onaj plamen, koji bukti u srcu poštenjaka, znaš li što ti je koljevka, što otac, što majka, što grobovi djedova, što djeca, što rodna ti pjesma? To ti je ono, što diete tvori divom, to je ljubav domovine. Siloviti bijahu, surovi bijahu ti gvozdeni ljudi prošlih viekova, al kad naviesti glasna trublja: „Eto vraka na nas!“ sve skoči pod jedan stieg i udri u ime boga za rod za dom. Još nebile zacieliile rane od Hrastovice, po Ugarskoj harao Turčin, već pade Zrinj, Kladuš i druge tvrdje hrvatske, već i Koprivnici, tvrdoj klisuri, prietila pogibelj, a car Rudolf u Pragu brojio zvezde, i mudri njemački sabor cincario bil' pomogao katolika cara, nebili, a Hrvatska ogreza u krvi. Pomozi care, pomozite kršćani! I bude pomoći! Al kakove? Dva careva strica Ernesto i Karlo. Prvi da vlada Ugarskom, drugi da zapovieda

Hrvatskom. Odavna plele se spletke oko Hrvatske, kotar za kotarom odkidalj se od banske vlasti, kraj za krajem dodje po zapovjed nje-mačkih generala. A ban? Ban je moro slušati nadvojvodu Karla, a bansko žezlo bila šiba u slabašnoj ruki iznemogla starca. A hrvatski sabor? Hrvatski sabor bude pozvan u Zagreb, da dade vojnika, novaca, pa mirna krajina. Strah popade hrvatsko plemljstvo. Kamo takovim putem? Gdje je pravo, gdje li stare sloboštine? Našto tudji vojvode? Zašto hrvatski novac? Da budemo samo što je Štajerska? Bez prava, bez glasa, po zapovjedi samo? Dà. To se je i htjelo. Čelo Hrvatske stajaše Gjuro Drašković hrvatski ban i biskup, a uz njega banovaše mačem gospodin Gašpar Alapić. Slavan bijaše Drašković po svem kršćanskom svjetu, odkad mu glasovito slovo odolilo svoj rječitosti otaca crkvenih u tridentinskom sboru, učen bijaše Drašković, ta nisu li tomu svjedočice njegove mudre knjige; al Drašković bijaše većma dvoranik nego li hrvatski ban, i slavičnost njegova poćera ga u kolo dviju mogućnika, koji su snovali o tom — da Hrvatska stara kraljevina bude vojnička naselbina, pokrajina njemačka. Zato i nadvojvoda Karlo nije imao boljega pomoćnika od bana hrvatskoga. Nije Drašković radio svjetu na oči. Bijaše fin, lukav. U mutnoj vodi razapinjao on svoju mrežu, da zamami ovoga velikaša, onoga crkovnjaka, ovoga vojnika, onoga gradjanina, jer je Drašković poznavao svih u dušu. A Gašo Alapić? Bio je vojnik, poštena srca, zdrava uma — vrla duša u nakaznom tielu. Šta mudrija? Šta hitrina? Sablja i sablja bijaše mu prva, bijaše mu zaduža rieč. I on je kao kroz mrak slutio na što se ide, al „nepačam!“ reče „neka se gospoda operu pred bogom!“ Radio Drašković, radio, pišuć, nalažuć, izpitkujuć, tješeć obećavajuć, kan da neće prije leći u grob, dok bude i jedna turska glava medju Savom i Dravom.

Al u jedan mah kao grom iz vedra neba puče glas po kraljevini: knez Gjuro Drašković da već nije hrvatski ban, da već nije zagrebački biskup, knez Gjuro Drašković da je nadbiskup koločki, da je kraljevski kancelar! A zašto? pitaše se uzbunjeno plemstvo. Netreba l' kraljevini zakonite glave sad, gdje odasvud pritiše bieda? A zašto se odreće Drašković banije? A tko će nam banom biti? Nitko. Ta nije li prejasni nadvojvoda Karlo gubernator ciele kraljevine! Nemorade li se mudri biskup njemu ukloniti, da mu ruke budu slobodne. I čemu sabor? Čemu sto glava, sto volja? Po jednoj volji, po jednoj zapovjedi radi se lakše.

Uzbuni se zemlja. I toga je jošte trebalo! Kraj tolike nevolje metež u kući, stado bez glave. To neće, to nesmije biti! Bilo je dašto udvorica i ljudi Draškovićevih, koji su svuda pred narodom izvraćali sve na liepo i dobro, koji su gladkim jezikom bielili, što je crno bilo. Al badava je to fino sboriti, kad se ide do duše. Dobro se znalo, šta je. Hrvati ako i nisu bili cifraši, bili su ljudi zdrave pameti, i ma im i podban gospodin Lacko Bukovački izkitio sve, kako je najbolje znao, odgovorili bi mu oni: „A jà! Nećemo tako. Znamo što se iza brda válja!“ I bilo sbora po dvorovih, pa premda je snieg bio visok i putevi loši, vozikala se gospoda jedan do drugoga, vjerila se i zavjerala, snubila se i zaklinjala, da se ide složno po starom pravu.

Gašu Alapića nadje glas o Draškovićevoj ostavki u Vukovini, za objedom. „Ha ha! zar tako *domine collega!*“ nasmija se grbuljak otriev ubrusom mastne brkove, „bene. To bi značilo, idi i ti s milim bogom kume Gašo! Ostavi se svoje polubanije, da nebudeš prejasnomu nadvojvodi Karlu na putu. Ići ču, ići. Al prije da mrva pobanujem. Dà pokazat ču toj gospodi, da sam jošte hrvatski ban, sablje mi hoću. Pa da vidimo!“

I napisala Gašo pismo Ivanu Petričeviću, prabilježniku kraljevine, neka se sazovu gospoda stališi i redovi kraljevine u Zagreb u svoj državni sabor na nedjelju *Cantate* godišta 1577, da vićaju o prevažnih poslovih domovine.

* * *

Bila je nedjelja *Cantate*, bilo je prije podne po pjevanjo misi. U dvorani biskupskega grada zagrebačkoga šetao omalen čovjek crne brade u svilenoj biskupskoj halji i pod crvenom kapicom — Gjuro Drašković. Ruke držao u džepovih i nemirno se nihao. Na čelu vidjela mu se zlovjola. Do prozora stajaše pristar, okrupan čovjek u dolami od modre kadife sa velikimi srebrnim dugmeti — podban Bukovački.

„Nu a kako stoje poslovi *spectabilis?*“ zapisata nadbiskup. „Ja neznam ništa. Već dva dana sjedim u Zagrebu, al nikoga neima k meni. Hrvatska gospoda valjda su zaboravila, što je knez Gjuro Drašković. Nu gospodine

podbane, jeste li bili dobar apoštoli, jeste li nalovali riba?“

„Presvetlosti vaša!“ odvrati kiselim licem podban, „ja na moju radio sam dan i noć, dà upotriebio sam i svoju podbansku čast, da privabim našoj stvari što više glasova medju plemstvom, al badava!“

„Dakle zlo, pa kako to?“

„Neznam, al sve je to kao kamen, a kad im čovjek samo malko opipa bilo, odmah viće: „a ha i taj hoće da bude Niemac!“

„Lude. Neznaju što državi treba, da bude jaka. Zar čemo mi sami odhrvati sotonu? Nije li bilo dosta krvavih glava? Lude!“

„Argumenta slabo tuj pomažu, presvetlosti vaša,“ odvrati podban. „Nešta im zaokupilo glavu od onoga dana, kad je vaša presvetlost položila bansku čast. Sabor neka govori, viču, sabor.“

„Sabor! Oh toga ja gospodinu vukovinskomu za života zaboraviti neću,“ dignu biskup ljutito šaku, „da je na prievaru sazvao stališe i redove. Može l' se reći ne, kad je jošte takav zakon. Za buduće biti će i zato lieka, al sad? Jeste li bar predobili seljačko plemstvo?“

„To baš najmanje. Nešta turopoljskih plemića, jer su neprijatelji Gregorianec, al i toga malo. Al drugo kao da pobiesnilo. Stranom ih je zaokupio gospodin Alapić, stranom plemiće iz Moravča gospodin Bornemissa.“

„I taj?“

„Dà i taj. Plemići viču na njemačku vojsku, koja ih pleni.“

„I toga je trebalo. K biesu! Da tu njemačka gospoda neznaju svoje čete na uzdi držati. To im rekoh u brk pred samom kraljevom svjetlosti.“

„Nada sve biesan pako je Gregorianec medvedgradski. Odkad je dobio pravdu proti Zagrebčanom, ruje i kuje proti vašoj presvetlosti.“

„Znam; nu,“ nastavi nadbiskup staviv se pred podbana i uhvativ ga za jedno srebrno dugme, „poznajete li vi Stjepka u duši? Da njega imamo, imali bi većinu za nas.“

„Mislim, da ga dobro poznajem.“

„Bi l' ga čovjek čime predobiti mogao?“

„Mislim, da nebi.“

„A ja mislim dà. Nije li lakom, slavohlepan? Al pustimo to. Mislit ču o tom sám. Možda ipak —“

„Al ima samo dvie ure do sabora presvetlosti!“

„Tomu treba samo dvie rieći!“

„Nemuslim. Tvrd je ko gvoždje.“

„Pustite to. Znam, da vi niste prijatelji, jer ste njegova otca iztisnuli iz podbanije. A sada molim vas, poglaviti gospodine, pozovite mi gospodu carske komisare Teuffenbacha i Halleka. Na drugom su kraju grada.“

„Za malo časa vrati se podban sa poznatim Servacijem Teuffenbachom i Vidom Hallekom,

generalom slovinske krajine, visokim, mrkim, u gvoždje odjevenim čovjekom.

„Sjedite sjajna gospodo generali,“ prihvati crkovnjak, našto oba sjedoše. „Malo prije razumih iz rieči poglavitoga gospodina podbana, da naši poslovi dobro ne stope. Sabor biti će proti nam. Gospoda hrvatska i slovinska nemare za carsku milost, već rogobore o svojih pravicah.“

„Pa im treba pokazati to,“ udari Teuffenbach na svoj mač.

„Nije to pravi put,“ odvrati lukavi crkovnjak, „gospodin general imade prezivahnu krv. Što se tlači jače, to više skače, stara je rieč. Valja nam čekati. Da im kažemo, pošto smo došli, da bude sva Hrvatska generalat rimskoga carstva, skočili bi svи na noge i sve bi propalo. Treba nam i novaca za Koprivnicu, tražimo medjutim to. Toga nam nemogu zanikati. Alapić neka jedno vrieme na izliku banuje, pa čemo se i njega riešiti, tā i onako je samo suban, i nije položio zakletve pred saborom.“

„A prejasnomu nadvojvodi biti će to podugackak put,“ primjeti Hallek.

„Zato se nebrinite; ja ču zato odgovarati,“ odvrati nadbiskup, „lagano, sigurno, budi nam zakon.“

„Lagano, sigurno!“ opetova podban.

„A šta imamo od toga šaranja presvjetlosti vaša!“ stade se opirati Teuffenbach. „Ja bih taj poso brže svršio. Dajte mi dvie tri li čete, pa ja kriv, ako sve te buntovnike neukrotim za mjesec dana.“

„Varate se generale!“ dignu Drašković ponosito glavu, „varate. Znam ja, kakova je to krv. I ja sam iz te krvi niko. Ako je i naše plemstvo vrele krvi, nisu to kukavice generale moj. Znadu oni što je sablja i puška. Tim ih nećete ukrotiti. Tako biste sve pokvarili. Nämjerila bi se sablja ua brus. A naš je sviet promienljiv. Čas plane, pa onda opet driem. Pustimo, da plane, pa kad bude driemao, saletimo ga. Za sada samo novaca.“

„Pokoravam se mudrosti vaše presvjetlosti,“ odvrati Teiffenbach, „jer vidim i sam, da inače

račun nevalja. Nek ostane Alapić što jeste, t. j. ban ili bolje reći ništa. Razprši li se sabor, budu li ta rogobera gospoda opet raztrešena po svojih drvenih dvorovih, znati će im i prejasni nadvojvoda pokazati, tko je goso, čija li se sluša zapovjed, pa makar došlo devet banova. Jer da se jednom red uvesti mora u taj babilonski metež, da se te stare zloporable, kojih oni svojom slobodom nazivaju, do kraja izčupati moraju, to razumije svaki kršćanski čovjek. Jedna glava, jedna miso, jedna volja, a drugi neka slušaju. Znam, da nas poprieko gledju, jer negovorimo njihovim jezikom, jer nenosimo njihova odiela. Al da su ta gospoda pametna, hvalila bi bogu, što smo amo došli, da očistimo i uljudimo tu kukavnu zemlju, koja bi bez nas odavna bila plienom turskoga cara.“

„Oj polagano gospodine generale!“ odvrati uvriedjen Drašković. „Red velite. Liepo! I ja sam za red, i ja idem po želji prejasnoga nadvojvode i svagdje ju podupirem, ne manje nego vi gospodo. Al da se od vas imamo naučiti redu, čini mi se vrlo čudno. Nebudi vam žao, al reći ču vam istinu. U zemlji najviše nereda pravite vi, nakani prejasnoga vojvode gradite vi najveće zapreke.“

„Zar mi?“ skoči Hallek.

„Dà,“ odvrati Drašković „jer vaši ljudi ne-imaju uzde; pliene, pale kao Turci i gore nego Turci, a mjesto prijatelja vide u vas ne-prijatelja.“

„Presvjetlosti! —“ dignu se Teuffenbach „gdje? kada?“

„Ta evo upravo sada doznah, da su vaši vojnici u Moravču opalienili i zlostavili plemeće.“

„Živa istina“, doda podban.

„To je kleveta!“ provali Teuffenbach. U taj par otvorile se vrata. U sobu stupi Ringsmaul.

„Gospodo sjajna,“ progovori, „gospodin Gašpar Alapić odreće se evo pred saborom banske časti.“

„Grom — prosti mi griehe o bože!“ lupnu nogom Drašković, „gospodo povjerenici, ajdmo u sabor!“

(Dalje sledi.)

VIENAC

ZABAVI I POUCL.

Br. 42.

U ZAGREBU DNE 21. LISTOPADA 1871.

God. III.

Izlazi svake subote. — Godišnja cijena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Andjelina. — Zlatarovo zlato. — Pouka: Ob Omirović pjesnih. — O pučkom ličničtvu u Kini. — Letoće zvezde. — Listak.

Zlatarovo zlato.

Roman iz prošlosti zagrebačke, napisao ga Aug. Šenou.

XIII.

Na nedjelju *Cantate*, to jest na osmi dan mjeseca svibnja 1577. sve je mravom vrvilo u tihom inače plemenitom varošu na grčkih goricah. I samo proljetno sunce smiešilo se gledjući, koliko junačkih, mudrih i plemenitih glava grne što na konju, što pješke sve pod pernim kalpakom sve sa viernom sabljom na stari Grič. Bilo je topota, čevrljanja, zvezketa, pozdrava i psovaka do mile volje. Tuj bi u srebro okovani velikaš zaustavio konja, te nagnuo se, da pruži debeljaku kanoniku prijateljsku ruku, tu bi brkat konjik od družine kojega kneza opsovaog zagrebačku gospodu, jer mu je konj već tri puta kleknuo bio na šiljastom kamenu zagrebačkih ulica. Ondje stajala je hrpa seoskih plemića, držeći kratke sabljice, klimajući glavom i mogzajući, šta će to biti, a mile Zagrebčanke bočile se pred kućama i zijale, što su im oči dale. I bilo vike i halabuke više no o samom

proštenju, a vika i halabuka je obzirnim gradjanom uviek mila bila. Sunce se proljetno smiešilo, gradjani se veselili, al nesmiešila se gospoda već mrkim okom gledala preda se. „Obćina gospode, plemića i ostalih stališa i redova kraljevina Dalmacije Hrvatske i Slavonije“ kúpila se u glavni sabor u kraljevski grad Zagreb, da vieča i određuje o spasu domovine.

Čudnim srcem dolazila gospoda u Zagreb. Kako i nebi? Znalo se dobro, da nadvojvode Ernest i Karlo sniju i rade izvrnuti stari red i staro pravo u Hrvatskoj. Znalo se, da su htjeli posve utamaniti bansku čast, oteti banu pravo sazivati sabor i voditi zemaljsku vojsku. Znalo se, da se je pravi ban odreko časti a onaj, koji je to ime jošte za nevolju nosio t. j. Gašo Alapić, da nije imao pune banske vlasti. Da, govorkalo se još i više po kutovih, govorilo se kruto i ljuto. Mali Gašo, u kome je sve kipilo, prevari prevejanoga si negdašnjega

druga Draskovića, te sazva sabor u Zagreb, kad je vidio da sve kuha u plemstvu, i da taj sabor neće nipošto biti stado krotkih janjaca. Prejasna gospoda Ernest i Karlo planuše gnjevom sa toga čina, jer je već Makso drugi kratio hrvatskim banovom starodavnou vlast sazivati sabor, i jer su ta dva gubernatora htjela posve dobiti u svoje ruke gospodu hrvatsku. Planuo osobito Ernest, sjedeći u Gracu, te htjede snažnom šakom razbiti osnovu maloga subana. Nu mudri Drašković poznavajući dobro i plamenitu i promjenljivu čud svojih Hrvata, utazi gnjevnog gubernatora, te ga sklonu, da je sazov hrvatskoga sabora tobož potvrđio, da nebude nikomu krivo. Drugčije je dakako o tom sudila kraljevska komora u Požunu, jer su ljudi, koji se novcem bave i računaju, obično hladnije čudi. U požunskoj pjeneznici mogo si cekine lako prebrojiti. Ta pol Ugarske stenjaše pod turškim jarmom, pa nije bilo, tko da plaća kraljevsu daću. Hrvati su istinabog sami odmjerivali i pobirali danak, sami kupili i plaćali zemaljsku vojsku, al kako je turska nevjera žarila i palila, imućtvo po zemlji ništila, često bi se desilo, da blagajnik ciele kraljevine Slavonije nije imao šuplja dinara u kesi, pa je valjalo, da i požunska komora priteče u pomoć, a davati novaca kad ih nema, zacielo je velika nepričika. Bojeći se toga mudra komora, pisa još mjeseca veljače 1577. jasnomu gospodinu nadvojvodi Ernestu, kako je čula, da je pristao uz sazov sabora kraljevine Slavonije, da je po duši sav taj posao dobro promozgala i da joj se čini, da imade velika zapreka, koja bi saborovanje zagrebačko zapričiti mogla. „Jer bez bana,“ reče komora, „neima u Hrvatskoj sabora, pa ako i prejasni nadvojvoda tu čast nećim drugim blagostivo zamieniti kani, to je u Hrvatskoj prastari običaj, da se glavni sabor samo na poziv bana sastane i komora vrlo dvoji, hoće li stališi kakovu namjestniku pokorni biti. Najpreča bi dakle potreba bila, da kraljevska svjetlost postavi zakonitoga bana. Nu pošto je već prečastni gospodin nadbiskup koločki i zagrebački imenovan za dvorskoga komisara, pošto se utvrđenje Koprivnice i drugi velevažni poslovi u Hrvatskoj odgoditi nedadu, pošto su i hrvatska gospoda sazvana u sbor, to inisli komora prepokorno, da taj sastanak komisara i plemstva bude samo dogovor, dok se nepostavi ban i dok se nesastane zakoniti hrvatski sabor.“

„Čitajte prečastni gospodine, što mi mudra komora piše“, reče u Gradeu ljutito nadvojvoda Ernest, pruživ Draškoviću pismo.

Lukavi crkovnjak stade razabirati prepočornu a i bojazljivu poslanicu požunskih novčara. Pročitav ju, položi nadbiskup smiešći se poslanicu na stol, pa će Ernestu:

„Ti ubogi Krezi, prejasni gospodine, čini mi se, da se prometnuše u velemudre Papijanane, jer pravom fiškalskom retorikom ejepi-

dlačare o zakonu, premda bi oni najbolje znati morali staru rieč: „Nužda mienja zakon.“

„Nu a šta ćemo biskupe?“ zapita ga gubernator.

„*Ad acta* prejasni gospodine, *ad acta!*“ namjija se Drašković, „komora neka ostane u komori.“

„A naša osnova?“

„Cielo osnova nije jošte zrela. Valja čekati. „*Chi va piano, va lontano*“ veli Talijan. Do godine biti će jabuka zrela. Ti moji Hrvati čas su lavovi, čas janjci. Nek za sad proti Turskoj lavuju, mi ćemo pričekati, dok za nas budu krotki. Za sad treba nam novaca za tvrdjave, za vojnike. Novaca nam moraju dati.“

„Al ako budu ejepidlačarili kao što komora?“

„Ako bi to“ — zamisli se Drašković, „ha ha, tu se sjetih svoga miloga kolege Gašpara. Neka se uhvati u vlastitoj stupici. On je istinabog samo pol bana i to po imenu. Al se drži za cieloga. Ta nije li sazvao sabor? Neka bude *pro forma* ban, pa je i sabor zakonit. Vidite prejasni gospodine, komora se *in puncto juris* očito vara!“ namjija se Drašković. „Pa za mene radi i Lacko Bukovački, nadam se dobit većinu, namjija se Drašković.

„Izvrstno“, skoči radostno Ernest, „vam *reverendissime* nefali nikada soli. Nu ako ste sigurni za većinu, zašto nebi dalje isli?“

„Možebiti prejasni gospodine!“ odvrati Drašković.

Za nekoliko mjeseci uputi se biskup u Zagreb.

Gašo Alapić doču, da su u Zagreb stigli kraljevski komisari Drašković, Hallek i Teuffenbach i nemalo začudi se, da ga priznavaju zakonitom banom. „Šta je to?“ reče si, „ja se nadah odporu, a ovamo sve dobro i mirno!“

Dan prije sabora boravio Gašo dugo u dvoru prepošta Nikole Želničkoga, gdje je i Vramec bio. Polazeći kući bijaše grbuljak neobično veseo.

* * *

U dvorištu regnikolarnoga doma u kraljevskom gradu Zagrebu bijaše neobično živo. Oko dugačkoga zelenoga stola, na kojem stajahu debele knjižurine, papir, crnilo i šarena škrinja sa slobotinami kraljevine, vrvila sila poslanika saborskih sve u bogatih dolamah, izkićenih srebrom i zlatom, sve pod kalpacu, na kojih blistaše biser i dragulj, a o boku okovane sablje. Pjeneznik Mijo Konjski zbijao šale sa majušnim gospodinom sudecem Matom Crnkovićem iz Crnkovea, frćeu svejednako velike plave brkove. Varaždinski poslanici Kašpar Druškoci i Ivan Zaboki zaokupili gospodina Petra Ratkaja velikotaborskoga, te mu pripovedaju vrlo krupnim jezikom, kako gospodin Mate Keglević pod silu otimlje i ubija kmetove. Gospodin Ratkaj pogladiv si crnu bradu, čudi se tomu nasilju i spominje mimogred, da je Mate Ke-

glević velik prijatelj bivšemu banu Draškoviću. Gospodin Niko Alapić kalnički, banov brat, skupio je oko sebe jato kalničkih plemića slijaka i kuje svoga brata bana u zviede. Prečastni prepošt Niko Želnički klanja se udvorno mladomu gospodinu Stjepku Tahu, plavokosu mladcu, a kradomice namiguje Franji Stolnikiću, koji se tvrdo zavjeruje seoskim plemićem iz Moravča, da će ih pred stališi braniti radi zuluma Hallekovič vojnika. Podalje stoji žilav starac od 60 godina, crnih žarkih očiju i malih brkova u plavetnoj dolami — Blaž Pogledić, župan turopoljski i razgovara živo sa čovjekom visokim, suhim, odjevenim u mrke haljine — sa literatom Ivanom Jakopovićem — poslanikom plemenitoga varoša zagrebačkoga. A sam u kutu mrk — zamišljen siedjaše upirući se o svoju široku sablju gospodin Gregorianec medvedgradski. I navali plemstva sve više i više govorkajuć, vičuć, zvekećuć a gdje gdje među plemstvom po koji častni gospodin u crnoj dugačkoj halji.

Sred ove vreve i vike siedjaše za stolom gospodin Ivan Petričević od Miketinca, podprabilježnik kraljevine, redeć pisma sa velikim pečatom, premećuć zakonske članke i oštreté svoje pero, samo kadkad dignuo bi svoju čelavu glavu, te požmurnuo prema velikima vratima žarkim modrim okom, kao da nekoga očekiva. Tko je motrio svě to burno more, tko je gledao mrka šutljiva lica seoskih plemića, tko je pazio, kako se kadkad susretaju oči plamnom munjom, taj je i mogao slutiti, da se u dubini toga mora pripravlja bura.

Minu pol ure, minu ura, a zvono sv. Marka već odbilo jedanaesti čas. I sve veći brujo žamor.

„Ban! Gdje je ban?“ čulo se ovdje.

„Po bana valja poći,“ zaori onđe.

Laganim korakom pristupi Želnički Petričeviću.

„Gdje je gospodin podban?“ zapita prepošt podprabilježnika.

„Kod komisara, prečastni gospodine!“ nasmieši se u pol glasa Petričević.

Crkovnjak prišapnu nešta gospodinu Petričeviću u uho, a ovaj kimnu glavom.

I pope se prepošt na uzvišeno mjesto.

„Čujmo! Čujmo!“ ozva se u jedan mah sto grla.

I umuknu žamor.

„Prečastna, častna, ugledna, velemožna, plemenita, uzvišena, mudra i obzirna gospodo stališi i redovi kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije,“ započe prepošt. „Pošto je velemožni i ugledni gospodin Gašpar Alapić vukovinski i kalnički, ovih kraljevina ban i vrhovni kapetan privoljom prejasnoga principa Ernesta nadvojvode burgundskoga, grofa tirolskoga i namjestnika njegove posvećene kraljevske svjetlosti sazvao na današnji dan občinu gospode, plemstva i ostalih stališa i redova ove kraljevine na glavni

sabor u kraljevski ovaj grad, da saslušav na usta želje gospode komisara Nj. kraljevske svjetlosti o dobru domovine viečaju i zaključuju, pošto je pako u ovih kraljevinah od pameti red i zakon, da glavnemu saboru bude glava ban, predlažem smjerno, da poslanstvo sviju četirih stališa, to jest gospodskoga, plemićkoga, svećenskoga i gradjanskoga podje pred lice velemožnosti banske, i da rečenoga gospodina bana u sbor kraljevina doprati.“

„Po bana! Vivat banus!“ zagrmi sto grla.

Dok je Želnički ovako plemstvu govorio, unđe u dvor i pohiti k Petričeviću mlađi plemić, Mihajlo Vojković, i predade mu pismo.

„Šta je?“ zapita Petričević.

„Otvorite! Čitajte uzvišeni gospodine! Zapovjed je banova!“ odvrati mladić.

Podprabilježnik raztvari pismo. Stade čitati, bliednuti, zapanji se. Al tek što prepošt završi, skoči Petričević van reda i običaja i provali u sav glas:

„Gospodo stališi i redovi posluh!“

„Šta je, šta je?“ vikalo se odasvud.

„Neima više bana!“ viknu Petričević drkćućim glasom.

S urnebesa potresoše se dvorovi. Krika i vika zaglušivala svaku rieč, smieh i čudo, zveket i psovka miešala se u tom burnom zboru i jatomeće pohiti plemstvo prema Petričeviću, koji je stajao kao kamen držeći rukom kobno pismo.

„Nek se čita,“ viknu Ratkaj.

„Čujmo, čujmo!“ zakriješti Ivan Zaboki.

„Ha puška je pukla!“ veselio se Bornemissa.

„Šta, šta je?“ uzruja se plemstvo.

„Abdicavit. Odreče se časti!“ odvrati Petričević.

„Zašto?“ viknu glasno Blaž Pogledić, dotisnuv se do zelenoga stola. Petričević legnu ramenj, a Niko Alapić nasmija se zlorado, videći taj metež. Jedini Stjepko Gregorianec nemaknu se sa svoga mjesta, te gledaše mirno to klupko treptecih perjanica, što se je oko Petričevića savilo bilo. Njega kanda nije iznenadila ota viest. Želnički stoeći na govornici nagnu se malko, da tobože čuje, šta je, i kad je zbilja dočuo, da se je Alapić zahvalio na banskoj časti, zakima kao od čuda glavom i sadje k Petričeviću, al u taj par sretnu se njegvo oko sa okom mrkoga Gregorianca i lagan posmjeh pojavi se oko ustiju hitroga kanonika. Sad bijahu u skupštini razvezane sve uzde reda i mira. Vikalo i psovalo se bez obzira, čudilo se plemstvo, zašto taj grom sa vedra neba. I mnogi prijatelji Alapićevi, kojim je Drašković bio trn u peti, stadoše na glas karati gospodara vukovinskoga, da je sad u nevrieme ostavio plemstvo na ejedilu. Hitri grbuljak nije nego nekolicini drugova reklo, kamo smiera i o čem se radi, zato se i sva skupština prepadal. Al u jedan mah umuknu žamor, prenu se plemstvo.

Glasan trubljan pred dvorom probudi poslanike od čuda.

„Carski komisari!“ viknu Petričević, i kao na mig vratiše se gospoda plemići na svoja mjesta.

U istinu zaustaviše se velika staklena kola pred dvorom, a oko njih stajalo desetak njemačkih oklopnika na konju.

U skupštinu stupi nadbiskup Drašković u svilenoj halji, a na prsi mu blistaše krst od smaragda. Bio je bled, mrk i nije nikako mogo, da razvedri bar na oko lice. Za njim koracahu Servacijo Teuffenbach pod širokim pernim šeširom, hvatajući prkosito svoj dugački mač i Vid Hallek, general slovenske krajine pod sjajnim oklopom, opasan bielim i crvenim pojasmom kralješke vojske. Najzad dovuče se i podban Bukovački veoma skučen.

Drašković pokloni se skupštini, a plemstvo, koje ga je toliko puti burno kličuće pozdravilo bilo, nazirući u njem ponajjači stup domaćega prava, to plemstvo šutilo je sada mramorkom. Šuteć podjoše komisari na svoje mjesto i napokon poče nadbiskup pridušenim glasom, po kojem se vidjelo, da sve u njem kipi:

„Prečastna, ugledna, velemožna, uzvišena, mudra i obzirna gospodo stališi i redovi kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije! Prejasni princip i gospodin Ernesto, nadvojvoda austrijski, namjestnik Nj. posvećene cesarske i kraljevske svjetlosti zakazao je pismom i prečatom velemožnomu gospodinu Gašparu Alapiću kalničkomu, banu ovih kraljevina, da se skupi občina gospode i plemstva u glavni svoj sabor, da vieća o potrebah tužne ove domovine, a da slavnim stališem i redovom jasno bude, kamo da smiera milostiva želja njegove prejasnosti, evo posla mene i blagorodnu gospodu i generale Servacija od Teuffenbacha i Vida Halleka, kao komisare, da živim glasom naših ustiju izjavimo vašemu gospodstvu prejasnu volju i zapovijed i da mudrim i razložnim slovom pronadjemo liek, kako bi se biedne ove kraljevine sačuvale slavnomu žezlu i obranile proti krvnomu neprijatelju svega kršćanstva. Slavni stališi i redovi —“

„Oprosti mi vaša prečastnosti a i slavni stališi i redovi,“ skoči jarostan Stolniković, „što zalazim u rieč gospodina kraljevskoga komisara.“

„Čujmo! Čujmo!“ uzburka se plemstvo.

„Kraljevski komisar neka govori!“ viknu Niko Tahi zarumeniv se od gnjeva.

„Ne, Stolniković neka govori!“ stadoše urlikati plemići iz Moravča.

„Stolniković!“ zaori skupština. Drašković stisnu lјutito usne i spusti se na sjedalo.

„Slavni stališi i redovi,“ nastavi Stolniković, „ako i skromno moje lice vredno nije, i ako sam možebit povriedio red, drznuv se slavnim redovom pokazati pravi put, to mislim ipak, da je svaki hrvatski plemić čuvan domaćega prava. I zato nuka me srce, da pitam, gdje nam je glava, gdje nam je ban?“

„Gdje nam je ban?“ zagrmi plemstvo.

„Slavni stališi i redovi!“ progovori podban Bukovački u strahu.

„Nepitamo mi za podbana, gdje nam je ban?“ lupnu šakom Petar Ratkaj u zeleni stol.

„Slavna gospodo!“ prihvati Petričević, „velemožni gospodin Gašpar Alapić zakazuje po ovom pismu slavnomu sboru gospode i plemstva, da se je odreko banske časti i da je ostavku poslao Nj. kraljevoj svjetlosti u Prag.“

„Sramote!“ otrese se Mate Keglević. A1 u ovaj par skoči Stjepko Gregorianec uhvativ lјutito sablju i Keglević umuknu s mjesta.

„Slavna gospodo!“ ozva se pronicav glas iz jata plemića i na govornicu pope se dosada neopažen grbuljak.

„Vivat Alapić, vivat!“ zagrmi plemstvo.

„Slavni stališi i redovi!“ nastavi Alapić. „Od sreća žalim, da se je izabrani ovaj sbor uzrujao sa mojega pisma, a1 većma jošte žalim, što su mi neka užvišena gospoda nabacila, da sam kukavica. Ja kukavica nisam, to znade ciela kraljevina, jer nisam samo po Zagorju tuko buntovne kmetove, već je i antikrst okusio sablju moju ne jedan put. I zašto nisam više ban, zašto sam svjetloj kruni na skute vratio glavarstvo ove kraljevine, kazati ēu slavnomu sboru poslje i kao plemić oprati ēu se pred plemstvom, a1, ako slaba moja rieč nadje pred slavnim vašim licem i iskru počitanja i ljubavi, zaklinjem vas gospodo slavna, slušajte prije svega mudre rieči prečastne i blagorodne gospode komisara, jer znademi, da nam nose lieka za grdne rane naše.“ Zlobnim posmjehom, pokloni se Alapić Draškoviću, a ovaj zadrkta, kao da ga je zmija ujela.

„Vivat Alapić!“ kliknu plemstvo, „čujmo komisare!“

Iznenadu dignu se Drašković, oči mu zasnuše, i smješći se započe ovako:

„Slogom, slavni stališi i redovi diće ove kraljevine, rastu male stvari, a nesloga sve pokvari. Ako ikad a ono u ovaj hip, gospodo slavna, nuka me težko zabrinuto sreća, da vam ponovim stare ove poznate rieči. Ja istinabog nedolazim u svoje ime, prejasni gospodin namjestnik posla me amo, nu kakogod mi zvanje kaže, da budem samo tumač prejasne volje, tako mi duša neda, da negovorim od vlastita sreća, po vlastitoj misli. A kako i nebih? Nerednih li se medju vami, nisam li ove domovine sin? Nestajah li u burno doba čelojadne ove kraljevine i krstom i žezlom? Nisam li s vami probdjevalo noći, brigujuć, da odvratim kugu nevjere od ove zemlje, nisam li protrajao s vami dane, revnujuć, da zvierski pobornik krsta nepohara pravovierne od vjekova ovu kraljevine? Ta sjećajte se onoga dana, kad s previšnje milosti stupih ovamo medj vas kao ban, kad položih desnicu na sveto evangjelje, da ēu braniti kraljevinu, kako vam burno poskoči srce, kako vam glasno kliktaše grlo, kako zazvekuše

junačke sablje. Po boga, da vas je onda smotila sila turska, razpršila bi se bila od straha kao Filiščani pred Gedeonom. Koliko liepo, koliko slavno prodići se ime hrvatskoga plemstva med kršćanskim svetom, kad ste složno pod blage pameti Franjom Slunjskim a i pod ovdje prisutnim velemožnim gospodinom Gašparom Alapićem sjekli Turke, kad ste stajali gvozdene klisure proti oluji pakla. Nikad nedoživi banska zastava tolike slave! A sada, oj žalosti, gdje se je svidjelo viečnoj providnosti većom patnjom kušati vas, jeste li pravi zatočnici krvi Isusove, sada gdje bi sila svetoga duha imala lebditi nad vašom glavom i ojačiti vam srca, sad je neprijatelj sina čovječjega zasijao kukolj nesloge u vaša srca, i nevrati li milosrdje božje slogu u ovu tužnu zemlju, sharati će ju nevjerui mač, skovati će vas u lance paklena sila. A zašto nesloga? Koja se zemlji učinila krvda? Nevršili prejasni gospodin namjestnik vaše želje milostivom rukom? Nameće li vam on danak? Ne on nečini toga. Zakazao je gospodinu banu neka sazove sabor, a gospoda stališi i redovi neka rade po svojoj volji o spasu domovine. Nekupili odasvud vojsku tudju, da bude kraljevini na pomoći? Da što više! Negradi li prejasni princip Karlo tvrdju Karlovac kraj Dubovca o svojem trošku a za vašu obranu? Za bana pitate? Tko vam ga je slavna gospodo uzeo? Zar ja? Zar prejasni namjestnik? Nije. Svatko je gospodar svoje volje, svatko zna najbolje, kako će čine svoje opravdati pred priestolom božjim. A tako i velemožni gospodar vukovinski. Žalim od srca, da po starom običaju nesjadi čelo ovoga dičnoga sbara zakoniti glavar. Ni ja nisam tomu krijni vi. Il hoće li, vaša gospodstva, čekati, dok kraljeva milost iz Praga postavi drugoga bana? Čekati dok poslanici vaši prevale gore i dole, a eno na pomolju već Turčina? Čekati, da vam, što bog odvrati od ove zemlje, Turčin nametne svojega bana? Oj gospodo slavna otvorite oči, obidjite očima okolicu vašu! Užasna prizora! Po Ugarskoj teče riekami kršćanska krv, sa budimskoga grada ljeska se polumjesec. Bosna uzdiše pod kopitom turskim, Slavonija doljnja robuje odkinuta od svoje matere zemlje, već zalaze pogani u Liku i Krbavu, u Kranjsku, na vašoj su zemlji, pred ovim su pragom? Neplanu li Cetin, nepade li Velika, Kladuš i Zrinj? Nelebdi li vam u duši krvavi dan od Hrastovice? A vi se cjenkate o formulah prava, premećete zaprašene knjige? Pod vašima nogama krši se brod, a vi krpate jedra! *Salus reipublicae suprema lex esto!* Za boga, za kralja, za dom! Il zar je izumro junački duh vaših djedova i žar za svetu kršćansku vjeru? Ja velim: Nije! Neka se tko digne, neka kaže, da jest, a ja ću mu reći, da laže. Mrka su vaša lica, gnjevne su oči, al srce pitajte, srce! Znam, da u njem živi staro junačtvvo, spremno skočiti proti zatoru svete vjere! Prenite se oj gospodo slavna u staru neodoljivu snagu, složite mudrost i

junačtvvo sa željami prejasnoga principa, i tako vam krsta slušajte me!“

„Čujmo! Čujmo!“ zamrmori plemstvo.

„Četiri nas tvrdjave brane na izhodu sunca proti Turčinu“, nastavi Drašković mirnijim glasom, „četiri tvrdjave med Dravom i Savom i to Sisak, Ivanić, Koprivnica i Legrad. O tom kamenom pojusu ne jedan put se razbi osmanski bies. Hrvatska ruka podignu tvrda ova branija, hrvatska krv posveti ih oltarom viečnim slave Isusove. Jao da jedna klone, da jednu Turčin osvoji, probio bi se tvrdi zid, nevjerne čete poplavile bi Zagorje i okolicu ovu, kao bujica razlievala bi se i paganska vojska s juga preko Kupe i Zagreb, priestolnica dična ciele Slavonije, morala bi se pokloniti polumjesecu. A srce obrane ote Koprivnica je, ponajjača tvrdjava naša. Svlada li ju Turčin, propade i Sisak. U Koprivnicu upiru Turci oči, nju hoće da zaskoče svom silom. To potvrđuju vjerovani glasovi. Al Koprivnica pretrpi mnogo, slabo je spravna; utvrde treba i pokupskim tvrdjavam. I vojske nestaje. Duga je medja, koju nam braniti valja, a turska je sila velika. Zato poručuje prejasni princip Ernest, vršeci u ovih stranah kraljevsku vlast, obćini gospode i plemstva sve kraljevine, da nepropuste u svom sboru odrediti, da se smjesta pošalju ljudi na utvrđenje Koprivnice, Ivanića i pokupskih strana, da se po dimnjacima kupi redovito vojska, da se dozvoli nov danak za ratni trošak a kraljevski gradovi da dobave hrane, strieliva, i konja za carske lumbarde. To je volja prejasnoga principa, a mudrost visokih stališa, tvrdo se nadam, vršiti će ovu volju pokornim posluhom, da izbavi ove kraljevine od robstva.“

Šuteć siedjaše plemstvo, i Drašković spustiv se na stolicu omjeri skupštinu oštrim okom, nadajući se, da je ukrotio plamenita srca hrvatskoga plemstva.

Lieno dignu se mali Alapić, uhvativ nadbiskupa oštros na oko.

„Gospodo slavna,“ započe pronicavim glasom, „nemislite, da ću vam srce razigrati i poticati vas na junačtvvo, kao što prečastni gospodin nadbiskup koločki, uresnom rieći. Znam, da stе junaci, da vašoj odvažnosti netreba oštih mamuza kao lienu konju. A nit se nerazumijem u kitnasti sbor, nit znam okretati finim perom, moj poso je sablja. Zato, slavni stališi i redovi, govoriti ću u kratko. Moram da se operem pred vami. Prečastni gospodin nadbiskup reče, da svatko ima odgovarati pred bogom za svoje čine, a i ja, koji je iznenada ostavio bansku čast i tobož ostavio kraljevinu na ejedilu. Ta nije li to učinio i prečastni gospodin nadbiskup i možebit u goru zgodu? Neznam, kako će se on opravdati pred bogom? A ja gospodo slavna neostavih banske vlasti, da budem nadbiskup, već da budem običan plemić, gotov da trgnem sablju za spas ove kraljevine.“

„Vivat Alapić!“ pozdravi ga plemstvo.

„A odreći sam se morao banije“, nastavi razban, „moro po svjeti svojoj. Jer, gospodo slavna, za prvo bio sam samo ban sabljom ne i žezlom, vojskovodja al ne sudac i vladar. Za drugo stara je stvar, da pod jednim krovom nemogu biti dva gospodara. A u ovoj kraljevini ima gospodarâ ciela vojska. U staro vrieme zapoviedao je vojski samo ban, a sad svaki tudji general. Pa kad sam ja tu gospodu pitao, kako da smiju raditi bez moga znanja, proti mojoj zapovjedi, a oni bi svagda pokazali nekakve dekrete, da tako želi prejasni nadvojvoda Karlo. Banom biti a nebanovati, biti *pictus masculus*, toga gospodo slavna nisam htio. I zato okanih se svoje polubanije, da dobijemo cielega zakonitoga bana. Sada znadu slavni stališi i redovi, jesam li čist. *Dixi.*“

I sjede Alapić. Priproste njegove rieči razigraše cieli sbor i plemstvo udari u burno klikovanje.

„Gospodo stališi i redovi!“ dignu se otre-sito Mate Keglević lupajuć sabljom u tle „*Deliberante Roma Saguntum periit.*“ Nemogu se dosta načuditi gespodi, koja traže kojekakve kvake i zabavice, te gubimo tude govorkajuć vrieme. Jesmo li amo došli dizati parnice? Kad neprijatelj kuene sabljom na vrata, nije kada ejepidlačariti o zakonskih mudrolijah. Raditi treba. To nam budi zakon. Turčin neće nas pitati, vodi li vojsku ban il nevodi. Pobiti ga treba, a da ga pobijemo, valja se pokoriti volji prejasnoga principa: — — “

„Bana nam treba, bez bana neima sabora!“ planu Petar Ratkaj.

„Dosta gospodo!“ buknu Teuffenbach, uhvativ svoj mač ljutitolom rukom. „Ja nisam pravod-znanac, vojnik sam. Nepitam ja za stare papire, već pitam za prah i olovu. Nisam ja ovdje, da slušam vaše artikule, imam boljega posla. Vojske nam treba, novaca nam treba, to nam dajte, pa onda gradite slobodne artikule. A to mora biti, jer tako zapovieda prejasni gospodin namjestnik.“ I biesan lupi rukom po sablji.

Kao munjom dirnuto skoči na noge plemstvo.

„A što smo mi?“

„Našto sabor?“

„Napolje!“

„Tako li se štuje zakon?“

Kao uzburkano more biesnila skupština. Sad i sad saletiti će plemići nespretnoga komisara. Drašković uhvati gospodina Servacija za rukav i pritisnu ga na stolicu.

„Gospodo slavna,“ zagrmi drkćeu od jada Gregorianec, „valja da bude čist račun. Pravo vele gospoda komisari, neima se kad gubiti vrieme. Čuo sam puno rieči, al nisam čuo, što nam raditi valja. Dopustite slavni stališi i redovi, da vam o tom rekнем svoju priprostu misao. Vaše je odlučiti. Jeste li ikad bili u hramu bielih fratara u Remetah? Ondje počiva pepeo slavnih naših banova. Nad grobom stoji im zastava i žezlo. Zastavom vode oni plemstvo

u boj, žezlom vladaju i diele pravdu. Tako je bilo od starine, tako mora biti i sada. Kraljevska svjetlost daje nam bana za glavara, da nam bude mjesto kralja. Ban je namjestnik kraljev, ban stoji čelo vojske, ban sjedi čelo sabora. Život, plamenitom rieči dokaza nam prečastni gospodin nadbiskup koločki, koja nevolja da čeka biedne ostatke slavnih ovih kraljevin, pokarao nas je, da smo nesložni, da nemarimo za svetu vjeru i sloboštine plemstva. Al življe čutimo tu nevolju mi, čutimo ju od više viekova, i junački odbijahu naši djedovi silu nekišta, kad još nije bilo gospode Teuffenbacha i Hal-leka, a nismo li mislili pod zastavom Frankopana i Alapića ljute dielili bojeve za našu kraljevinu? Nije li blage pameti ban Nikola Zrinjski jade zadatao stambulskom caru i slavno poginuo pod Sigetom? Nevadimo mi sablje od jučer, nisu nas gospoda generali učili mahati posjeklicom. Nismo li davali zadnji dinar, zadnju kaplju krvi za našu kraljevinu? Al ako i porastosmo na bojnome polju, svet nam vazda bio domaći zakon, jer bez zakona neima junačtvu, bez reda neima pobjede. A zašto se borasmo gospodo slavna? Zar samo za grudicu zemlje? Ne, za naše sloboštine, za baštinu svetu naših otaca. Zato odbijamo Turke, zato izginuti ćemo do zadnje kaplje krvi, jer nećemo da budemo robovi lažnoga proroka. Uzvišena gospoda komisari traže *subsidia*, traže ruke za djelo, ljude za vojsku. Kraljevska svjetlost predobro znade, da su vazda vierne ove kraljevine vršile dužnost svoju prema jasnoj kruni, al vršile ju, kako ište red i zakon. A tko daje pomoći za vojsku? Sabor gospode i plemstva. A tko je tomu saboru glava? Ban. A mi neimamo bana. Bez bana pako neima daće i vojske. Govorio je prečastni gospodin nadbiskup koločki za novu tvrdju kraj Dubovca. Nu ta, gospodo slavna, braniti će više Kranjsku i Štajersku nego li kraljevinu Slavoniju. Govorila je njegova prečastnost, kako nas brani tudja najmljena vojska. Da brani. Ta već g. 1566. potužili se odaslanici naši na požunskom saboru, kako li naši čuvari haraju zemlju i sabor zabrani oštro pod strogim zakonom, da više toga nećine. Al kako se pazi taj zakon? Konjanici njemački tjeraju svoje hatove širom na pašu naših kmetova. Nisu li uskoci pod Tomom Severovićem oteli gospodinu Herendiću cielo imanje? Pitajte evo plemenitoga našega brata Delia, kako su mu oficiri g. Ivana Aspergera u Steničnjaku oteli što je imao. Pitajte evo plemenite ljude iz Moravča, pa će vam kazati, kako od haramija njihove kuće ostaše puste. Braniti ćemo se mi, al braniti pod banovom zastavom. I slavni stališi i redovi mislim, da po gospodi komisarim javimo prejasnomu namjestniku, da prepokorna i vazda vierna ova kraljevina veoma žali, da neima zakonitoga namjestnika kraljeve svjetlosti, i da će se pod banskom zastavom boriti proti neprijatelju kršćanske občine, al dok se

nepostavi ban, da nemože po zakonu odazvati se želji gospode komisara.“

„Tako, tako!“ vikalo rogozorno plemstvo. Blied i snužden pohit Drašković k Alapiću, te zaklinjaše ga, neka umiri skupštinu.

Napokon utaži grbuljak strasti razjarene skupštine i po njegovu naputku zaključi sabor ovako:

„Prije svega odlučiše prevjerni podanici posvećene cesarske i kraljevske svjetlosti, razumivši od gospode komisara želju prejasnoga gospodina nadvojvode Ernesta radi utvrđenja tvrdje Koprivnice i drugih mesta, na medji tužue kraljevine Slavonije stojećih, da, pošto ista gospoda stališi za sada u kraljevini neimaju nikakvoga zakonitoga poglavara to jest gospodina bana, vršećega punu bansku vlast, koji bi neposluh i nemar zakonito kazniti, i žiteljem kraljevine sud suditi mogao, — nikакve radnike za krajinu dozvoliti, niti drugoga šta zaključiti nemogu, o čem će se gospodi komisarom izdati pismo pod pečatom kraljevine, nu da gospoda stališi i redovi gospodinu Gašparu Alapiću prije banu, njegovomu podbanu, županom i sudećem za vrijeme postavljenim, tu privatnu podieljuju vlast, da završe sve zaostale prije odredjene radnje toli kod Koprivnice, koliko na drugih krajiških mjestih, da sude i vladaju po običnih daćah, i da isto tako prinukaju poreznike kraljevine, da po podieljenoj im privatnoj vlasti pobere sve oštakte kraljevske daće i zemaljske dimnjakovine.

Nadalje zaključiše gospoda stališi i redovi, da se pošalje kraljevoj svjetlosti poslanstvo, i

to g. Petar Ratkaj velikotaborski, častni g. Petar Herešinec, štilac kaptola zagrebačkoga i uzvišeni g. Ivan Petričević podprabilježnik kraljevine, da izkažu pred carskim licem sve nevolje kraljevine, i da mole, neka se postavi zakonita glava to jest ban.“

Zlovoljan ostavi Drašković skupštinu, pokunjeni generali podjoše za njim. Sva im se osnova razbila bila o tvrdih glavah plemičkih.

„Ali jošte nevelim Amen!“ šapnu gnjevno drugovom si. „Nač će ja uzde tim biesnim hatovom. Syladao sam lukave kardinale talijanske i biskupe portugalske, kako nebih taj razuzdani čopor.“

* * *

Na večer istoga dana siedjaše u dvoru prepošta Želničkoga veselo družtvo za stolom: Alapić, Stolniković, Vramec. Samo Stjepko Gregorianec buljio mrk i zamišljen pred sebe.

„U dobro zdravlje reverendissime!“ dignu Alapić čašu, „kocka je pala na našu stranu!“

„U dobro zdravlje!“ odzdravi domaćina a za njim Stolniković i Vamec.

„A ti poglaviti gospodine? Kakvi te biju jadi?“ zapita kroničar Stjepka.

„Izgubih ženu, izgubih sina, a da se veselim? Al“ nastavi, dignuv čašu, „sada će vam za jednom samo zvjezdrom — za slavom! U dobro zdravlje!“

„Per ardua ad astra!“ doda Vamec. I zvonko zveznuše čaše.

(Dalje sledi.)

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 43.

U ZAGREBU DNE 28. LISTOPADA 1871.

God. III.

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Lelek mladovjeka starčića. — Andjelina. — Zlatarovo zlato. — Pouka: O Stanku Vrazu. — Naša opera. — Listak.

Zlatarovo zlato.

Roman iz prošlosti zagrebačke, napisao ga Aug. Šenoa.

XIV.

Pod večer je bilo. Zlatne zrake sunca
virile kroz visoke prozore gradske kapele
u Mokričah, i padale na novi kamen sred
crkvenoga poda. Mjedena slova na kamenu po-
zivahu svaku kršćansku dušu, neka se pomoli
bogu za spas duše plemenite gospe Marte Gre-
goriančeve, koje su kosti počivale pod ovom
mramornom pločom. Pred kamenom klečaše
mlad junak, odjeven u kruto gvoždje. Pozla-
ćena kaciga stajala je do njega. Sklopio ruke,
sagnuo glavu, na oku mu treptila suza. Večernje
zlato titralo na svjetloj kacigi, na sjajnom
oklopu, večernje zlato vjenčalo mu mlado, ju-
načko čelo, u koje bijaše upisan biljeg ljute
žalosti. Mladić je molio, od srca molio. Usne
mu odricahu rieči otčenaša, al miso mu je tonula
u jadu, dušu mu je davila tuga. Šta će? Kud
će? To bog zna. Nedavno dovezoše mu milu
majku amo od Zagreba i vrgoše drage ostanke
pod ovaj kamen. Otac biesan, otac ljut ronio u
vrtlogu burnoga vječa, da uguši pod silu savjest,
da zaboravi mrtvu ženu, i živoga sina. Pod
otčevim krovom neima života, neima obstanka.
Ta kako bi, kad srca neima. A brat? Slabić
je, drkće od otčeva gnjeva, cijeliva mladu si
sudjenicu i ugiba se starijemu bratu. Bože! U
rodnoj kući ni duše! Odkinuta grana! A kamo?
Ta k milju srca, k mladoj zlatarovici. Bio je
kod nje sinoć, i kleo se milju svome, da
je nikad zaboraviti neće, da će ju ljubiti do
vječa. Ona i Jerko, te dvije duše zaokupljale
srce mladoga Pavla. Nu može li ostat kod
Dore, a da joj nehudi glasu, može l' ju i opet
vrć na zlopaki jezik sveti, nju siroticu, koja
je s ljubavi svoje premučila gorke muke? A i
šta bi u domu njezina otca? On, velikaški sin,

al bez otca svoga siromak, gola duša bez gru-
dice zemlje? A može li plemić mirovati u ovo
vrieme? Nemože. Domovina zove, poći valja,
odkinuti se od draginoga srca, makar i puklo.
U boj! U boj za krst! Ah težak bijaše taj
razstanak. Ta prije bi se bršljan odkinuo od
stoljetna hrasta, nego ruke djevojačke od prsi
miloga vojna. „Poći mi valja dušo!“ reče joj
Pavo, „ćuješ li? Sablja mi zvekeće, veli mi, da
sam kukavica.“ — „Poći Pavle!“ zajeca mlada,
„poći med sablje, med puške, gdje svaki hip
nosi gotovu smrt! Gdje se nepita za srce, za
ljubav, za suze! Gdje se davi, kolje, gdje ljudi
zaboravljaju boga! Bože, da sam barem mužka
glava, da mogu i ja poći — al ženska sam —
jao tužna ženska!“ — „Miruj sladko srce!
Moram!“ šapnu na silu Pavo, „gle otac mi je
biesan! Hoće ti zlo — radi mene! Jarost bi
ga većma zanjeti mogla. Bilo bi gore po nas.
Nek prodje koje vrieme, umirit će se možda.“
— „Možda?“ odvrati tužno djevojka, „srce mi
kaže nikad, nikad! Jao Pavle, zašto se takvi
rodismo, ti velikaš, ja kukavica, zašto ja nisam
bogata, a ti siromak? Zašto se bolni vidismo?“
— „A žališ li to dušo?“ — „Oh nežalim,“
šapnu djevojka živo, i iza suza planuše joj oči,
„vidiš, kako sam nesretna, nebih te svoje sreće
dala ni za carevo blago. Pitam ja za tvoje
pleme i ime. Ja poznajem samo Pavla, ja lju-
bitim samo Pavla, bio ubog, bio bogat, bio veli-
kaš, bio kmet. Mnogo sam plakala, mnogo
trpila, al srce mi se smijalo, ta trpila sam za
Pavla, za Pavlovu ljubav.“ — „Oj diko moja!
Takve duše nerodi nijedan naš gospodski dvor!“
odvrati nježno Pavo. „A sad me ostavljaš!
Šta ću ja! Umrijet ću čekajući tebe! Oh neidi!
Al idi! Pokorna ću biti! Ti bolje znadeš, šta

biti mora, ti to bolje znadeš — — “ i dje-
vojka briznu od srca plakati. Pavo skoči po-
ljubi ju u čelo i odjuri. Podje put Mokrica, a
Jerko i Radak za njim. U Mokricah snivala
mu majka vječni sanak. Nju da pohodi mrtvu,
š njom da se oprosti, pa u boj! Niem je klečao
pred grobom, i buljio u nesmiljena sjajna slova,
koja mu bez kraja dokazivahu „neima ti više
majke!“ Pred majčinim grobom! Bože, poludio
bi čovjek! One ruke, koje su te zibale, ona
prsa koja su te dojila, one mile oči, koje su
lebdile pune ljubavi nad tobom, kad si, nejako
čedance, snivao sanak — sve ništa! Ništa!
Ništa! Sve — šaka pepela. Jesi l' čuo kako
zabiše zadnji čavo u majčin lies? Ah prošao
je jamačno i srcem tvojim. Jesi l' čuo, kako
se na grobnicu svalila kamena ploča? Dà, dà i ti
si sinko htio skočit u grob. Prokleta smrti!
Prokleti živote! I spusti Pavo vruće čelo na
bladni kamen i stade cielivati majčino ime.
Ležao tako, ležao i bude mu lakše.

* *

Pred gradom očekivahu Pavla Jerko i Radak.
Jerko sjedio prekrštenih nogu na kamenu, a
Radak ležao potruške u travi.

„Ele dugo neima gospodara!“ zamrmlja
Radak, „već i nestaje sunca.“

„Pusti, kod majke je!“ odvrati Jerko mahnuv
rukom, „znaš li, kako je srcu, kad si na grobu
mila pokojnika?“

„Da l' znam?“ progovori Radak mrko, „oh
i kako znađem mladče!“

„Je l' i tebi nemila smrt koje drago odki-
nula od srca?“

„Jest mladče, i zloba i smrt.“

„Pa kako Miloše?“

„Mani to! Nije mi dobro toga spomenuti.“

„Kazuj starče! Eto vidiš, prijatelj sam
gospodinu Pavlu, prijatelj i tebi. Zašto nebi?“

„Zašto nebi? Hm!“ zamisli se haramija.
„Istina, valjan si momak. Nek ti bude za nauk.
Da znaš, kako se u svetu kuka, jer nesreća
dodje kao mraz preko noći. I pamti sve. Ne-
kazuje se to svakomu.“

„Pa kazuj!“ podboči Jerko glavu šakama.

„Nu čuj. Nisam ti ja bio od mlada mr-
konja, kakav sam sad. Bijah ti veseljak i vra-
golan, ta zubi bih od prošnje uhvatio čovjeka
za pás i prenio ga preko vode. Nebilo biesna pa-
ripa, koga ja poklopio nisam, nebilo momka,
koga ja nadbacio nebih, grlo mi se orilo preko
devet gora, a kud moja puška cak, tu i duša
„amin.“ Pričala o Milošu sva Krajina, pričali
Turci Bošnjaci, jer im bijah vražji blagoslov,
pričale i mome po selih, jer su pred Milošem
svi kolovodje crna obrazu. Četovati na Turke
bio moj poso, a plugom jedva da preko godine
jedan put zabrazdiš. Vijao sam hulje, kao lije
u šumi, pa dade li sreća, planuli čardaci, da
bi i popo bio mogo pri toj svieći iz knjige po-
jati liturgiju. Znali naši ljudi zato, pa čim se

zažari onđe za turском medjom kries, rekli bi:
„Eto glave, da je Miloševa ruka!“ Praznikom
mirovali od mene Turci, jer je tuj bilo po
ledini kola, a kako bi kolo bez mene? Jednoč
na crkveni god bilo gosti u kući iz drugoga
sela, bila među njima Vukšanova Mare — “

Tuj Radak časak umuknu.

„— nu a šta da ti kažem? Po svoj krajini nije
bilo takove moće. I milokrvna i stidna i svake
dobrote puna baš po mojoj želji i volji. Natuknuh
o tom majci svojoj, a majka reče: „I vrieme
je sinko, eto sam slaba, a zamiene neima, kucaj
na Vukšanova vrata i bože blagoslovi.“ A ja u
prosce. Vukšan me počastio rakijom i pogačom,
pa će mi: „Valjan si Miloše, i ako bog dade
i sveti Nikola, neću požaliti, da mi budeš
zeton.“ Za malo grmile krajinom puške sva-
tovske — a ja dovedoh majci zamjenu, dovedoh
Maru. Sretne li majke, sretna li mene!“ —
„Ta neima ti sinko snahe takve u devet sela,
kako je krotka i udesna, na poso brza i svemu
razumna!“ A gdje nije majka hvale našla, našo
sam ja. Da sam dao tri tovara zlata i pušku
okovanu, nebih bio našao bolje, viernije žene
od Mare. Mnogim se na žao dalo, da se nije
kolovodja uz njih zapetljao bio, nu zato nisi
ćuo ni od ženskoga jezika na Maru žalne rieći.

Teklo mi vrieme kao rieka brzica, i nisam
žalio težka posla, ni muke, ta kako bih žalio? Bio
sam sretan. Četovao sam na Turke kao i
prije, al navaljivao sam srčanije, branio se hitrije.
Znao sam sada, zašto se bijem, znao sam, koga
branim. Za prvih dana bilo Mari težko, dieliti
se od mene, kidisala jedna, da me nesnadje
kakovo zlo. Kako nebi, ta čovječe mlada žena!
Priljubila se bila uz mene kao ždriebe uz majku
si. Al se po vremenu svikla. Šta ćeš? Nije
fajde. Moraš te moraš. Kako je komu bog do-
sudio, komu pušku, komu knjigu. Takov je
sviet. Pred našim selom stoji vršak, ima odanle
na pô ure vida. Do vrška bi me Mare izpra-
tila, kad sam polazio u Turke, i tu je sirotica
virila kutreć sa mnom, dok su oči dosizale, a
ja putem bugario, nek me Mare čuje. Na vršku
bi me Mare i dočekala, kad sam se vraćao od
četovanja; snimila bi ona s mene torbu i dugu
pušku pa ajde veselo u selo. Nebih ja lego bez
oke vina i janječega rebarca. Nena mi prela do
ognjišta, Mare savijala biele ruke oko šije,
a ja udri pričati, kako je bilo, kako Turci
Bošnjaci ponicali nikom, i kako poturicam ostala
kapa pusta. „Ele Miloše“, znala bi reći žena,
„da neznam da si hriščanin, kao i drugi ljudi,
da te nevidim vesela i vedra uza me, rekla bih
da si vuk, da si vukodlak.“ „Nebudali diko!“
odvratio bih joj ja, „ta vidiš, da sam hriščanin,
pa zasjećem li po koj put ljuće, nisam ja kriv,
već ono zviersko pleme, koje nepoštiva ni boga
ni bogorodice.“ Bilo je i druge šale. Mare i
zatrudnila. Bože moj ele radosti! Al šta ti tu
pričam, jošte si premlad, golobrad. Kad sam
onako ležao u šikari kao zmija, vrebajuć na

koje Ture, sklopio bih, oči i stao razmišljati o Mari, o kući. Kan da je preda mnom stajala. Gle kako po kući brza, i naredjuje i maji godi. Do godine biti će i krštenja, dadne li bog sreću. Za popa spremio ja šljivovice trogodišnjice, a za popadiju nov ubrus. Dobro mi je bilo sred vrleti snivajući tako. Minu ljeto, marta zima, dodje i proljeće, a mi imali sinka. Da si ga vidio, ma crnomanjast deran, a živ a jak, nu Kraljević Marko. Sad nena stara da poludi. Pravdale se bake u selu, jel' više na otca, je l' na majku. Al ja se bakam smijao, imao sam sinka. Tad se zakvačismo ljuto sa Turci. Pobili mi i povhatali cieli tovar tih poturica ljutih. Išlo se na zube, jer poturica gori je od Turčina. Uhvatismo i mladoga Jussufbega od Požege i dovedosmo ga u naše selo. Znala je za njega sva Krajina. Tuko je kao lav, neštedio ni glave, al nije on mario za zlato popovsko ni blago kmetsko, njega mamile žene. Za ženom će poludititi. Ni djevojka ni žena nije od njega zdrava ostala — prava osmanlijska krv po materi svojoj. Mal da ga nezatukoše naši. Ja ga obraniih! Oj lud li bijah, kolike sreće, da je poginuo. Al ja svojima rekoh: „Ta nebudite kukavice! Sred ravna polja koljite Turke, al kad u njega neima ni sabljene puške, kukavno bi bilo ubiti ga kao blašće! Čekajte! Doći će i njemu crni petak. Kad oni naše roblje sieku, a hoćemo i mi njih. Al bez suda, bez poglavara nevalja.“ Ture bilo u selu, kan da i nije sužanj. Prolazilo ulicom sa oružnikom, pa pjevalo. U zo čas speti Maru. Uzvarelo Ture, kako mi rekoše. Na skoro dodje zapovjed, da ga pustimo na slobodu. Zamjenila gospoda njega za naše ljude, što ih zarobio bio požežki paša. Išo ja po zapovjedi u Ivanić. Kad se kući povratih, rekoše mi, da se u selu desio neki vidar, malen, razrok, a taj da je liečio svjet i marvu, i prodavao masti kojekakvih. Reče mi Mare, da ju je taj patuljak mitio nekom masti, i obilazio oko kuće, i pitao za mene. Za mene? Šta će mu ja? Ta hvala bogu sam zdrav. A nepamtim ga. Treći dan, da je svoju robu naprtio na kljuse, i pošo put doljnje Krajine. Ja nemario. Ta neima li dosta skitalica po svetu. Prozimovasmo sretno i zdravo. Al eto ide zapovjed, da gospodin ban Petar Bakač kupi silnu vojsku na Turke. Vojvode sakupili sve haramije, a mene zapalo u četu Radmilovića. Izejelivah sinka, izljubih ženu, pa da mi neskine oka s djeteta. Inače polazio sam veselo u boj, al onaj put nešta mi davilo srce. Slutnja, šta li. „Miloše božja te ruka pratila i povratila,“ zajeca mi žena, i sklopi ruke oko šije.

Ban Petar nebijaše pržibaba, već u njega gvozdeni zubi. Mi udri a Ture drž, mi udri a Ture bjež! Vijao Petar ban hulje, a oni skakutali kao miševi od mačka. Pokrsti ih ljudski, mirna Krajina, a mi pjevajući kući. Ja put pod noge pa danju i noćju. Bilo dva sata od našega sela, bilo

nas više sve haramija. Sretoh kuma si iz drugoga sela. „Pomož bog kume!“ „Da bog pomogo,“ odvrati mi plaho kum. „Šta je kune, te me gledješ sa strane? Kako kod kuće?“ „Ništa, ništa! zlovoljica. Kod kuće sve zdravo!“ „I hvala bogu!“ poveselih se ja. Ode kum s bogom, a mi prema selu. Dodjosmo do vrška. Neima Mare! Čudo! Al čekaj dikice, danas će ja tebe preteć. Kad iznenada banu pred nas Gjorgje, sinak našega kneza. „Za ime boga ljudi brže!“ „Šta je?“ zaviknuše svi. „Brž u selo. Turi Požežani navališe jutros povedoše marvu i roblje!“ Zazeblo me. „Šta je Gjorgje boga ti?“ zapitah van sebe. „Dodjoše oko podne kao grom iz vedra neba sve na konjih. Pred njima Jussuf, a š njima onaj mali vidar, nà ovoličak. Uhoda turska bit će. Sto je stoke u kući bilo, sve povedoše. A ovaj vidar dovede Jussufa do tvoje kuće Milošu. Udju. I udari jauk iz kuće. Izvukoše ti majku krvavu i bacise o tle kao strv, a ženu i sina uzeše na konja pa bjež put šume. „Pozdravi junaka Miloša,“ udari vidar u smjeh, videći, gdje stojim kao kamen. Za malo planu ti kuća plamenom. Ubiše i popadiju, razvališe crkvu. Zlo! zlo! — Oči mi se zališe krvljju, ruknuh ko biesna zvier i kao da me je vjetar ponio, poletih napred u selo do svoje kuće. Garište! Prazno, pusto! Padoh o tle, na ostanke moje sreće! Oko srca mi se savijale ljutice! Mare! Mare! Sinko! Gdje si, gdje si? Ništa, ništa! Jao! Bože! Težka je tvoja ruka! Nepitah za majku — susjedi juju primili u kuću, za Turke pitah — za Turke! Kad li dodjoše! Kad li podjoše? U susjedovu dvoru stajao konj privezan. Poklopih ga. Preškočih tarabe i kao u šumu. Bila je noć. Nad šumom mjesec. Tjeraj uru, dve ure. Zuam ja Turke, neće oni svu noć bez koraka. Tjeraj tri, četiri ure bez duše, bez daha. Krv mi skočila niz lica, grane me udarale na obraze. Mozak mi se vitlao. Nagnuh se na konja. Vruć je, pjeni se, griva mu vijori, al leti, leti mahnut i promeće tih noćni zrak burom. Dodjoh do provale gorske. Nešto mi sinu pred očima. Vatra! Stadoh. Da vidim. U dubini dolje sjede oko vatre Turci. Piju, viču. Medju njima malen čovuljak. Bit će vidar. O drveću privezani konji. A podalje u zasjenku? — Dà, dà! „Roblje. Mare! Mare! Sinko!“ zavapih u sav glas, „evo me, evo!“ „Miloše moj!“ odazava se Mare. Skočiše Turci. Namjerim. Cak! Mrtav legnu Jussuf. Poklopili konje. Cak! puće mi mala puška, i svali se drugo Ture s konja. Pustim uzde, u jarak, u jarak! „Ha ti Milošu!“ zakriešti ona kržljava hulja. I — planu mu puška, a žena mi sruši se mrtva. Letih. U puški neima zrna. Al jao hulja uhvati moga sina za kosu. Ubit će ga. Ne. Na konja ga diže. Odjuri, a Turci od straha za njim. Dodjoh do žene! Hladna! Al sin je živ, nu oni ga nose! Tjeraj! Za njima. Pade mi kapa. Konju nestaje sape. Trgnem nož, da bočnem konja u rebra. Leti nizbrdo, uz-

brdo. Leteć napunim pušku. Eno ih, sad idu iz šume. Ha to je vidar, a to mi je sin! Dà! dà! Tjeraj de konjiću! Blizu smo! Blizu. Na puškomet. Čekaj! Al jao. Prope se konj, pade, izdahnu. Padeh i ja. Odoše, odoše bez traga. Jao Krste bože! Ubiše ženu, odnieše sina, samo noćju ori se zloradi smieh toga sotone.“ —

Zašuti haramija. Do dve debele suze skočiše mu na oči, na siede brkove.

„Dosta je,“ prihvati opet, „čuo si sve. Bog zna gdje mi je sin, nenadnjoh mu traga. I eto se bijem po životu kao voda u briegove. Al djavla onoga da se dočepam,“ zaškrinu haramija, „zubī bih ga raznio.“

„Vidara majušnoga misliš?“ zapita ga u čudu Jerko, „možda ga je voda odniela.“

U taj par stupi Pavo pred gradska vrata.

„Jerko brate!“ prihvati u pol glasa poljubiv mladića, „vrati se u Zagreb, čuvaj Đoru kao oko svoje. S bogom!“

„Hoću brate!“ odvrati potiho Jerko.

„Hajdmo Miloše, u ime boga!“ Častnik i haramija poklopiše konje i odjuriše.

A Jerko siedjaše dugo na kamenu gledajuć prema strani, kojom je Pavo odletio bio.

(Dalje sledi.)

VIENAC

ZABAVI I POUCL.

Br. 44.

U ZAGREBU DNE 4. STUDENOGA 1871.

God. III.

Izlazi svake subote. — Godišnja cijena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava : Prácatov gušter. — Zlatarovo zlato. — Beatrice. — Pouka : O potrošku i štednji. — Naša opera. — Narodno kazalište. — Listak.

Zlatarovo zlato.

Roman iz prošlosti zagrebačke, napisao ga Aug. Šenoa.

XV.

Oko tri kralja g. 1578. bila je vrlo burno. Zima, da nisu najstariji ljudi takove pamtili. Snieg do koljena, a pahuljice sve sipale s neba kao iz vreće. Bilo je osam ura večernih. Po ulicah ni žive duše, a i koji bi kršćanski čovjek izišao iz kuće u takovo nevrieme. Prvosan ljuljao gradjane i gradjanke plemenitoga varoša. A u kući majstora Krupića još nebješe legli. Majstor je sjedio i svjetlao gospodsku zlatnu čelenku sjedeći do peći i promatrao oštrim okom dragu kamenje pri uljenici, a do njega sjedila Dora i čitala mu iz velike okovane knjige život svetaca. Djevojka bila ponešto bledija al svejednako mila i liepa. Nije joj se vidila tuga na licu, al se vidjela tajna sjeta. Bila baš završila život svetoga Augustina, biskupa zagrebačkoga.

„Dosta je kćerce, pusti svetoga Felicijana za sutra. Već je i kasno. Magda se zakopala u svoje uzglavlje. Zima je, bura je. Idi i ti, pa lezi. Idi, idи!“ Starac motrio svoje zlato izpod oka vrlo zabrinuto. Zdrava je bila, dà. Al kud joj vesela čud? Neima toga više, odkad je mlađica pretrpila silne one muke. Mlada zaklopila knjigu, dignula se i stavi ju na policu.

„Dà otče dragi, pravo velite“, primjeti; „hvata me san. Nešto se slaba čutim. Valjda zlo vrieme. Laka noć otče dragi!“ i poljubi starca u ruku, a on kćerku u čelo.

„Laku ti noć, diete dragi!“

I ode Dora u svoju komoru.

Za malo časa krenulo halkom tri puta na zlatarova vrata. Majstor se začudi. Tko to može biti u kasno doba noći? Pomoli glavu kroz prozor i zapita, tko da je božji?

„Domaci!“ odvrati mu krupan glas.

U brzo otvorili zlatar vrata i u štacun stupi čovjek visok, mrk. Kosa i dugi brci bijahu mu osuti injem, a sa omašne opaklike streso snieg i baci ju na klupu.

„Oj vi li kume Ivane! Pomoz bog!“ pozdravi ga zlatar pruživ mu ruku. „Odkuda ti?“

„Hvaljen bog i dobra večer majstore dragi!“ odvrati mrkonja, „ja upravo iz Požuna. Prolazeći kraj tebe opazih svieću i nije mi se dalo da se nesratim k vam, da se malo izčevrljam. Nečekaju me ni žena ni djeca.“

„Znam, mladenac!“ odgovori zlatar.

„Ta dà! Brr! Zlo vrieme. Prozebilo me do srca.“

„Gle iz Požuna. A šta tamo za nas?“

„Parnicu proti Gregoriancu potjerati ćemo s nova.“

„Ej tjerajte! Al ja mislim, od te muke nebude pogače,“ doda zlatar kimajući glavom.

„Vi nevjerovani Tomo!“

„Rekoh, neporekoh!“

„Da vidimo! Pa onda — imamo bana.“

„A dà! A koga?“

„Barona Ungnada, vele.“

„Za čudo, njega. Kako to?“

„Da diete ime nosi.“

„Nu kakav je? Šta kaže sviet?“

„Ta takov — slegnu došljak rameni.“

„Bio dosad general u Zegnu. Nadvojvoda da mu veoma voli.“

„Da voli?“

„Kažu. U ostalom nije čist domaći sin. Štjerac, šta li.“

„Znam. Pamtim staroga Ungnada sa velikom bradom, Ivan, kako li se zvaše. Iz Samobora, je I?“

„Bio je Samobora. Otčinstvo ode po netragu. Sve je založio. Nu sad će valjda izkupiti, kad je ban.“

„Pa što mislite za nas?“

„Hvale ga, da je odrješit. Al mnogomu se nenadaj. Petlja uz petlju. Nevoli ti to gradjanom, a Stjepko medvedgradski da će podbanom biti.“

„Na zdravlje! Eto liepe pjesme za nas! Občuvaj nas sveti Blaž!“

„Valja skupiti sile, da nam gospoda nedodiju kape, jer inače zlo po plemeniti grad.“

„Dà, dà i kako. Obrezuju nam stare gradske sloboštine kao zlatan cekin. Bojim se. Osobito Stjepko,“ završi zlatar živje.

„Nebojte se majstore,“ odvrati mrkonja, „vi me valjda poznajete. Što Ivan Jakopović zamisli, to mora i ovršiti. Davno je već, što sam razmišljao o toj stvari. Već kad je pokojni Ambroz došo u naše susjedstvo, mozgao sam, nebi li se tomu doskočiti moglo. Rekoh ja varoškoj gospodi kako valja. I prionuše oni uz moj savjet. U prvi mah živi plamen, dà. A potlje uvukla se u njihova srca prokleta zavist, i oni dadoše Kaptoloviću, neka tu cielu stvar proti Gregorijancem vodi. I on se zakopao u formule i sentencije, a zdrav razum za peć. Pa iztjerali lisicu. Sad je dakako stoputi gore, Stjepko će biti podban, a mrzi nas do zla boga radi — — no radi vaše kćeri. A Ungnad ugoditi će velikašem u malih stvarih, da oni popuste u velikih. Prejasni nadvojvode uvidiše, da se prkos gospode slomiti neda, pa poslaše im bana, al taj neće drugčije raditi, nego po volji prinćipa Ernesta i Karla. Dočuo sam ja to u Požunu.“

„Nu,“ doda Krupić, „to su stare gusle. Kad mi ono rekoste, da će ban doći, poveselih se, da će možebit bolje biti, al kad mi rekoste kako je, vidim, da će sve po starom. Molim vas, dragi gospodine Ivane, ja rado svakomu poslu gledam u dušu, do dna, je l' čisto i jasno. Velikaši neki naši istinabog kivni su na nas, jer nedamo da budemo kmeti, jer hoćemo ostati svoji na svojem. Al zato je opet vragometan poso, tražiti pomoći kod tudižih generala, ja bar neidem rado u to kolo, kolikogodj neka gradska gospoda govorila.“

„Istina, istina,“ zakrči mu rieč Jakopović, „pravo velite dragi majstore. Al kad čovjek ima pred očima, što je pravo, mora ići svojim putem.“

„A kako ćete?“

„Tako. Kad se ja od koga branim, komu se otimljem, tražiti ću pomoći od trećega, dok je pravo i zdravo, al nikad neću biti topor za sjekiru trećega. Otmem li se, velim mu i hvala na pomoći i bog. Ja ću se optimati gospodskoj volji samo dotle, dok budu vredjala našu slobotinu, zlatnu bulu. Al pod štajersku regulu? Ne, nikada. Mi smo Hrvati.“

„Tako treba. To velim i ja.“

„I bog i duša, tako ću. Ni za dlaku popustiti gospodi, al ni za dlaku i od našega prava. Vi ste pametan, mudar čovjek, pametniji neg mnogi naši mudrijaši. U vas gledaju gradjani, vas slušaju. Zajedno valja da radimo, ja perom, vi jezikom. I ako bog da, bit će ovaj plemeniti varoš, što je bio i što biti mora. A vi me morate pomagati, jer padnemo li pod gospodsku volju, onda jao vam svim, a najviše jao vam i vašoj sirotici kćeri. Stjepko se je kleo, da vam se mora osvetiti, jer da ste mu odkinuli sina od srca.“

„Gospodine Ivane!“ odvrati dobroćudno Krupić, „to bog zna, da ja kriv nisam. Boli me ljuto, te je tako došlo. Volio bih, da mi se je kći udomila u gradjanskoj kući, da je žena, mati, jer kako svatko živ u Zagrebu zna, mene bogome netjera nikakova gizdost. Al gospodine Ivane, ljudsko srce neda se krotiti kao plah konj, a ja svoga djeteta neću na muke navijati. Sirota je-i onako dosta pretrpila. Govorio sam joj dobrim, i ona se sprezzala, što je znala, da nebude opet vlike, kakve je bilo. Vi znate najbolje, gospodine Ivane, što je zagrebački jezik. Moja kći je čista, to bog zna. Krotila ona srce svoje. Al šta? Ljubav joj se zajela u srce, davi ju, davi i sirota gine mi na oči. A mladi Gregorianec je poštenjak, čist kao sunce. Poznam ja svjet, poznah i njega. Vidite u rat je pošo, da nebude opet prigovora i gnjeva od njegova oca. Pitah se dakako više puti, šta će to biti? Pitah se, al nenadjoh si odgovora. Da podje za mladoga velikaša? Težko, jedva vjerovati. To je proti navadi. A mogu l' ga tjerati od kuće, kad je pošten, kad joj je dva puta spasio život — proti vlastitomu oteu? Bog je tako dao, sve je u božjoj ruki. Ja nisam kriv, ja sam pošten Zagrebčanin.“

„Bog vas vidio, tko vas biedi zato, majstore, tko vam veli, da ste vi krivi? Tako se zbilj. Nu ja vam to s daleka natuknuh, da se sjetite, da čemo mi Zagrebčani imati vražkoga okapanja i da valja skupiti pamet, da valja paziti i raditi prije nego nas napast nadje, jer po svem bih reko, puči će na skoro striela, i jao ako nas pogodi. Zato budite uz mene, radite uz mene, da vidimo onda, jesmo li vriedni održati kao slobodni gradjani, održati sloboštine naše, il jesmo li rođeni da budemo kmetovi. Nu kasno je, sutra pričekajte me, pa čemo dalje. Vi moj, ja vaš i laku noć.“

„Vi moj, ja vaš i sve za naš grad. Laku noć!“

* * *

Ivan Jakopović, potomak stare zagrebačke obitelji, bijaše čovjek u svakom obziru osobit. Premda neplemić, ponosio se on svojim građanstvom. Vrlina gradjanska, radinost, tvrdo neoborivo poštjenje dičilo je toga vanrednoga čovjeka; što više Jakopović, budući po naravi vrlo oštra uma, bio je „literat“ t. j. pismen čovjek, ne samo kakovi bijahu patriciji slobodnih gradova, već upravo čovjek vještak pravu i drugoj znanosti, koliko je bijaše za onoga doba. Sve svoje znanje i umijeće pako skupio on, da prodići svoj rodni grad, da mu obrani sloboštine, i da plemenitomu varošu osvjetla lice. Pri tom pomagala ga je njegova tvrda, neoboriva volja, neobična rječitost i bezobzirna smjelost. Nije imao djece, ni žene, a opet se računao u bogataše. Dobe je bio muževne a kršna zdravlja. Nije bilo u njega ni mame ni strasti, a sav imetak, sve znanje, sve zdravlje

*

nebijaše mu nego sredstvo, da poluči jednu svrhu — sreću zavičaja svoga. Sugradjani nje-govi smatrali ga nekim živim čudom, kojega nije osvajao kramarski duh tadanjih gradjana. Gradska gospoda nebijahu mu dakako prijatelji od srca, znajući, da im Jakopović gleda prste, što je vrlo dosadno bilo. Nu videći, da puk uz njega prianja, da je cehovom štono se veli „bog“ i da neima gradu boljega štita od Jakopovića, klanjahu mu se, kad nije drugče bilo. A i sami velikaši zaboravili bi pred Jakopovićem svoju silovitu čud, te ga poštivali kao ravna sebi, jer im je znao odkrojiti istinu u gospodski brk neklanjajući se, necifrajući se. Dobro su oni znali, da Jakopovića neće ukrotiti ni sladka gospodska rieč, ni uznositi posmjeh ni obilna gostba, znali oni, da taj čovjek ide samo za bistrom umom, za poštenim srećem. Zato

su ga i mrzili kao živoga antikrsta, zato ga i štovali kao neoboriva poštenjaka.

Jakopović bio obašo dosta svieta, bio je po više puti u Požunu, u Pragu, u Beču. Poznat je bio sa doglavnici kralja, sa samim dvorom, znao je on i to, kako drugi gradjani brane pravo svoje.

Videći obči metež i uzrujanost plemstva, znajući, da kraj vanjske napasti ona nutnja raz-mirica užtrajati nemože, podje u Požun, da vidi, šta je. I brzo uputi se, da hitri Drašković nadvojvode sa hrvatskim plemstvom izmiriti radi, a znao je dobro, da to po Zagreb dobro biti neće.

„Sad treba skupiti snagu!“ reče si Jakopović, i odluči stati otvoreno na branik slobode svojega grada proti sveobčoj navalji.

(Dalje sledi.)

VIENAC

ZABA VI I POUCL.

Br. 45.

U ZAGREBU DNE 11. STUDENOGA 1871.

God. III.

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava : Moć misli. — Zlatarovo zlato. — Beatrice. — Ponka : O kulturi. — Narodno kazalište. — Listak.

Zlatarovo zlato.

Roman iz prošlosti zagrebačke, napisao ga Aug. Šenoa.

XVI.

Hrvati dobili bana. Nadvojvoda Ernest težko se bio odlučio, da povrati kraljevini staru ovu čast, misleći, da je već hora dospjela, gdje bi zemljom mogao zavladati general, koji da se samo zakune kralju a ne i narodu. Nu kakogod je stališem bilo dogorjelo do nokata od težke turske sile, nisu oni zaboravili svojega staroga prava. Al mudri dvoranin Drašković sklonu svoga gospodara, da dade Hrvatskoj glavara po starom običaju, primjetiv „da se može za bana postaviti čovjek pouzdan, poslušan, koji neće nego vršiti volju prejasnoga principa.“ Najednoč puče po kraljevini glas, da je postao banom kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije velemožni gospodin barun Krsto Ungnad od Sonneka i Celja, general i komornik njegove cesarske i kraljevske svjetlosti. Svet se je tomu vrlo čudio. Za Ungnada malo je tko čuo bio, o njem baš nije nitko ni mislio, tā nije se u Hrvatskoj ni znalo, kakav je to čovjek. Po pripoku svome bijaše Štajerac, čovjek tudje krvi, nije se dakle bilo bojati, da će njegovo srce planuti za staro hrvatsko pravo. Nu Ungnadi imadjahu imanja i s ovoga kraja. Sutle već od davnih vremena, bijahu i inartikulirani. Hrvati nemogahu dakle reći, da im se po formi nameće stranac za bana. K tomu bijahu Bakči veliki prijatelji Ungnadovaca. Krsto sam nebijaše nego vojnik — general. Veći dio svoga veka probavio on van Hrvatske na konju ili pod šatorom. Nemareći nego za vojnički red i posluh, slabo je znao za sloboštine i artikule kraljevine, već samo za volju prejasnoga principa, a drugoga zakona nije ni trebalo. Bio je i udovac, njegove kćeri živile su u Kranjskoj kod rodbine, a on obilazio po komandi svet, jurišao i uznicao, pio i kockao se. G. 1578 bijaše zapovjednikom carske posade u Jegru.* Tu je sjedio i dangubio loveći ribe i tuknje šljuke. Čudno gledali Hrvati, kad dočuše, kakav im se namjenjuje ban, čudnije gledao sam Ungnad, ta ni u snu nije se on nadao bio takovoj časti. Ostavi dakle kocke i vino, šljuke i ribe, i podje veseo put Hrvatske. Hrvati pak rekoše hvala bogu, nepitajući kakav je, već samo da je ban.

Na dan svete Agate, djevice i mučenice, to jest na peti dan mjeseca veljače 1578. bude u plemeniti varoš na grčkih goricah uročen glavni sbor gospode i plemstva ciele kraljevine, da se uvede po starom, svečanom običaju novi „dugo i željno očekivani“ ban. Već bješe u Zagreb stigli carski komisari nadbiskup Gjuro Drašković i velemožni gospodin Kristofor Kinigs-

* Jegar, grad u Ugarskoj. U XV. poglavju bilo je pogrešno naštampano „Zegnu“.

berg. Velikaši i manje plemstvo kūpilo se jatomeće. Poslanici županija i gradova dobrzali pod svojimi starimi zastavami, a bansko konjančištvo razapelo šatore svoje na trgu tridesetnice ili „Harmici“. Novi biskup Ivan Moslavački častio dan na dan plemstvo. Mudri Drašković bio vedar i veseo, dokazivajući najopornijim velikašem, da je sada sve liepo i dobro, i da sloboštine plemstva stoje na tvrdjem temelju, nego li crkva sv. kralja. Novi gospodin ban da je i sam velikaš hrvatski, koji će znati braniti prava domovine, a ostale dostojanstvenike neka si po volji bira sabor, jer da je tvrda volja prejasnoga principa Ernesta i Karla, da se stališem u svem sačuva njihovo pravo. Pilo se, jelo se, pjevalo se; sve bilo vedro, veselo, svuda se čulo „*Vivat banus!*“ Premda je zima bila ljuta, da su sve ledene svieće visile o zagrebačkim krovovima, znojio se varoški sudac trbušasti Ivan Teletić kao u vrieme žetve. Kraljevski grad Zagreb morao je „po privilegiju“ zlatne bule svakomu novomu banu dati pećena vola i dosta kruha. Kupio dakle brižni sudac od Mate Vernića rogata orijaša za sedam ugarskih forinti i šestdeset i dva dinara, i naručio kod majstora Nike Tihodića kruha za sedamdeset i osam dinara. Trebalо popravit gradsku zastavu, trebalо po farbat žezlo gradskoga sudca, pa onda pozlatit gradske ključe, što će se izniet pred bana, trebalо popraviti gradske lumbarde, i novu peć staviti u občinsku kuću, gdje će ban stanovati. Nu bilo je posla na sve kraje, a sve, sve to spalo na jadnoga sudca. „I bit će i više toga,“ reče si sudac, „ban neima šupljega dinara, a vojska mu je gladna i žedna. Mora se namaknut hrane, ta zlatna bula tako kaže, pa onda nevalja skupariti i zamjeriti se novomu banu, jer može biti gradu od velike pomoći. „Gospodin sudac nije jeo ni pio od same brige. Al i varoški notar Niko Kaptolović znojio se nemilo. Zavuko se u svoju sobicu i zaključo za sobom vrata, da izteže latinsku oraciju, kojom će pozdraviti gospodina bana. Četiri puna lista bio je sitno izpisao, pa tekar oraciji gotova glava, a retorički rep? Uh! Razgrizo je bio dva pera, a neima svetoga duha! Napokon mu prikrpa rep gospodin kapelan Šalković. Nu nije samo on trošio mastilo u slavu baruna od Sonneka. Prečastni gospodin kanonik Gjuro Wyrffel proslavio neznana djela gospodina Ungnada slavospjevom od devetdeset safičkih stihova.

Naravski bilo po plemenitom gradu govora svakojaka.

Pekarka Tihodićka pričala Magdi, koja je i opet mirno sjedila u svojoj daščari, da njezin dragi Nikica zbilja kruh mjesi za inštalaciju. Čula i to, da će ban unići u grad na biecu arapinu, komu će biti griva prepletena suhim zlatom.

Najviše posla imala je gospa Freyovka. Obletavala ulice kao muha bez glave, čevrljala ovdje, brbljala onđe, pa svuda puna torba novica.

„Oj draga prijo!“ začegrtala padnju u rano jutro u Šafranićin štacun, „dobro jutro i dobro zdravlje! Ele da vidite parade, što će biti od novoga bana. Vola su već kupili, i kruh se već peče. Za lumbarde treba im deset funti praha puščanoga, to će biti komedije. Bogme se bojim, kad onako velika puška pukne, klepeće mi srce kao praporac. I kažu, da će novi ban imati kabanicu od fine svile, a po njoj same zlatne zvezde.“

„A dà!“ začudi se supijana Šafranićka.

„Brus!“ zakriješti mali Šafranić stupiv u štacun, „kakva svila vas napinje. Šubu od medvedje kože, velim vam.“

„Nu moj stari mi to reče“, odvrati Freyovka, „on je u stanu gospodina bana, u občinskoj kući na vratih zabio nove čavle. I to mi reče, da je novi ban crn, visok čovjek, i da vrlo rado jede frigane ribe.“

„A dà!“ otresnu se mali kamar, „medvedju kožu, velim vam i opet Pa šta visok, šta crn? Mal, plav, tako je. Mi varoška gospoda to bolje znamo.“

„Al čuješ li Andrijo?“ zamrmlja kramarka. „Kuma Freyovka to bolje znati mora. Njezin je stari sve to čuo, kad je čavle zabijao. Ne-govori mi ludo.“

„Nu pa dà, ženice! Gospa Freyovka pravo veli. Visok, crn i zlatne zvezde!“ pokori se kamararić svojoj previernoj drugarici.

„Šteta, viečna šteta,“ zaklopata opet čavljarka, „da je nestalo Grge Čokolina iz grada, taj bi znao sve na dlaku pripovedati. To je bila glavica, jel?“

„Dà, dà!“ potvrdi kramarka, „pametna glavica. A kud se je djeo?“

„Občuvaj nas bog napasti. Al od onoga dana, kako je pošo na Medvedgrad, nije ga živa duša vidjela“, prihvati važno čavljarka. „To nek si sveti bog zna. Nije čist poso, nije. Vele, da je na crnu jarcu odletio na Klek. Občuvaj nas sveti križ“, prekrsti se baka.

„Škoda, bio je dobričina. Je l' Andrijo dragi?“

„Dà, dobričina!“ odvrati kamar.

„Samo bi kadkad odviše pijučnu vinu“, čavljarka.

„O i rakije, i rakije!“ kramarka.

„Dà rakije!“ potvrdi kamar.

„Još mi je i sad dužan dva dinara, pijandura ta!“

„I kockao se Grga u noć sa mušketiri“, čavljarka.

„A odkuda mu novaca?“ kamar.

„Pravo velite kume Andrijo!“ uzžesti se čavljarka, „odkuda mu novaca? Al da vam kažem. Pravio je zlato i vrag — pomozi mi sv. Blaž — i vrag mu pomoglo. Bio je crni djak, to vam je.“

„A dà!“ začudi se kramarka.

„Biesa je pratio zlato!“ zamrmlja goso Andrija gladeć trbušinu. „Slavni magistrat dao razbiti štacunu vrata. Pa šta nadjoše? A? Tri hrdjave britve, dva lonca zeće masti, i staru bundu. A zlata nà ni voliko!“

„Al Andrijo, zalupana glavo“, razjari se Šafranićka, „čuješ, da kuma Freyovka kaže, da je bio crn djak!“

„Nu dà, dà ženice! Crn djak!“

„I lopov i varalica je bio. *Punctum*, završi čavljarka. „Al malo rakijice molim. Ha to grije. Hvala. Zima, nos bi čovjeku odpao. S bogom kumice, s bogom kume. Dà vidiš“, okrenu se pod vratima, „lopov je bio Grga. Sirotu Doru, kako ju je uvriedio, poštenu djevojku. Al mladi gospodić Gregorianec — fina roba, e? Napustiti djevojku ovako, ko praznu čašu. Ti mužkarci, ti mužkarci — živi grieħ — a mi jadne sirotice.“

„Dà mužkarci su živi grieħ,“ zakima Šafranićka.

„Živi grieħ!“ odazva se Šafranić uzdahnuv težko. I odjuri čavljarka sniegom, da uvreba nove novice po gradu.

Na ulici skobi se s dugoljanom Gjukom Garucem, koji je stajao i nemilice u velik bubanj lupao u kolu poštovanih meštra i živahne mladeži. Freyovka ustavi se i doču, kako Garuc u ime slavnoga magistrata svim i svakomu na znanje daje, kako će sutra biti svečana inštalacija velemožnoga gospodina bana, i da je oštros zabranjeno na taj dan bacati iz prozora smeća i lievati parila na ulicu, kako to u plemenitom varošu biva, jer bi se tim vrlo lasno skupocjeno odieło gospode velikaša oštetići i kvariti moglo.

* *

Pojavi se i peti dan mjeseca veljače 1578. Po ulicah zagrebačkih vrvila množina sveta i visoka i nizka roda. Lumbarde gruvale, zvona zvonila. Mario sviet za zimu, mario za snieg. Pristrešak svake kuće bio načičkan ljudstvom. Lumbarde gruvale, zvona zvonila. Ide ban, ide ban! Kod kamenih vrata stajahu varoška gospoda, debeli Teletić držeći pozlaćene ključe, Andrija Šafranić assessor držeći zastavu sa tri tornja, cehovi, a pred njimi meštari cehova, odjeveni dolamom i držeći štap sa zlatnom jabukom. Medju njimi šetao amo tamo gosp. Niko Kaptolović, opasan kratkom sabljicom, kašljucajući i opetujući na tihu svoju slavnu peroraciju. U tom kolu stajaše i podalje cehmeštar ceha kovačkoga Blaž Štokor, a uz njega zamišljen Ivan Jakopović, poslanik grada Zagreba.

„Gospodine Ivane!“ gurnu bravars laktom literata. „Vidite, kako to više i kliče. Sve je veselo, kao na božić. Ja nevidim dobro u toj mutnoj vodi. Boga vam, vi ste pametna glava. Kažite mi po duši, je l' taj dan ključ k našoj sreći?“

„Hm!“ odvratи Jakopović „tko zna, šta će sjutra biti. Idemo, da vidimo. Pameti treba svakako, i slove treba.“

„Dà dà! Ja velim, dušu u se gospodine Ivane! Da vidimo. Bolje ti je, kad se čovjek pri kraju smije,“ doda ozbiljno Štokor.

Ide ban, ide ban! razliegalo se svjetinom. Trublje se orile, mali bubenjevi tutnjili. *Vivat banus!* vikao sviet. I primaknu se provod Kamenim Vratima. Napred gospodin prabilježnik Mirko Peteo na vatrenu vrancu, držeći crvenu svilenu zastavu a na njoj grbovi kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. Za njim jezdilo sto banskih konjanika u plavetnih dolamah. Za njimi poredali se poslanici županija i gradova pod svojimi zastavami sve na konjih. Sad dodje deset carskih trubača i deset bubenjara pod pernim šeširom na hatovih, za svirkom staklena visoka kola, u njih carski komisari, a za njima — novi ban. Nosi ga vatren bielac sa crnom zvijezdom na čelu. Griva konju bijaše duga a u nju upletene zlatne resice. Naprsje konju bilo od obla jaspis-kamena, a u njem urezana zlatna arabska pismena. Na konju stajala koža od risa. Živo bielac nihao glavu, prokšeno mu igrale tanke noge po kamenu. Sam ban bijaše čovjek malešan, krupan. Lice mu oblo, al puno nabora, reč bi lieno. Žuta brada padala mu do prsiju, a nad praznima, sivima očima stršile guste plave obrve. Junačkoga lika i držanja nije bio. Spustio se lien u svoje visoko, šiljasto sedlo, kao da mu ciela ta slava dosadjuje, samo kadkad bi se prenuo i prkosito podigo glavu, kao što obično čine ljudi velike časti i male pameti. Odielo mu nebijaše hrvatsko. Na glavi sjedila obla svjetla kaciga sa zlatnom čelenkom, a vrh kacige treptila biela i crvena perjanica. Na prsih mu sievao oklop gvozden sa zlatnimi klincima, a po oklopu kuckala kolajna sa slikom cara Rudolfa II. Mač i pojaz bijahu okovani finim srebrrom, a niz ledja padala mu medvedja koža. Čudno li se odbijao taj ridji malešni oklopnik od sjajnoga jata bogatih velikaša, što no na konjih sledjahu bana. Keglevići, Bakači, Draškovići, Malenići, Gregorianci i drugi kršni i mrki junaci hrvatski, osuti zlatom i alemom osvojile oči zviedljive svjetine.

Pred kamenimi vrti ustavi se ban Lumbarde zagrmše. Sudac mu predade zlatne kluče, a u kolo stupi pred bana drkućući i blied dugoljan Niko Kaptolović. Nakon se dva puta, pokloni se tri puta i prihvati jezikom slavnoga Cicérona:

Magnifice, egregie, spectabilis domine bane! Kad je jedan put u stara vremena slavni junak Herkules stajao na razkršću, dva mu se pokazaše puta; jedan lagodan, idući u bujne, plodne poljane a drugi strm, posut trnjem, idući na visok vrh —

Nemirno stade Ungnad žmirkati.

— „visok vrh,“ nastavi Kaptolović ponešto smeten. „Ona bujna poljana bijaše put razkoši,

a onaj strmi vrh staza krieposti. A pitam, *gloriose prorex noster*, tko je bio taj Herkules? Treba li pitati, kad gledam tvoj uzvišeni stas, tvoje tamno junačko oko? Treba li pitati, da l' je Herkules pošao strmim putem krieposti, kad smo evo na svoje oči gledali, kako se je tvoja velemožnost na ovo naše staro gričko brdo popeti izvolila?“

Ungnad nije bio osobit prijatelj latinštine, nu toliko je ipak razumio, da je uslijed kitnaste peroracije od malena postao visok čovjek, da je dobio mjesto sivih na jedan put crne oči. Da uzmognе dake nastaviti strmu stazu zagrebačke krieposti, odreza u kratko:

„*Bene! Bene!*“ boenu konja i pojuri s plemstvom dalje. Jadni Kaptolović stajaše otvorenih ustiju, dok ga nije tišma poniela sobom u gornji grad.

Pred poslanstvom kaptola zagrebačkoga, pred cielom obćinom gospode i plemstva hrvatskoga položi barun Kristofor Ungnad desnicu na sveto evangjelje i zakle se narodu da će braniti sloboštine kraljevine. Tri puta digoše ga u vis, kliknuv *“Vivat banus!”* i Hrvatska imala svojega bana. Ungnad gledaše s prvine u čudu, šta se tu radi, jer nikad za života nije takova šta video bio, al kad su slavni stališi i redovi stali birati častnike, ponajprije za podbana Stjepka Gregorianca, zatim druge, kad se u širokih latinskih oracijah počelo govoriti, kako da se popravi sreća tužne domovine, stade Krsto zievati i reće svomu častniku Melkioru Tompi od Horšove:

„Gladan sam. Sutra ćemo dalje, za danas je dosta!“

Veselo kliktaše plemstvo, razilazeći se u dvorove.

„Nadvladasmo!“ bilo je odasvuda čuti, „Gregorianec je podban.“

* * *

Vedre volje, glasna grla častio se puk oko pečenoga vola na „Harmici“; veselije se častila gospoda po dvorovih. Kod gospodina prepošta Nikole Želničkoga bila danas osobita čast. Čelo stola siedjaše novi podban — mrki Stjepko Gregorianec u bogatoj halji od crvene kadife, o pojasu mu široka sablja. Bio danas van reda veseo, tamne mu oči plamtile, svaka žilica mu igrala. Uz njega sjedio pjeneznik Mihajlo Konjski, sudac Blaž Pogledić, kanonici Šiprak i Vramec i druga plemenita gospoda. Nu za čudo sjedio za ovim stolom i varoški sudac Teletić, notar Kaptolović i literat Mate Vernić. Mudri Niko Želnički htjede da sastavi gradjane i velikaše, nebi l' se jednom izmirili.

Na omašnom stolu pušilo se pečeno janje. Iz visokih staklenih vrčeva blistalo zlato hrvatske loze. Gospodi teko jezik bez obzira, kucalo se, pjevalo, šalilo se i dosta mastno. Samo Stjepko govorio malo, a pio mnogo. Kad najednoč skoči Gregorianec:

„Ele baš liepa janjeta, voda mi ide na zube, kad ga gledam. Tako je negdje nekim te nekim bilo, kad su gledali moj Medvedgrad, al sad je toj litaniji amen.“

„Za boga *magnifice!*“ stade ga miriti domaćina pogledav gradjane.

„*Bene, bene reverendissime!*“ odvrati podban, „bit ēu miran. Al moj prečastni prijatelju, gle nas je mnogo, a janje malo, pa ja sam vragometno gladan, ta proždro bi cieli Zagreb. Zašto nisi radje speko čitavo tele, ta u Zagrebu ima ih dosta, jel gospodine sudče Teletiću?“

„Hvala bogu te neima vukova u našem slobodnom gradu!“ odvrati ljutito varoški sudac,

„Gospodo nemojte!“ skoči Vramec, „netrujte sladki dar božje ruke otrovom mržnje. Mir s vami!“

„Dà, pravo je pope moj!“ nasmija se kroz vino podban. „Jedimo! Pijmo! Al gle moj nož je tup. Ej varoški sudče! Uzajmite mi svoju sablju, da razčinim janje, za drugo vam ta kosturica i onako ne služi! Dedte no! A vaš *poeta laureatus* Kaptolović neka janjetu govori nadgrobni govor!“

„Ha! ha! ha!“ udariše plemići u smjeh.

„No dedte sabljicu! Dedte Teletiću moj!“ pridignu se podban.

„Ako je mala, oštra je *magnifice*,“ dignu se i gradski sudac, „mogli biste se porezati.“

„Sablju daj!“ viknu Stjepko biesan, „šta će tim kramarom sablja?“

„Kramari će vam odmah pokazat,“ uzjari se Vernić.

„Šta? Ho! ho! Zar tako? Gle, gle! I jošte reži na mene taj zagrebački skot? A znate li, da sam podban? Šilo, kladivo, igla to je za vas kukavice!“

„Stjepko!“ uhvati ga Konjski za skut.

„A šta Stjepko!“ oslobodi se podban, „dà uzkipo mi srce, sad sam gospodar, sad ēu te cincarske hulje krstit po mojoj gospodskoj volji, da i sažeć ēu taj njihov šuplji osinjak za sve stare njihove griehe.“

„To je sila *sub salvo conductu!* Tako radi razbojnik,“ planu Vernić uhvativ sablju si.

Gregoriančevim licem planu munja, oči zasjevenuše.

„Razbojnik, veliš huljo!“ kriknu bez glasa, „vi, vi ste razbojnici, vi ste mi oteli sina, da sina, oj robovi jedni! Čekajte — striela u vas! —“ i uhvati Stjepko vrč, zamahnu, i svom silom baci ga na gradskoga sudea. Al brže bje ovaj ugnuo glavu. Vrč tresnu u zid, razleti se na sto komada i zlatno vino poprsnu ustrašene goste.

U ovaj par zablijesnuše sablje. Biti će krvi! Sad će gosti poletiti jedan na drugoga.

„Mir s vami!“ zagrmi Želnički, „ovo je kuća mira, a nije špilja razbojnička. Djenite gospodo sablje u korice i sram vas bilo, da mi vraćate žao za ljubav! Nisam znao *magnifice*, da vam je dušu obsjeo nečisti duh, a vas

gospodu varošku molim, da me izpričate, što ste bili pod ovim krovom uvredjeni!“

„Zar tako i vi?“ nasmija se podban. „*Bene!* Ajđmo iz ovoga popovskoga gnjezda. A vam Zagrebčanom, kunem se živim bogom, da ēu se ljuto osvetiti. Il ja, il vi!“

I biesan ostavi podban sa ostalimi plemići kanonički dvor.

Za malo dojavise varoška gospoda poštovanim gradjanom, što se je zabilo na Kaptolu. Ne malo uzruja se grad.

„Zatvorite gradska vrata!“ zapoviedi Jakopović.

„Al gospodin ban reče,“ odvrati sudac, „da za vrieme sabora imaju danju i noću biti otvorena.“

„Zatvorite vrata,“ opetova Jakopović, „na moje ime. U tom gradu mi smo gospodari, a ja sam vaš poslanik u saboru. Recite gradjanom, neka budu budni. Gledajte, da obnoć bude vojske u gradu.“

„*Bene!*“ reče sudac, „budi po vašem. Vi ste naš poslanik. Zatvorite prije svega kamena vrata a ključ neka čuva starješina Petar Krupić.“

Po davnom običaju nisu noću u Zagrebu ključe gradskih vrata čuvali najmljeni vratari, nego redomice gradski starješine ili gradjani, i ovaj put posla sudac ključe staromu zlataru.

* * *

Bilo oko desete ure u noći. Mjesec lebdio nad Kamenima Vratima, i svjetlo mu blistalo na ledu, kao na alem kamenu. U gradu sve tibo i mirno. Samo od „Harmice“, od šatorâ pijanih banderijalaca čula se cika i vika.

„Otče mili!“ reče Dora, „eto ti namjestih ključ, lampu i kresalo, ako bi trebalo otvoriti gradska vrata. A ovdje ti je kabanica i kapa, jer je zima, da led sve puca. Čuvaj se ako boga znaš, a sada laka ti noć otče mili!“

„Laka ti noć Dorice draga!“ odvrati zlatar i legnu na klupu u svojem štacunu.

Blaženo počivali i carski mušketiri u stržarnici pod kamenimi vratim, koji su danas pod vovodstvom kapetana Blaža Pernharta ovamo smješteni bili.

U jedan put začu se pred vratima topot i žamor. Stalo se silno lupat s vana na gradska vrata. Desetaš Ivan Unreuter skoči, da probudi zlatara. Poleti prema njegovoju kući i viknu: „Oj majstore! Na noge! Kuca se na vrata!“

Za kratko izidje iz kuće starac Petar ognut kabanicom, noseći veliku svjetiljku.

„Tko je božji?“ zapita Krupić.

„Otvorite! Saborska gospoda *sub salvo conductu* kraljeve svjetlosti,“ ozva se s vana nepoznat glas.

Zlatar odključa gradska vrata. Široka se krila razletiše, i u grad navali čopor biesnih konjanika, nosećih plamenite baklje, koje su krvavim svjetлом obasjale bieli snieg.

U prvi mah zadrtka Krupić. Prepoznao bje vodju čopora Stjepka Gregorianca i susjeda si Mihajla Konjskoga. Al se u brzo osviesti.

„Dobru večer i laku noć! velemožnosti vaša!“ pokloni se starac Stjepku.

„A šta zatvarate vrata kukavice? Valjda da vas tko neukrade? Niste čuli zapovjed banova? A tko ste vi čovječe?“ zapita naprasito supijani Gregorianec.“

„Petar Krupić, zlatar, na službu milosti vaša!“ odvrati starac mirno.

„Ha! ha! Ti li stara huljo! Ti otac one bludnice, koja mi zatravi sina. Aj dobro, da te se dočepah kujin sine! Sad mi uteći nećeš! Nā ti plaće djavole!“ viknu kao biesan podban i udari šakom starca u lice, da ga je obilala krv. I skoči biesnjak s konja uhvati zlatara za siedu kosu i kao niemu ga zvier vuko i tuko.

„Jao! Jao! Za rane božje! U pomoć! Pogiboh!“ zavapi bledni starac. Bez svjesti klonu na zemlju, i rumena krv omasti bieli snieg.

„Dede momci i vi!“ obrati se podban svojim ljudem, „radi ovoga gada poginuše dva vaša druga Jvša i Lacko! Osvetite se!“

Kao razkorlačeni psi skočiše sluge, da pogaze starca.

„Crči kukavice!“ zaviknu jedan, zamahnu sjekirom, da odrubi starcu glavu. Al, kao lav baci se na njega desetaš Unreuter, uhvati mu ruku, i nastade ljuto hrvanje.

„U pomoć!“ viknu desetaš.

Tu se pojavi od zlatarove kuće ženska u bijelu noćnu halju odievena. Letila je kao striela, drktala kao šiba. Bose sitne nožice propadale u snieg, bujna kosa padala niz ramena, a krvavi žar zubalja odkrivao je užas na licu mladice.

I zapazi krvavog starca.

„Otče!“ vrissnu. „Isuse! Marijo!“ I baci se na zemlju na otca.

„Ha!“ zaškrinu Stjepko opaziv iznenada

djevojku „to je ta bludnica. Ej sluge zakoljite zmiju.“

„Natrag!“ zagrmi silan glas, „mušketiri u red, naperi pušku!“

Stjepko se prepričava. Četrdeset mušketira doletilo iznenada pod vodstvom kapetana Pernharta iz stražarnice, i naperilo puške na podbana i njegove ljude.

„Desetaš Unreuter!“ okrenu se kapetan mlađom vojniku koji je slugu svladao bio, „dajte znak gradjanom!“

Desetaš izbaci pušku u zrak.

„A vi velemožni gospodine,“ nastavi kapetan Stjepku, „povriediste razbojnim načinom *salvum conductum*. Sada podjite mirno kući vi i vaši drugovi, a ja ću prijaviti stvar, kako je bila, svojemu generalu.“

Podban zaškrinu zubi i pojuri sa svojom družbom u dom svaka si Konjskoga, ljut kao zmija i gotov plamenom satrti Zagreb.

Od puške desetaševe skupi se brzo sila gradjana oko krvavoga starca. Kletve, psovke orile se noćnom tišinom i osveta kipila u svačijem srcu.

„Da porušimo kuću Mihajla Konjskoga!“ čulo se odasvud; „da utučemo Gregorianca!“

„Stante braćo!“ progovori glasno Jakopović, stupiv iznenada u kolo biesnih gradjana, „stante. Silom nas tare gospodar medvedgradski, a mi ćemo njega zakonom. Do krvi nas je uvriedio, nas slobodne gradjane, i zakleo nam se, da će pasti ili on ili mi. Dobro. Evo polažem desnicu na krvavu glavu ovoga vrednoga starca, na glavu čiste ove djevice, i kunem vam se živim bogom, da neću mirovati, da neću spavati, dok nepadne oholi krvnik Stjepko Gregorianec.“

„Zakunite se i vi!“ pozove Blaž Štakor svjetinu.

„Kunemo se!“ zavapiše gradjani, dignuvši ruke k nebu.

(Dalje sledi.)

VIENAC

ZABAVI I POUCL.

Br. 46.

U ZAGREBU DNE 18. STUDENOGA 1871.

God. III.

Izlazi svake subote. — Godišnja cijena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava : Slavjanska vila. — Zlatarovo zlato. — Beatrice. — Pouka : O dragom kamenju. — Narodno kazalište. — Listak.

Zlatarovo zlato.

Roman iz prošlosti zagrebačke, napisao ga Aug. Šenoa.

XVII.

Bila je burna noć malo dana posle slavnoga uvoda bana Ungnada. Jug duvao svom silom, da se je granje krhalo; snieg kopnio a voda sniežnica pljuštala s krovova; plamni mjesec treptio na nebu, a oblaci gonili se kao biesna hajka. Za ove burne noći prhala omalena sjena od Markova trga u Mesničku četvrt, pritiskujući se plaho k zidu, da je živ nevidi. Bijaše to čovjek ognut kabanicom. Dodje do jedne kuće, kraj koje je stajao vrt. U kući gorila svjetiljka, iz kuće čuo se žamor od više glasova. Čovjek stade, nagnu dva tri puta glavu, omjeri plot. Za tinji čas pope se na plot, a s plota na staru jabuku, koja je stajala blizu kuće. S toga drveta moglo se sve vidjeti i čuti, što u kući biva. Čovječac zajaha granu, nagnuv se privinu se uz drvo, i nije bilo razabrati, da je na toj jabuki živ stvor. Da ga je tko motrio u taj par, vidio bi bio, kako mu se otimlju žive oči za onim, što se radi u kući. I bilo je što gledat.

U kući Ivana Jakopovića — u prostranoj sobi — sjedilo oko stola kolo raznolikih ljudi, a oko zida za njimi stajali drugi. Oko Jakopovićeva stola bila se skupila varoška gospoda Teletić, Kaptolović, Vernić, Blašković, Župan, Barberin i Bigon, a podalje stajali cehmeštiri drugih cehova, da vječaju, kako da operu sramotu, što je grad doživio bio od gospodina Gregorianca.

„Dà,“ započe ozbiljno Jakopović, „braćo moja i gradjani plemenitoga varoša, došo je čas, da pokažemo, da smo slobodni, svoji ljudi. Vi ste se zakleli na to, a da se i niste, morali bi skočiti na noge. Na vašoj zemlji pod vašom pravdom, pod slobodnim provodom kraljevskim vidjeli ste, kako je gospodar medvedgradski, neznam kakvim zlopakim biesom ganut, ruku digo na vašega čovjeka, na vrednoga starca, kako je starčeva nevina kry nakvaila našu zemlju. I to ste čuli, kako je isti veliki naš neprijatelj sramotne rieči bacio na našega gospodina sudca i drugu gospodu kod stola gospodina prepošta. Ako smo ljudi, ako smo vredni naše pravice, pokazimo, tko smo i operimo sramotu, makar išlo do samoga kralja.“

„Optime, optime amice!“ zamuca kroz nos velemudri Kaptolović. „I mene peče još taj „lopov“, što mi ga je velemožni gospodin podban prišio bio kod pečenke, a to mislim da je poglavita krivnja, jer ako nas i gospodin podban nije čušio, to je on ipak, izgrdiv nas do „lopova“, svakomu i slednjemu gradjaninu reko, da je lopov, i strahovito uvredio honorabilem magistratum i cieli varoš. Nije ni draga mojemu srcu, da je gospodin podban poštovanoga majstora Krupića bacio u snieg i malo ga počupao, jer bi stari Krupić po tom

zlom vremenu i nazebsti mogo. Sve to nije po zakonu, a što nije po zakonu, to je proti zakonu, id est krivica, a svaka krivica mora se kaznit. Nu qui bene distinguit, bene docet. Ja idem samo po zakonu. A što veli naš zakon, naša zlatna bula? Slušajte. *Capitulum de vituperiis*: I koji komu čušku dade, ili ga za kosu vuče, da plati sto dinara.“

„Ali dragi brate!“ ustavi ga Mate Vernić, „taj zakon vriedi, ako ja tebe, ili ti mene čušneš, ili ako se poštovani majstori medju sobom počupaju. Medju gradjani. Ali podban nespada pod našega sudca.“

„Vidiš, vidiš!“ odvrati Kaptolović „na toga vraga sam zaboravio bio. Quid facturi? Indi šta? Ja mislim, nagodimo se s podbanom. Nek plati —“

„A ja mislim, ne!“ zagrimi kršni Blaž Štokor lupiv šakom u stol. „Čast našoj gospodi slavnoj, i ljubav i poštenje vam plemenita cehovska braćo ali što je previše, nije ni s kruhom dobro. Ni nosino na ramenih samo jednu glavu, na ledjih samo jednu kožu. Dodatak tko, pak mi od-sieci glavu ili oguli kožu, a ja mu reci „pogodimo se“ daj za kožu moju groš, za glavu moju dva groša. A? Bil vi tako? Vraga bi. Dodji mi tko u moju kovačnicu, pa mi brkaj šakom pod nosom, šta ja? Skok mu za vratom, i šuk po glavi batom, da si drugi put zapanti put. A što je meni kovačnica, to je nam svim plemenitima varoš. Zašto imamo zidine? Da mački po njih šeću? Zašto pravice? Da ih crvi jedu? A jà! Po prstih svakoga, koji se mješa u naše posle. Kakva cifrarija, kakva duga litanija? Ja za svoje pravo negledam pred nikim u zemlju, niti svoje krvi neprodajem za dinar. Stari Krupić je naš čovjek. Da je samo radi kihavice, lako zato, nije on žena. Al da su ga onako zaklali ti biesni vuci kao živinu, nebi mu bio pomogni sveti Kozma ni Damjan. Gospodin Kaptolović govori vrlo pametno, jer kad je gospodin, mora biti pametna glava, al moja mi prosta pamet kaže drugčije. Ako smo ljudi, sućimo rukave, ako smo babe, pak za peć, nek nam drugi kašu kuhaju. A sve skupa mislim ovako. Ovaj naš gospodin Jakopović pokazao je puno puti, da on mari za nas i za naše pravo. Ako mi njemu damo u ruke svoje pravice, neće biti zakopane u blatu. On neka čini za nas, što mu bistra glava kaže, i svaki nas može mirno spavati.“

„Tako je!“ zaviknuše gradjani u jedan glas.

„Ali“ primjeti Teletić „možebit bi se stvar mogla pred banom izravnati, gospoda bijahu pripita.“

„In vino veritas, amice judex!“ odvrati Vernić kroz smjeh.

„Gospodin Jakopović neka čini što treba!“ odazvaše se nemirno gradjani.

„Hoću braćo moja!“ dignu se domaćina. „Za vas krv i život. Sutra podjimo k banu, da pred njegovim licem protestiramo proti Gregoriančevu sili, i da se digne pravda pred kraljevim sudom. A zatim ići će glavom pred kralja, ići će kao vaš poslanik u požunski sabor, i ondje će jasno i glasno kazati gospodi, kakova se sila nama čini. Vi pako braćo pazite. Pregledajte svoje oružje, čistite svoje lumbarde, spremite praha i olova, jer Gregorianec ima mnogo prijatelja, i moglo bi biti većega zla. I kud puklo, da puklo! Svoji budimo i bog pomozi!“

„Bog pomozi!“ zaviknuše svи.

Čovječac na drvetu opazi, da družba hoće da odlazi. Spusti se dakle kao mačak na ulicu i potisnu natrag preko Markova trga. Bila ponoć. Sred trga stajaše dugoljan Garuc, držeći veliku bradaticu i rog, te zaurla vukolikim gromom:

„Gospodari i gospodarice, dvanaesta ura je odbila — —“

„Servus Gjuka!“ zakriješti za njim čovuljak i lupnau ga na ledja pohiti prema dvoru Mihajla Konjskoga.

„Šta — a — a?“ zinu Garuc. „Čo — ko — lin? Duh? Pomozi nam sveti Florijane!“ i prekrstiv se pojuri jadni noćobdija kući svojoj.

Čokolin — jer on to bijaše — stade pred kućom Konjskoga, prignu se i baci kamečak na zadnji prozor. Prozor otvoril se.

„Ti li Čokoline?“ zapita iz prozora krupan glas.

„Dà, milosti vaša!“ odvrati u pol glasa brijač.

„Nu šta? Pavo?“

„U Zagrebu je. Bio kod zlatarovice. Hoće da ju ženi.“

„Ludo buncas!“

„Pri zdravoj sam pameti milosti. Hoće da ju ženi.“

„Do trista!“

„Mirujte milosti! Toga neće biti. Ja kriv. Al drugo se iza brda vâlja. Kazat će vam u dvie tri. Hu! Zebe me.“

„Šta je?“

„Zagrebcani dižu na vaše gospodstvo rogove.“

„Kako?“

„Kod Jakopovića skupile se te pametne glave purgarske, kako će na vas udariti.“

„Mnogo li?“

„Dosta. Al da ih je čitava vojska, nebi straha bilo, jer sva njihova pamet stala bi u lješnjak. Nu Jakopović, to je vrag, to je zmija. Hu vražji taj vjetar! Kako puše! Dogovorili se, da će na vašu milost udariti sudom. I pred banom, i pred kraljem, i pred požunskim saborom. Doći će sutra, posutra, da vam sve dokažem. Idem!“

„Kamo ćeš? Idi u kuću!“

„Nemogu. Imam posla. Laku noć vaša milosti.“

Brijač odklipa. Dodje do gradskoga bedema na južnoj strani. Razgleda, ima li blizu straže. Zatim se dovuče do stabla, stojećega na zidu. Tu priveza uže, i lako lagano spusti se niz bedem.

„Stoj!“ ozva se najednoč glas stražara od podaleke kule.

Ni duša se neozva. Puška planu, zrno udari u snieg, a brijač nasmija se podno zida grohotom.

„Laku noć brate! Škoda praha! Drugi put mjeri bolje!“

I nestra brijača.

* * *

Nestrpljivo šetala gospa Klara po kuli sa moborskog. Bila je odjevena u crnu kadif. Nestrpljivo šetala, čas razmetala žeravici u kamino srebrnom lopaticom, čas povirila iz prozora. Bio dan hladan, mutan. U dolini se pušila magla. Neka joj zmija srce jela. Bila van reda blieda, samo oko očiju crvenili se obočnjaci, al nije to bilo od suza. Usne bi joj kadsto zadrktale, oči se zaklopile, a rukom neprestano gladila haljinu.

U jedan put zaškrinuše vrata. Klara se lecnu. U sobu stupi Čokolin, blatan, mokar.

„Evo me gospo!“ pokloni se brijač.

„Napokon.“

„Nije ni čudo. Ni sad još neimam sape. Cielu noć gazio sam snieg do koljena, a ne prestano mi govorili vuci: „Dobra večer!“

„Šta je?“ dignu Klara zviedljivo glavu.

„Zlo je. Oprostite milosti, te sam ovaj put vrana.“

„Govori — sve kaži!“ prodahnu nestrpljivo Klara, spustiv se kao umorna na sjedilku.

„Gdje da počnem? Od zlovolje liepi mi se jezik na nebo.“

„Šta je s Pavlom?“

„U Zagrebu je. Vi znate, da mu je stric Baltazar ludak i čudak. Mrzi na Pavlova otca. Da mu se osveti, pokloni Pavlu Mokrice, da bude mladac svoj. Punoljetan je. Car ga zbog junačtva na Kupi imenova kapetanom i posla zlatan lanac. Sad je u istinu svoj gospodar.“

„Pa šta?“ raztvori Klara pronicave oči.

„Šta?“ legnu brijač rameni. „Uzet će zlatarovicu.“

„To nije moguće, to nesmje biti!“ skoči Klara drkćuć kao šiba.

„Al biti će. Tko da mu brani?“

„Lažeš. To su bajke.“

„Bajke? Nisu milostiva. Čujte. Došav od Kupe sa svojim onim vlaškim antikrstrom, uputi se ravno k Dori. Odkad ono jedva izplivah iz Save, te stupih u tajnu vašu službu, slijedim ja s daleka mladoga gospodina Gregorianca slijedom. On da me nevidi a ja njega uviek. Vražji je to poso, osobito radi onoga — nu

vražji, velju, poso. Po taboru, po selih je lakše bilo. Tko zna Čokolina? Al u Zagrebu, gdje me poznaje i kroz mrak svaka baka, u Zagrebu, gdje znadu, da sam imao posla kod prevoza, gdje misle, da sam mrtav, nije to mačji kašalj. Al se za Pavlom i ja dovukoh. Obidjoh i stara roga Gregorianca. Biesen ko bik na mladoga. Sad, kad je sabor, stanuje kod Konjskoga. Obučen za seljaka Gregoriančeva stajah i u istom dvoru. A Krupić je blizu. Lahak za mene poso. U dvorištu Konjskoga stoji stara suša. Tu se zavućem pod krov i vidim sve, što kod Krupičevih biva. Krupić ležao u postelji ranjen — valjda ste čuli gospo, kako ga je stari Gregorianec na Agatino izmrcvario —“

„Jesam. Govori!“

„Dakle starac u postelji, Dora sjedi kraj njega, zavezuje mu glavu. Starica Magda zapali uljenicu. Bilo je već pod mrak. Nešta zamahnuo Krupić rukom; valjda tražio, da se napije, jer Dora uhvatila vrčić, da mu ga doda. Al najednoč tres vrč na zemlju i na komade, Dora drktala, i zaklonila glavu u otčevu postelji. Starac se pridigo i pogledo prema vratima. Al u sobu stupi Pavo. Liep je momak, britve mi! Samo da ga vidite gospo!“

„Huljo! Nebuncaj! Govori!“ razjari se Klara.

„Pa dà! Kad je istina. Pavao pohitio k postelji, i pao pred starcem na koljena i stade junak plakati ma kao žena. U čudu ga gledao zlatar, a Dora na pol digla glavu od otčeva uzglavlja, i kradomice motrila Pavla. Kradomice, al tako čudno — nu ta zna se kako ženska glava mužkarca gleda. Počeli razgovarati. Šta, nisam čuo. Al starac kan da se branio i branio, a Pavao sve nukao, molio i zaklinjao. Na jedan put upro starac glavu u ruke, kao da se je zamislio. I opet dignu glavu, pogladi si kćerku i kimnu Pavlu. Veselo skoči mladić, veselo djevojka. Krupić stavi im ruke na glavu, starica Magda stala u kutu plakati, a Pavo uhvati Dorinu glavu i poljubi djevojku.“

„O!“ ciknu Klara od biesa. Zdvojno strese glavu i grčevito raztrgnu niz crna bisera oko vrata, da su se krupna zrna razletila po gladkome podu. „Stani zmijo, stani. Tvoje rieči otrov su mojoj duši, tvój jezik je zmija, koja mi probada srce. On Doru!“ i skoči ljuta žena, te stala hodat uzdignute glave, plamtečih lica po sobi, dok je Čokolin pobirao hladnokrvno zrna od bisera.

„On Doru! Tu prostu djevojku, bez roda, grlit, ljubit — o Isusa mi, satrt ču ih, satrt do kraja! Al možda je pusto ljubakanje? Kako da se on ženi — ne — ne — ne — to nije moguće. Lažeš i sto puti lažeš!“

„Kamo sreće“, odvrati hladno Čokolin. „Al po komorniku Baltazara Gregoriancu, komu Stjepkovi cekini otvorile usta, saznao sam, da se zbilja radi o svatovih.“

„Jao! Jao! Zar sam takova kukavica! Zar je smio taj biesni mladić razkinuti zlatnu mrežu moje ljepote, u koju se bilo zaplelo sto mužkih užnositih glava. Cokoline! Uzmi sve, sve što vidiš, što nadješ u ovom gradu, al pomozi, pomozi ako boga znađeš,“ buncala liepa Klara. „Pomozi!“ nastavi mirnije, „ima li pomoći proti srcu, a ono te neće? Ima li spone, da te veže uz onoga, koji te odbija, ima li? Ta bože! Poludjet ču, poludjet!“ I baci se žena na počivaljku i nakvasti bogato uzglavlje gorkimi suzami.

„Gospo!“ prosbori za čas Čokolin stajeći pred počivaljkom. „Gospo, mani se biesnoga mladića. Mani se sanjarije.“

„Da ga se manem?“ dignu Klara bolnim glasom, „sta ti znađeš kukavice? Ta htjela sam, bog mi je svjedok. Gušila sam to biesno srce. Badava. Mislila sam, da će vrieme ugasiti iskru, što je u mom srcu klila. Al pamet, prokleta ova pamet spominjala danju, noćju njegovo ime, jarila zlokobni taj organj, i sada mi srce bukti plamenom biesnim — sad ga moram imati ili —“

„Smrviti njega i nju!“ odgovori hladno brijač. „Gospo! Mani se ludova. Sgnječi ga, baci ga. Sve je to sanjarija. Poslušaj gore glase. Kuća ti gori nad glavom. Ungnad postade banom. U njega je sva moć. Samobor založiše tvomu tastu Ungnadu to jest polovicu, a polovicu Gregoriancem. Gregoriancu izplati ban svoj dug, a drugu polovicu, to jest tvoju, hoće da silom osvoji natrag.“

„Jesi l' poludio?“ vršnu Klara.

„Nisam. Počekaj gospo dva dana, dan, i vidić češ!“

„Ta jesu li se proti meni urotile sve paklene sile?“ upita žena bez sviesti.

U to zaori trubljaj tornjara. Ide gost. Neprodjoše dva časa i gospoj Klari predstavi se visok, crnomanjast častnik, odjeven u gvoždje: gospodin Melkior Tompa od Horšove, pobočnik banov.

„Plemenita gospo!“ prihvati došljak, „prije svega čast i poklon od mojega gospodara velemožnoga gospodina baruna Kristofora Ungnada od Sonneka, bana. Vašoj milosti biti će dobro znano, da od starine grad i mjesto Samobor pripada gospodi Ungnadovom i da je krivim putem došo u ruke vašega tasta Leonarda Grubara u jednoj polovici. A što je od kraja krivo, to vremenom pravo postati nemože. Zato je i velemožni gospodin palatin Nikola Bator studio sud i dosudio sav Samobor plemenit Unagnadovu i moj gospodar zakazuje vašoj milosti, da mu nekasni predati grad i mjesto Samobor, jer ako nebude dobrim, biti će zlim i velemožni gospodin bar daje vašoj milosti dva dana, da se promisli, i ako mu s dobra nebude njegovo pravo, navaliti će oružanom rukom, da osvoji svoje otčinstvo.“

Klarine oči plamtile, čas bliednula, čas se rumenila, i drkćuć se upirala u stol.

„Plemeniti gospodine!“ odvrati sabrav se napokon. „Izjavite vašemu gospodaru poklon i čast. Pol Samobora, gdjeno ja vladam, založio je blage pameti Ivan Ungnad mojemu tastu za osam tisuća ugarskih forinti, i ako ih g. ban položi, vratiti će mu grad. Nu prije ne. I gospodin Ungnad neka uvaži, da se ljudi netjeraju kao psi. Na ta dva dana liepa mu hvala. Nete treba mi ništa promišljati. Ja sam odlučila. Neka vodi g. ban eksekuciju oružanom rukom, imam i ja praha i olova, imam i ljudi, ako sam i žena. Ban je u zemlji, da čuva svačije pravo, a ne da ga gazi na svoju korist. To recite gospodaru svomu, a sada plemeniti gospodine bog s vami!“

„Što mi vaša milost reče,“ pokloni se Tompa, „zajaviti će banu; on neka radi po svojoj domisli.“

I ode.

* * *

Dva dana zatim bilo oko Samobora i na njem osobito živo. Samoborski gradjani gledali čudno, šta će to biti, neznajući na koju bi stranu. Na gradu zatvorena vrata, u jamah do vrha voda, na bedemih gvozdene lumbarde. U gradu se radilo i gradilo na sve ruke. Ljudi prolazili danju i noćju, nizali vreće punе pjeska, kopali lagume, oštirili sablje, a gospa Klara obilazila bodreć, brabreć, karajuć i hvaleć. Al iz jutnje magle drugoga dana izvi se čudna bodeljiva zmija, izvila se i savila se oko grada — banova vojska. Težke lumbarde nemilo bujlile na grad, sjajno kopanje stršilo u vis poput gusta klasja, i duge arkebuze vrebale na svako okance, na svaku glavu. Tu vojsku vodio je Krsto Ungnad glavom.

„Bene!“ reče saznav Klarin odgovor, „smotao sam ja Turčina, svladati će i žensku suknju. Hoće joj se poigrati vojske. Pa dobro! Napred momci!“

Još jednom izidje banov glasnik pod bielom zastavom pred obkop te pozva plemenitu gospu Klaru Gruberovu u ime bana, nek predade grad, al ona odgovori: „kad se je banova milost potrudila tako daleko, nek se potрудi i dalje.“

Za tinji čas odjekivala gora gromom. Plamen za plamenom planu iza bielog dima lumbarde, grom za gromom potrese zrak, zrno za zrnom lupilo u stare zidine samoborske. Arkebuziri vrebahu kutreć za grmom, za drvetom, i gdje godj bi se pomolila na bedemu glava, odpiri ju zrno. U kuli šetala Klara. Prsi joj se nadimahu silno, svaki grom iz puške potrese ženu. Al nije se ona bojala. Čas je molila, čas sa kule bodrila ljude. Pristupi k prozoru. Gle! Četa pješaka banovih provali do pred vrata. Ljudina pred četom zamahnu sjekirom da ih razvali. Klara uhvati pušku, namjeri, odape i ljudina ljosnu s mosta u vodu. Al jači navalni juriš. Cieli puk pješaka sa ljestvami doleti do prvoga bedema. Zrna biju iz grada. Banovci nemare.

Sad preko jame prisloniše ljestve, sad se propinju. Grmnu grom, planu plam, dim obavi nebo; kamenje, ljudi, ljestve, lumbarde lete po zraku. Čokolin upali lagum i baci četu banovaca u zrak.

„Bene!“ reče Ungnad videć, kako njegovi ljudi lete razmrskani po zraku. „Kanoniri punite, poredajte lumbarde u jedno; bijte gornji grad; pješaci natrag!“

„Ha ha!“ nasmieši se u gradu Čokolin, „banovi mušketiri lete bolje neg lastavice; već su negdje kod svetoga Petra u raju. To smo naučili kod Turaka.“

Svrstile se lumbarde, i namjerile na jedno mjesto, na Klarinu kulu. Grom! Zrno probilo prozor, razmrivilo šareno staklo. Grom! Zrno uleti kroz prozor i razbi pozlaćenoga zmaja i mramornu školjku. Od užasa štrepila Klara; blieda, iznemogla zatiskala se u kut.

U to navalni bez duše u sobu Čokolin odrpan, krvav, crn.

„Gospo! Gotovi smo! Banovci provaljuju lagumom u prvi obkop. Polovica je naših izgnula od prokletih arkebuzira. Kastelanu, koji je bio jedini vodja, odnieslo zrno obje noge.“

„Ne, volim umrijeti!“ odvrati žena.

„A tvoja kći!“

„Istina je! Neka tornjar dade znak.“

„Dobro!“ I odjuri Čokolin.

Trublja zatrubi, gruvanje zašuti.

„Podji pred bana gospo, brže!“ zaviknu brijač vrativ se u sobu. „A znaj, Ungnad ljubi žene. U tebe je zlatna mreža.“

„Šuti!“

„Neću. Zar Pavo? Nemože li se Klara Pavlu osvetiti, i Dori osvetiti, bude li moguća. Osveta! Čuješ li gospo osveta! Idi pred bana.“

Širom otveriše se gradska vrata i spusti se most. Iz grada izadje poniknute glave Klara u crno odjevena. Bila je blieda, uzrujana, bila je ljepša no ikad. Al tek što se je malo od vrata poodmakla bila, poleti pred nju na vatrenu bielec ban, pod sjajnim oklopom. Klara podignu oko, i kan da ju je nešta pri srcu zabeleo. Ban stade, Klara se pokloni.

„Velemožni gospodine bane!“ započe trounutim glasom, „kocka je pala, pala je za vas. Htjedoh kušati sreću, izdala me. Slaba sam, žena sam, udova sam. Evo se podajem ljutoj sudsibini. Zavlajajte ovim gradom, ja će sa ubogim djetetom u božji svjet. Kamo? Neznam. Al za jednu vas milost molim. Jedan dan mi dajte da jošte proživim pod ovim krovom, da skupim svoje ubožtvo a zatim — podjoh!“

Moleć dignu suzne oči, i složi ruke na burnih prsih.

Nemalo začudi se ban krasoti Klarinoj. Premda surovo i ljuto, zaigra mu srce neobično, kad no začu Klarin zvonki glas, kad je gledao, kako ta blieda ljepotica sried hude zime, sama, svladanu pred njim stoji.

„Bene!“ odvrati pod silu nježan. „Plemenita gospa se vrlo vara, ako misli, da sam pogarin, i da će ju tjerat u zimu izpod krova. Plemenita gospa mogla je to odmah dobrim ovršiti, pa bi se bilo manje praha potrošilo. Svaki traži pravo svoje, a i ja. Nu zato može plemenita gospa i dalje stanovati u tom gradu, samo da je moj. I jer je zima ljuta, a mi se danas pucketajući namučili, pozivam se plemenitoj gospi u goste, jer sam vele gladan. Moji i vaši ljudi nek idu s milim bogom u svoje stanove. Gospodine Melkiore,“ dozva Ungnad po-bočnika.

„Zapovieda vaša milost?“ doleti Tompa na konju.

„Dedte povedite vojsku u mjesto dolje — u stan. Vi idite gvardianu na noć, napijte se liepo, pa ga pozdravite. Ja će plemenitoj gospi u goste! S bogom Melkiore. Žuri mi se, vrlo sam gladan!“

„Velemožni gospodine bane!“ pokloni se Klara uz laki posmjeh, „vidim, da niste obsjeli grad ovaj ljuto svoje koristi radi, već samo da svoje banstvo započmete sjajnim izgledom junačkoga veledušja. I zato slava vam i hvala od jadne, osamljene udove. Unidji velemožnost u svoj grad, u svoje vladanje. Da sam mu ja gospodarica, primila bih slavnoga gosta u te dvore, kao što se prima dragi rod; nu gospodar je vaša milost tude, a ja će gospodstvo dvorit kao pokorna službenica.“

Ban skoči s konja, podade liepoj udovi ruku i oboje podjoše u grad.

U triemu sastade ih Čokolin.

„Gospojo!“ prišapnu brijač Klari, „zaboravili ti jednu reći. Pavo nije Dore poljubio jedan put, tri puta ju pritisnu srcu. Osveta! A osveti hoće se moći.“

Pala bje tamna noć. Po gori, po dolu bura i snieg. Kmetovi pobacali mrtve drugove sa gradskoga bedema u ponor. Grakćuć obletavali crni gavrani grad. Davor slavio gostbu.

U gradu vladao mir. U maloj sobi treptila uljenica od ružičnoga stakla, viseć sa tavanice. Od sumraka jedva je bilo razabirati lica. U kamini od biela mramora praskao crven plamen. Na mekoj sjedilci zibao se ban. Kraj kamina sjedila poniknute glave Klara. Crveno svjetlilo vatre titralo čarobno na bliedom joj licu, u sjajnih joj očih, poigravalo zlatnom joj kosom.

Gledao i gledao šurovi ratoborac i nemogo se nagledat žene.

I opet pjenilo se zlatno hrvatsko vino, i življe buktio plamen, i ljuće hujila bura, i strastnije nadimahu se grudi, i — — — na Samoboru slavila Lada slavu.

Za dve nedjelje pako blagoslovio samoborski gvardian savez gospodina bana i baruna Kristofora Ungnada od Sonjeka i gospoje Klare Grubarove.

Po vjenčanju sretnu Klara u gradu brijača; ljuto se nasmija, i reče mu:

„Na tvoje je izišlo. Osveta! U mene je moći. Ja sam banica!“

(Dalje sledi.)

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 47.

U ZAGREBU DNE 25. STUDENOGLA 1871.

God. III.

Izlazi svake subote. — Godišnja cienā 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Zlatarovo zlato. — Beatrice. — Bože živi! — Pouka: O dragom kamenju. — Narodno kazalište. — Listak.

Zlatarovo zlato.

Roman iz prošlosti zagrebačke, napisao ga Aug. Šenoa.

XVIII.

„Čuješ li dušo! moja ćeš biti, da moja,“ progovori Pavao nježnim glasom sjedeći u Kruščevu vrtu kraj Dore jednoga ljetnoga dana g. 1578.

„Neće minuti godina dana, a ti ćeš biti gospodaricom moje kuće, moga imanja, moga sreća.“

„Da bi to bilo, Pavle, da bi to bilo,“ šapnu stidno Dora, „oh ni da pomislim. Kako bih sretna bila. Al otac, tvoj otac! Ta pamti, kako je ljut na moga jadnoga čačka, na mene! Ah Pavle! Bojim se zla, bojim se — —“

„Šuti, šuti dušo! Ne govori mi o tom! Hočeš li, da mi vedro nebo potamni, da u sladku času ljubavi naspeš gorka pelina? Moj otac! — Bože! — Znam, šta je tvojoj kući krov, znam.“

„Al tvoj otac je!“ odvrati Dora. „Evo ja nesretnica zavadih te s tvojim roditeljem, ja nesretnica vrgoh svoga otca ujad.“

„Šuti zlato, šuti!“ zakrči joj živahno mladac rieč, „ja sam mužka glava, meni je misliti i vjere mi često za bezsna mišljah o tom. Nedomislih se ničemu, van da te ljubim dušom, srcem, životom. Moj otac! Dà! Nadah se, da će mu bies popustiti, al vidim žalivože, da neće. Zakklinjah ga, badava. Padoh pred njega, odbio me. Neodkinuh se ja od oteca — majčina smrt goni me od njega. Oj Doro šuti, jer tužne u mojoj duši evo budis slike. Ja nesmjem, nemogu da te neljubim. Nerazmišljaj o tom, jer hladna pamet je ljubavi, što je mraz ruži. Pa šta ćeš i više. Nije li tvoj otac gore uvriedjen, nego moj? A nisam li ja Gregoriančev sin? Pa gle, dobri starac zaboravio ljute jade, pa kad je video, da se nas dvoje ljubi od srca, da bi jednomu i drugomu srce puklo, ako nas zla sreća razstavi, tad reče i on, neka bude po vašem! Nije li tako; nu reci sama, nije li?“

„Jest! Hvala bogu!“ dahnu djevojka i spusti glavu na Pavlove grudi.

„I reci, nemoram li?“ nastavi Pavo. „Plemić sam, a poštenje dići svakoga čovjeka nekmo li plemića. Bil' ja smio izniet pred svjet svoj starinski grb, nebi l' ja crna kukavica bio, da te napustim tužnu, kad si zbog mene pretrpila toliko jada, kad su lajavci jezici hudočno klevetali na te? Bome kukavica bih bio, i crna kukavica. Eto vidiš, dužnik sam ti. A i ti jesni meni dužnica!“

„Ja?“

„I jesi. Ta nespasih li ti život? Gle djevojko, tu valja se namiriti. A takav dug vraća se samo — srcem, dušom. Zato nemudruj! Božja je volja!“

„Božja volja!“ opetova Dora i žarko joj se oči upriše u mladića. „Necu mudrovat Pavle moj, neću. A kakva i od toga pomoć? Kad sam onako sama za poslom, čudno mi je pri srcu. Je l pravo, što radiš, pitam se često Pa onda u mojoj glavi čudne smutnje. Nije pravo, rekoh si često, evo koliko od toga jada i nemira. Pa bi trebalo odreći se Pavla! Njega? Nikad, oh nikad, veli mi srce. Ta prije bih umrla. Al vidiš Doro, velim si opet, po tebi je Pavo nesretan!“ —

„Nesretan ja? Po tebi? Luda glavice!“ ukori ju Pavo nježno.

„Nu ja samo tako na pamet mislim. Nesretan je, velim. On je gospodin, on je bogat, ti si jadna sirotica, on bi dobio plemenitu gospoju — drugu! Oh ne, ne drugu, toga nebih preboljela“, kliknu djevojka i uhvati živo Pavlove ruke, „da drugu ljubiš. Pa onda kad se zamislim, eto video, kako sjedim u twojoj kući i vezem vezak, liep pojasa. I čekam, hoće li skoro Pavle doći. A ti se kradeš lako lagacko do mene, ti misliš, da ja toga neznam. Al dà, šta nebi znala. Netreba mi očiju. Srce kuća

življe, srce zna, da si blizu. A ja ti skočim, ja ti se ovinem oko šije, ja te po — Ha ha ha! udari djevojka u smijeh i u plač, „je l' da sam luda, vele luda! Ne, ne, ne, to ne može biti, to bi preliepo, preliepo bilo!“ i trownuta pokri si Dora lice rukama.

„Hoće, mora tako biti djevojko moja, diko moja!“ zavapi blažen Pavo i privinu djevojku grudima.

Vrtom zaškripi iznenada pjesak. Dora skoči. Iza grmlja pojavi se mrkonja Radak.

„Gospodaru, hora je! Četa tvoja osedlala konje. Zapovjed je, da kreneš preko Save u banov tabor na Odri.“

„Dobro je Radače! Hvala ti.“

I ode Radak, a mladić poljubi vjerenicu živo i krenu k svojoj četi.

Djevojka podje do drvene ograde, da vidi dragoga, gdje odlazi. Nasloni glavicu na stup, lice joj gorilo od ljubavi, a žarke oči otimale se za milim vojnom. Na zamaku ulice krenu Pavo glavom i pozdravi mladu, a ona mu kimnu dva tri puta i vrati se na klup, stojecu pred kućom. Sjede na klup i stade vezti vezak. Čudno joj bilo pri duši. Časak vezla, časak glavicu digla, gledajuć pred sebe. Je l' to moguće, je l' moguće, ona da bude Pavlova? Provuće ruku čelom, da se uvjeri, da to nije sanak, da je to zbilja. Zbilja! Oj bože moj! Šta su sve pretpljene muke, sve prolivene suze prema jedinoj pomisli, biti Pavlovom ženom! Čudno svjetlo titralo joj pred očima, na srce navalila neka sladka tjeskoba, krv joj skočila u glavu, a vezak po zlu. Iz nestasnoga svjetlila razvijale se živahne slike pred očima djevojke. Vidjela se u vrtu kraj Pavlova dvora. Sunce sjalo, cvieće evalo, a ptice pjevale u sav glas. Po vrtu vijale se biele stazice, obrubljene gustim busenom. Tu je šetala i cvieće brala. Ah gle evo najljepše ruže! Da ju ubere! I posegnu rukom. Jao! Iz busena skoči čovjek. Ta Pavao! Al se preplašila! Al nebje kad plašiti se. Junak ju zagrli, poljubi u čelo, poljubi ju opet. Liepa li sanka! Djevojka spustila vezak, sklopila oči i bilo joj dobro. Snivala je, snivala al za kratko probudi ju živahan razgovor. Zapazi, kako ide otac i s njime sudac, bilježnik i pop. Gospoda govorahu vrlo živahno. Za svakim korakom stali bi i mahali rukama i kimali glavom.

„To, to je bogu plakati!“ zažesti se debeli sudac, „to je grieħ do boga, šta se tuj radi. Gospodar medvedgradski odkad je podbanom zlostavlja nas gore od kmetova.“

„Per amorem dei, šta je opet?“ zapita kapelan.

„Horribile dictu, užasno, častni gospodine!“ zatrubi Kaptolović kroz nos.

„Nu za boga govorite gospodo, kakva je to nova sila?“ zapita mirno Krupić.

„Tek je prošlo nekoliko mjeseci, da je vas majstora zlostavio ovdje kod Kamenih Vrata —“

„I nas, salva auctoritate magistratus, za pečenkom okrstio poganim imenom lopova,“ doda Kaptolović.

„Znaim,“ odvrati Krupić, „nu mi smo zato protestovali svečano pred gospodinom banom, i digli pravdu pred kraljevim sudom. Zato je bio g. Ivan Jakopović u Požunu.“

„Sic est, tako je!“ doda Šalković.

„I sve po redu i zakonu,“ završi Kaptolović.

„A jedva što vam je rana zacičila,“ nastavi sudac, „eto nove opačine. Okolo Gjurgejeva prale gradčanske žene Bedekovićeva Jela i Haramijina Bara kod potoka Topličice rublje. Al kad iz tiba mira, iz šume hrup na njih Gregoriančev sluga Andrija Kolković i nekoliko tih hajduka pa udri na ženske — —“

„Satis, dosta! Sodoma, Gomora!“ prekrsti se Šalković.

„Nije dosta,“ reći će sudac. „Kad su žene udarile vikati i naricati, da će ih tužiti g. podbanu, nasmijali se ti antikrsti ljuto, veleć, neka tuže slobodno, i da im je gospodar reko, neka samo tuku taj zagrebački skot, neka i neštete žena, on da će im dati zato nagradu.“

„Skot, mi da smo skot!“ uhvati Kaptolović kapelana za ruku, „izvoli vaša častnost pomisliti, mi da smo skot.“

„Oslobodi nas gospodine!“ prekrsti se pop.

„Al nije to sve,“ nastavi sudac, „ima te litanije i više. Miju Kramara, našega rotnoga gradjanina, svukoše Gregoriančeve sluge do gola, kod Kraljeva broda, te je morao jadnik po kiši čekati u grmu, da se može povratiti svojoj kući.“

„Nu vidite, vidite!“ razmahnu Kaptolović ruke.

„Oh proles diaboli!“ uzdahnu kapelan.

„A sad ide najgore!“ sudac.

„Čujmo!“ Kaptolović.

„Da čujte i krstite se. Sinoć kad sam kod večere sjedio, navalik meni u kuću žena majstora Kolomana, š njom naš vredni assessor Ivan Bigon. Žena vikala i plakala, mislio sam, da joj vuk tele izjeo. Al kad Bigon poče jasno kazivati, i stoputi gore. Prije jedno četiri dana poslao naš dobri Bigon četiri svoja konja u Primorje po ulje. Ja mu rekoh nemoj, jer je Gregorianec svim slugam zapovjedio, da pliene Zagrebčane, gdje im se prideši prilika. Al šta ćete, Bigon, kako rekoh, poslao kònje. Kad konji do Kraljeva broda, nahrupiše Gregoriančevi na njih, izprebiše sluge, pa potjeraše konje u Molvice.“

„Čuste li četiri konja, to nije groš,“ doda važno Kaptolović.

„Bigon nije imo kad poći za konji; bilo je posla u štacunu, ta sajamski dan. Hodи, reče majstoru Kolomanu, kumu si, hodi kume u Molvice Gregoriancu, nek mi vrati konje. I zbilja digo se Koloman. Kad on pred ljtoga Stjepka, i rekne tko je i što će, i da je prava sramota, što njegove sluge čine, a moj se

Stjepko nasmija kao zmija, pa će Kolomanu: Hajdmo, hajdmo majstore dalje u dvorište, da vidimo, kakav je to poso. Al tek oni u dvorište, Stjepko migne slugam, a oni skoče na jadnoga Kolomana kao psi, povukli ga u kolibu, svukli ga do gola i kolci ga izprebijali na mrtvo ime. Stjepko se tomu smijao i reko Kolomanu: Sad smo te podkovali zagrebačka psino, tornjav se i pozdravi mi poštovani magistrat. Neka mi dodje u goste u Molvice, pa će ga još mastnije počastit. A sada leži jadni Koloman u postelji kao lazар.“

„Nas tako počastit, slavni magistrat počastit ljeskovom masti, jeste li čuli častni gospodine kapelane?“ srđio se notar. „Nas, koji imamo pravo dieliti batine, a ne primati ih. Kažite mi, je l' to božji stvor, je li to krštena duša?“

„Et libera nos a malo“, odvrati pobožno kapelan.

„A što ćemo sad?“ zapita sudac.

„Hm!“ zakima mudro kapelan.

„Šta sad?“ opetova Kaptolović.

„Šilo za ognjilo, kad bude prilike!“ privati Krupić, koji je sve to pričanje šuteć slušao bio. „Uzdaj se u se i u svoje kljuse.“

„Ali za boga majstore!“ zaskoči ga bojazljivo Kaptolović, „to su tanke stvari, to treba pismeno.“

„Šta pismeno, gospodine notare!“ odvrati zlator. „Vi batine čutili niste, vam je lako pismeno, al ja sam ih čutio, ja gradjanin. Čemu prolijevati crnilo, kad krv teče. Nišam ja zanovetač, il svadljivac, al kad do živa ide, onda se piše, nà ovako —“ i zlator podignu šaku.

„Bene, bene ali —“ primjeti Kaptolović.

„Ništa ali,“ odvrati zlator. „Gospodo podjimo gospodinu Jakopoviću. To se prešutiti nesmje. On neka nas vodi k banu u Samobor, idem i ja i g. će Kaptolović s nami, da mu od srca kažemo sve, da nam bude pomoći, jer je obećao, da će biti strog i pravedan.“

„Optime! Ta to je,“ uzdahnu slobodnije Kaptolović, „samo sve po zakonu. Ban je zbilja strog i pravedan i nepazi na ničije prijateljstvo. Al dà! Nećemu se dosjetih. Praznoruk nesmje čovjek pred bana. Ban rado jede i piće, a gospa banica ljubiti će valjda, kao svaka ženska sladkiša. Ja dakle mislim, da ponesemo ad captandam benevolentiam velemožnomu g. banu soma i pet polića staroga vina, a gospo banici dva klobuka bieloga cukora. Soma imam ja kod kuće, vino će dati poglaviti gospodin sudac, a cukor kupit ćemo na gradski račun kod Šafranića za forintu i devetdeset dinara. Je l' pravo?“

„U ime božje!“ reče Krupić, „ali sad ajdmo gospodo!“

„Hajdmo,“ pristaše svi, te podjoše prema kući Ivana Jakopovića.

* * *

Dva dana za ovim živahnim razgovorom zagrebačke gospode u dve ure po podne šetala gospa banica po gradskom vrtu samoborskom. Gospodin ban, čovjek ponešto lien, odkako ga zapade prevažna čast banska, drienao u svojoj sobi, da se odmori od težke muke, što mu je jelenja pečenka i okička zelenika zadala bila. K tomu je trebalo kupiti nove snage, jer je sutradan valjalo ići u tabor a zatim na Turke. Gospo Klari nije se srce otimalo ni malo za drijemnim si gospodarem, ta on joj ostavi valjana zamjenika, mila si gosta, gospodina pukovnika Bernarda de Lernon, rodom Franceza, koji je pražkomu dvoru osobito omilio bio, koji i gospo Klari nije nemio bio. Gospodin Lernon nebijaše bog zna kakova ljepota od čovjeka, kao ni barun Ungnad. Bio je čovjek suh, bled, za rana prezreo; nu gospodin de Lernon bio čovjek visok, gibak, crnih očiju, crnih brkova, fina, oštra nosa, od glave do pete kavalir. Izim toga nije govorio de Lernon krupnaim, već finim, gladkim jezikom, dočim je Ungnadov jezik znao zasjeći kao sablja.

„Pardieu! čudim vam se liepa gospo!“ zabilje pukovnik, nemarno koracajuć uz Klaru, „da se je vaša ljepota zaklonila u ovu šumsku pustinju. Venera stanuje u Olimpu, u rajske dvorovih, a ne u medvedoj šipilji.“

„Čudno vam se to čini gospodine de Lernon,“ nasmieši se pod silu Klara, „nu recite, kad mi radi krasote laskate, recite mi, šta bi putinja bila, da neima u njoj ljepote?“

„Dà dà, dražestna gospo, al što pripada nebu, treba da i na nebu sjaje. Zvezdi neima mesta nego na nebeskoj vedrini.“

„Manite se pukovniče. Znam, da vam nisam druga zvezda, nego ursa major, medjedica. Da osvanem u kolu vaših markezica, zaista bih vam se činila prosta.“

„Vi griešite proti sebi, liepa gospo!“

„Pa da je istina, što vaše gospodstvo veli, neima li neznan svjet i neznanih zvezda? Mislite si, da ste ronac, koji roni za biserom, il rudar, koji je pod zemljom naišao na zlato.“

Lernon htjede odvratiti gospodji laskavu rieč, al se pomoli pred njom mali Cokolin, te prihvati hrvatskim, Francuzu nepoznatim jezikom:

„Milostiva gospo! Dobit ćeš gosti. U mjestu Samoboru dese se Zagrebčani, i Dorin otac; doći će da tuže staroga Gregorianca radi sile. A Gregorianec zazire od Zagrebčana, jer se ljuti na Doru. Zagrebčani dakle nemogu pravati. Evo ti prve prilike!“

I nesto brijača.

Klarino oko sjevnu neobično.

„Oprosti mi gospodstvo vaše,“ reče pukovniku, „u važnu poslu moram potražit muža si.“ I brzim korakom pohiti probudit bana.

* * *

„Zagrebačka gospoda dodjoše,“ zavjavi sluga.

„Bene! Nek udju!“ odreza ban, koga je Klara opet ostavila bila.

U sobu stupaše Jakopović, Teletić, Kaptolović i Krupić.

„Oj gospodo Zagrebčani,“ raztegnu se ban, „šta vi opet dobra nosite?“

„Soma, vina i dva klobuka cukora, velemožnosti vaša!“ probrblja Kaptolović, težko se klanjajući.

„Bene! Hvala!“ nasmija se Ungnad, „al tomu netreba deputacije.“

„Ništa dobra nenosimo,“ prosbori ozbiljno Jakopović, „jer je, da oprostite, gospodine bane kod nas sve zlo.“

„Zlo! Pa kako?“

„Gospodin podban drži nas za kmete, da za živinu, a mi smo slobodni ljudi. Čuj, velemožnost vaša, pa sudi.“

„Govorite!“ odvrati ban. Živim jezikom, oštrom rieci izpriča Jakopović sve nepravde, što je Zagreb od Gregorianca doživio i završi:

„To ste čuli, gospodine bane, što nas tišti. A mi tražimo pravde proti toj sili. Kad je vaša velemožnost zabanovaala, reče, da će svakomu strogo suditi. Evo mi gradjani priestolnice ciele Slavonije, mi gradjani staroga Zagreba tražimo od tebe pomoći, lieka. Pokaži, da si pravedan. Vrati nam mir i slobodu, da budemo, što smo bili. Pokaži, da pod tvojim žezlom zakon više valja nego gospodstvo.“

„Bene,“ odgovori Ungnad porugljivo. „Nevjerujem, da je gospodin Štjepko takov antikrst, ta podban je. Možebit su vaši ljudi štogradj prišili. Pa neznam,“ nastavi pogladiv si crvenu bradu, „zašto ste k meni došli? Zašto? Ja sam

istinabog ban, al vi nećete da znate za banov sud. Niste li proti Gregoriancu podigli pravdu pred kraljevinu, a ne pred banskim sudom? Šta ću vam ja.“

„Zagrebčaninu samo sudi kralj, a Zagrebčanin može drugoga tužiti samo pred kraljevskom svjetlosti, to je zakon od starine“, progovori muževno Jakopović. „Naši gradjani nespadaju pod banov sud.“

„A dà! To je vrlo lud zakon, dragi moji, to su stare škarteke,“ odgovori ban, „radi vas bogaca putovati će gospoda velikim troškom u Požun. Idite, idite, to su vaše sanjarije. Da vam je gospodin Stjepko kmeta izprebio, ženske et caetera, pa šta je to? Idite i sad u Požun. Tražite si ondje lieka, šta ću vam ja. Rogobornici, buntovnici, nemirnjaci ste.“

„Al naše pravo!“ progovori živo Jakopović, „zar smo zvieri?“

„Pravo! Ha ha! Imate li veće pravo nego li ja. Idite s milim bogom, meni je na drem.“

„Dakle vaša milost neće nas štititi?“

„Uzdaj se u se i svoje kljuse. Driemno mi je, jeste li čuli, a sutra moramo u vojsku.“

„Dobro,“ završi odrješito Jakopović, „ban nezna što je pravo, al će znati kralj, saznati će i kakav mu je ban. S bogom velemožni gospodine, sad znamo da se od bana nemamo ničemu nadati i evo vam se kunem, da ćete paaintiti čas, da ste Zagrebčane dirnuli u srce!“

Ljutiti odoše Zagrebčani od Ungnada, a najviše uzdisao je Kaptolović:

„Dakle ni som, ni vino, ni cukor nije ništa pomogo! Sve ništa. Eto ti pravice!“

(Dalje sledi.)

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 48.

U ZAGREBU DNE 2. PROSINCA 1871.

God. III.

Izlazi svake subote. — Godišnja cijena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Zlatarovo zlato. — Beatrice. — Sitne pjesmice. — Pouka: Madame Staél i George Sand. — Listak.

Zlatarovo zlato.

Roman iz prošlosti zagrebačke, napisao ga Aug. Šenoa.

XIX.

Barun Ungnad podiglo se svojom vojskom po zapovjedi nadvojvode Karla, da otme Turkom stare hrvatske tvrdjave Bužim, Zrinj, Čazmu, što ih je bosanski paša Ferhat osvojio bio, i htio je otisnut nevjernu silu od Une. U nekoliko manjih okršaja razbi doduše Turke, nu nije se umio poslužiti svojom srećom. Premda junak sabljom, bijaše Ungnad slaba luma, i četujući sad ovdje sad ondje trošio je bez razbora silu junačke krvi. Izim toga nisu hrvatska gospoda prianjala uz njega kao nekad uz Franju Slunjskoga i u vojsci nije bilo slege. Stari Gregorianec i neki njegovi pristaše prigrili doduše štajerskoga baruna svom silom, iznevjeriv se svojim prijašnjim saveznikom, koji su zazirali od Niemaca. Al zato je znatan dio plemstva, a na čelu mu mali razban Alapić, počeо nemilo gledati bahatoga baruna. Ungnad vodio je vojsku amo i tamo, čas nemareći za dobru zgodu, da navali na Turke, čas malom četom udarajući na silni čopor Tura, a izim toga često bi ostavio vojsku i pošo u Zagreb, da se tajno dogovara sa Hallekom, Draškovićem i drugimi mezimci nadvojvode Ernesta. Dà, govorilo se o njem, da njegova prisega u hrvatskom saboru nije bila nego pusta komedija, jer da se je prije u Pragu zakleo bio cesar Rudolf, da će samo ono činiti, što mu nadvojvoda Ernest zapovjedi. Dok su gospoda ovako po kutovih mrmorila, radili su Zagrebčani na sve ruke da operu sramotnu ranu, što im je Stjepko Gregorianec zadao bio. Ivana Jakopovića izabraše gradskim sudecem, a Matu Vrniću notarom, znajući, da su to ljudi smjeli i bistri, a uvidiv, da je gospodin Teletić dobrinja ali nebrigeša, i g. Kaptolović da puno govori a malo radi. Jakopović podnese tužbu glavom kraljevoj svjetlosti, Jakopović podje i nadvojvodi Ernestu, da mu dokaže sve

jade i nevolje tužne občine zagrebačke, a na požunskom saboru zagrmi glasom gromovitim i slovom munjevitim, da je velikaše hrvatske sve davilo pod grlom:

„Dolazim pred vas oj slavni stališi i redovi,“ zagrmi, „ne kao poslanik slobodnoga grada, kemu ime slovi u davnjoj davnini, već kao vapijući odaslanik razcviljene občine, koja sa krutoga nasilja stenje i uždiše, te već zaboravlja, što je pravo i zakon, koja se očajavajući lača oštре posjeklice. A kako i nebi? Bije nas jad, mori nas glad, gori nam kuća, pusto nam je polje, starci strepe od silovite ruke, žene nam drkću od bezbožna biesa, a zakon naš davnini, ta neokaljana svetinja naših otaca, u prahu leži i zloradim biesom gazi ga nemila noga. Pa pitate li, oj slavni stališi i redovi, nije li taj naš krvnik Turčin, kleti neprijatelj krsta? Ja vam velim, oj gospodo, nije Turčin. Domaći velikaš, kršćanski gospodin ušo je pod slobodnim provodom u naš mirni grad i hara gore od Turčina, i u čas kad bi nam trebalo složno dizat oružje proti zatoru naše svete kršćanske vjere, valja nam vaditi sabљu proti domaćoj sili. Pomozite oj gospodo, jer inače pogibosmo, a poginut ćemo samo sabljom u desnici ruci.“

Kao ljuti mraz ofuri taj govor i bana i hrvatsku gospodu, navlaš, kad se pročulo, da je kralj zapoviedio, neka se povede iztraga pred kraljevim sudom proti gospodinu Stjepku Gregoriancu. Još jednom pokusila gospoda, nebi li mogla tu nemilu pravdu izvinuti kraljevskomu sudu i prenjeti pred svoje vlastito sudište. Zaključiše naime u svome sboru početkom god. 1579. neka gospoda Petar Heresić, kanonik zagrebački i Gašpar Druškoci, bilježnik županije varaždinske, podju u crkvu sv. Kralja, gdje se u škrinji čuvaju povelje i slobostine kraljevine Slavonije, i neka pomno razvide, nespada li tužba Zagrebčana pred banov sud, nije li zlatna

bula zagrebačka izgubila valjanost, jer da gospodu silu novaca stoji, putovati pred kraljevski sud u Požun. Badava. Zlatna bula bijaše tvrdim zakonom. Već treći dan poslie Duhova g. 1579. započe gospodin Lacko Imbrić Jamnički, plemeniti sudac županije zagrebačke i „kraljev čovjek“ zajedno sa g. Blažom Šiprakom, kanonikom zagrebačkim u samostanu sv. Franje u Zagrebu iztragu proti Stjepku Gregoriancu radi sile i povrijeđe mira i slobodnoga proboda, i pošto je g. Imbrić izpitao bio sto trideset i osam svjedoka, od kojih mnogi potvrđiše na silje podbana, odpremi sudac protokol kraljevskomu sudištu.

„Nu reverende frater“, zapita Vramec druga si Šipraka pred fratarskim samostanom, „kako je po gospodara medvedgradskoga?“

„Zlo,“ odvrati Šiprak, „očiti i vjerovani svjedoci navlaš carski oficiri, ivanički bombardiri a i plemenita gospoda potvrđuju pod prizgom, da je sve istina što Zagrebčani kažu.“

„Sto puti rekoh Stjepku, nek bude kršćanin, a on uвiek poganin, ja nevolim tim tvrdoglavim gradjanom, ali nisu ni oni živina. Neka mu je.“

Došav u svoj dvor nadje Vramec za čudo kumče svoje — Pavla. Zamišljen siedjaše mladi junak do prozora.

„Ele, ele!“ začudi se debeli kanonik. „Snivam li? U istinu! Gospodičić Pavao. Liep si mi svat. Tvoga kuma kan i neima u svetu neharni sine. Već je pol wieka, da te nevidjeh. Čudo, te si i danas došo. Pa odakle, pa šta?“

„Oprostite častni gospodine kume!“ progovori Pavo poljubiv kuma u ruku, „da vam se češće nejavih, al —“

„Ali“ — zaskoči ga kanonik, „dà ali, to ti je ta ciganska rieč. Znam ja kakov je taj tvoj „ali“ — foeminini generis, u sukunji jel? Pave, Pave, ja neznam, šta će to biti. Svaki si sam kuje sreću po svojoj pameti, ali sto oči više vidi, i red se nevriedja bez kazne. Čuvaj se. Nu kakov si mi, zamrljan. Odakle ideš?“

„Od Une gospodine kume, od Une. Bio sam u banovoј vojsci. Pobismo se sa Turci?“
„Zar sretno.“

„Sretno i nesretni. Potukosmo četu tursku, al od mojih sto liepih kata na neostade van deset živih.“

„Kako to?“

„Jer nas štajerski ban nije vodio kao junake na bojište, već kao stado u mesnicu. Pa navlaš nas Hrvate. Mušketire je čuva dà, ali mi sabljom proti lumbardi. Nu častni gospodine kume, bit će kad o tom pričati, al prije svega dodjoh, da vas molim za jednu milost.“

„Goyori sinko!“

„Hoću da se oženim!“ progovori Pavo odješito.

„Ti? —“ začudi se u prvi mah kanonik. „E pa hvala bogu, samo ako je pametno,“ po-pravi se starac.

„Jest pametno, jer je poštano,“ odvrati Pavo, „pitao sam svoje srce sto puti; i srce mi reče dà.“

„Srce i pamet! — Nije to jedno sinko moj,“ pogleda ga kanonik zabrinutim okom. „A kakvu si mlađu izabrao? Ta valjda plemkinju?“

„Plemenitu po srcu, po rodu gradjanku.“

„Zar — ?“

„Doru Krupičevu, gospodine kume!“

„Pavle! Nečista te je pohota zamamila.“

„Obujmilo me srce čisto, kao što božje nebo.“

„Al tvoj otac?“

„Moj otac — a nepitate li „tvoja majka?“ Vi znadete i onako sve gospodine kume. Srce mi je živo kao što plamen, al sjetim li se one grozne noći, stvorili mi se srce ledom i više ne pamtim, da mi je ime Gregorianec. Al pamtim. Kažite mu častni gospodine kume, smije li plemić poreći, što je reko, smije li se krštit zakletva, kojom se čovjek zakleo na živoga boga?“

„Nesmije!“ odvrati na muku kanonik.

„Nesmije, velite častni otče. A vi čujte. Prijе no podjoh u boj, primio sam od ruke sluge božjega presveto telo spasitelja, da se okriepim. U Mokričah je bilo. I tu klečeć pred božjim licem i nad grobom majčinim zaklehl se na svetu hostiju, da će Doru Krupičevu uzeti za svoju pravu zakonitu drugariču.“

„Pavle, Pavle! Što si učinio? Bog se smiluj duši tvojoj, jadni sinko!“

„Bog mi je svjedok, dobro sam učinio!“ kliknu mladić kleknuv pred kanonika, „a tebe duhovni otče moj zaklinjem bogom, ti blagoslovni ovaj savez pobožnom rukom i biti će sretan. Ti ga blagoslov, jer — sve ostalo odkinulo se od mojega srca.“

„Ja —“ prenu se starac.

„Zar ti brani zakon božji?“

„Nebrani.“

„Punoljetan sam, svoj sam gospodar.“

„Al gradjanska djevojka!“

„Dà gradjanska djevojka kume! Pamtiš li me, kakav bijah prije? Divljak, silovit bezposlica. Šta je meni bio zakon, šta vjera? Trice. Landah po svetu kao izgubljena ovca. Al netom spazih Doru! Kao da je sunce sinulio u mojoj duši! Vidio sam jasno, kakov moram biti, a kakov ne biti. Nestade biesa i grieħha, a u mome srcu pojavi se sveti, blagi mir, i vjera u boga, u ljubav. Kao da me je nadahnuo sveti duh, skočih na noge junačke, i podignuh sablju, da lievam krvevu za dom, za svetu vjeru kršćansku. Sad sam bolji, sad sam kroči, sad sam čovjek, a sve — sve to učini blaga, skromna gradjanska djevojka. Njoj da se ne-odužim? Oj sveti otče usliši me!“

Kanonik zamisli se. Napokon dignu ruku i staviv ju na glavu mladića, reče:

„Nek je božja volja — i tvoja! Hoću sinko!“

„Oj hvala, sto puti hvala ti sveti otče!“ poljubi veselo mladić kanonika u ruku.

„A kada?“ zapita kanonik.

„Poslje tri kralja!“ odvrati Pavao.

„Tekar?“

„Valja da si prije u Mokricah kuću uredim.“

„Dobro. Al danas ostat ćeš kod mene?“

„Do podne čašni gospodine kume.“

„Zašto?“

„Još večeras moram da budem u Mokricah, a za dva dana opet kod vojske.“

* *

Po podne istoga dana siedjaše gospa banica u kuli u Samoboru gradu. Ban kod vojske, gospodin de Lernon u Zagrebu, a vrieme ide lagano. Banica čitase knjigu po imenu „*Amadis de Gaule*“ to jest „zanimive ljuvene zgode viteza Amadisa iz Gallije“. Časak čitala, za časak bacila knjigu u kut. Kako i nebi?

Kako da banici nedosadi fantastička ota priča? Njoj se htjelo života, prava živa života. Njoj se htjelo svladati jednim hipom. A šta će joj jadni junak Amadis, koji je dielio boj sa mrkimi divovima, sa zlobnimi patuljcima, sa uzasnimi strašili, da si izvojšti svoje zlato. Sve je to dosadno bilo. Spustiv glavu, skrstiv na krilju ruke zamisli se liepa Klara. Šta si bila? Bogata gospa Gruberova. Šta si sada? Slavljena banica hrvatska. Ne, ne! Laž je — pusta laž! Šta si bila, šta si sada? Roba — pusta roba. Gdje ti je ljubav, gdje ti je srce? Je l' ti je cvjet mlađanih dana orosila suza ljubavi? Nije. Je l' ti je ejelov od srca ugrijao bujne usne? Nije. Krv je bila — pusta, biesna krv, ništa drugo. Plaho dignu banica oči, i pogled joj zape na sliki. Evo ti života — ti si zlatna zmija — ti si Dalila. Klara skoči, u očih sinu joj suza. Zar nije mi poskočilo srce, kad ga opazih? Ne htjedoh li ga ljubiti od srca — Pavla? Ta pala bih pred njega kao pred boga. A on me odriku kao smet. Al osvetiti se moram. Tu u mom srcu gori paklena iskra — njegovo ime. Osvetiti se moram. Osvetiti se? Je li ta paklena iskra mržnja, je l' ljubav. Ah ljubav je, žarka, biesna ljubav! Jer Ungnad, Ungnad je luda, Ungnad je medjed, a žena mu je samo mila, jer je žena.

Banica pristupi k prozoru. Pritisnu vruće čelo na staklo. Evo zalazi sunce! Nestalni traci titraju na baničinom čelu. Zalazi sunce — zalazi neda!

U taj par stupi u sobu sluga.

„Šta je?“ zapita Klara krenuv glavom.

„Prije časka milosti vaša!“ odvrati sluga, najavi se kod vrataru plemeniti gospodin kapetan Pavao Gregorianec —“

„Šta reče?“ stade banica drktati.

„Dà, gospodin Pavao Gregorianec i predade iduć iz tabora ovo pismo za milostivu gospu od velemožnoga gospodina bana. On da bi ga sam predao, al vaša milost da ga izpriča, jer da je već kasno, i njemu da je preša u Mokrice.“

„Daj!“ iztrgnu banica slugi pismo blieda na smrt, „tko je to bio, tko?“ i baci pismo na stol.

„Gospodin Pavo Gregorianec“, odvrati sluga.

„Idi!“ mahnu Klara i sluga ode.

Nemirna šetala banica po sobi.

„On! — Blizu mene! A neće pred mene, pred banicu! Jesam li zvier? jesam li zmija? O da mi ga je raznijeti,“ nastavi porumeniv od jarosti. „Vratiti ёu mu tu sramotu! Čokolin bi znao kako. Da ga pozovem? Ne. Preša je Pavlu u Mokrice. I meni je preša — i ja ёu u Mokrice!“

Klara pozvoni.

„Sedlaj mi konja,“ reče slugi.

„Dobro milosti!“

„Al brzo mi ga sedlaj! Moram — moram još večeras u Mo — ne na Susjedgrad!“

„Hoću l' ja vašu milost pratiti?“

„Ne, sama ёu!“

„Sami, u noć?“

„Konja sedlaj, nepitaj! Vidiš li o zidu onu malu pušku? Probit ёu ti zrnom lubanju, ako ti noge nebudu brže od pameti.“

* *

Bila je liepa ljetna noć. Zlatni mjesec stajao nad tamnom gorom, zvijezde treptile kao kriesnice o busenu. Drveće steralo sjenu preko druma, u tamnoj matici potoka prelievala se mjesecina kao alem — a svuda tiho, a svuda mir, ni štorka nije bilo čuti.

Iz grada samoborskoga poleti viloviti vranac, a na njem crna gospa, pod crnom koprenom. Letio konjic jedva se dotico zemlje, letila za gospom crna koprena, kao da prši obnoć andjeo smrti mrkih krila; letila kraj nje na zemlji njezina sjena, kao zla savjest griešne duše. I sama se prepa od svoje sjene. Sada potjera konja put kranjske medje. Eno u mjesecini bieli se grad. Mokrice! I življe potjera žena konja. Sad je pred gradom, sad skoči sa konja. Hvala bogu, još su vrata otvorena. Unidje.

„Tko ste?“ zapita vratar u čudu.

„Domaća! Gospodarica tvoga gospodara, pa šuti,“ zapovjedi gospoja, „evo ti zlatnoga zapora na tvoja usta. Povedi me k njemu.“

„Gospodar spava!“

„Povedi me k njemu,“ lupnu crna žena nogom, i izpod crne koprene pojavi se biela ruka, a u ruki srebrom okovana mala puška.

Vratar se prepa. Šuteć povede gospoju pred ložnicu svoga gospodara.

„Idi,“ reče slugi „neboj se za njega; evo drž, čuvaj mi tu pušku.“ I ode vratar.

Lagano otvorи žena vrata ložnice i udje, i stade ko kamen.

*

Ložnica bijaše malena. Kroz visoki prozor lievala se zlatna mjesečina i padala na počivaljku, na kojoj je odieven ležao Pavao. Titrala mjesečina na svjetlom oružju vrh njegove glave, titrala i na liepom licu spavajućega mladića. Prvosan ga svladao bio. Liep bijaše, preliep. Nad sklopljene oči špuštale se duge tamne trepavice, oko bielog čela padala vran kosa, a usne mu se smiešile, divno smiešile. Valjda je u snu gledao milu sliku. Žena razgrnu koprenu, mjesec izdade joj bliedo lice — Klara! Niema stajaše, niema gledaše mladića, kao što stojiš gledajući kristalno jezero, u kome se zrcale mjesec i zvijezde. Prekrstila ruke na grudih, jedva da je disala. Uzdahnu! I nadnese se nad mladićevu glavu i poljubi ga lako u čelo.

„Doro!“ šapnu Pavo iz sna, smiešći se milo.

„Jao!“ vrisnu Klara i kao zmija skoči na noge.

„Tko je?“ kliknu Pavo prenuv se od sna.

„Ja — —“

„Tko?“

„Klara“, i kao bez sebe spusti Klara liepu glavu na svoje grudi.

„Vi — vi — uzvišena gospo? A što vas vodi amo, sred mrkle noći, pod tudji krov, u ovu ložnicu?“

„Što me vodi amo Pavle? Kao munja sred noći padoх под овјај кров. Što me vodi amo? Pitaj biesnu krv, koja mi gamzi žilami, kao otrovna zmija. Pitaj ovo mjesto, gdje drugim ljudem srce kuca, a meni gdje bura biesni. Pitaj pamet ovu, koja nemisli, nerazabire, već samo tvoj trag ulazi — tvoj trag!“ glas drktao banici i sjajne suze treptile u njezinu oku.

„Zaboraviste li, da ste žena drugoga?“

„Nezaboravih.“

„Znate li, da ste hrvatska banica?“

„Znam.“

„A ipak —“

„A ipak vrgla sam sve pod noge i dodjoh amo. Dà, dodjoh ne svoje volje, ne po svojoj

namisli, nešta me gonilo, gonilo, i da je pred ovim gradom pukao bio pakleni jaz, mene ustavio nebi. Pavle, Pavle,“ zajeca žena klekuu pred mladića. „Slušaj me! Jedan put sam ljubila za svoga veka — ljubila tebe. Znaš li kako se sipa bujica, kad u proljeće pukne gorskomu potoku ledena kora? Tko će je ustaviti? Rugaj mi se, ljubitiću te; prokuni me, ljubitiću te; pogazi me, i opet ljubitiću te. Žena sam drugoga, dà. A pop veže samo ruke, neveže srca, srca vežu se sama. Pavle dvoritiću te kao služkinja gospodara, klanjatiću ti se kao bogu, al bjež sa mnom otale, iz zemlje, preko mora. Molim, molim!“

„Dosta gospojo!“ skoči mladić na noge i od gnjeva mu planuše lica, „vidim bolježljivosti, hvata vas vrudića. Da vas izliječim, kazatiću vam troje: Pavao Gregorianec jest plemić, vojnik i zaručnik!“

„Za — ručnik!“ skoči Klara i raztvari od užasa oči, „dakle zbilja — —“

„Troje me poštenje veže, častna gospo, da se nepodadem vašemu bludnomu biesu. Jedan put za moga veka ovijala se zlatna zmija oko srca, a ja ju uhvatih i bacih od sebe. To vam budi dosta, ostavite ovaj dvor smjesta — jer ja sam zaručnik!“

„A ti — ti uzimlješ Doru?“ zapita Klara uzdišući.

„Da Doru, gospojo, kojoj vi niste vriedni poljubiti skutove!“

„Ha, ha, ha!“ nasmija se Klara, „tako mi raja i pakla, nećeš je uzeti,“ i kao mahnita odleti banica.

Za granje se sakrio mjesec, a tmina stere se dalje i dalje. Tiho je kao u grobu. Na Mokričah sniva Pavao o Dori — gle kako ju goni crna krilata zmija — sad ju dostignu — sad će ju — ne nije to zmija — ti si to Klaro!

Na Samoboru gradu, u svojoj kuli sjedi Klara na zemlji. Prsa joj razgaljena, kosa raztrešena, podbočiv lakte koljenom bulji u sliku i šapče: „Dalila, Dalila, Dalila!“ (Dalje sledi.)

VIENAC

ZABAVI I POUCL.

Br. 49.

U ZAGREBU DNE 9. PROSINCA 1871.

God. III.

Izlazi svake subote. — Godišnja cijena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava : Zlatarovo zlato. — Zlosretnik. — Lastavicam. — Pouka : Madame Staél i George Sand. — Obredi i historičke crte rimske ženitbe. — Narodno kazalište. — Listak.

Zlatarovo zlato.

Roman iz prošlosti zagrebačke, napisao ga Aug. Šenoa.

XX.

Na Tominje 1597. sazva ban gospodu hrvatsku u Zagreb u državni sbor. Sazva i vojsku svoju, da ju pregleda, pa da će krenut na Turke, da popravi, što je ludo pokvario bio. Zagrebčane to dakako nije nimalo veselilo, jer su znali, da su gospoda na njih kivna, i da može s toga zla biti, osobito odkad je Ivan Jakopović smielom rieči na požunskom saboru odkrio bio nečuveno nasilje neke gospode. Zato su gledali svom silom, da kraljevski sud rekne svoju proti Stjepku Gregoriancu, i tu im bijaše od velike pomoći knez Gjuro Zrinjski, kraljevski tavernik, koji se je inače slabo mješao u razpre hrvatske gospode i koji je sa svoga velikoga junačtva više pažen nego ljubljen bio kod kraljevskoga dvora. Gjuro znao je parnicu potjerati, te je gledao oštros, da sud nepodje s pravoga puta. I bilo je vrieme. Gospodin Stjepko junakovao proti Turkom kao lav, te je htio tim junačtvom pokriti sve griehe, što je kod kuće počinio bio. Sin mu Niko oženio se i živio van otčeva doma sa svojom mlađom ženom. Budući tako stari Stjepko sám i kivan na svoga sina Pavla, zadubio se u svoju mrku neveselu dušu, te se rado latio svake zgodje, da mu na krvavu bojištu odlane, da svoj tajni bies utopi u turskoj krv. Ugnadu bijaše to junakovanje vrlo draga, jer mu je Stjepko bio — desna ruka. S toga je slabo mario za tužbe gradjana zagrebačkih, te je svakom zgodom i pred kraljem i pred saborom branio podbana svoga. A Stjepko, nemareći za vratolomnu parnicu u Požunu, griešio je na taj račun što je mogo. Zagrebčani nisu već smjeli k savskomu brodu, jer bi ih ondje Gregoriančevi služe nemilo dočekali i oplieniili. I na zagorskoj cesti vrebanu podbanovi ljudi na zagrebačke trgovce, te bi im oteli svu robu. Gradski kmetovi u Gradčanima naricali su i uzdisali, jer im je podban

dao oteti u gradskoj šumi volove, krave, krmke i koze. Da i častni kaptol zagrebački, taj ljuti neprijatelj slobodnih gradjana, mirno je gledao, kako Gregoriančevi služe na kaptolskom zemljisu zlostavljuju gradske službenike, kako je podban nemilo harao vinograde gradjana u Bukevou.

„Mirujte braćo!“ znao bi tješiti mudri Jakopović uzbunjene gradjane, „mirujte, ide vrieme, nosi brieme. Kad bude mjera puna, ljuto ćemo mi silniku nazdraviti gorku zdravcu!“

Nedjelju dana prije Tominja pod večer dojuriše u grad velika kola sa četom konjanika. Na trgu sv. Marka stadoše kola.

„Gdje je sudac?“ otresnu se mrk konjanik na jadnoga Garuca, koji je mirno stajao pred varoškom kućom, kao da broji pahuljice sniega, što no se lagano spuštahu s mutnoga neba. Jadnik prepa se nemilo.

„Su—u—u—dac? To jest gospodin varoški sudac?“ zapenta Garuc.

„Ta dà luda glavo!“ odvrati mu mrkonja oštros. „Šta gutaš rieči, beno? Je l' ti se zadjeo žganac u grlu?“

„Ni — nije milosti vaša!“ zadrkta Garuc. „Sudac, to jest gospodin varoški sudac jest tu — tu — gore u varoškoj kući — i slaže račune.“

„A ti drveni svetče poteci, što ti noge dadu, pa reci tvomu sudsiju, nek pusti račune, jer da su došle u Zagreb njihove milosti gospodin ban i gospa banica. Pa nek se sudac brzo poskrbi za stan, za peć, je si li čuo, mutljače?“ završi desetaš banskih konjanika.

„Je—sam! Bit ćete služeni!“ odvrati Garuc pokloniv se duboko, i poleti uz stube u sudčevu sobu, da sve, kako valja, dojavи. Dok se sve to sbivalo, gledao povorku banovaca kukavac momak, kutreć pod svodom varoške kuće. Bijaše to Jerko. Ludo je buljio u konjike

i kola, te bi kadšto kroz lud smieh kimnuo gradskim stražarom, kojim je niemak vrlo poznat bio.

Za malo izadje pred vrata Jakopović. Pristupi kolima i skinuv kapu reče:

„Da ste dobro došli velemožni gospodine bane, da ste nam zdravo uzvišena banice u ovom gradu. Eto već zapoviedih notaru Verniću, da vaše gospodstvo povede u stan občinski i da sve pripravi na službu naših velemožnosti.“

„Bene, bene,“ odvrati mrko Ungnad iz kola, „dajte brzo gospodine sudče! Dobro je! Al samo da bude brzo, jer vidite gospoja banica sva drhće od te proklete zime. Nota bene! Nezaboravite peći i večere!“

„Za sve se pobrinuh gospodine bane!“ odvrati sudac. „Garuce poteci, pa da naložiš peći. A sada klanjam se vašoj velemožnosti i želim gospodstvu vašemu i uzvišenoj gospi banici laku noć!“

„Laku noć dragi sudče! Laku noć!“ odvrati ban, „odnio ga djavo!“ zamrmlja potiho.

Kako nisu banovi u ono doba imali svoj stalni dvor u Zagrebu, već su prebivali van varoša u svojih tvrdih gradovih, morali su Zagrebčani pošto po to pribavit banu stan, kad bi došo u Zagreb. Gospodin notar Vernić poveđe dakle bana u zidanu kuću, koja je za banovo noćište odredjena bila nedaleko od varoške kuće. Ungnad i Klara nastaniše se tuj i notar pobrinu, da i gospodin Melkior Tompa ima gdje prenoći. Da se pak gospa banica sred te ljute zime malko ugrijje, natovari Garuc brieme drva na jedna svoja ledja, da ih iz varoške kuće ponese u banov stan. Videći Jerko, kako se jedni bubenjar savija pod težkim bremenom, skoči; uhvati Garuca za rukav, i nakre polovicu drva na svoja ledja, da bude jedniku lakše. I podjoše obojica, da ugriju noćište baničino.

Zlovoljno šetala banica amo tamo po prostranoj sobi, obieljenoj vapnom. Kad je ogromna ilova peć stala živo grijati, baci sa sebe suknenu kabanicu i šetala dalje brzim korakom. Liepo joj čelo bijaše mrko, grudi joj se nemirno nadimahu. Ban sjedjaše za stolom, te je premetao razne listine. U jedan put dignu Ungnad oko i stade motriti zlovoljnu si ženu.

„A šta je tebi gospo moja?“ zapita Klara, „šta si tako nevesela?“

„Ništa,“ odvrati banica.

„Ta reci, šta te boli?“

„Šta me boli? A hoće li moj Kristofor za to imati lieka?“

„Kako nebi. Nisam li ban?“

„Hvala na takovoj baniji. Tu ćemo dakle božićevat, u toj pustoj špilji. Hvala liepa na toj ljepoti i udobnosti, što vam Zagrebčani praviše. Je li to stan za bana? Ta fratri imaju ljepe dvorove.“

„To je doduše istina.“

„Liepi ljudi, ti Zagrebčani.“

„Crne kukavice, gospo moja.“

„Dà crne kukavice i više. Zar se tako dočekuje ban i banica?“

„Istina, to je kukavština.“

„I taj oholi sudac! Jeste l' ga vidjeli? Mjesto da nas on glavom dvori, eto šalje svoje ljudi. Ja — ja mrzim toga Jakopovića.“

„Mrzim ga i ja.“

„A znaš li, da je sve to prkos upravo proti meni? Znaš li?“

„Kako to?“

„Bane — gospodine — Krsto, ljubiš li me? Reci pravo, ljubiš li me?“ produlji Klara blagim glasom i ovinu bielu ruku oko banove šije.

„Ti pitaš, da l' te ljubim?“ odvrati ban na pol u čudu, na pol razigran.

„I rad mene ćeš sve učiniti, stogodj poželim?“

„Sve!“

„I nećeš izpitivati, nego po mojoj volji raditi?“

„Hoću.“

„Dobro. Osveti me!“

„Tebe? A komu? A zašto?“

„Zagrebčanom.“ Završi Klara i zamamljivo gledajući bana, spusti se na stolicu kraj njega. „Odavna kipi u mome srcu gnjev proti tim kukavicama. Imala sam pravdu sa samoborskim mješćanima. Uzkraćivali mi daću. Ja da na njih udarim silom, al se oni opriješi i biesni ubiše moga kastelana. Htjedoh, da zlotvore kaznim, a dva najluća Samoboraca uskočiše u Zagreb. Poručili magistratu, da mi izdadu samoborske zločince; al oni da ne, jer gradjanin da mora braniti gradjanina. Osobito se je tomu opirao stari zlatar Krupić. Nedajmo jadne svoje braće“, reče, „gospa Gruberova je ljuta vučica. Ona bi ih zaklala u svom vražjem gnjezdu. Nedajmo ih. I još mi poručiše, da netrošim toliko nevine krvi, jer prala se krvlju kako mu drago, okupala se ja u krvi, da ipak kao čista djevica iz te kuperlji izaći neću — da ēu ostati Gruberova.“

„To ti poručiše ti skotovi? To?“ skoči ban gnjevan. „Nu čekaj Klaro moja, ja ēu tu kramarsku gamad poštenja naučiti. Sablje mi, hoću.“

„Oj gospodaru moj!“ nastavi banica kroz plać, „to me je dirnulo u srce, ko da me je ujela ljutica. A što više! Od onoga dana digoše Samoboreci na mene svoj zlopaki jezik. Složili meni na ruglo popjevke i rime i pjevali ih zajedno sa Zagrebčani po sajmovih. — Čuješ li? meni na ruglo.“

„Bene, bene!“ odvrati Ungnad, „ja ēu tim huljam pjevati, kao što mačak pjeva mišem! — Miruj draga Klaro, miruj! Znati će Zagrebčani, što je Ungnad ban!“

„A nemaš li pravo da ih kazniš te zlopake kukavice, neimaš li povoda, da ti i nisu ženu uvriedili“, nastavi živilje banica. „Ta oni neće priznati traga suda, neće priznati tebe, glavu

zemlje, već se nadimlju i boljimi ciene, nego ostali plemići kraljevine.“

„Dà, dà!“ potvrdi Ungnad sučuć ridje brkove, „pravo govoris banice!“

„Kristofore!“ zamoli Klara, „ako je istina, da me ljubiš od zbilje, Kristofore pokaži to sada, osveti me sada, šibaj tu gamad otrovnimi zmijami tvoje jarosti, jer tako mi Isusa i Marije, dok neovršiš, što rekoh, neću dati, da me se dodirneš!“

„Ho ho! Nežesti se moja Klarice, nežesti se“, nasmija se gospodin Kristofor, „tå bog te vidio, hoću sve, što poželiš i više će učiniti. Baš je dobro, da će mi doći vojska, ja će svoje momke pod silu nastaniti kod Zagrebčana, neka moji dobri ljudi jedu i piju kao skakavci na punom klasu, dok neociste sve zagrebačke kuhinje i pivnice; sve, sve im budi na čast mojim momkom i zagrebačke staje i sieno i blago — i žene!“

„Ha! tako valja!“ osovi se Klara i okom joj munu plamen, „sada vidim, da me ljubiš gospodine moj!“ i zagrli žena bana strastveno, biesno.

* * *

Drugi dan počela dolaziti banova vojska u Zagreb. Od bubnjeva i trubalja orio se grad. Najprije hrvatski plavetni konjanici sa dugim kopljem; zatim konjanički banderij druge hrvatske gospode; nadalje žuti kranjski pješaci najmljenici, dve jake čete vlaških haramija, krajški bombardiri, štajerski oklopnići i jedna zastava španjolskih draguna sa dugimi mačevi. Vojska nije išla po običaju u kakovo taborište blizu grada, već četa za četom udje u grad, te se nastani pod silu kod gradjana. Blied od ljutine dodje gradski sudac u banov dvor.

„Šta je moj добри sudče?“ nasmija se ban porugljivo sjedeći za vrčem vina.

„Šta, velemožni gospodine, pitate?“ odvratu sudac težkom mukom sprežući svoj gnjev. „Oprosti mi vaše gospodstvo, al'čudim se tomu pitanju. Dosada bio je vazda običaj, da banska vojska stanuje pod šatorom, al' evo ide četa za četom u grad, vojnici silom provale u kuće, razlupaju vrata, nastane se proti zakonu kod mirnih gradjana, i zahtievaju, da im dade jelo i pilo. A odkud? Neznade li vaše gospodstvo, da je bila zla godina, da neima u gradu žitka, da se je bojati gladi.“

„Gladi? Ha! Ha! Ha!“ odvratu ban, „vi mi tu pričate strašne stvari, kojih bome vjerovati nemogu. Glad — a vaša debela gospoda magistratska. Idite, vi zbijate šalu.“

„Govorim istinu gospodine bane, tako mi živoga boga, mi smo ubogi a vaši vojnici gladni su vuci. Ja neznam čija je to zapovjed, da se kukavnemu gradu nameće taj teret, al' to znam, da je to očita sila proti pravu i pravici.“

„Moja zapovjed je bila sudče“, udri ban šakom u stol, „moja zapovjed, čuste li?“

„Al ta zapovjed nevalja velemožni gospodine!“

„Ja sam vaš gost, moji vojnici su mi djeca, ergo morate i njih hraniti. Punctum. Ako li vaša gospoda gradjani samo pisnu, pokazati će im, tko je Ungnad, pa ako vam nije pravo, a vi idite u Požun tužiti me. S bogom!“

„I hoću bog mi je svjedok,“ odvratu sudac i ode.

Dok se ban i sudac tako živo prepirahu, čevarljala u drugom kraju kuće Klara sa gospodinom de Lernon.

„Žene da su sebične“, nasmija se banica izvinući ruku iz desnice udvornoga markeza. „Ne, ne markeže! Upravo žene žrtvuju muževom najviše.“

„Radi sebičnosti uzvišena gospo!“ odvratu markez.

„Govorimo iskreno. Vi hoćete, da kažete, da ste Klaru Ungnadovu predobili, jer je Klara htjela vas predobiti, je l' te? To je donekle istina, jer gospodin Kristofor Ungnad — ima mnogo državnih poslova. Je l' tako? Al gospodin markez de Lernon neobožava u toj pustinji jedine samo zvezde. Klara Ungnadova mu je ljubovaca, al jesu i druge.“

„Uzvišena gospo!“ porumeni markez.

„Šutite, šutite“ odvratu banica, „ja znam sve gospodine Bernharde, sve. Imam i ja ljudi pouzdanih. Al se ja neljutim. Ja sam žena samo na polak vaša, mogu li tražiti, da vi budete samo moj? Vidite, da nisam sebična. Prosto vam bilo, tražiti meda po drugom evieču Bernarde, znam, da mužka krv nije stalna.“

„Klaro!“

„Šutite! Slušajte me! Ima u tom gradu prelijeva djevojka, Dora kći zlatara Krupića. Ja mrzim tu djevojku, ja joj želim zlo. Nepitajte zašto. I kako rekoh nisam sebična. Moj sluga Čokolin može vam kazati, da je Dora prelijeva, a ja će vas ljubiti većma, ako vi budete ljubili Doru.“

„Klaro!“

„Ništa više. Ja će vas mrzit Bernarde, ako je nebudeste ljubili. S bogom!“

I razsta se markez s banicom.

Silazeći sa stuba razmišljaо je pukovnik o smislu Klarinih rieči. Pod vratima desilo se više banovih sluga, sbijajući puste šale sa gluho-niemim jednikom — Jerkom.

„Oj! Čuli me!“ okrenu se pukovnik jednomu od sluga, „znaš li gdje je kuća zlatara Krupića?“

„Kraj Kamenih Vrata, milosti vaša!“

„A znaš li gdje bih naći moga baničinoga slugu Čokolina?“

Niemak se prenu kao da ga je zmija ujela.

„Čokolina je težko po danu naći, milosti vaša,“ odvratu sluga, „taj vam je kao sova, nepokazuje se svjetu, već samo noćju obilazi. Al dà, on prebiva u kući g. pjenezuika Konj-skoga, ondje spava po danu.“

„Dobro!“ odvratu pukovnik i krenu prema Kamenima Vratima. Za njim otisnu se Jerko.

*

Pukovnik stupa u štacun zlatarov.

„Dobar dan milostivi gospodine!“ pozdravi ga Krupić za nakovalom.

„Dobar dan majstora!“ natucao pukovnik. „Eto majstora treba mi srebrnih mamuza, ded načinite mi ih.“

„Na službu milosti vaša!“ odvrati zlatar, „imam ih gotovih. Doro, Doro!“

Za malo pojavi se Dora.

„Što zapoviedate, mili otče!“ zapita djevojka.

„Krasna je!“ mišljaše pukovnik, „pravo reče Klara.“

„Donesi iz komore srebrnih ostruga za milostivoga gospodina.“

„Hoću dragi otče!“

U ovaj par otvoriše se vrata, i jedni niemak Jerko pruži svoj šešir, moleći bez rieći za milostinju, al potajno motreć pukovnika. Klara se povrati, a pukovnik stade prebirat robu i gledat zlatarovicu.

„Daj, Doro, dinar jadnomu Jerku!“ reče starac djevojki.

I mlada posegnu u svoju torbicu, i baci niemaku smiešći se novčić u šešir, a niemak zahvali se kimajući glavom i gledajući Klaru sjajnim okom svojim ko sveticu kakvu.

„Pravo reče Klara,“ šapnu pukovnik, „neka bude njezina volja. Sada k Čokolinu.“

(Dalje sledi.)

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 50.

U ZAGREBU DNE 16. PROSINCA 1871.

God. III.

Izlazi svake subote. — Godišnja cijena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Osmo čudu. — Zlatarevo zlato. — Zlosrećnik. — Pouka: Obredi i historijske crte rimske ženithe. — Svojstva topline i njezini izvori. — Narodno kazalište. — Listak.

Zlatarovo zlato.

Roman iz prošlosti zagrebačke, napisao ga Aug. Šenoa.

XXI.

„Dakle ništa?“ skoči banica razjarena i mal da nesruši od ljutine svjetiljku kraj nje stojeću.

„Žalibiože ništa uzvišena gospo,“ odvrati Čokolin legnuv rameni. „Jadni gospodin markez de Lernon malo će hvaliti gospi banici za taj ljubavni savjet, jer su mu ledja usred ljute zime rodila šljivami.“

„Reci Čokoline, kako je bilo, reci?“ zapita banica ukloniv bujne uvojke s čela.

„To je vrlo tužna priповjest, uzvišena gospo! Gospodin de Lernon dodje neki dan k meni u kuću gospodina Konjskoga i to po vašem nauku, te me stade izpitivati za Krupičevu Doru. Znao sam ja odmah, kamo to šiba. Izvedem ga u vrt, da nas živ neopazi, i tu mu rekoh, kako bi se to najlaglje obaviti moglo. Vjeruj mi

vaša milosti i ja sam se toj vragoliji kruto veselio, i smijao se u duši, kako će gospodićić Pavao naći prazan golubinjak a neće znati za torca. Ele rekoh: Grgo, skupi pamet, da se opošteniš! Jer da znade vaša milost, i ja sam suparnik mladoga Gregorianca!"

"Ti?" zapita u čudu banica.

"Dà, ja. Vi se smijete, al je ipak istina. Dok sam bio bolji čovjek, prosio sam za njezinu ruku, a stari mi se zlatar nasmija u brk. Od onoga doba otreao sam se dakako malko, nit mi je na kraj pameti ljubav — sad je ostala samo žuč, sve to kipi u meni — kipi kao pakleni plamen. Nu šta čemo o tom? Ja dakle rekoh gospodinu markezu tako. Medju vrtom Konjskoga i Krupića ima ovisok zid. To da nam bude put. Pričekat valja, da Krupića nebude kod kuće. Stara Magda hrče ko jazavac, ni puška je nebi probudila. A na stanu kod Krupića dva su španjolska draguna, ljute pijanice. Tim junakom privezati éu se na dušu rakijom, a gospodin markez je oficir, pred tim bi radi subordinacije i zatajili boga, nekmo li oteli djevojku. Draguni nek budu na straži, da djevojka nedigne graje, a gospodin de Lernon može po svoj plien po ljestvah preko plota, prebaciti joj vreću preko glave, i odnese djevojku u sušu Konjskoga pa gotov posi o vašoj milosti srce veselo. Tako rekoh, skoro je tako i bilo. Ja privario ljestve, došla noć, Krupić van kuće, Magda hrče, Španjolci naši. Ja sam sve to gledao iz suše. Bilo je tiho. Dora sjedila u komori i radila. Graknem tri puta u znak Španjolcem. I tri puta graknulo meni na odgovor. Dobro je, mišljah. „Sad valja na put gospodine markeže, i dobra vam sreća!“ Popeo se markez na plot, i spustio se lagacko po ljestvah u Krupićev vrt. „Jao!“ zavrisnu na jedan put iz Krupićeva vrta. Markežev glas! Biesa! Šta je to? Španjolca ni blizu. „U pomoć! U pomoć!“ jadi-kovao s druge strane markez. Povirim preko plota. Kuku lele! Neki vrag bio markezu stavio gvođja za vuka, pa se bolan u njih uhvatio. Već sam htio skočiti, da ga oslobođim, al nahrupi iznenada iza kuće čovjek, koga nemogoh razpoznati, te stade nemilo lemati ubogoga gospodina, a on jao te jao, da ga je milo bilo slušati. Doletiše s bakljami i gradjani, a neki kovač Blaž Štokor stao je kovati šakami po ledjih markeževih, sve urličuć: „Držte tata, držte razbojnika!“ Tu mi je dakako bilo čuvati moja ledja, plemenita gospojo; mrtvi se nediju iz groba, a Zagrebčani misle, da sam mrtav. Ja se zavukoh pod sušu u sjeno i rekoh pobožno: „Smiluj se nebeski dvor ledjima gospodina markeza!“

"Proklete nevolje!" kriknu banica, "a šta zatim?"

"Zatim? Neznam pravo. Samo to sam dočuo, da gradjani viču strašno, da gospodin markez leži u postelji kao ranjeni Isus, i da je špa-

njolske vojнике neki bies nakitio vinom, da su ležali kao snopovi."

"A tko, tko nam je račun pokvario Čokoline, tko?" razžesti se banica.

"Tko?" legnu brijač rameni, „to, to pitanje grize i mene. Ta dao bih desno oko, da mi je iznjušiti tu tajnu ruku, koja je moju paučinu pomrsila. Sjedio sam čitav dan na jednom mjestu, te sam si razbijao glavu, al ništa i ništa. Britve mi, da je u mene za liek babje vjere, posumnjavao bih, da je sam gospodin bog. Al moro je bit čovjek, jer ni bog ni duh ne-nastavlja vučjih gvoždja. Da vam pravo kažem, milosti vaša, meni se je dieliti od vas, meni je ostaviti taj nesretni Zagreb."

"Ti da ideš?"

"Moram."

"A zašto?"

"Bojim se, da mi je netko ušo u trag, a to bi zlo bilo po mene."

"Ti nesmješ od mene," zapovjedi banica.

"A tko da mi brani?"

"Ja."

"Kako? Čim?"

"Odat éu te."

"A ja vas."

"Sjećaj se kukavice, da sam banica, tko će takovo propalici vjerovati?"

"Istina je," doda zlovoljno brijač. „K vragu, zaboravio sam sudce i zakon. Nu a šta ćete od mene?"

"Pavao hoće da uzme Doru!"

"Dakako. Prvi dan posle tri Kralja vjenčat će ih kanonik Vramec.

"To nesmje biti."

"E neka nebude. Meni je pravo."

"Nesbibaj šale. Ti to moraš zapričiti."

"Al kako?"

"Tvoja je briga."

"Datí éu ubiti gospodićia na cesti iza grma. Jel tako dobro?"

"Djavle!"

"Ili — —"

Brijač prišapnu nešto banici u uho, a ona kimnu glavom.

"Evo ti zlata!" prihvati banica glasno, pruživ brijaču kesu.

"Hvala bogu, te sam vaše misli pogodio. Ali kad se sve ovrši, mogu iz Zagreba."

"Možeš."

"Al prije éu doći po svoj putni trošak."

"Dodji!"

U taj par prhnu sjena izpred baničinih vrata na hodniku i minu iz kuće. Pjevcucajuć i zvoneć punom kesom podje brijač put svojega noćista ni neopaziv sjene.

U to zaori kroz noćnu tišinu Garucov hrapavi glas:

"Gospodari i gospodarice, dvanaesta ura je odbila! —"

"Ha ha!" šapnu za sebe brijač, „moj prijan Garuc kukuriće polnoć. To je nečije opielo!"

Sjena kao da je s daleka sledila Čokolinove stope. Vidiv, da je brijač zašo u kuću, zakrenuo put gradskih zidina, i spusti se lagano dolje na brieg potoka Medvednice. Zvižnu tri puta pred malom koljebom.

„Tko je!“ ozva se krupan glas, a iz kućare izadje haramija Radak. „Ti li si Jerko? Dosta te se načekah. Kakve nosiš glase?“

„Zlo je — vrlo zlo!“ odvrati potiho Jerko, „idi Miloše, idi, leti u Mokrice. Dokaži Pavlu, kako je francuzki obrštar htio utamaniti Doru, a ja kako sam mu pokvario račune. Al da još nije spašena. Ti znaš, da zalazim često u bansku kuću. Tko za mene mari? Ta niem sam i grub. Dotisnuh se do baničinih vrata. Kod banice bio onaj zlottor brijač.“

„Brijač!“ odvrati zamišljén haramija, „dao bih pušku, da mi ga je vidjeti.“

„Prisluškivao sam. Govorili o Dori zlo — i šaptali. Biti će zla. Oj Miloše, tako ti Marinoga groba, leti, kaži Pavlu, neka dodje, neka brzo dodje, ja će ovdje pripaziti.“

„Častnoga mi krsta, sve bih podavio, al sada idem, Jerko! Laka ti noć.“

Zurno nestade haramije, nesti i Jerka, i samo je bilo čuti, kako potok noćnom tišinom žubori.

* * *

U jutro dana prije Tominja sjedio je sudac Jakopović u svojoj sobi na varoškoj kući. Sutra ima biti sabor kraljevine a danas pregledati će ban ono nekoliko četa što je preostalo bilo u Zagrebu, pa da ih pošlje na Turke. Nemirno gladio Jakopović čelo, te razmišlja, kako će sutra u saboru odkriti nasilje podbana, kako će svečano pred gospodom prosvjedovati proti samovoli bana, koji je pod silu nastanio gladnu i žednu vojsku u kućah gradjanskih proti pravu i običaju.

Najednoč prenu se sudac od svojih misli, pred vratima zazveknuše ostroge i pred sudcem pojavi se Melkior Tompa od Horšove, pobočnik banov.

„Gospodine sudče!“ odreza mrki vojnik, „dobar dan. Šalje me velemožni gospodin ban.“

„A šta želi njegova velemožnost, plemeniti gospodine?“ zapita sudac mirno.

„Velemožni gospodar moj vrlo se ljuti na grad. A kako i nebi? Gladan je, vi ga nehranite, žedan je, vi ga nepojite, hladno mu je vi ga negrijete, po noći je mrak, a vi mu nedajete svjetla, i vojska gladna i žedna.“

„Plemeniti gospodine!“ odvrati sudac, „ja neznam vjere toga zakona, po kojem ovaj plemeniti varoš hraniti, pojiti i grijati mora gospodina bana. On nam je gost, a što se može, to se i onako čini, premda je grad siromašan, jer nam je tuča sav prirod potukla. Zlatna bula naša veli samo, da grad ima dati banu vola i sto krušaca, kad prvi put dodje u Zagreb, al to neide bez kraja i konca, a još manje smo

dužni hraniti silnu njegovu družinu. Da je vojska gladna i žedna? Sta će joj ja? Kad je sve izjela i izpila, što je u gradu bilo, da se već kod sirotinje pojavlja glad, kad kukavni narod mora da jede suh kupus mjesto mesa. To recite gospodinu banu.“

„Ja mu toga reći neću, mene se to i netiče,“ odgovori vojnik. „Ja vam sudče samo kažem banovu zapovjed, to jest, da ima grad dati svaki dan gospodinu banu, dok bude u Zagrebu, deset vrča stara vina, deset kruha, deset funti dobre govedine i deset lojanih svieća, a izm toga zobi i siena.“

„A ja velim u ime grada, komu sam glava i sudac, da mi toga dati nećemo!“ odvrati sudac odrješito.

„E dobro, sudče, vi nedajte, a mi ćemo uzeti!“ zaviknu pobočnik.

„A ja prosvjedujem svečano u ime ciele obćine gradjana i stanovnika plemenitoga varoša.“

„Protestirajte makar do sudnjega dana. Sad znate što vas čeka. S bogom!“ završi Tompa i ode.

Za malo vremena zazveknu na pazitornju vzvonce „Habernik.“

„Gori, gori!“ čulo se ulicami. Žene, djeca, gradjani letili bliedi gradom.

I jače zveknulo zvono.

„Gori, gori!“

„Gdje, gdje?“

„Smiluj nam se bog i sveti Florian!“

Sada zazvoni i zvono sv. Marka. Užas popade gradjanstvo.

Uzrujan poleti sudac pred „Dverce“ na gradski zid. Kraj crkve svete Markete vinuo se bieli dim nad krovom jedne kuće, a iz dima planu plamen. Čija je to kuća?

„To je kuća Marka Tutkovića gospodine sudče!“ viknu jedan gradski stražar doletiv bez kacige uzbrdo.

„Tko ju je zapalio?“

„Gregoriančevi konjanici. Jedno pedeset pjanih konjanika doleti do svete Markete i stalo i malih pušaka pucati na krov. Sama je slama. Sve je propalo. Siromašni Tutković!“

„Pa zašto nisi branio?“ zapita oštrosudac.

„Ta htio sam, al oni stali pucati na mene. A sada krenuti će na Harmicu, pa će ondje paliti kuće.“

„Poteći brže na varošku kuću! Petdeset gradjana nek uzme puške, pa nek krene kroz kamena vrata na Harmicu, nek ide s njima Krupić i Blaž Štakor!“

„Oh spectabilis, spectabilis!“ doleti vas usopljjen i plačući kapelan Šalković: „Oh bestiae infernales! Vi znate, kakve sam liepe kruške imo u vrtu, i jabuke i šljive i breskve, same plemenite voćke. Pa sve — sve posjekoše mi ti antikrsti — sve; i naložili vatru, da si peku ukradjena odojka. Sve! Ja molim, da se solen-niter protestira.“

„Tu neima protestacije van ovakove!“ odvratи biesan Jakopović, dignuv šaku i pohiti natrag prema varoškoj kući. Al za dva korača ustavi ga jadikujuć debeli kramarčić Šafranić.

„Gospodine sudče, moju ženu, moju dragu ženicu popali grčevi. Šta će joj kravice, liepe kravice preko zime, à? Šta će? Poginuti će. Joj! a odakle mi mlieka? Ti antikrsti, ti španjolski draguni raznieli nam dva plasta siena. A šta će moja ženica pitи? Ti antikrsti odnieli mi rakiju.“

„Pustite me kume Andrijo! imam præčega posla; treba braniti grad“, odvrati sudac i poleti dalje.

Al kad dodje na Markov trg, ljuta li prizora! Pijani vojnici razvalili Magdinu daščaru i naložili velik oganj. Jadna starica ležaše bez svjeti na stubah sv. Marka. Oko vatre igrali biesnjaci kolo, mašuć kopljem, na kojem bijahu nabodenji pilici, guske i kruh. Kraj kola stajala velika bačva vina, a na bačvi jahao pijan vojnik stišćuć živa prašćica u mjesto gajda. A podalje povlačili španjolski draguni sumrtva gradskoga notara Vernića za kosu.

„Dosta!“ zagrmi Jakopović, „mjera je puna. Stražari latite se kopija, pa udri na te pijanice. Bubnjaru bubnjaj! Neka se zvoni u stran, da se gradjani skupe pod oružje. Zatvorite gradska vrata! Izvedite lumbarde na baštę. Konja mi dajte!“

Za tili čas navali gradska straža naperenom helebardom na pijanu četu i oslobodi Vernića. Draguni i pješaci nagnuše bjegati prema Kamenim vratima, jer je vojska stajala poređana u dolnjem gradu. Žvono se orilo, bubenj tutnji, gradjani uhvatili puške i kopije. Kao munja letio sudac na konju, da vidi jesu li svuda vrata zatvorena. Na briegu Medveščaka pucale puške, tu odbijaju gradjani Gregorianeve banderijalce.

„Sad nek mi dodje Ungnad!“ zaškrinu Jakopović „da vidimo, hoće li nam uzeti, što nedajemo!“

„Dà, dà gospodine sudče“, zakriešti mali Šafranić mašuć ratoborno ogromnim kopljem, „mi im ništa nedajemo, ništ, niti za dinar papra tomu štajerskomu banu. Nek tko dodje od tih španjolskih žabara — ja ёu ga kao miša na moje kopije — nà ovako!“ i silovito bodnu kramarčić kopljem u zrak.

U to zagrmnu grom. Šafranić probliedi i prišapnu drkćuć Garucu, koji je sa bubenjem uz njega stajao:

„Isuse Marijo! Dragi kume Garuc, ta to je puška bila!“

„I velika puška kume Šafraniću,“ odvrati bubnjar.

„Ta bi mogla čovjeku i glavu odpiriti?“ zapita drkćuć kramar.

„Bi, ako ju čovjek ima“, opet Garuc.

Gradjanstvo stajalo spremno pod oružjem a na čelu mu sudac Jakopović sa plavetnom gradskom zastavom na konju.

U to doleti od Kamenih vrata kovač Štokar zasukanih rukava, pod širokom kacigom, crna lica, noseć težku gluntu na ramenih.

„Šta je za boga majstore?“ zapita ga sudac.

„Zlo gospodine sudče!“

„Govorite za boga majstore!“

„Nas petdesetorica prašili smo ajd dosta dobro, i pijani Gregoriančevi banderijalci podbrusili pete od naših glunta. Mi na briegu a oni pod briegom, mi na njih a oni bjež. Al sada nadodje drugi bies. Ban pregledao na Harmici svoju vojsku, a ta vam je urlikala i vikala, da se je nebo potreslo. „Junaci“, reče smijuć se biesnoj četi, „uzdajte se u menę, pa ako vam te zagrebačke hulje nečine po volji, a vi po njih. Vele, da će vas tužiti kraljevskoj svjetlosti. Neka! Tu sam ja vaš kralj i nitko drugi. Čujte zvono zvoni u gradu proti van, gledajte, lumbarde naperili proti banovoj vojsci, pa se zatvorili u svoje zidine. Al ima ih i izvan zidina, držino se tih, ajd na njih!“ „Ajd na njih!“ zaviknuše svi i bojim se gospodine sudče, da ti vrugovi neće zapaliti naše jedne sugradjane. Oj pomozite gospodine sudče!“

„Hà! Eto naše sreće,“ zaviknu sudac i skoči s konja, „ajte sa mnom majstore Blažu!“

Sudac i kovač upute se k banovu stanu. Vrata bješe zatvorena. Sudac lupi tri puta na vrata i drkćuć otvoriše ih banovi sluge.

„Je l' gospa banica u kući?“ zapita sudac oštrim glasom.

„Jest“, odgovori okljevajuć sluga.

Sudac pohiti u baničinu sobu. Klara sieđaše bleda i niema za stolom upiruć glavu u ruke. Kad opazi sudca, prepa se i posegnu za malom puškom, stojećom na stolu.

„Uzvišena gospo!“ prihvati sudac, „vaš velemožni gospodar i ban sbija s nami za naše gostoljubje puste šale. Izjede nas on i njegova vojska, a sad mu biesne čete hoće da zapale podgradje.“

„Al šta ёu vam ja?“ zapita banica.

„Toga nesmje biti. Znajte, da ban s vojskom stoji van grada. Gradjani skočili na oružje, zatvorili vrata a vi ste naša sužnjica; i jedna kuća neka plane pod gradom, pa će planuti i ova kuća nad vašom glavom.“

„Jeste li pobiesnili?“ zadrkta Klara.

„Nismo uzvišena gospo! Zdrave smo pameti. Sjednite pišite svomu gospodaru, neka se okani bjesnila, neka odpusti vojsku, jer — jer inače vas više vidjeti neće.“

„Gospodine sudče!“

„Tu neima šale. Sjednite, pa pišite! Il pismo il — glava!“

Bez duše sjede Klara pisati i pred sudcu izpisani list papira.

„Evo!“ reče.

„S bogom gospo! Čuvajte glavu, neizidjite iz kuće.“

I ode sudac s kovačem.

Za malo poleti gradski konjanik iz Kamenih vrata na Harmicu, preda banu Klarinu zapovjed i poruku Jakopovićevu, da će se gradjani vratiti u mir, ako se ban pod pečatom zavjeri, da će odpremiti vojsku.

Od jada igralo Ungnadi lice, kad je čitao pismo, sjedeći na konju sred svojih časnika.

„Čitajte sramotu, čitajte!“ okrenuo se svojim drugovom, „jeste li ikad vidjeli takova smeta bez lica i obraza? Proklete hulje, ta sablje mi, htio bi ih zgnječiti gvozdenom šakom, al — oj luda — luda — da ostavim baniju u tom gujskom leglu. Zaglaviti će mi — moja Klara! Šta — šta gospodo, da uradim?“

„Psine!“ zaškrinu Gregorianec, „to je veleizdaja, imati će krvnik posla.“

„Dà, dà!“ primjeti prabilježnik Mirko Peteo, „to je dobro, to će biti kašnje, al sada nije hasne, sada valja spasiti gospu banicu. Zato neka vaša velemožnost izdade Zagrebčanom pismo i neka pošlje vojsku u Ivanić. A poslje — nu imat ćemo prilike u saboru!“

„Tako je,“ potvrdi Melkior Tompa.

Ban od ljutine čukao crvenu bradu. Napisao pismo, natisnu pečat i predade ga gradskomu ulaku. Zatim jahao sa časnici od čete do čete, prišapnu svakomu četovodjiju nekoliko zlovoljnijih rieči, i poleti snužden sa nekoliko velikaša natrag u grad. Vojska pak u čudu krenu šuteći put Save i ostavi Zagreb.

*

Dok su biesni vojnici harali po plamenitom varošu, stajaše Jerko kraj Draškovićeva vrta naproti kući Krupićevoj. Bled i zabrinut gledaše čas prema Kamenim vratima, čas na Krupićevu kući, čas prema Markovu trgu, odakle se biesno urlikanje čulo. Bože! Još neima Pavla, Krupić ode sa četom po zapovjedi, Dora sama u kući, prokletnik Čokolin u Zagrebu, a biesni — vojnici. Oj, da je bar stari zlatar ostao kod kuće, al se nije dao zaustaviti od djevojke, ta valjalo je braniti grad. Bože! Bože! Samo da nebude zla! Sad je čuo od prolazećih strażara, da će se zatvoriti gradska vrata. Pavo neće moći u grad. Banski pješaci, španjolski draguni bjegali kraj njega u dolnji grad, tjerani od oružanih gradjana. Bože! Kolika meteža! Nebi li djevojci zlo biti moglo? Sam će u kuću, da ju čuva. Al u taj par poletiše dva konjanika prema nještu. Jednomu zaklanjao zaklon od kacige lice. Jerko zadrkta i stavi se pred Krupićeva vrata i dignu batinu. Al tajni konjanik namignu drugu si, a ovaj zamahnu, ošinu Jerka, i vrisnuv pade jedni mladić krvav bez sviesti o tle.

„Idi,“ reče konjik pod zaklonom drugu si, „netreba mi te, ti si vojnik. Spasi se. Evo ti i moga konja.“ Neznanik skoči s konja i pobrza u zlatarovu kuću.

Dora bijaše sama. Blieda od straha molila boga za svoga otca, da ga mine smrtna pogibelj. Kad opazi stranca skoči kao uzplašena srna.

„Sveti bože!“ zavapi mladica.

„Oj miruj djevojko!“ prihvati došljak mučlin glasom, „miruj ako boga znadeš. Siromah sam vojnik. Tvoji nas potukoše hametom, a mene zapade ljuta rana. Neodaj me! Ubili bi me twoji. Sustao sam, nemogu dalje! Rana me peče, grlo mi gori. Daj mi vode, daj mi vode!“

„Neću te odati,“ odvrati bojazljivo djevojka, „jer neželim nikomu smrti, pa ako ste nam i neprijatelji, bog veli da i neprijatelju dobro činiti treba. Al zašto nediješ zaklona?“

„Hoću, hoću!“ odvrati konjik, „al daj mi vode!“

„Na evo ti je!“ ponudi mu Dora vrčić vode. „Bila ti u zdravlje!“

Konjanik uhvati vrč obima rukama.

„Gledaj djevojko! Neide li tkogod prema kući?“

Dora podje k prozoru, da pogleda, al u taj par nasu neznanik prašak u vodu.

„Neima nikoga blizu,“ reče djevojka.

„Neimaš li vina djevojko?“

„Imam, al zlo je za rane.“

„Voda ti nevalja, mutna je, mlaka. Kušaj sama!“

„Da nevalja? Za čudo! Malo prije ju donih.“

„Nu kušaj sama!“

„Dè, da vidim!“

Dora uhvati vrč, primaknu ga ustima i posrknu.

„Pravo veliš, gorka je. Čudno!“

„Molim donesi mi kapljicu vina.“

„Hoću. Počekaj tude. Sad ću se vratiti.“ Djevojka ode, a neznanik izpade iz kuće, zavuče se u vrt, i za čas prevali zid kuće blagajnika Konjskoga.

Za kratko evo zlatarovič natrag, poniela i vrč vina. Kuća prazna. Šta je to? Kud li se djeo neznani gost? Je l' to san? Nije. Evo na zemlji leži vezena kesica sa grbom. Valjda ju konjik izgubio.

Od straha prekrsti se Dora. Da nije obsjena nečastivoga? Oslobodi nas bože! Neki ju nemir uhvati. Stala hodati po sobi. Ruke joj se stvorile ledom, a glava gorila kao žeženo gvoždje.

„Bože moj! Šta je to?“ uhvati se djevojka za čelo.

Pred očima joj sievalo, na prsa kao da se je svalila gora, a grlo kao da je stezala zmija. Djevojka stala teturat, glavinjat, hvatat rukama zrakom.

„Otče! Pavle! Zraka!“ vrисnuv, padnu, dahnu i izdahnu.

„Doro! Doro moja!“ zavapi svana glasno grlo, i u kuću pade usopljen, zamrljan kapetan Pavo. „Evo me zla — Isuse Krste!“ viknu, kao da mu se je nož zarinuo u srce, „je l' to paklena varka? Doro! Dorice!“ uhvati mrtvu

djevojku za ruku, „mrtva, mrtva! Oh prokletja!“

I kao mahnit pade mladac kraj djevojke.

XXII.

„Kumo! Draga kumo!“ prišapnu Freyovka, došav u Šafranićkin štacun. „Znate li, šta je sa Krupičevom Dorom?“

„Nešta sam onako načula, al neznam pravo, draga kumo!“ odgovori neveselo Šafranićka. Pamet mi nije za ništa, odkad su mi te španjolske ništarije razniele sieno i odniele rakije.“

„Jadna moja susjedo! Dà, dà! Bič božji došao je na nas jadne. Al da vam kažem za Doru. Na tri Kralja imala je zbilja poći za mladoga gospodina, a jučer su ju našli u štacunu mrtvu — mrtvu. Po licu je sva crna bila, vele ljudi, da je od crne kuge poginula.“

„Pomozi nam sveti Blaž! Moram odmah nakaditi štacun borovicom i netreba vode piti, kada je kuga, dà vode nikako!“

„Dapače vina i rakije, draga kumo. Dà od crne kuge djevojka poginula. Zato neće ležati kod kuće na odru, već u kapelici sv. Ivana pred mesničkima vratima, pak će ju sutra u noći ponjeti na groblje.“

„To je žalostno.“

„I vrlo žalostno. Al vidite, to vam je prst božji! Oholost, gizdost je obsjela djevojku, pak nà, na što je sve izašlo. Dvie, tri lopate to joj je sad cielo gospodstvo. Sad znate i sad s bogom, drago kumo, moram kući, da mi se mlijecko nesvari.“

„Smiluj se bog svakomu griešniku! S bogom kumo Freyovka!“

Po gradu bilo buke i graje. Sa Dórine nagle smrти uzruja se cielo gradjanstvo. Prostiji sviet i zbilja vjerovao, da je kuga ubila zlatarovu jedinicu, al pametniji ljudi slutili su, da to nije kuga, već nečija griešna ruka bila, što je i apatekar Globicer potvrdio. Al većma jošte uzuđani bijahu gradjani plèmenitoga varoša s drugoga razloga.

Biesni na Zagrebčane sastaše se hrvatski stališi u svom saboru, i tu na predlog Ungnada bana uglaviše proti Zagrebu ovo: „Pošto gradjani varoša grčke gorice zagrebačke hoće starimi svojimi poveljami uništiti slobodu kraljevine Slavonije, pošto su načinom himbenim podigli tužbu kod jasnoga nadvojvode Ernesta proti gospodinu banu i podbanu, pošto su velemožnoga g. Stjepana Gregorianca priečili, da vrši svoju podbansku vlast, vriedjali gospodu stališi i redove te se javno opirali banu, to neka se oni u medjah svojega grada slobodno sami vladaju, al da su izključeni iz obćine ovih kraljevina i od sviju vladanja ostale gospode, i da im nije slobodno trgovati i robom hodati po kraljevini, a sabor i banski sud da se po volji i domisli gospodina bana unapriè drži u drugom, zgodnjem gradu.“

„Nek sada laju kukavice!“ nasmija se ljuto Gregorianec, „neka pojedu kašu, što si ju skuhaše.“

„Tako li gospodo?“ reče si sudac Jakopović. „Neka! Kocka je pala, šilo za ognjilo. Bojite se naših oštih zubi, s nami neima šale, al biti će toga i više.“

I sazvava sudac skupštinu. Sila gradjana vrnila na varoškoj kući. Ljutost je kipila u srcih gradjana, gospoda hoće da utamane Zagreb. U viećnicu udje Jakopović bled i mrk, u ruci mu pergamenata.

„Sam ču poći pređ kralja, braćo, da mu kažem, što se s nami radi i na više ime predati ču mu ovo pismo!“

Svi zašutiše, a sudac stade čitati tužbu na kralja.

„Grad ovaj od starine sloboden pod kraljevi blage pameti da je pao u skrajni jad. Nevolja ga tišti, prieti mu glad, jer je nestalo žita, a najviše da ga satire sila susjedne gospode. Zagreb da je vazda vieran bio kruni i da se nije dao zamamiti po Ivanu vojvodi erdeljskom, a sada je pao ni kriv ni dužan u jad i sramotu. U saboru naime na Tominje da su ban, prabilježnik i druga gospoda urotu skovali proti Zagrebu i utakmili zaključak nečuven i zloban, koji vriedja ne samo boga i njegovu pravicu, već po kojem su gradjani kao prokleti i izobčeni iz obćine kršćanske i kao da nisu članovi kraljevine. Zato neka se kraljeva svjetlost blagim okom osvrne na Zagreb, neka bude štitom grada i nek milostivo zaključak uništi.“ I izpričav na tanko, kakvu je silu činio ban i podban gradu, moli tužbu, da kralj pošlje od dvora dva svoja čovjeka, da se na oči uvjere kako je bilo, i da se Zagrebu povrati stara slobodština.

Gromom pozdraviše gradjani junačkoga sudeca i na ramenih ga ponesoše kraj banova stana u njegovu kuću.

Bučno bilo u Zagrebu, al tiho u Krupičevu domu. U komori ležala mrtva djevica, u rukuh joj bilo srebrno razpelo, a oko čela vinuo se vjenac. U kutu sjedila skutrena starica Magda prebirući svetu krunicu. Molila je — ne, nije, bila luda, tupa, Dora, kumče, da je mrtva! Ludorija! To nemože biti — nemože. To su valjda zli ljudi smislili, Dora valjda spava. Joj da je umrla, da se više neprobudi, u jamu da ju bace; te liepe oči, te sitne ručice, ta liepa kosa sve da je prah? Bože! srce bi starici puklo, davi ju, davi, i suze joj kapaju kišicom na uvele ruke.

Za stolom sred sobe sjedi Pavao. Blied je kao snieg, kosa mu pada niz čelo, oči mu gore. Ništa nećuje. Na ruke se podbočio, ukocenima očima pilji u mrtvu mladiću. Sto i sto puti pita se, je li to Dora, je li mrtva, nije li to san, nije li to šala? Neću li ju živu zdravu povesti na svoj grad i s njome sretno živjeti? Pa kad plamečak svjetiljke padne na

Dorino lice, plane i mlađevo oko, jer misli — živa je. A pred mlađcem na stolu stoji vezena kesica, a na njoj plemićki grb. Večeras će Doru ponjeti u kapelicu sv. Ivana a sutra — sutra u grob.

A starac Krupić sjedi kao kamen u svome štacunu. Neplače, nejadikuje, nemisli, nećuti. Oko njega kao da se vije magla, da tko navalii u štacun, da mu odnese sve srebro i zlato — nebi se maknuo — ostao bi kamenom. A srce? Niemo je, al u srcu gori pako.

Polaganu otvorise se vrata Dorine sobe. Lagacko udje Jerko zavezane glave. Dodje do Pavla i stavi mu ruku na rame.

„Pavle!“ šapnu.

Al nebje odgovora.

„Pavle! Čuj!“

„Pavle! Brate! Ubij me!“

U čudu ga pogleda Pavao.

„Ja sam kriv!“ nastavi drkćućim glasom, „gle ja je nisam dosta čuvao, pa ju zmija ujela. Ubij me!“

„Ne, ne Jerko!“ provali Pavo, „kriv sam ja brate. Ja — ja ju pustih predugo u tom paklenom ždrielu. Oh bože, bože! Šta ču? Šta ču? Poludio sam!“ i baci glavu na stol.

„Ubij me! Ja sam ju ljubio, ljubio kao i ti. Šta je meni život? Al ne — ne! Još moram živjeti — jošte. Zna Radak zašto. S bogom Pavle, s bogom Dorice!“ i odjuri mladić.

*

Tik pred mesničkim vratima stajaše crkvica sv. Ivana. Samo jedan oltar resio gole zidine, samo mala srebrna svjetiljka treptila u tom mraku. Bilo je preko deset ura večernjih. Sred crkvice stajahu crna drvena nosila, a na njih snivala vječni sanak zlatarova kći. Mrtvo joj telo bijaše pokrito bielom koprenom, samo glavu bilo je vidjeti. Liepo, mirno bijaše joj lice, samo gdjegdje vidjele se crne pjage. A u crkvici mirno, mirno i gledali drveni svetci mlađu pokojnicu. Za malo zaškrinuše vrata. U crkvici stupi Pavo. Bio je miran, vrlo miran. Lagano koracao prema djevojci, kan da se boji, da je neprobudi. I nadnese se nad nju.

„Ti si to? Ti? Moja ljubav, moja sreća, moj život! A sada mrtva, sada prah, sada ništa. U ovih ostancih obumrieše sve moje želje, moje nade. U grob ćeš Doro ponjeti moj život, a ja ču ostati — živ mrtvac!“ I spusti usne na hladno čelo i poljubi djevici zadnji put.

Al na jedan put zaruži nešta za oltarom. Mlađiće se prenu. Kao da se u bravi okrenuo ključ, kao da se otvaraju tajna vrata. Pavao zakloni se u mrak za stup. I zbilja. Nad oltarom raztvariše se vrata tajnoga hodnika, idućega iz gornjega grada pod brdom u crkvicu. Plamen baklje sinu iznenada i u crkvu spusti se niz stube visoka žena u crno zavita noseći zublju.

„Idi! Ostavi me Čokoline!“ okrenu se prema hodniku, „tvoja služba je svršena, plaću si dobio, sad možeš otići iz Zagreba!“

I opet se zatvoriše vrata. Žena dodje do mrtve djevojke. Razgrnu koprenu i baklja razsvjeti Klarino lice. Nagnu glavu nad lještinu. „Moram da te vidim suparnice moja“, šapnu zloradim posmjehom i dignu baklju. „Ti, ti si mi dakle otrovala život, uništila sreću? Ludjakinjo, evo sad ležiš ovdje preda mnom pobiedjena. Vrieme će zacieliti ranu, a ja ču ipak dobiti Pavla.“

„Nećeš!“ zagrmi Pavo skočiv iza stupa. „Nikada nećeš, rugobo ženskoga roda! Evo Pavla Gregorianca po treći put, da se kune milimi ovimi ostanci, da nikad više ženske glave zavoliti neće, ma da dodje i anggeo s neba, ma se razpao u prah njegov stari i slavni grb! Evo Gre-gorianca po treći put, da ti kaže, oj paklena hudo, da te mrzi, da te prezire, da bjega od tebe, ko što se bjega od kuge. Nediraj u svete ove ostanke izrode pakla, nemuti kužnim dahom tomu angjelu rajskega sna. Gledji, oj gledji ovo nevino lice, pa se kameni ko zlotvor pred likom Gorgone. Gle tu počiva moja sreća, moja nada, moj život, a sve to — sve satrlo je djavolskom himbom tvoje opako gujskɔ srce.“

„Payle za ime boga!“ zavrisnu od užasa Klara drkćuće kao od groznice.

Nedozivaj boga, griešnice ljuta, jer će dočuti bogohuljni tvoj vapaj, jer će gnjevan strielom razvaliti ovaj posvećeni krov. Dà ti si to učinila — ti.“

„Ja?“

„Poznaješ li to?“ odvrati Pavo izvadiv iz njedra vezenu kesicu. „Nije li to grb Ungnada i Tahia, nije li to grb Klare Ungnadove, preljubnice, bludnice i trovnice? A ta kesica našla se kraj mrtve Dore, čuješ li kraj mrtve Dore, oj nemani ženska!“

Klara poniknu, al se brzo osovi.

„Dà,“ reče, „istina je Pavle! Ja sam dala otrovati Doru, otrovom, kojemu lieka neima. Al znadeš li zašto? Jer sam poludila, pobiesnila za tobom. Ako se grieši namjerom, ja griešnica nisam. Nije mi pamet počinila taj grieš, srce moje je griešilo. Da mi nije pošlo za rukom uništiti ovu djevojku, da si ju grlio kao ženu, ja bih se sama bila otrovala, jer dok sam ja živa, nebih trpila da te druga ljubi, i svaku bih otrovala, koja te ljubi, ma ju i ti neljubio. Ljubim te Pavle kao boga, komu se griešna iznevjerih, a da s tobom mogu dieliti jedan dan, jednu uru, jedan časak ljubavi, izpila bih času otrova do dna. Ako me mrziš, ako me prezireš, Pavle, osveti se!“

„Neću bludna ženo! Evo sami smo tuj; nevidi nas nitko. Tu mi je oštra sablja, tu leži zlato moje, što si ga ubila. Da mi se hoće, zarinuo bih ti gvoždje u zmijsko srce tvoje, oprostio bih svjet živoga smrtnoga grieša. Ali neću. Ovaj mač proslavih u slavu svoje vjerenice, ovaj mač podigoh za spas kršćanskoga sveta, i prije bih si odsjeko, desnu ruku, i prije bih ga razlomio na dvoje nego da ga okaljam,

gadnom twojom krv, ja sam junak, ja nisam krvnik, komu je zvanje pogubiti trovnicu. Ne, drugu ti namienjujem osvetu. Idi, nosi sobom kroz vas viek bludnu svoju strast, kao vjekovitu neizlječivu ranu, neka te pali paklenim plamom, neka te mori vječnom žedjom, i kad ti lica uvenu, i kad ti se tielo izsuši, neka bukti još u tvome srcu bies kao vatrena gora. A kad tihom noći uztražiš u snu počinka, neka stane pred te ovo nevino diete bliedo i suznama očima, a ove oči neka naperi na tvoje vrelo srce kao leden nož. Gini i živi, živi i gini. Prokleta bila do groba i preko groba!"

„Joj!“ jecala Klara klečeć poniknute glave pred mrtvom lješinom.

„Idi griešna ženo, pusti me, da se zadnji put

pomolim bogu kraj svoje Dore“, i lagano poljubi mladić mrtvu djevici.

Kao biesna skoči banica i očajana odleti tajnim hodnikom.

* *

Drugoga dana da pohodi kapetan grob svoje ljubovce. Al za čudo opazi, gdje na grobu žena sjedi. Podje bliže. Magda je bila, držeć sveto čislo.

„Magdo!“ zovnu kapetan, al starica ništa.

„Magdo!“ ponovi kapetan i stavi joj ruku na rame. Bila je mrtva. Kao posliednji spomen života treptila suza na licu dobre starice. Bila je moleć zaspala na grobu svoga kumčeta.

(Dalje sledi.)

VIENAC

ZABAVI I POUCL.

Br. 51.

U ZAGREBU DNE 23. PROSINCA 1871.

God. III.

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Čestit božić. — Zlatarovo zlato. — Zlosrećnik. — Pouka: Poeticnost imena ženskih. — Svojstva topline i njezini izvori. Listak.

Čestit božić!

Spjevao I. T.

Eto opet božić ide,
Svašta će se dobra sniet,
Vesela se lica vide,
Gdje se mladi kaže svjet.

Krasno čedo, eno za te
Mak se tuče, lup, lup, lup!
Jabuke se jedre zlate
I oraha dobar kup.

Sladke smokve i rogače
Nazire si mladi djak,
Tople vidi već kolače,
Milo od njih miri zrak.

Majčica je potajice
Nabavila mnogu stvar:
To će kćeri kitit lice,
To će sinku biti dar!

I domaćin smaže novac,
Draga srdeca prazni žep;
Da se načne pelinkovac,
Mienja pipom donji čep.

Bit će svašta bar na božić,
Bit će sjajan svaki kut
I siromah brusi nožić,
Da u pečen rezne but.

A i pjesnik evo smjeli,
Makar na čast nije zvan,
„Čestit božić!“ reć vam želi
I zasladir pjesmom dan.

Sa mnom pjesmu zapjevajte
A u slavu blagu dne!
Liepo mi se mirbožajte,
Bog vas čuo svoje sve!

Zlatarovo zlato.

Roman iz prošlosti zagrebačke, napisao ga Aug. Šenoa.

XXIII.

Bio je božić. Krasna noć. Nebo vedro, osuto zlatnim zvjezdami. Zima ljuta, a po gori zagrebačkoj, po briežuljcijh, po prodolih snieg do pásá. Na suhih granah blistalo inje poput alema, a mjesečina titrala sniegom, kao da je zemlja posuta biserom. Tiho je bilo, mirno je bilo po gori, niti je vjetar treso grane, niti je gorski potok grmio dubokim jarkom, počivao je vjetar hudi, a gorska voda driemala pod kruštim ledom. Bio je božić, sveti dan. Iz gomile sniega provirivale crne seoske kućice, a iz kućica treptila u zimsku noć vesela luč. Svjet se veselio spomenu kralja nebeskoga, kojino u Betlehemu ugleda svjet. Blagi se mir spuštao

na dušu čovječju, i u sav glas kliktalo grlo „Narodi se kralj nebeski!“ Al jedna duša u gori nečutila mira nebeskoga, u toj duši nije plamtio božićni kries, u njoj plamtio pakleni plamen; ta duša nije dozivala boga već djavla. Pomaman letio gorom i dolom čovuljak, satren, odrpan, izmučen. Do koljena grezao u snieg, do pojasa propadao, lice mu gorilo od zime, s ruku mu tekla krv, čovjek jedva je disao. Kao ranjen vuk letio uzbrdo hvatajući se za bodljivo granje, kao jež savio se i spustio nizbrdo, nemareć, kad je lupio glavom o panj, sakriven pod sniegom, il o kamen kraj puta. Bježeć bje izgubio plašt, izgubio i kapu, al bježeć je bez obzira, kao da ga zli dusi čeraju

zmijskim bićem. Taj je čovjek letio od Zagreba dalje — dalje u goru — vidjelo se, da radi prevaliti goru. Sad je došo u prodol do kamena pod strmom pećinom. Sjede na kamen. Uzdahnu dva tri puta, kao da želi pojimati sapu, koje mu je putem nestalo bilo. Skinu s vrata šarenu maramu i omota si glavu, huknu dva tri puta u ozeble ruke, izvadi iz njedra staklenicu, nagnu, guncu malko i uzdahnu. Bilo mu lakše, grijalo ga. Oglednu se naokolo, bijaše u zaklonu, mjesecina nemogaše ga odat. I opet nagnu piti. A! To je dobro! Prokleta zima! Kako to cici. Sve mu zemlja puca pod nogama. Ta živa krv bi se oledila. Samo da je prevadio goru — lako onda. Al čuj! Čuj! Uzplaši se čovjek. Na vrhu, što ga je prevadio bio, krši se granje, puca snieg. To su oni! Dà! Jesu. Bježjadniče, bjež! Zadrkta čovuljak! Nagnu glavu, da sluša. Dà, dà, to su oni! Bjež! I kao zmija, kad je se dotakneš, baci se čovuljak u vis, zakrenu za pećinu, i udari u goru. Oh da je ljeto, krasno ljeto, kako bi bilo lako odmiciti; al zima je, snieg je! Prokleti snieg! Kao zmija vuče se za tobom u sniegu trag, a stoputi izdaje u sniegu to prokleti oko vedroga neba — taj zlokobni mjesec. Da je bar bure, mečave, oblaka, al nebo čisto kao staklo. Prokletstvo! Podmako čovuljak u goru. Za malo pojaviše se kod kamena pod pećinom dva čovjeka. Jedan gorostas sa diljkom, pod visokim klobukom. Na razgaljenih prsih hvatalo mu se inje, a brei bijahu mu bieli od leda, al oko mu je gorilo kao pastirski organj sred tamne šume. Taj čovjek bijaše stari haramija Miloš Radak. Drugi čovjek bijaše mladji, ogrnut gunjem, pokriven kućmom. I njegovo je oko plamtilo i njegove grudi se nadimale. Taj mladić bijaše Jerko.

„Dovle mu dopire trag,“ prihvati Jerko ngnuv se malko.

„Treba tražiti dalje!“ odvrati Radak.

„A dà!“

„Ajdmo!“

„Da malko počinemo!“

„Ni za carevu krunu.“

„Nije mogo daleko poodmaknuti. Časak.“

„Ni časka. Ja neću prije sjesti, ni leći, ni jesti i piti, dok mu je živa na ramenih glava.“

„Sustao sam.“

„A ti ostaj! Al pamti, ima tude sila kurjaka Jerko.“

„Nebojim ih se.“

„Pa tražimo dalje!“

„Gle, kraj kamena u sniegu svježe krvi, gle i boce! Prazna je.“

„Zbilja svježa krv. Ranjen je. Nemože biti deset časaka odavle.“

„Vidj! Za pećinu je zakrenuo! Vidiš li njegove stope, jedva utisnute. Jošt je mehak snieg!“

„A ide uzbrdo!“

„Ajde!“

Haramija i Jerko zadjoše uzbrdo za pećinu. Snieg je škripi, granje se kršilo, nogu klizala po ledu, al oni napred — napred po stopi. I dodju na brieg. Sjajan je lebdio mjesec nad gorom — pred njima pustinja od sniega.

„Gle!“ viknu Radak. „Gledaj ovamo na vrh drugoga vrška. Baš nam služi mjesecina. Vidiš eno se nešta crna pomiče uzbrdo. To je čovjek.“

„Jest. Vidim sad. Čovjek je.“

„Po vražki leti hulja.“

„Kao da ga nečastivi goni.“

„Baš tako.“

„Put pod noge Jerko!“

„Stani starče! Sad je dobro, sad je naš. Sa onoga vrha može se u jarak, al dalje se nemože. Na drugoj strani strma je stiena. Hulja mora jarkom, il napred il natrag. A brieg se može obići. Ti idi nizbrdo pa zakreni na sjever u jarak, ja ču s juga, pa eno miša medju dva mačka. Daj mi malu pušku Miloše!“

„Evo ti je! Svetoga mi Nikole, valja ti pamet mlađe. Dobro si smislio. Ja nizbrdo desno a ti lievo. S bogom i dobra sreća!“

„Al živ da nam dodje u šake starče!“

„Živ ili mrtav, kako je božja volja,“ odvrati haramija i udari na desno nizbrdo, dok je mladić krenuo na lievo.

Čovuljak dodje sretno u drugi jarak. Hvala bogu! Daleko su biesnjaci za njim, neće ga dostić. Do vraka! Eto pred njim skočila visoka strma pećina. Nemože dalje. Valja brdo obići, valja na sjever dalje jarkom. Napred — napred. Ruke mu pucaju, krv probija kožu. Napred! Kosa mu se stvorila ledom. Napred! Noga mu propada sve dublje. Napred! Napred! Nemiruju pakleni dusi. Sad se zavija medj gorom jarak. Pred bjeguncem puče mala čistina. Mjesec svjetli poput dara. Sred čistine opazi čovuljak gorostasa, gdje žurno brza prema jarku. Čovuljak stade drktati ne od zime, od užasa.

„To je on!“ šapnu polumrtav. Natrag! Natrag! Al i gorostas opazio bjegunca. I leti, leti! Čuješ, kako škripi snieg sve jače i jače, sve bliže i bliže! Natrag! Natrag u jarak! I spade mu s glave marama. Lice mu probliedilo kao snieg, samo na čelu brazgotina crveni se kao živ ugljen. Gorostas zaostaje. Čovuljak krenuo glavom. Uzdahnu. Hvala bogu. Noga se haramiji okliznula. Pao je, propao u snieg. Spašen si. Natrag, natrag! Sad ide jarak više u goru. Tu je gusta šuma. Hvala bogu! Al šta je to? Je l' paklena utvora? Šta li? Na ušću jarka stoji čovjek, ogrnut gunjem, u ruki mu mala puška. Dà, dà puška! Mjesec nelaže. Tko je to, tko? Ta zbilja. To je niemak Jerko! Ta kukavica! Napred!

„Ha! ha! ha!“ zaori Jerkov grohotan smieh pustim prodolom, „izrode pakla evo te u mojih šakab!“

„Ta je li sam vrag —“ zakidisa čovuljak i srce kao da su mu uhvatili gvozdeni nokti. Bjež! Bjež! Nesretniče! Kuda? Ovdje Jerko, onđe

haramija, ovdje sunrt, ondje propast! Kuda? Kao lija baci se čovjek u grm. Tu je granat hrast. Brzo popni se uz hrast, još su ti vrazi dosta daleko. Pope se na hrast i legnu na granu. Tu je ležao niem — jedva i disao.

U jarku sretoše se Jerko i Radak.

„Gdje je?“ zapita Radak.

„Ta na tvoju stranu bježo od mene?“

„Ma nije, na tvoju je čovječe božji!“ odvrati haramija. „Letio je predamnom. Da nepadoh, bio bih ga uhvatio.“

„Nije velim ti.“

„Ta jest, zviede mi!“

„No valjda ga nije živi djavo prenio preko ove pećine. Strma je, gladka je, kao da si ju sjekirom odrezo.“

„Možda onuda!“ krenu haramija glavom na drugu stranu jarka, gdje je visoko drveće stajalo. Mjesec dizao se lagano i svjetlo mu padalo na hrašće kraj puta.

„Ha! Sotono paklena!“ ruknu haramija, opaziv bledo čovječe lice na hrastu, „ti si to, ti? Zar te je zemlja izbacila, da si tvojom krvi ohladim gorke rane. Jerko, Jerko! Gle onamo, viđiš li, viđiš. Evo ti našega pliena! A znaš li tko je ta neman, tko je ta zwier?“

„Tko?“

„To je onaj prokletnik, koji mi ubi ženu, koji mi ote sina, koji mi pogazi život i sreću!“

„Gjuro Čokolin — poturica, onaj vidar?“ zapita Jerko.

„Dà on! Pusti me, pusti me da ga uhvatim, da mu kus po kus trgnem od tiela, da mu izvadim sreć.“

„Nekaljaj si ruku gadnom ovom krvlju. Ubij ga.“

„A gdje mi je sin sotono!“ ruknu kroz plač haramija „gdje mi je jedini sin? Govori vraže?“

„Neznam,“ ozva se glas sa hrasta „prodah ga kao roba u Carigradu!“

„Isuse Hriste!“ klonu stari vojnik, al skoro opet se dignu. „Čuj nakazo, čuj me dobro! Ubio si mi ženu, oteo sina, sažgao kuću. I kad sam stajao do svoje mrtve Mare, kad sam gledao, kako joj iz srdeca rumena probija krvca, zakleh se bogu ovako: „Kunem se na mrtvu ovu ženu, tako mi pravi bog pomozi i moja vjera hrišćanska i vas dvor nebeski, da neću mirovati i počivati, da neću okusiti, što mi grlu godi i tielu prija, dok neosvetim žene, dok bude ubojici njenomu živa na ramenih glava, tako mi se nesatrljome od srca, od blaga i kruha, kojim se čovjek hrani, i neovršim li, što sam se zaklelo, neimao u kumu kuma, u prijatelju prijatelja, i štogodj se mučio, za ludu se mučio, nego mi se sve hrdjom stvorilo, i vodili me biesna od manastira do manastira, i nemogli mi lieka naći, i na konca konca lajao ko pašće, tresnula me nebeska visina, i proždrala me paklena dubina, gdje no će vragi mučiti dušu moju po vieke. Amin.“ — Čuješ li zlotvore, tako se zakleh. Od onoga dana obijao sam

svjet, tražeći toga djavola i tražeći ga posiedih. Neimah duše do svoga gospodara, a taj gospodar ljubio je djevojku, a tu djevojku ubio si ti. I opet se zakleh, da će ga osvetiti. Eto sreće! Nadjoh te, otrove svjetski, nadjoh sve, što sam tražio, sad mi je dobro — sad —“

Čovjek na hrastu stade silno se tresti, lice mu kao da mu je osuto bilo pepelom, modre mu usnice drktale. Očajano stisnu granu, pritisnu glavu na drvo i skutri se kao divlji mačak.

— „sad —“ viknu haramija, — „sada je hora!“ Puška puče, grane krcnule, čovjek na hrastu ruknu, prope se i kao kamen pada u snieg. Zrno mu probilo lubanj.

„Ajmo!“ šapnu haramija, odrubiv brijaču glavu, „sada mi je dosta života. Osvetio sam Maru i gospodara si.“

„Ajmo Miloše! Bog se smiluj griešnoj duši,“ doda užasom Jerko i ova podjoše put Zagreba.

Bio je božić. Noćnom tišinom zvonilo šestinsko zvono i zvalo vjerne u polnoćku. I zagrmile orgulje i zapjevao narod: „Narodi nam se kralj nebeski!“

A dalje — u gorskome jarku urlikaljato gladnih vukova oko trupine mrtvoga brijača.

XXIV.

Premda su gospoda hrvatska na zagrebačke gradjane i smionoga im vodju Jakopovića razjrena bila zbog očita otpora u varošu na „grčkih goricah“, to su ipak stala razmišljati, da banova sila i podbanova nedjela premašuju daleko zakonsku vlast, i kao što je ban svojom vejskom htio spregnuti Zagrebčane, da je to isto mogu učiniti stališem, nebudu li u svem pokorni volji njegovoj ili bolje reć nadvojvode Ernesta. Od Gregorianca pako stali svi zazirati, jer je sa svoga kućnoga razdora pomahnitao bio, te ne samo proti gradjanom već i plemstvu razbojnom rukom mnogo počinio kvara, te sramotio hrvatsku gospodu. S toga pojавilo se glasova medju velikaši i proti banu a najviše proti podbanu, a medju njima najpače mali Gašo Alapić. S prvine bijaše taj otpor dakako slab. G. 1580. nije sabor vjećao u Zagrebu, već u Varaždinu i poslana bješe pred kraljevu svjetlost u Prag prepošt časmanski Mikač i gospodin Ivan Zabok, da potiču gujev kralja proti Zagrebčanom i da operu svoga podbana. Nu kad je iste godine nadvojvoda Ernest silom raztjerao bio požunski sabor, nehoteci Ugarskoj vratiti podpunu slobodu, navlastito da se stranci maknu sa velikih dostojanstva, kad je zemlja planula gnjevom te Ernesto kradomice bježati moro u Beč, tu se prenuše i hrvatska gospoda, i moć Ungnadova počela se drmati. Jakopović bijaše glavom pred kraljem, dan na dan dolazila pisma o sili Gregoriančevoj i premda je gospodin Kristofor hvalio podbana Stjepka kao ponajjači stup dvora i viernoga slugu spletkara biskupa Draškovića, premda je Kristofor opisao *

Zagrebčane kao laže i zlotvornike, to je mjera ipak puna bila i da nebude veće sablazni pred zakonom i svjetom, zapoviedi kralj, da se razvide povlasti grada Zagreba, prepuštajući, neka sud svoju rekne o pri medju podbanom i Zagrebčani.

* *

Niem i zamišljen sjedjaše Stjepko na Medvedgradu. Gledao preda se, gledao preda se dugo i dugo. U njegovoj duši vrile silne strasti, u njegovoj glavi vrivile čudne misli. Neki nemir vidio mu se na licu, neka tajna slutnja morila mu dušu. Svi njegovi sanci se razplinuli. Sin mu Niko nije imao mužkoga poroda, za Pavla je samo čuo bio, da je poslje Dorine smrti ostavio Zagreb, da se bije proti Turčinu, i tako propasti će mu staro koljeno. To je rana — ljuta rana, koja neće nikad zacielići. A da ga bar tko tješi u toj pustinji — al nitko, baš nitko. Svi se prijatelji od njega odbili, svi ga ostavili, jer je krenuo vjeroni.

Iz tih misli probudi ga trublaj vratara. U sobu stupi sluga.

„Tko je?“ zapita zlovoljno Stjepko.

„Njegova milost — ban!“ odgovori sluga.

„Ban!“ začudi se Stjepko.

Za malo stupi u sobu barun Kristofor Ungnad. Na glavi mu stajala siva puhova kapa, a zobun i hlače bile mu od debele jelenje kože.

„Dobar dan brate Stjepko!“ pozdravi ban podbana ponešto ljutit.

„Da bog da brate i gospodine bane!“

„A znaš li ti Stjepko, da je sramota, što biva“, nastavi srdito Ungnad baciv puhovu kapu na stol. „Sramota, velim ti.“

„Šta je?“

„Nepitaj me radje. Izjeo bih se od gnjeva. I onako, kao da mi vrag klipove pod noge baca. Neznam, šta je s mojom Klaram. Od zadnjega božića sva se prevrnula. Nešta joj je ušlo u glavu. Noću skoči iz postelje, pa više: „Vidiš li te suzne oči? To ti je taj ledeni nož. To boli veoma boli.“ I jedva da ju umirim. A danju sjedi, sjedi poniknute glave i moli na glas „otče naš za otče našom!“ bez kraja i konca. Do biesa! liepe li zabave. Je l'? Pa sad još i to!“

„A što!“

„Stjepko podaj mi ruku! Je l' da si mi prijatelj?“

„To, mislim, znadeš i sam.“

„I da ćeš mi udilj biti?“

„Grba mi hoću.“

„I da se nećeš ljutiti, ako — radje bih žvakao ovu puhovu kapu.“

„Ma šta je?“

„Ti si doduše malo oštar — al jesam bome i ja, jesam svetca mi. Ja bi te hulje, te Zagrebčane, htio zadaviti.“

„Govori jasnije gospodine bane.“

„Jasnije? Dobro. Dolazim u ime kraljevo.“

„Kraljevo?“ problednu podban.

„Dà. Zlo si prošao brate. I meni će valjda skoro odzvoniti. Kralj je zapovedio, da se izpitaju pisma Zagrebčana.“

„Znam.“

„A kakav odgovor. Komisija reče, da Zagrebčani imaju pravo, da spadaju samo pred kraljev a ne pred banov sud. To da stoji crno na bielom u zakonu. Ja toga nerazumijem. A na to pisa mi kralj.“

„Šta?“

„Da si ti mene zlo uputio, i sabor zlo uputio. Da si Zagrebčanom silu činio, kraljevinu pobunio, da nisi došao pred kraljev sud, kad su te zvali, da gaziš pravo ti, koji bi pravo čuvati morao.“

„Dalje! Dalje!“

„Da se gradu mora zadovoljština dati.“

„Kakova?“

„Parnicu proti tebi neka izvede sud, a ti — ti se moraš odreći podbanske časti po artikulu kralja Alberta.“

„Odreći časti!“ Okameni se Stjepko bled kao mramor, „to mi je dakle hvala?“

„To, jadni brate! Htjedoše, da to bude javno u saboru, da budeš svrgnut na oči tih kramara, al ja pisah Rudolfu. Prevelika bi to sramota bila. Dakle piši kralju, piši saboru, da nećeš više podbanom biti, da si bolježljiv, šta li.“

„Ja, ja?“ zajeca Stjepko grizući si usne.

„Piši, molim te! Moram abdikaciju poslati kralju, jer —“

„Jer?“

„Jer će biti javne sramote!“

„Pisat ću,“ šapnu Gregorianec, uhvati pero i napisu ostavku.

„Bene! Toga nezna nitko do mene. A sada budimo veseli! Daj vina, vina daj!“

Shrvan od ljutine klonu Gregorianec na stolac.

„Sve, sve propalo! Sve moje nade uništene, a osveta ah osveta moja!“

„Mani se toga! Ta hvala bogu imaš dosta!“

„Dosta? Šta je dosta? Misliš li srebro i zlato? Marim ja zato. Moja čast, moja nada — sve na ruglu!“

„A dà! Daj vina, da se malko razveselim, kraj Klarinoga otčenaša i onako mi se zieva.“

* *

U saboru držanom godišta 1581. u Varaždinu odreće se podban Stjepko Gregorianec pismom podbanske časti. Sam nije došao, zašto, nije rekao. I Ungnad reče, da nezna, zašto se je zahvalio, al i ban i sabor znao je rad čega, nu mukom mučahu te izabraše Gašpara Druškicia za podbana. Ujedno opozvaše stališi zaključak, po kojem je Zagreb izobčen bio i unaprijeđ da će banski sud i sabor opet viečati u Zagrebu.

„Dobro je,“ reče Jakopović, „al jošt nije mjera puna. Da čujemo kraljevski sud!“

(Konac slijedi.)

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

Br. 52.

U ZAGREBU DNE 30. PROSINCA 1871.

God. III.

Izlazi svake subote. — Godišnja cijena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Vojvoda. — Zlatarovo zlato. — Zlosrećnik. — Pouka: Poetičnost imena ženskih. — Gorilla. — Žena u romantičko doba. — Listak.

Zlatarovo zlato.

Roman iz prošlosti zagrebačke, napisao ga Aug. Šenoa.

XXV.

Sam samcat boravio Stjepko Gregorianec na svom gradu, ljut na svjet, na ljude, sam boravio kao medjed u svom duplju. Stališi mu doduše izdali bili pod pečatom svjedočbu, da je revno vršio svoju podbansku čast, pače dali mu i naslov kapetana kraljevine, al Stjepko se tomu gorko smijao, znajući, da to gospoda nisu učinila radi njega, već radi ugleda velikaša. Išla godina za godinom, kosa stala Stjepku siediti, ponošna glava se sagibati, srce mu jeo tajan, neizliečiv crv. U svojih snih vidjao je Pavla, liepoga junaka, kojega je istom počeo ljubiti, kad ga je silom od srca odbio bio. Često bi mu skočila na oko tajna suza, često bi uzdahnuo: „Gđe si, gdje si mi Pavle!“ Al Pavla nebje. Čuo je starac često za njega po vojnicih, kako se bije kao lav na turskoj medji, kako svakim časom glavu meće na kocku. Al u Zagreb, na Medvedgrad nebje Pavla. Mladjega sina nije ljubio, to je bio ženkar, to kan da nije stara Gregoriančeva krv. Tekle godine i godine, Stjepko ostavi se i zemaljske kapetanije. Po gustih šumah lovio lov za jelrenom, za medjedom, za vukom. Tu se je jošte javljala u njem nekdanja bjesnoća, tu bi mu jošte planulo oko, kao munja na zimskome nebu. Al nije samo onda, već i kad bi smotrio Zagreb — zlosretni Zagreb — taj grob njegove sreće. Ni sada nisu Zagrebčani mirovali, i sad su mu parnicom radili o glavi. Al gdje je Stjepko mogo uštinuti grad, učinio je to. Sam kralj Rudolf pokara ga pismom iz Beča 6. svibnja 1583. neka se ostavi svojih bezakonja, al zaludu — Stjepko je harao kao i prije. Na nesreću njegovu umre Stjepan Drašković, koji je znao držati kraljevske sudee na uzdi, da zavlaze parnicu. Gospoda hrvatska osovila se jače na svoje noge i odbijala sve zamamljive ponude nadvojvode, pa prezirala Stjepka, koji se je dvorskim čovjekom premetnuo bio, a proti banu Ungnadu vikalo se na sva usta, što se je prije potajno govorilo bilo. „Ne, mi nećemo Štajerca za bana“, viknuo bi u plemičkih sastancih Gašo Alapić, „mi nećemo čovjeka, koji se ni nezna hrvatski prekrstiti; koji nedolazi na sabor, koji neima za sebe prave vojske, već mu vojski zapovieda nadvojvoda Ernest. Kako je on mogo pristati uz 15. članak požunskoga sabora, koji nas baca pod njemačku komandu? Kako je mogo pustiti, da se hrvatsko primorje odciepi od banske vlasti? Zašto se nepiše i banom Dalmacije? Zar nije to od vajkada hrvatska zemlja? Zašto pušta u hrvatsku krajinu njemačke generale. Piše se grof od Celja, od Sonneka? A šta će nam to? Taj ban nećuva naše slobodštine, taj ban hoće da nas sveže sa Štajerskom. Toga mi nećemo i

nećemo.“ I nebanovao gospodin Kristofor dugo. Nemilo razljuti se kralj čuvi, što je Ungnad učinio Zagrebčanom; doskora bude ban pozvan u Beč, a godine 1584. na nedjelju „Quasimodo“ javi kraljevsko pismo gospodi stališem i redovom u saboru zagrebačkom, da je g. Krsto Ungnad od Sonneka „zbog bolesti“ dignut s banske časti. Na istom saboru bude proglašen plemićem Ivan Jakopović, sudac zagrebački.

Kadno se gospoda razilazila iz sabora, stade mali Alapić pred gradskoga sudeca.

„Vivas Jakopović,“ reče od srca: „vi ste toga Niemca srušili sudče, nitko drugi. Bijah nekad na vas kivan, al sada vidim, da ste imali pravo. Dajte mi desnicu. Vi ste pravi čovjek.“

I živo stisnu Gašo Jakopoviću ruku.

* * *

Stjepku dolazili sve crniji glasi, pod stare dane, da će ga osuditi radi povrede javnoga mira. Te sramote! Sudjeni biti! Niko Želnički, jedini čovjek, koji se nije posvema od njega odbio bio, pisa mu: „Nećasite časa. Periculum in mora. O glavi se radi. Zagrebčani će dobiti, nagodi se vaša velemožnost sa Zagrebčanima, jer kako rekoh, zlo je.“

Od ljutine razdera Stjepko pismo. „Ja da se nagodim s timi cincari, ja Gregorianec, prije će grom — oh bože ljuto si me ošinuo!“

I sve opasniji dolazili glasi.

„Podati ču se!“ zaškrinu Gregorianec, „moram. Nepopustim li, zaplijeniti će mi sve imanje, djeca moja će propast Moram. Oj radje pio bih otrova.“

I napisa Zagrebčanom ponudu za mir. Al grički gradjani odbiše Stjepkovu ponudu, jer da im uvjeti nisu dovoljni.

Od biesa planuo Stjepko. Tomu se nije nadao bio.

„Dobro! kad neće oni, neću ni ja!“

Al jednoga dana dodje na Medvedgrad Mihajlo Konjski, svak mu.

„Stjepane!“ reče: „Bijah u Požunu. Ja i Želnički zavlacišmo sud, koliko je moguće bilo. Više se neda. Moljakao sam ja i druga gospoda. Badava. Bio sam kod tavernika. On neće ni da čuje. Pošo sam samoj kraljevoj svjetlosti, a Rudolf mi nemilo odreza: „Za gospodina Gregorianca mi govorite? Želite li zlo rabiti moju kraljevsku milost? Jesam li po bogu vladar, da zaštićujem razbojstvo? Poznam ja vašega svakog u dušu! Valga me dios! on je velik griešnik i težak mu budi sud. Kraljevska kurija je bila spora, vrlo spora, al mi ćemo se pobrinuti, da taj „*crimen laesi salvi conductus nostrae majestatis*“ brže na kraj izbjera. Nu,“ nastavi razmisliv se, „Gregorianec bio je istina

valjan junak i branitelj krsta. Recite mu zato gospodine Konjski, neka se u svem pokori mojim viernim Zagrebčanom, inače jao po njega!“ To Stjepko, to je reko sám kralj. Zaklinjem te, neogluši se toj opomeni. Sjećaj se svoga roda, svoje djece. Popuštaj!“

„Jao meni, reće sam kralj!“ odvrati satren Gregorianec. „Moja djeca. Dà! Moje pleme, ha ha ha! Hoću Mihajlo, hoću. Moje pleme? Vidiš li onaj oblak, što gine na zapadu: to je moje pleme. Hoću! Piši Zagrebčanom. Učinit će, kako veliš.“

Malo dana zatim t. j. god. 1590. ležaše Stjepko na svojoj ložnici. Zagrebčani još nebjše odgovorili. Težka briga, ljuta bol protirahu se na starčevu čelu. On, taj ponositi velikaš, lišen časti, lišen potomstva na milosti kukavnih gradjana! Sjećao se prošlih vremena — sjećao sina si Pavla — sjećao jao Marte! I zadubi čelo u uzglavlje. Al na jednoč, kao da je grom prodru u utrobu zemlje! Zidine stale se nijati, oružje nad glavom mu zveketalo. Grom za gromom, striela za strielom. Stjepko skoči bled od stráve. U sobu pade sluga.

„Šta je?“ zapita Stjepko drkćuē.

„Za ime božje! Bježte vaša milosti! Potres! Jedna je kula pukla od vrha do dna; istočni zid se razvalio, a crkvica sv. Filipa i Jakova nije nego ruševina.“

„Oj i ti me izdaješ stari grade!“ zajeca Stjepko bolno: „Ajdmo, ajdmo u Šestine! Tu neima više života!“

* * *

Na Markovo 1591. stadoše u 10 ura jutnjih pred viećnicom zagrebačkoga kaptola kola. Iz njih izadje slab i snužden, vodjen od dvaju sluga gospodar medvedgradski. Lagano popeo se uz stube i stupi u dvoranu. Tu siedjahu za zelenim stolom zagrebački kanonici, kao članovi vjerovanoga sudbenoga mjesata, a sa strane stajahu zagrebački gradjani Grga Dombrin, Jakob Čerski, Mate Vernić, Ivan Plušec i Andrija Ćičković.

„*Servus humillimus* prečastna gospodo!“ pozdravi oborenje glave Stjepko kanonike „dobr dan gospodo Zagrebčanu,“ okrenu se gradjanom. „Dodjoh, da s vami utanačim viečni mir,“ i umoren spusti se Stjepko na stolicu.

„Želi li vaša velemožnost kazat plemenitomu gradu svoje uvjete?“ zapita Dombrin.

„Ne, ne, dajte samo vi!“ odvrati Stjepko poniknute glave.

„Kad je tako,“ prihvati Blaž Šiprak, kanonik zagrebački, „to će čitati listinu: „Mi kaptol crkve zagrebačke dajemo ovim svim i svakomu na znanje, da je pred naše lice glavom došo velemožni i poglaviti gospodin Stjepan Gregorianec s jedne strane, a obzirni i poglaviti ljudi Grga Dombrin, Jakob literat Čerski i Ivan Plušec rotni gradjanin na ime plemenitoga, slobodnoga varoša i sve občine Grčke Gorice zagrebačke s druge strane, te

su svoje slobodne volje i život rieči svojih ustiju pred nami uglavili viečnu slogu i mir. Prošlih naime godina da su nastale medju plemenitim varošem i velem. g. Gregoriancem dve razpre i pravde. Prva radi zlostave i sile učinjene plemenitomu gradjaninu Petru Krupiću zlataru kod Kamenih vrata na deseti dan mjeseca veljače 1578. prilikom uvoda g. Kristofora Ungnada od Sonneka u banstvo kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije; druga pravda pako za vrieme istoga sabora kraljevine Slavonije radi grdnja i psovaka na-nešenih u dvoru prečastnoga g. Nikole Želnickog, prepošta zagrebačkoga, gradjanom Ivanu Teletiću i Mati Verniću od istoga g. Stjepana Gregorianca, koje su obje pravde, podignute pred samom kraljevskom svjetlosti od plemenitoga varoša kao tužitelja proti g. Stjepku Gregoriancu kao tuženiku, i za koje pravde je bio već urečen zadnji rok pred kraljevskim stolom požunskim, te sada jošte ne-sudjene stoje. Nu pošto su neka gospoda pri-jatelji, ljubeći mir obiju stranaka, i žećeći njihovu slogu i spas, revno uradili, da nebude pre i pravde, to su obje rečene stranke utak-mile pred nama viečni mir pod ovimi uvjeti: Za prvo daje g. Stjepan Gregorianec svoje zemlje i brieg, spadajući Medvedgradu, po-čamši od vrela Topličice, idući uz brdo Medved-nicu, sa Medved nice pako do potoka Bližneca i dalje do crkve svetoga Šimuna pod gorom re-čenom u varošu i njegovim kmetovom za slobodno i mirno uživanje t. j. za drvariju, pašu, žganje vapna i lomlenje kamena, budi za gradju kuća, budi za utvrđenje zidina rečenoga varoša. Nadalje neka bude za skupnu pašu kmetom g. Gregorianca i plemenitoga varoša ona ora-nica od četiri rali spadajuća dvoru šestinskomu, što ju sada drži Lovro Puntihar, kmet g. Gregorianca. Vrh toga platit će gospodin Stjepan Gregorianec svotu od tisuće ugarskih forinti, — forintu po sto dinara — sudeu, porotnikom i svim gradjanom varoša zagrebačkoga i to u tri sliedeća roka: najprije na buduću evietnicu, drugi rok na dan sv. Trojice, i treći rok na Miholje. Napokon ima se g. Gregorianec pobrinuti, da i njegovi sinovi gg. Pavao i Nikola Gregorianec izdadu slično pismo mira pred kojim mjestom vjerovanim. Nasu-prot izjavlja sudac i sva občina Grčke Gorice zagrebačke, da odustaju na svoje i svoje djece ime od rečenih dviju pravda, i da su sve tužbe, pisma i izprave povedene i izdane u tom poslu od budi kojega suda kraljevine bez sile i snage proti gospodinu Stjepanu Gregoriancu.“

Kanonik stade. Mirno je slušao bio Gregorianec, što Zagrebčani traže, samo kadkad nasmiehuo bi se gorko.

„Gospoda Zagrebčani traže mnogo,“ zakima glavom, „vrlo mnogo. E oni su gospodari. Cudo da nisu tražili Medvedgrada. Al neka bi i taj. Ta hrpa je kamenja.“

„Zar velemožnost vaša nepristaje slobodne volje na taj mir?“ zapita kanonik.

„Dà! dà! Pristajem — slobodne volje — sve je dobro — sve!“ odvrati Stjepko i krenuv prema vratima reče: „Bog s vami gospodo! Poé mi je!“

Lagano krenula Stjepkova kola prema gori.

XXVI.

Bilo po podne pramaljetnog dana god. 1592. Gora bijaše mirna, zrak čist, šuma svjetla i zelena a po šumi sila šarena cvieća. Gorskom stazom čulo se tanko zvonce. Iz gustine izidje seljače noseće svjetiljku i zvoneće zvонcem a za njim pojavi se bieli remetski fratar, držeći svetotajstvo u vezenoj kesici. Taj fratar išao k Stjepku Gregoriancu, da ga tielom božjim okriepi na zadnji put. Poniknute glave koracao, mlado mu lice nisi moga razabrati pod kapucom, a da si mogo, bio bi vidio, da mu je lice mrko, oči suzne. Redovnik dodje do vanskih vrata na pol razvaljenoga Medvedgrada.

„Gdje je gospodar?“ zapita vratara.

„Pred samim dvorom otče Jerolime,“ odvrati vratar prekrstiv se pred svetotajstvom. „Pod zimzelenom sjedi. Zlo mu je, zlo, al on je htio tako. Moradosmo ga dovest iz Šestina.“

Redovnik podje prema dvoru. Srce mu kucaše silno. Podignu oči, stane, zadrkta.

Pod zimzelenom sjedjaše gospodar Stjepko. Kosa bijaše mu biela, lice bledo, uvehlo, oči mu mutne. Glavu bje sagnuo natrag, prislonio na drvo. Gledao je, gledao u daljinu. Pred njim klečaše Niko i žena mu Anka, pred njim klečaše i snažan konjanički častnik — Pavo Gregorianec.

„*Ave coena domini!*“ pozdravi starac, nagnuv glavu, tielo gospodnje. „Evo djeco hora je! Poći valja! Hvala sveti otče! Težko li vas očekivah! Oj dodji brzo, da se izkajem pred tobom.“

Svećenik pristupi poniknute glave bliže. Djeca podjoše na stran u dvor. Svećenik nagnu se nad starčevu glavu, a ovaj šaptaše slugi božjemu svoje griehe. Da je u stareu bilo više života, bio bi čutio, kako vrele suze iz oka redovnika padaju na njegovo čelo.

— „al jedan grieħi otče duhovni!“ završi Stjepko drkćue, „leži na duši mojoj kao tvrd kamen; bojim se da mu neima oproštaja. Ljubio sam djevojku, seljanku, a ona imala sina. A ja napustih seljanku i diete, ja htjedoh diete ubiti, al ga nestade po milosti božjoj. Možda je propalo, možda žive u biedi, možda me proklinje —“

„Neproklinje!“ zavapi redovnik i odgrnu kapuc s glave padnuv na koljena „neproklinje otče. To diete, taj izgubljeni sin nosi ti zadnji blagoslov božji, taj sin tvoj Jerko — otče sam ja — ja!“

Starac se potrese.

„Ti — ti —“ reče u čudu uhvativ rukama Jerkovu glavu „dà, dà! Ti nelažeš! Lice te odaje, da si Gregorianec! Dà, dà moj! Moj sin!“ zagrli starac sina. „Oj hvala ti viečni bože! Nu sinko svrši. Smrt nečeka.“

Redovnik obavi sveti obred a djeca povratio se k starcu.

„Djeco“, reče slabim glasom, „poći mi je. Bijah velik griešnik. Griesio sam proti bogu, proti naravi, proti srcu. Bijah ponosit, ohol. Viečna me ruka slomila. Al sada sam čist. Razgriesio me je moj izgubljeni sin — ovaj vaš brat.“

„Jerko!“ kliknu Pavo.

„Pusti Pavle, pusti“ nastavi starac, „vrieme leti, ide smrt. Poslje ga grli, poslje! Sincei, vidim staro nam koljeno gine. Htjedoh ga razgraniti, proslaviti, al bog osudi inače. Ti Niko neimaš mužkoga poroda. Ti Pavle nećeš nikad imati sina, jer to ti, kako mi reče, sveta zakletva brani, a Jerko je božji. Nenosim nikakve nade u grob, nad mojom rukom uvenuti će mi stablo. Budi božja volja. A tebi hvala Pavle, da si i opet došo. Bilo mi težko za tebe. Nu nekrivi me preko mjere. Ja nisam kriv Dorinoj smrti, to bog zna. Klara je — bog joj se smiluj!“ —

„I smilovao se; od mahnitosti poginu,“ primjeti Pavo.

„Nu oduži se u moje ime stareu Krupiću. Čuvaj ga, pomaži ga, pa nek mi oprosti. S bogom Niko i Anko, ljubite se! S bogom Pavle, budi kršćanin i junak! S bogom moj Jerko, oj moli se za mene bogu! A i ti s bogom gradino stara!“ okrenuo se Stjepko prema Medvedgradu, „ti koljevko mnogih plemen. Evo jednaku dielimo sreću. Ponosito si se uzpelu, uzpeo i ja. Tebi je puklo kamenko srce, puca i meni, prah ti, prah ja. Evo noćnoga vjetrića. S bogom djeco — Marto — — i bez duše klonu gospodar medvedgradski.

Još jednom virnulo sunce iza Škićke gore i vidje tri brata, gdje se pred mrtvim otcem grle.

Što starac reče, to i budne. Pavao pade kraj vjernoga si Miloša g. 1604. kao konjanički pukovnik proti Turkom. Niko preminu bez mužkoga ploda 1610. i nesto imena Gregoriančeva sa sveta.

* * *

Divna si, bajna si zelen-goro rodнога mi kraja, ti prvi vidiku moga djetinstva. I dignem li oči prema tebi, kada večernje sunce poigrava vrhom i dolom, kad svoje zlato prosiplje tvojim zelenilom, tu bude se u mojoj duši slike iz davne davnine, vrli junaci, uznosite gospe, ljuti silnici, biedni kmetovi, a stari Medvedgrad plameće živim rumenilom, kao da je opet oživio! Al nije! Ruši se stara gradina, ruši, nu dalje, dolje pod gorom uzpinje se sjajan, snažan kao mlađahan junak — *naš Zagreb grad.*

(Konac romana.)

